

UNIVERSITAT AUTÒNOMA DE BARCELONA
FACULTAT DE FILOSOFIA I LLETRES
DEPARTAMENT D'HISTÒRIA MODERNA I CONTEMPORÀNIA

**Tesi presentada i defensada per
Josep Antoni Pozo González
el 21 de juny de 2002**

Títol:

**EL PODER REVOLUCIONARI A
CATALUNYA DURANT ELS MESOS DE
JULIOL A OCTUBRE DE 1936 / CRISI I
RECOMPOSICIÓ DE L'ESTAT.**

Volum II

Director de tesi: Pere Gabriel i Sirvent

TRIBUNAL

President: Francesc Bonamusa Gaspà

Vocal: Susanna Tavera García

Vocal: Eulàlia Vega Masana

Vocal: François Godicheau

Secretari: Enric Ucelay-Da Cal

Capítol 10. Cap a la recuperació de la legalitat republicana.

10.1. Els decrets de reorganització municipal i de dissolució dels Comitès.

Després de l'entrada de la CNT i el POUM en el Govern de la Generalitat, prèvia dissolució del Comitè Central de Milícies, la via cap a la reafirmació d'una única autoritat a Catalunya semblava deslliurar-se d'obstacles per primera vegada des del 19 de juliol, però en aquesta ocasió no a favor dels òrgans de poder revolucionari, sinó a favor de la legitimitat republicana representada pel govern autònom català. La participació de totes les organitzacions significà un punt d'inflexió vital, i fou l'element determinant per a capgirar el rumb que havien pres els esdeveniments. D'altra banda, suposà una injecció de masses a la política frontpopulista, reencarnada ara en la consigna que demanava la unitat de totes les forces per a lluitar contra el feixisme i guanyar la guerra, deixant per a més endavant les realitzacions revolucionàries. Els que millor varen entendre la situació que s'obria, foren justament els que havien patit les conseqüències, durant el període comprès entre juliol i finals de setembre, de la no participació en les responsabilitats de govern de la representació obrera. També foren els que reaccionaren immediatament exigint lleialtat i coherència amb el programa definit en ocasió de la formació del govern d'unitat antifeixista.

Així, emparant-se en la participació de totes les organitzacions obreres en el nou govern, els titulars de *La Humanitat* del dia 2 d'octubre reclamaven tota l'autoritat per al Consell de la Generalitat: “dissolt el Comitè Central de Milícies Antifeixistes, el comandament d'aquestes –i havia d'ésser així- passa íntegrament al Consell de la Generalitat. Esperem que tots els ressorts funcionin amb precisió perfecta. I ho esperem per una raó. Aquesta: el Consell de la Generalitat està format avui per totes les forces polítiques i proletàries del front antifeixista de Catalunya. Ningú, doncs, cap Comitè ni cap organisme, no pot actuar al marge del mandat del Consell. Si ho fa, caldrà considerar-lo com a pirata, com a corsari. Els partits i organitzacions han de donar consignes

terminants a la seva gent (...) El qui no es disciplini és un traïdor. El qui prengui justícia per la seva mà, un assassí”.

L'advertiment no era fútil. Com exposarem a continuació, la presència de totes les organitzacions en el nou Consell de la Generalitat constituïa un pas importantíssim en el restabliment de la legalitat republicana i en la recuperació institucional, però encara no era garantia suficient com per a assegurar que les seves decisions serien acatades per tothom. Nogensmenys, la invocació al fet que totes les organitzacions estaven ara representades en el Govern es constituirà en uns dels elements vertebradors del discurs més pro-governamental entre els qui demanaven ordre i disciplina a la reraguarda per a guanyar la guerra, i es convertirà en l'argument favorit de l'Esquerra, que el brandirà cada vegada que es presentava una ocasió o motiu per a demanar acatament a les disposicions del Govern. A més, es començarà a utilitzar tant per a exigir responsabilitat i lleialtat als diversos sectors que en formaven part, com per a desautoritzar –i posteriorment perseguir- als qui des d'una perspectiva revolucionària es negaren a acceptar el nou estat de coses. Pels partidaris de restablir plenament el poder de la Generalitat i la legalitat republicana, la participació de totes les organitzacions en el Govern constituïa un pas transcendental en aquesta direcció però n'eren conscients que aquesta circumstància, per si mateix, no resoldria tots els problemes. S'ensumava que el Govern toparia amb importants obstacles a la seva acció. Particularment important era la participació de la CNT en les tasques de Govern però, tal i com s'havia pogut comprovar durant els mesos anteriors, les masses que seguien a la Confederació no sempre acceptaven disciplinadament les seves orientacions. A més, hom coneixia l'existència de grups dins l'organització que no eren gaire partidaris del col·laboracionisme institucional, i de Comitès Revolucionaris als que seria difícil fer-los acatar l'autoritat del Govern de la Generalitat.

En aquest context es prengué la decisió d'iniciar la reorganització municipal com a mesura natural per a procedir a eliminar tots els Comitès locals i traslladar la política d'unitat antifeixista a tot arreu. Es tractava d'una mesura lògica i complementària del que s'acabava de fer en relació a l'Executiu

i, d'altra banda, des de l'òptica dels seus promotors, necessària per a acabar amb els diferents poders locals revolucionaris que interferien o podien interferir en l'acció de govern. A la sortida de la reunió en la que s'aprovaren els Decrets pels quals es dissolien tots els Comitès Locals i es reorganitzaven els ajuntaments, el Conseller Primer ho explicava així: "Aquest Consell de la Generalitat tenia tres qüestions fonamentals en la seva constitució: una d'elles, resoldre tots aquells conflictes que teníem plantejats a Catalunya d'ordre moral i que amb la nostra visita a les comarques de Lleida i Tarragona hem pogut solucionar. L'altre, els dos decrets del que us he parlat [els decrets de dissolució de Comitès i de reorganització municipal]. I la tercera qüestió es aquella que segurament la setmana que ve podrem donar com a resolta [decret sobre col·lectivitzacions]".¹

L'acord es va adoptar en una reunió extraordinària que celebrà el nou Consell Executiu de la Generalitat, l'endemà de la visita realitzada a Lleida i Tarragona. Per les notícies que aparegueren a la premsa diària, en relació a diversos viatges que realitzaren alguns Consellers per diverses comarques catalanes, abans i després de la seva aprovació, podem intuir que la tasca d'explicació -i de convenciment- fou primordial, especialment a les zones en les que es tenien notícies o s'intuïa que hi podien haver problemes d'acceptació, i fou una de les primeres tasques que s'imposà el nou Govern.

Tal i com s'anuncià oficialment, es tractava tant d'adequar els ajuntaments a la nova realitat política provocada per la formació d'un Govern d'unitat antifeixista, com de recuperar efectivament l'autoritat i el control de la situació arreu de Catalunya. Els ajuntaments catalans, com a peça clau en el procés de recomposició institucional, necessitaven emmotllar la seva composició a la nova situació política, caracteritzada per l'enorme presència i poder de les organitzacions obreres. Cal recordar que en el moment en el que s'adoptà aquesta mesura, la pràctica totalitat dels ajuntaments es trobaven compostos per una majoria que pertanyia a l'ERC, amb una percentatge molt reduït dels que, a la representació republicana, s'afegia la representació d'alguna de les organitzacions obreres.

¹ *La Publicitat*, (11-X-36).

El contingut i el procés a seguir per dur a terme la transformació del poder local revolucionari en un poder assimilat al Govern i dependent d'ell, es materialitzà en el Decret del 9 d'octubre, complementat amb una Ordre posterior, el 12 del mateix mes, que constituí sens dubte la primera gran acció d'envergadura del nou Govern. El procediment establert en el Decret i Ordre del 9 i 12 d'octubre, respectivament, dictava les normes per les que s'havien de constituir els nous ajuntaments, els quals haurien d'acomodar el nombre de llurs components a les exigències de la representació dels partits i sindicats en funció del nombre d'habitants de cada municipi i prenent com a base la mateixa proporció que integraven el Govern de la Generalitat, es a dir: tres per l'ERC, tres per la CNT, dos pel PSUC, i un per la UR, POUM i ACR, respectivament.²

Naturalment, l'aplicació mecànica d'aquesta norma s'endevinava problemàtica pels mateixos que l'aprovaren, però era probablement l'única manera de mantenir l'equilibri de la col·laboració antifeixista i de que el Govern assolís el seu objectiu, donat que, a més, ningú havia proposat la possibilitat de realitzar cap tipus de consulta electoral, d'altra banda, difícil de materialitzar donades les circumstàncies. Es tractava doncs, no tant de calibrar la força de cada organització, sinó d'instituir a escala local el que ja s'havia aconseguit amb la constitució del Govern de la Generalitat i de corresponsabilitzar a tothom de les decisions que aquest prendria, amb la finalitat de que aquestes arribessin fins a l'últim poble de Catalunya.

El mateix Tarradellas, com a Conseller en Cap, quan anuncià als periodistes l'aprovació dels decrets de dissolució dels Comitès i de reorganització municipal, reconeixia que “la solució donada, quant a la proporcionalitat, potser en algunes poblacions no s'adiu exactament amb les forces que algunes d'aquestes organitzacions hi té”, però assenyalava a continuació que ningú s'havia de “deixar portar amb un mesquí esperit localista”³. Val a dir que per a desembarassar dubtes o recels, entre els qui podien veure o interpretar en aquest restabliment institucional un retrocés de

² *Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya*, publicat els dies 11 i 14 d'octubre de 1936, respectivament. El nombre de consellers era el següent: poblacions fins a 5.000 habitants, 11 consellers; poblacions de 5.001 habitants a 20.000, 22 consellers; poblacions de més de 20.000 habitants, 33 consellers.

la Revolució, es presentà com a una continuació del procés revolucionari encetat el 19 de juliol. Així, davant els periodistes que cobrien la informació al Palau de la Generalitat, molt hàbilment, Tarradellas explicà la reorganització municipal com a una necessitat ineludible dictada pels imperatius de la guerra i la revolució, i als nous ajuntaments que s'havien de formar, com els continuadors de la tasca desenvolupada pels Comitès. Una posició que com veurem més endavant reprendrien els militants d'altres organitzacions. “Després de l'autodissolució del Comitè Central de Milícies Antifeixistes de Barcelona –digué- era natural que desapareguessin tots els de Catalunya, però com sigui que molts dels Comitès constituïts feien funcions, a vegades, de tipus governatiu, no era possible dissoldre'ls si abans no es donaven normes per a substituir-los, i això només es podia fer constituint tots els ajuntaments que absorbissin totes les funcions que havien vingut realitzant els Comitès Antifeixistes i Populars”⁴. Es tractava sobretot de facilitar la transició i d'allunyar suspicàcies, tot donant arguments als qui presentaven els decrets com a instruments legitimadors de tota l'obra realitzada fins el moment pels Comitès. Els nous Consells Municipals que calia formar a l'empara de les disposicions governamentals, es presentaven no com a instruments d'una regressió política sinó, al contrari, com els continuadors de l'obra revolucionària i de la unitat antifeixista que calia establir i enfortir per tal de guanyar la guerra. Tot i això, com era d'esperar, la implantació del Decret de reorganització municipal no fou fàcil.

10.2. Unanimitats i divergències.

La proporcionalitat escollida per a reorganitzar els ajuntaments i assignar la representació que correspondria a cadascuna de les organitzacions, constituïa en realitat la fórmula més senzilla i la que, en principi, havia de comportar menys complicacions, donat que reproduïa el mateix esquema que el que ja s'havia acceptat pel Govern de la Generalitat. Probablement fou

³ *La Humanitat*, (11-X-36).

⁴ *Ibidem*.

pactada entre l'ERC i la CNT, i assumida amb més o menys reticències pels dirigents de la resta de partits i sindicats que, en el fons, a banda de les declaracions més o menys interessades o justificatives, veieren en ella una bona oportunitat d'estendre la seva influència per tot Catalunya. Al menys públicament, entre les cúpules de les organitzacions no hi hagueren reaccions contràries, a excepció del PSUC-UGT que consideraren insuficient la representació acordada en relació a la seva força i reclamaren un major protagonisme en el projecte de recuperació institucional que justament havia estat l'eix de la seva política durant els mesos anteriors. La seva crítica però, no qüestionà en absolut la decisió de reorganitzar els ajuntaments i procedir a la dissolució dels Comitès –decisió que havien estat reclamant des de feia temps i de la que s'havien fet un dels principals abanderats-, sinó que anà dirigida a posar de manifest la incongruència de fer-ho aplicant un criteri que no tenia en compte la realitat a escala de cada poble i que inevitablement portaria problemes. En un comunicat conjunt en el que manifestaven el seu desacord i es lamentaven de la injustícia de la fórmula proposada per a aplicar indistintament i de manera uniforme a tot arreu, explicaven que no s'havien retirat del Consell per no provocar una crisi que hauria tingut conseqüències imprevisibles davant la greu situació als fronts⁵.

En la mateixa línia es manifestaren diverses seccions locals del PSUC, lògicament allà on la proporcionalitat que establia el Decret no es corresponia amb la seva força i influència, i els hi deixava en condicions d'inferioritat numèrica en relació a d'altres organitzacions. Així, a Valls, en el moment de constituir el nou Consell Municipal, els representants del PSUC votaren en blanc l'elecció de l'Alcalde com a fórmula per a exterioritzar la seva protesta⁶. A Navarcles (Bages), la secció local del PSUC envià un escrit al Conseller de Seguretat Interior en el que es queixava que malgrat tenir una “majoria aclaparadora” al poble, només els hi corresponien dos representants en el

⁵ *Treball*, (11-X-36). Pel que respecta a Estat Català, com ja succeira a finals de setembre en ocasió de la formació del nou Govern, també ara es quedà fora de la representació en els Ajuntaments. Aquesta qüestió meresqué un dur editorial molt censurat del seu òrgan de premsa *Diari de Barcelona*, del 13 d'octubre, en el que denunciava que “les disposicions del Govern de la Generalitat sobre estructuració de la vida municipal de Catalunya violen les més elementals normes de l'equitat revolucionària”.

Consell Municipal, mentre que a la CNT li corresponien tres, la qual cosa consideraven era “una injustícia i un atropell (sic)”⁷. A l’Albi, un municipi de les Garrigues, el PSUC es negà a participar en la constitució del nou Ajuntament i expressà la seva “més ferma protesta, considerant que proporcionalment lo nostre partit és un noranta per cent més nombrós que la CNT”⁸. Igualment a Caldes de Montbui (Vallès Occidental), el PSUC manifestà la seva “protesta respectuosa però enèrgica sobre el recent decret (...) amb la sol·licitud urgent de que el Govern de la Generalitat de Catalunya dicti noves disposicions encaminades a aconseguir que tots els nostres Ajuntaments, estiguin constituïts a base d’una representació proporcional a les forces polítiques i sindicals de cada localitat”⁹.

Per la seva banda, la UGT també mostrà la seva disconformitat amb el Decret a llocs com Badalona i l’Hospitalet (Barcelonès), Olot (Garrotxa), Almacelles (Segrià) o l’Aleixar (Baix Camp)¹⁰. En tots els casos, es tractava de protestes formals que no afectaren o impediren la constitució dels ajuntaments respectius conforme a les disposicions oficials, i que tenien més a veure amb la reivindicació d’un major protagonisme per a la UGT -i pel PSUC-, d’acord amb el creixement que havien experimentat l’organització en els darrers mesos. Convé assenyalar que la UGT catalana havia manifestat sentir-se representada pel PSUC, pel que fa a la seva participació en els nous Consells Municipals que s’havien de constituir, però allà on aquest partit no tenia militants o secció constituïda, fou el sindicat el que l’assumí directament.

Pel que respecta a la CNT, les reaccions contràries entre la seva militància foren molt més clares i expressives i, de fet, constituïren encara que

⁶ Arxiu Municipal de Valls, *Llibre d’Actes Municipals*, sessió corresponent al 26 d’octubre de 1936. Fou Francesc Ollé, portaveu de la minoria del PSUC a l’Ajuntament qui justificà la posició del seu grup dient que han “d’exterioritzar la seva protesta en front del Decret de constitució d’Ajuntaments que deixa al seu partit en una inferioritat ben manifesta”.

⁷ AHN-SGC, *lligall 288/4*.

⁸ AHN-SGC, *lligall 294/1*.

⁹ AHN-SGC, *lligall 306/1*.

¹⁰ A Badalona, el Sindicat d’Obrers Vidriers, Botellers i Similars en un escrit dirigit a Tarradellas, feia pública la seva protesta i afirmava que “solament degut a la lluita contra el feixisme que estem sostenint acceptem aquest decret”. A l’Hospitalet, la UGT feia constar la seva protesta pel decret i perquè, tot i representant una força de 4000 afiliats no se sentia representada “ni directa ni indirectament al nou Ajuntament d’aquesta ciutat per cap partit polític” (AHN-SGC, *lligall 292/2*). A Olot, tots els sindicats d’UGT de la ciutat i comarca protestaren mitjançant l’envio de telegrams (AHN-SGC, *lligall 294/6*). A l’Aleixar, la UGT es lamentava que “comptant la UGT amb una majoria asombrosa (sic) de socis no té cap representant a la Corporació”, en la que n’hi havia dos representants del PSUC (AHN-SGC, *lligall 289/1*). Igualment, a Almacelles la UGT criticà la injustícia del Decret (AHN-SGC, *lligall 302/2*).

tímidament, les úniques reaccions que la qüestionaren políticament. Sobretot si tenim en compte que feien referència no només al problema de la proporcionalitat que establia el Decret, sinó a la seva proposta política implícita. Per suposat, contrasten amb l'actitud dels dirigents cenetistes favorables a la dissolució dels Comitès i a la seva substitució per uns ajuntaments remodelats segons la fórmula pactada i basada en la unitat antifeixista. En efecte, enmig d'un ambient de condemna unànime dels 'incontrolats' i d'invocacions continues a la disciplina, el portaveu de la CNT saludava el pas donat i augurava una millor compenetració entre tots els organismes, al temps que conferia als futurs Consells Municipals la capacitat d'expressar i reflectir l'esperit revolucionari del moment. "Hacia un control eficaz de la vida social de los pueblos" titulava l'editorial de la *Solá*, que, de sobte, descobria totes les limitacions dels Comitès. "Producto de la premura – explicava l'editorial-, fruto de las circunstancias febriles, no podían por menos que adolecer [els comitès] de ciertas taras de origen. Faltaba principalmente aquella estrecha relación para una inmediata compenetración y ordenación de las cuestiones administrativas, médula de la multiforme vida social de los pueblos. No habiendo una red de control en el desenvolvimiento de las comarcas catalanas forzosamente tenían que surgir múltiples dificultades, pues dábase el caso que una disposición adoptada en determinada localidad repercutía en otras en sentido desfavorable. Con las disposiciones adoptadas quedarán orilladas tales dificultades por la relación y mutua dependencia de los organismos reguladores (...) Terminará el desbarajuste que en algunos aspectos se ha observado hasta ahora"¹¹.

En els rengles del moviment llibertari però, no tothom feia aquesta reflexió i molt menys compartia les conclusions. En realitat, molts sindicats cenetistes boicotejaren l'aplicació del decret de reorganització municipal i es negaren a dissoldre els Comitès revolucionaris en els que participaven i a través dels quals dirigien les col·lectivitats i afermaven el poder revolucionari. D'altres, manifestaren públicament les seves crítiques tot i que acabaren acceptant les disposicions oficials. "Homes disciplinats –deia el portaveu de la

¹¹ *Solidaridad Obrera*, (14-X-36).

CNT a Valls-, acceptarem com a bons aquests canvis: però no creiem just que en aquests Consells se'ls hi hagi de donar exactament la mateixa composició que té el de la Generalitat. Bé que els elements que han actuat revolucionàriament en front del feixisme tinguin representació; és lògic que així sigui; però es incomprensible que s'intenti donar llocs a certs partits republicans que en algunes ciutats, no solament s'han limitat en no actuar al carrer, sinó que ni han format part dels Comitès Antifeixistes locals. Donar pas a aquests partits en els nous organismes directors de la vida política i revolucionària de Catalunya creiem que es injust i desafortunat, tota vegada que el poble, amb raó, veurà amb desconfiança la introducció d'elements no revolucionaris en la direcció de la revolució. Per altra part, si es manté inflexible la lletra del decret es trobaran localitats que veurien desaparèixer dels Consells la representació d'organitzacions que no solament han contribuït a l'aplastament del feixisme, sinó que a més han prestigiat els Comitès Antifeixistes per llur activitat, llur austeritat i intel·ligència (...) Avui més que mai el que compte és la fulla de serveis de cada u i nosaltres demanem que aquesta fulla s'exigeixi a tothom"¹². El portaveu dels cenetistes de Valls – adscrits al sector “sindicalista” de la CNT- resumia d'aquesta manera un punt de vista que es generalitzaria entre la militància, que començaria a considerar que s'havia cedit massa i que rebutjaria la col·laboració amb els elements republicans, especialment allà on s'havien significat per defensar una actitud qualificada de moderada o no revolucionària d'acord amb els paràmetres del moment. A l'interior de la CNT de Tarragona també s'expressaren crítiques que apuntaven al qüestionament de l'orientació de l'organització.¹³

Les dificultats que tingué el Govern de la Generalitat per a dissoldre els Comitès i, sobretot, per a aplicar la reorganització municipal, tenen molt a veure amb aquesta resistència de la base anarcosindicalista que, objectivament, pel seu potencial, amenaçava els fonaments de la col·laboració antifeixista i impedia que aquell pogués exercir plenament la seva autoritat. L'actitud dels militants cenetistes a moltes localitats –que es desenteniaven fàcilment de les

¹² *Acció Sindical*, (15-X-36).

¹³ J. Piqué i Padró, *La crisi de la retaguarda / Revolució i Guerra Civil a Tarragona, 1936-1939*, pàg. 524.

consignes oficials de l'organització quan no estaven d'acord amb les mateixes- constituí sens dubte l'obstacle principal que s'oposà a la recuperació del control efectiu de la rera guarda catalana per part del Govern. Lògicament, aquesta actitud també fou motiu de preocupació i polèmica per a la direcció de la CNT, dividida entre els compromisos institucionals i la pressió de la seva base militant. En el Ple de Locals i Comarcals que es celebrà a Barcelona el 5 de novembre de 1936, el Comitè Regional, davant la indisciplina de molts sindicats que actuaven sense respectar les consignes oficials, manifestà la seva queixa perquè “nadie quiere obedecer pero sí mandar” i per “la poca seriedad que ha existido en el cumplimiento de los acuerdos de carácter oficial, que respondía a acuerdos de la Organización. Como así no se puede continuar, es necesario que se marque una trayectoria, la cual determine nuestra posición y, a la vez, sirva para que todos cumplamos”¹⁴.

En uns moments en els que des de les esferes oficials es demanava continuament disciplina, es a dir, acatament sense objeccions de les orientacions del Govern i dels comitès directius de les organitzacions-, a l'interior de la CNT, aquesta pressió es traduïa en una polèmica al voltant de la indisciplina i de l'incompliment dels compromisos per part d'alguns sectors. En el fons, el debat que s'encetà en aquest Ple, reflectia la mala maror que començava a expressar-se, i que tenia com a rerafons les conseqüències de la col·laboració governamental que alguns jutjaven negativament, però que no plantejaven obertament, probablement perquè no disposaven d'una alternativa vàlida, davant el que semblava ser l'única via possible -la col·laboració- en aquelles circumstàncies. L'argument segons el qual no es respectaven els acords presos per l'organització era utilitzat per tothom: els sindicats es queixaven de l'actuació del Comitè Regional que sovint actuava de manera “independent”, i aquest, de la manca de disciplina dels sindicats que només es comprometien en l'aplicació d'allò amb el que estaven d'acord. El judici envers el Comitè Regional s'amplià a aspectes concrets de la seva actuació. Així, aquest va haver d'escoltar les crítiques d'algunes federacions locals com la de

¹⁴ “Acta del Pleno de Locales y Comarcals celebrado el día 5 de noviembre de 1936”, Fundació Anselmo Lorenzo, microfilm 232 del Fons de la CNT.

Sant Feliu de Guíxols o Girona per la qüestió de la reorganització municipal, contestades pel secretari del Comitè Nacional present en la reunió, amb un argument pragmàtic que s'utilitzaria molt per part dels dirigents cenetistes per a justificar determinades actuacions que podien ser interpretades com a no conformes als principis, dient que “el acuerdo se tomó en la organización y nos ha favorecido pues con ello hemos cogido en algunos pueblos personalidad que no teníamos”.¹⁵

Quan al POUM, públicament aquest partit no féu cap declaració contrària tot i que, segons Nin, s'hi van oposar en el si del Govern, i una assemblea de militants va decidir sabotejar el Decret i fer valer la seva força en aquelles localitats en les que la seva aplicació li deixés amb una representació inferior a la real¹⁶. En realitat, a excepció d'algun cas en el que la crítica anava més enllà del desacord sobre la proporcionalitat, especialment quan aquesta no afavoria els interessos del partit en una població determinada, es tractava d'una oposició matisada perquè, igual que en el cas del PSUC-UGT, no qüestionava el fons dels Decrets –difícilment ho podia fer perquè això òbviament li portava directament a qüestionar la seva participació en el Govern- sinó alguns aspectes de forma. A més, per aquesta raó, l'oposició tampoc fou homogènia quant als arguments utilitzats. En efecte, el fet que el partit hagués adoptat la decisió d'oposar-se només en determinats casos, provocà que algunes de les seves seccions prenguessin posicions diferents. Per exemple, a Balaguer -un feu del POUM- els representants d'aquest partit declararen a la sessió de constitució del nou Ajuntament la seva protesta “en contra del decret esmentat per considerar que es contrari a l'autonomia municipal i al federalisme, ja que afavoreix a determinats partits en perjudici d'altres als que no se'ls dona la representació proporcional que els correspon en cada localitat”, per a continuació manifestar que acatarien “dita disposició forçosament, en vista de les actuals circumstàncies que fan necessària la unió de tots”¹⁷. Una posició molt diferent de la que adoptà el POUM a la Bisbal -on l'ajuntament fou assaltat- i d'altres poblacions en les que el decret els reservà una representació

¹⁵ *Ibidem*

¹⁶ *Boletín Interior*, órgano de información y discusión del Comité Ejecutivo del POUM, núm. 1 (15-I-37).

menor a la seva força real. En ocasions, com a Manresa, el partit expressà públicament dues opinions diferents en el curt espai de temps de quinze dies, al voltant dels problemes que suscitava l'existència de diferents centres de decisió. Un dels col·laboradors d'*El Pla de Bages*, referint-se a la necessitat de superar la situació de dualitat de poders, es pronunciava clarament per la dissolució de l'Ajuntament i perquè “el comitè revolucionari, representació genuïna del poble en armes, [es fes] càrrec completament dels destins de la ciutat”, mentre que dies després, en el mateix diari, un altre articulista demanava la constitució de “Consells Municipals Revolucionaris, que assumeixin tota la responsabilitat de direcció de la ciutat”¹⁸.

L'anàlisi que alguns dels seus dirigents o algunes seccions locals realitzaven en relació a les noves disposicions que dissolien els Comitès, també diferia –i molt– segons els llocs i segons la pròpia composició del partit. “Trobem lògica i encertada aquesta disposició –deia el *Full Oficial*, de la mà del poumista sabadellenc Joan Vila-. Després de constituït l'actual Consell de la Generalitat, era natural i comprensible que s'anés a aquesta mesura. Si el Comitè Central de Milícies s'autodissolia, era molt lògic que els diversos comitès locals seguissin la mateixa sort (...) Per altra part, estudiada la mesura des d'un punt de vista polític, l'aplaudim igualment. Els Comitès de Milícies representaven un altre organisme de poder, en front dels poders d'abans de la Revolució. Això creava la dualitat de poders, fase interessant, indispensable, en els inicis de tota veritable revolució. El poder nou creix a través d'aquesta dualitat de poders que, el nou poder passa a substituir el vell i caduc poder anterior. Aquesta és la missió que han complert els Comitès de Milícies, creats a tot Catalunya”. L'articulista acabava la seva anàlisi amb una opinió que reflectia la idea que alguns sectors del POUM i també d'altres organitzacions, tenien respecte al paper dels Comitès: “ha passat ja la primera fase de la dualitat de poders. El nou poder ja s'ha fet fort a través de sacrificis, d'heroisme, i per l'empenta i la força del proletariat armat. Passa a incorporar-se com un instrument normal de poder, fent taula rasa del poder anterior.

¹⁷ AHC de Balaguer, *Llibre d'Actes Municipals*, sessió corresponent al dia 20 d'octubre de 1936.

Quan arriba aquest moment, ja no hi ha lloc a continuar en la dualitat de poders anteriors, que, si en els primers moments era beneficiosa i progressiva, de continuar indefinidament, es corre el perill de convertir-se en corrosiva i retrògrada. Això és el que ha succeït. El Consell de la Generalitat ja és el poder revolucionari. Sobraven doncs, des d'aquell moment els dos poders. Per això s'autodissol el Comitè Central de Milícies. Calia ampliar aquesta disposició fins a l'últim poblet de Catalunya. Això és el que es proposa amb el decret del Consell de la Generalitat”¹⁹.

En síntesi, la mateixa idea que ja havia expressat pocs dies abans, el gironí Joan Quer –*Indigeta*– des de les pàgines de l'òrgan central del POUM *La Batalla* quan, prenent els arguments dels que defensaven la dissolució dels Comitès per motius d'eficàcia, afirmà que “dos meses de revolución y de guerra civil nos han demostrado elocuentemente lo pernicioso de tal dualismo. Ha habido invasión de atribuciones, confusión de competencias, duplicidad de actividades, etc. Hay un embrión de comité-cracia que podría devenir peligrosa. No hay pueblo (nuestro conocimiento se limita a las comarcas gerundenses) en donde no exista un prolijo Comité con sus subcomisiones de guerra, trabajo, abastos, hacienda, y, además, con su pequeño ejército”²⁰.

En realitat, la facilitat amb la que els dirigents del POUM acceptaren la dissolució dels Comitès, no ha de sorprendre, si tenim en compte que el propi Nin era del parer que els Comitès Revolucionaris no eren organismes de poder clàssics de la revolució, sinó una mena d'organitzacions del tipus "Aliança Obrera", creats burocràticament per les diferents organitzacions i que, en conseqüència, la seva substitució pels Ajuntaments, no era important. En la seva opinió, el problema més important era la proporcionalitat de la representació, qüestió que tampoc havia estat resolta favorablement pel POUM en el si dels Comitès. Des d'aquesta perspectiva, la situació en els nous Consells Municipals no era tan diferent²¹.

¹⁸ La primera posició està clarament expressada a l'article de Germinal Torras “Comandament únic a la reraguarda”, (*El Pla de Bages*, 16-IX-36). El segon, correspon a l'editorial del mateix diari –portaveu del POUM– del dia 29 de setembre.

¹⁹ *Full Oficial*, (12-X-36).

²⁰ *La Batalla*, (8-X-36), “Los nuevos órganos de poder”, per *Indigeta*.

Així doncs, en relació a aquestes primeres mesures, la unanimitat fou pràcticament total entre els estats majors de les organitzacions que formaven part del Govern de la Generalitat, particularment la que feia referència a la dissolució dels Comitès. Ningú s'hi va oposar, al menys públicament. En el cas de les disposicions que ordenaven la reorganització municipal hi hagueren petites diferències però aquestes, en qualsevol cas, afectaren a aspectes parcials i no de fons: l'objecte de controvèrsia era la proporcionalitat i la distorsió que podia provocar en alguns casos, però no el Decret en sí mateix, ni la renúncia implícita que suposava l'acceptació de la dissolució dels Comitès revolucionaris, els òrgans a través dels quals s'havia exercit l'autoritat política a escala local d'ençà el 19 de juliol. Fins i tot a Lleida, una ciutat en la que el POUM ocupava un lloc de poder important, els seus militants acceptaren acatar la disciplina del Govern de la Generalitat -i per tant procedir a dissoldre el Comitè Popular- quan tingueren la certesa que Josep Rodes, l'home que havia exercit de Comissari d'Ordre Públic, continuaria en el càrrec, designat "oficialment" pel nou Govern.

De manera un tant forçada, probablement, la CNT i el POUM s'abonaren a la tesi de l'eficàcia que la resta d'organitzacions –especialment l'ERC i el PSUC- havien defensat durant tot el període anterior, es a dir, la idea segons la qual la 'dualitat' de poders era perniciososa i poc útil per a la revolució i la guerra, i que aquesta calia que desaparegués en benefici d'una autoritat forta, la que havia d'exercir el Govern de la Generalitat, en el que tots estaven representats. Les necessitats de la guerra imposaven una direcció única i s'havia d'evitar el caos dels primers moments i l'existència de múltiples centres de decisió.

Després de la dissolució del Comitè Central de Milícies, amb més o menys convenciment, totes les organitzacions consideraren com a cosa lògica que els nous Consells Municipals que proposava el decret eren l'organisme que, a l'àmbit del poder local, havien de substituir els Comitès. Davant la pressió política i de la contradicció que suposava participar en un govern amb

²¹ *Boletín Interior del Comité Ejecutivo del POUM*, núm. 1 (15-I-37). Nin va fer aquesta afirmació en un Comitè Central ampliat del Partit celebrat al desembre de 1936, responnent a algunes de les intervencions crítiques en relació a l'orientació de l'organització.

el que no s'identificaven plenament, els dirigents cenetistes i poumistes optaren probablement per considerar el benefici que les respectives organitzacions podrien obtenir amb la fórmula proposada en el decret de reorganització municipal: més enllà de la distorsió que pogués provocar en la relació de forces a molts municipis, aquesta es compensava amb la possibilitat d'ampliar la representació allà on no tenien implantació o aquesta era molt dèbil. Atrapats en la lògica de la participació governamental, i obligats per aquesta raó a una certa lleialtat institucional, els dirigents de la CNT i el POUM acceptaren entrar en una dinàmica que, lluny de proporcionar-los més força i presència, els portaria a una situació en la que perderen protagonisme, en relació a altres opcions.

Però tot i la unanimitat existent entre els dirigents de les organitzacions obreres i republicanes, l'aplicació del Decret de reorganització municipal, i juntament amb aquest el de dissolució dels Comitès, no fou fàcil. En efecte, l'objectiu de normalitzar la vida municipal i dissoldre els Comitès, va topiar amb moltes resistències i va desencadenar a gran quantitat de municipis de Catalunya, una lluita aferrissada entre els qui havien protagonitzat els canvis i controlat la situació durant els mesos anteriors a partir dels Comitès, i els qui volien imposar l'autoritat i la disciplina del Govern de la Generalitat. No es tractà d'una lluita dictada exclusivament pel desig d'hegemonia política: el restabliment de les formes tradicionals de participació política, així com la inclusió obligada en els renovats Consells Municipals d'organitzacions republicanes que no havien participat en els comitès revolucionaris, i l'establiment d'unes majories municipals que podrien deixar en minoria als representants de la CNT i al seu habitual aliat el POUM, era vist amb recel per qui veia en aquestes mesures una perillosa tornada enrera, i les identificaven com a contràries a l'esperit del 19 de juliol.

Si la dissolució dels Comitès aixecava suspicàcies, no era només pel fet que es volgués eliminar unes formes d'organització que havien servit per a defensar el poder revolucionari, sinó per la implicació que tindria tal decisió. Ja hem apuntat que entre els sectors que en teoria podien plantejar objectivament més problemes -la militància de la CNT i del POUM-, es un fet constatable

que molts d'ells estaven persuadits que es podia continuar la tasca revolucionària des dels nous Consells Municipals, i que per tant no calia donar excessiva importància a la mesura que dissolia els Comitès. El que va fer reaccionar a aquests sectors fou la composició que havien de tenir els nous ajuntaments i, per tant, la possibilitat més que teòrica, de que es comencés, des de l'organisme municipal i amb una nova correlació de forces, a actuar contra les realitzacions revolucionàries. Els integrants del dissolt Comitè de la Masó – un petit municipi situat al sud de la comarca de l'Alt Camp- ho expressaven molt bé davant l'assemblea que havia de designar els representants de la CNT per al nou Consell Municipal: “Nosotros sólo deseamos que la obra revolucionaria que hemos hecho juntos, este nuevo Consejo no la entorpezca y anule, sino todo lo contrario”.²² En manifestacions com aquestes hom pot detectar una reacció de por, un punt d'intranquil·litat davant del que pogués passar a partir d'aquests moments. En particular es temia per la continuïtat d'algunes col·lectivitzacions –base del poder local que sustentaven alguns sindicats cenetistes-, i en general per les mesures dutes a terme pels Comitès, que apareixien com a tolerades pel Govern de la Generalitat, que no havia tingut més remei que acceptar-les fins el moment davant la impossibilitat d'anul·lar-les, però del qual no hi havia garanties que volgués mantenir-les. Fent balanç del que estava representant l'aplicació del Decret de reorganització municipal, Ricard Garriga, un militant del POUM de Tarragona escrivia el següent: "Aquest Decret pot solucionar satisfactòriament la vida política de la ciutat comtal; però en la immensa majoria dels pobles el compliment d'aquest Decret ha valgut el ressorgiment de figures panxa-contentes; ha despertat l'oportunisme, i, el que és més de plànyer, ha foragitat els revolucionaris de cor sencer dels llocs de responsabilitat (...) els vertaders afavorits, són aquells que el 19 de juliol romangueren tranquils a casa, aquells que somreien burletes quan passava el revolucionari amb l'arma al coll (...) Tots aquells són els que, ara, volen i exigeixen majoria consistorial".²³

²² *Acció Sindical*, (22-X-36).

²³ *Acció*, (7-XI-36). També J. Piqué i Padró, *op. cit.*, pàg.53-54.

10.3. La resistència a la base: l'incompliment del decret de reorganització municipal.

A principis de desembre, el portaveu de l'ERC, fent balanç del que havia estat fins a aquell moment l'aplicació del Decret, afirmava rotund que el Conseller de Seguretat Interior –de qui depenien els Ajuntaments- podia “exhibir un magnífic balanç en aquesta feina de reconstruir la vida dels ajuntaments, tot donant-hi entrada a totes les forces polítiques i obreres de l'antifeixisme català representades en el Consell de la Generalitat” i que arribaven a 950 els ajuntaments que havien comunicat oficialment llur constitució i que només una ínfima part s'havien constituït irregularment. L'òrgan de l'Esquerra fins i tot s'aventurava a predir que “abans d'un parell de setmanes la vida municipal de tot Catalunya es desenvoluparà d'acord en absolut amb les normes fixades pel Decret de 9 d'octubre”²⁴. Òbviament, hom volia transmetre la sensació de que el Govern de la Generalitat gairebé havia recuperat el control de la situació als municipis catalans, i que de fet exercia com a autoritat reconeguda per tothom. Però la situació real era molt diferent. Aproximadament per les mateixes dates, força més prudent es mostrava Rafael Tasis i Marca, en una sèrie d'articles que apareixerien a *La Publicitat* -més endavant serien publicats en forma de follet al maig de 1937-, i que portaven per títol "Problemes a la reraguarda". Tasis coneixia perfectament quina era la situació perquè treballava en aquells moments a la Direcció General d'Administració Local, com a secretari del titular d'aquest departament, Pere Lloret, i havia passat fugaçment per la Junta de Seguretat Interior, substituint durant un curt període de temps al seu company de partit Tomàs Fàbregas. Per tant, disposava d'informació de primera mà sobre el resultat del procés. Escrivint a propòsit del seguiment que estava tenint el decret de reorganització municipal i del ritme amb el que els municipis anaven constituint els nous Consells Municipals, xifrava en "més de 900 Ajuntaments, dels 1068 que hi ha a Catalunya" el nombre dels que havien tramés fins aquell moment l'acta de constitució a la Direcció General d'Administració Local, i que d'aquesta xifra

"un 70 per 100 s'ajusta exactament a la proporcionalitat fixada pel Decret". Afegia que del 25 per 100 restant, les irregularitats eren "més aviat formals que de fons, fàcilment subsanables, com ho demostra el fet de no haver-hi, en realitat, més enllà d'una cinquantena de protestes per defectes greus en la composició dels Consells Municipals (partits deixats sense representació, sectors que han nomenat major nombre de representants dels que els pertocquen, suplantacions de representació), protestes que una política activa i enèrgica de la Conselleria de Seguretat Interior, exercida a través del Departament de Comarques de la Junta de Seguretat com de la Direcció General d'Administració Local, resol sense massa dificultats. Pot dir-se que en tot Catalunya només hi ha una ciutat gran que hi hagi prescindit de les normes dictades pel Consell de la Generalitat i en la qual només dos sectors dels sis que tenen dret a estar representats formen l'Ajuntament [Amposta]. En una altra ciutat, esmento el cas per tal com és excepcional i respon a un criteri mesquí, afortunadament gens compartit en els sectors de l'antifeixisme, ha estat el nostre partit el que ha estat deixat sense representació, al·legant una pretesa manca d'esperit revolucionari que precisament l'història de l'entitat d'Acció Catalana Republicana en aquella localitat desmentia completament[Lleida?]. Concloïa afirmant que el Decret "havia estat observat escrupolosament" i que "tots els partits polítics i les organitzacions sindicals s'han fet un deure d'ordenar als seus afiliats que s'atinguessin a les normes dictades, i llur compliment ha assuaujat en una majoria de llocs, inquietuds i recels que actuacions incontrolades o excessos d'autoritat irresponsables d'algun Comitè havien produït".²⁵

Les xifres que donava Rafael Tasis s'aproximaven molt a la realitat, tot i que, probablement per necessitats de la propaganda, s'intentaven minimitzar les que podien tenir una lectura negativa. Nogensmenys, les irregularitats que s'havien produït, segons Tasis, més per qüestions formals que de fons, obeïen

²⁴ *La Humanitat*, (6-XII-36).

²⁵ *La Publicitat*, (3-XII-36). Els articles que serviren de base amb posterioritat per a la publicació del follet *La Revolució en els Ajuntaments*, foren publicats en aquest periòdic els dies 28 de novembre, 3, 13, 20 i 27 de desembre de 1936. El follet estava destinat a divulgar també a l'exterior l'esforç de la Generalitat per a imposar la seva autoritat sobre els ajuntaments i la d'aquests sobre els comitès revolucionaris. El Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya número 122, del 2 de maig de 1937, publicà una relació de 49 ajuntaments que no es trobaven legalment constituïts. Aquesta xifra, que s'apropa més a la donada per Tasis i

en realitat a problemes polítics profunds i a la forta lluita política que es faria patent a bona part dels municipis catalans. La cinquantena de casos greus que esmentava, podien ampliar-se a unes quantes desenes més, que constituïren d'altra banda, un autèntic mal de cap pel Govern i pels dirigents que li donaven suport, abocats continuament a la necessitat d'afrontar situacions en les que, darrere dels litigis i els enfrontaments "locals", vivia el rerafons de la divisió política existent al bloc antifeixista. L'empeny de les autoritats per a normalitzar la vida municipal i per a establir uns Consells Municipals constituïts sobre la base de una proporcionalitat que facilitava a tot arreu la formació d'una majoria composta per ERC-PSUC-UR-ACR, més decidida a aplicar les disposicions del Govern, xocà amb la voluntat de tots els elements que havien mantingut els diversos poders revolucionaris.

Convé assenyalar igualment, que foren més nombrosos els casos en els que es deixà sense representació a l'ACR -i no només a aquest partit- i els casos en els que, de forma pública, s'acordà prescindir de les normes dictades pel Govern de la Generalitat. Fins arribar a la situació que descriu Tasis i Marca, hagueren de passar alguns mesos -entre octubre i maig del 1937-, durant els quals la reraguarda catalana fou l'escenari d'una confrontació política que prenent com a referència els problemes derivats de la reorganització municipal i de la nova estructuració del poder local, expressava en realitat les dues concepcions que es manifestaven en el bàndol republicà al voltant del problema de la guerra i la revolució. Confrontació política a la que s'afegí el problema no resolt de l'Ordre Públic, contribuint tot plegat a posar en crisi constantment el propi Govern de la Generalitat.

En efecte, a partir de l'estudi del procés d'aplicació del Decret i de la reorganització que s'operà als ajuntaments catalans, hem pogut establir un quadre força diferent del que pretenia reflectir la propaganda oficial (vegeu el quadre 1). D'un total de 951 municipis estudiats -dels 1071 existents en aquells moments-, a 311 -es a dir, en un 32,7 %- l'ajuntament es constituï inicialment de forma que no es respectava el Decret, una xifra molt semblant a

Marca en el moment que es publicà el seu follet, en qualsevol cas fa referència a la fase final d'aquest procés en el que totes les situacions d'il·legalitat foren resoltes policialment.

Quadre 1. Ajuntaments constituïts il·legalment segons el Decret del 9 d'octubre de 1936.

	<i>Total Municipis</i>	<i>Municipis Estudiats</i>	<i>Ajuntaments constituïts il·legalment</i>
<i>Baix Llobregat</i>	27	27	14
<i>Barcelonès</i>	7	7	3
<i>Maresme</i>	30	29	11
<i>Vallès Occidental</i>	23	23	8
<i>Vallès Oriental</i>	42	41	15
<i>Alt Empordà</i>	71	67	27
<i>Baix Empordà</i>	44	42	20
<i>Garrotxa</i>	30	25	13
<i>Gironès</i>	43	41	10
<i>La Selva</i>	26	24	11
<i>Alt Camp</i>	23	22	5
<i>Alt Penedès</i>	25	20	4
<i>Baix Penedès</i>	13	13	3
<i>Garraf</i>	8	8	2
<i>Tarragonès</i>	24	22	3
<i>Baix Camp</i>	29	29	10
<i>Conca de Barberà</i>	23	19	8
<i>Priorat</i>	25	22	7
<i>Ribera</i>	15	11	4
<i>Baix Ebre</i>	11	11	5
<i>Montsià</i>	11	8	2
<i>Terra Alta</i>	12	11	6
<i>Cerdanya</i>	23	23	18
<i>Osona</i>	48	39	15
<i>Ripollès</i>	27	24	12
<i>Anoia</i>	34	31	10
<i>Bages</i>	35	34	16
<i>Berguedà</i>	32	28	7
<i>Solsonès</i>	15	11	1
<i>Garrigues</i>	25	20	4
<i>La Noguera</i>	41	35	9
<i>Segarra</i>	26	24	6
<i>Segrià</i>	42	32	3
<i>Urgell</i>	32	24	3
<i>Alt Urgell</i>	39	35	19
<i>Pallars Jussà</i>	42	33	3
<i>Pallars Sobirà</i>	30	21	2
<i>Vall d'Aran</i>	18	15	2
	1071	951	311

Font: Junta de Seguretat Interior (secció comarques), i llibres d'Actes Municipals.

la que Tasis donava en el seu article, a partir segurament, de les dades que ell coneixia molt bé²⁶. Entre les comarques en les que el percentatge d'incompliments fou molt elevat o significatiu destaquen el Baix Llobregat, el Barcelonès, el Baix Empordà, la Garrotxa, la Selva, el Baix Ebre, la Terra Alta, la Cerdanya, el Ripollès, el Bages, i l'Alt Urgell, totes molt a prop de la ratlla del 50% i en algun cas, com la Cerdanya, superant-la clarament. I entre els municipis en els que es produïren irregularitats en la constitució, cal assenyalar algunes capitals de comarca com Mataró, Sabadell, Girona, El Vendrell, Sitges, Montblanc, Falset, Móra d'Ebre, Amposta, Puigcerdà, Vic, Igualada, Cervera o la Seu d'Urgell, i altres poblacions importants com l'Hospitalet, Vilanova i la Geltrú, la Bisbal, Torroella de Montgrí, Salt, Torelló o Sant Joan de les Abadesses, per citar-ne unes quantes. Certament, cal precisar que no tots aquests casos tenen la mateixa motivació, de la mateixa manera que no tots els casos d'ajuntaments constituïts aparentment de forma legal, es trobaren realment en aquesta situació, encara que s'hagués comunicat oficialment altra cosa.

El procediment per a constituir legalment l'ajuntament era el següent: les organitzacions amb dret a elegir representants -les seccions locals havien d'estar reconegudes per les seves respectives organitzacions- havien de fer les designacions i comunicar-les al Jutge Popular o a la persona que exercís les seves funcions. A continuació, aquest convocava als representants designats per totes les organitzacions locals a la sessió en la que oficialment prenen possessió del càrrec, i es constituïa el nou ajuntament, l'acta de la qual s'enviava a les Autoritats, amb la signatura de tots els presents i degudament certificada. Per les denúncies que es reberen a la Junta de Seguretat Interior, sabem que el fet que s'enviés l'acta de constitució del nou ajuntament, formalitzat d'acord amb el Decret, no sempre garantia que no s'haguessin produït irregularitats o que l'ajuntament estigués efectivament constituït segons les disposicions legals. A vegades, les irregularitats s'ocultaven amb el consentiment més o menys tàcit de totes les organitzacions, també del Jutge

²⁶ Hem pogut establir aquest quadre a partir de l'estudi de la documentació de la Conselleria de Seguretat Interior i del Departament de Comarques de la Junta de Seguretat Interior, així com de nombroses actes municipals.

Popular o del Secretari, i a vegades, era conseqüència de les pressions que rebien aquest últims o alguna organització, per a que les silenciessin. Més endavant, intentarem explicar les diferències fonamentals i l'origen de cadascuna d'elles.

En qualsevol cas, totes aquestes situacions contribuïren a que el procés de recuperació institucional fos més lent del que hom podia esperar: en realitat, difícilment es podia parlar de tal cosa, mentre el Govern de la Generalitat no fos capaç d'imposar el seu control sobre la vida municipal, es a dir, sobre tot el territori sota la seva jurisdicció.

Al desembre de 1936, després d'una forta campanya de premsa i d'una enorme pressió política exercida tant pel Govern com pels aparells polítics, el nombre de municipis en els quals s'havia procedit a la reorganització de llurs ajuntaments d'acord amb el Decret, no arribava encara als 700. Una xifra que desmentia la informació publicada a *La Humanitat*, que en el número citat anteriorment feia una amalgama entre el total de municipis que havien procedit a constituir un nou Consell Municipal, i els que ho varen fer correctament.

Al gener de 1937, el nombre d'ajuntaments constituïts legalment assolía la xifra de 767, per a passar als 834 el mes de febrer, fins arribar als 876 en el mes de maig (v. gràfic del capítol 12, pàgina 362), després de nombroses denúncies i actuacions de la Junta de Seguretat i dels delegats d'Ordre Públic.²⁷ La corba il·lustra perfectament el grau de dificultat que es trobà per a aconseguir que tots els ajuntaments catalans estiguessin constituïts d'acord amb el Decret del 9 d'octubre, d'igual manera que revela les fases en les aquest procés s'anà consolidant, en paral·lel a algunes de les mesures que prendria el Govern de la Generalitat.

Atenent-nos a les dades reflectides en el quadre 1, i tenint en compte el context en el que es produïren, resulta legítim plantejar-se la qüestió següent: ¿es pot deduir que l'incompliment del Decret té a veure amb la resistència de la militància cenetista i la d'altres sectors, a la política de col·laboració

²⁷ Aquestes xifres estan calculades segons la documentació estudiada de la Conselleria de Seguretat Interior i de la Junta de Seguretat Interior, organismes que rebien les notificacions certificades de les constitucions dels Ajuntaments, a mesura que aquests s'anaven formalitzant.

antifeixista, o pel contrari obeïa exclusivament a l'afany de domini polític i a les rivalitats existents entre les organitzacions en el marc d'aquesta mateixa política? Si admetem la primera hipòtesi, ¿es tracta només de la reacció lògica dels qui, emparats en els diferents poders revolucionaris durant els mesos precedents, havien gaudit d'una situació de força per a imposar la seva orientació, o més aviat, es tractava de la resposta de tots aquells sectors que intuïen que la política d'unitat antifeixista, en nom de la primacia de la guerra sobre qualsevol altre aspecte, acabaria amb les conquestes revolucionàries i restabliria el marc republicano-burgués d'abans de juliol? Abans de respondre a aquestes qüestions, cal examinar les situacions més característiques, així com les causes que portaren a l'incompliment a molts municipis catalans, d'una de les primeres disposicions d'un Govern que s'acabava de constituir amb el suport de totes les organitzacions.

10.3.1. Formes característiques de l'incompliment.

10.3.1.1. L'ocupació de "vacants".

La primera de les causes d'incompliment del Decret —i que en sí mateix engloba altres— guarda relació amb el problema que representà la proporcionalitat fixa que aquest establia, i que distorsionava inevitablement la correlació de forces real a molts municipis, possibilitant que organitzacions inexistents o amb pocs militants poguessin arribar a tenir una representació igual o superior a les organitzacions majoritàries de la localitat. I al revés, aquesta mateixa fórmula proporcional fixa, impedia en ocasions que les forces majoritàries poguessin estar convenientment representades en els nous Ajuntaments, d'acord amb la seva força i implantació. Quan es donaven aquestes circumstàncies, el recurs generalitzat fou el d'ocupar els llocs que correspondrien a altres organitzacions a les quals el decret reservava una representació en el nou consell municipal, però que no existien a la localitat i per tant havien de quedar vacants. L'ordre del 12 d'octubre, que complementava el decret del 9, disposava clarament que “en les localitats on no hi hagi organització autoritzada dels partits o sectors sindicals amb dret a

designar consellers, els llocs que els correspondrien restaran, de moment, vacants, i no es proveiran fins que altra cosa no es disposi”. No obstant aquesta indicació, sempre que la proporcionalitat que fixava el decret no garantia una determinada correlació de forces, en general es procedí a ocupar les vacants per les organitzacions interessades a mantenir-la.

El procediment habitual era el següent: els llocs que no ocupava cap organització es repartien entre les forces existents al poble, bé per acord entre elles o, senzillament, per imposició de la majoritària sobre la resta, fins a completar el nombre total de consellers que legalment corresponien al municipi en funció del nombre d’habitants. Val a dir que la majoria de les organitzacions participaren d’aquest recurs. Tal i com queda reflectit al quadre 2, fins i tot les organitzacions que dins i fora del Govern, apel·laven sistemàticament a acatar de forma estricta totes les disposicions governamentals. La raó que explicaria aquesta aparent contradicció és molt senzilla: a diferència dels dirigents que participaven des del Govern, i als quals els hi movia fonamentalment l’interès d’instaurar a tot arreu el “model” de col·laboració i unitat antifeixista que ells mateixos havien assajat com a fórmula per a restablir un ordre i una disciplina, per als militants de les organitzacions locals de tots els partits i sindicats, la preocupació venia determinada per l’alteració que produïa en la correlació de forces i les repercussions que això podia tenir.

Des del punt de vista dels objectius que s’havia marcat el Govern en el moment de la seva constitució –“canalitzar” la revolució, restablir l’ordre i dedicar tots els esforços a la guerra-, la fórmula de representació podia agradar més o menys, però guardava relació amb el que es pretenia. El problema era que no tothom –especialment a la base- estava d’acord amb aquests objectius. Més encara: existia una clara delimitació entre unes organitzacions i unes altres en funció del grau de compromís amb la política del Govern. Per als militants de la CNT i el POUM que veien en els nous Ajuntaments, els continuadors de la tasca revolucionària feta pels Comitès, calia assegurar una majoria de consellers que fes això possible. Per la mateixa raó, però partint d’un punt de

vista diferent, per a l'ERC i el PSUC es tractava d'assegurar des dels ajuntaments que les consignes i disposicions del Govern es complien i es

QUADRE 2. L'incompliment del Decret per cadascuna de les organitzacions.

	ERC	CNT	PSUC	POUM	UR	ACR	UGT
<i>Baix Llobregat</i>	5	7	5		6		3
<i>Barcelonès</i>	1	1	1				2
<i>Maresme</i>	1	4	2	1	1		3
<i>Vallès Occidental</i>	1	2			6	1	3
<i>Vallès Oriental</i>	1	10	1	1	9		3
<i>Alt Empordà</i>	8	8	8	2	6		6
<i>Baix Empordà</i>	3	6	2	7	2		3
<i>Garrotxa</i>	5	6	3	1	3		3
<i>Gironès</i>	4	5	1	1	2		
<i>La Selva</i>	3	8	1		4		1
<i>Alt Camp</i>	1	3	1	3	2		4
<i>Alt Penedès</i>	1	2	1		2		
<i>Baix Penedès</i>		1		1	2		
<i>Garraf</i>		1		2			
<i>Tarragonès</i>	1	1	1		1		
<i>Baix Camp</i>		3	5	4			6
<i>Conca de Barberà</i>		1	4	3	1		4
<i>Priorat</i>	1	4	1				2
<i>Ribera</i>	3	3	2				1
<i>Baix Ebre</i>	2	2	2				2
<i>Montsià</i>	1	2					1
<i>Terra Alta</i>	4	5	2				2
<i>Cerdanya</i>	5	5	1				13
<i>Osona</i>		4	2	1	11		4
<i>Ripollès</i>	1	1	5	4	4		6
<i>Anoia</i>	3	2	2	1	1		
<i>Bages</i>	2	2	7		12		1
<i>Berguedà</i>	5	2	1		3		1
<i>Solsonès</i>							
<i>Garrigues</i>		2	1		1		2
<i>La Noguera</i>	2	2	3	1	2		1
<i>Segarra</i>	1	2					3
<i>Segrià</i>	1	1			1		
<i>Urgell</i>			2		1		2
<i>Alt Urgell</i>	3	17	1				14
<i>Pallars Jussà</i>	1		1		1		2
<i>Pallars Sobirà</i>	1	1					2
<i>Vall d'Aran</i>	1			1			
	72	126	69	34	84	1	100

posava punt i final a determinades experiències revolucionàries. La reorganització municipal propicià que afloressin aquestes diferències i que tothom intentés prendre posicions davant la dura lluita política que esclatà a la reraguarda catalana. Per aquesta raó, totes les organitzacions participaren de casos d'incompliment del Decret, relacionats amb la composició i la proporcionalitat, ocupant les vacants que pogueren existir en realitat o de manera "forçada". No obstant, cal subratllar que quan es produí aquesta circumstància hom pot apreciar elements diferenciadors que confirmen aquesta línia divisòria: d'una banda l'acció desenvolupada per l'ERC-PSUC-UR, i de l'altra, la que representaren la CNT i el POUM. De manera general, quan els primers incomplien el decret no ho feien com a mostra de rebuig o com a desafiament a l'autoritat del Govern, sinó justament per a defensar-se dels que sí ho feien i per a reclamar i exigir des de la majoria municipal, l'acatament i obediència a les disposicions oficials.

A vegades, la decisió d'ocupar els llocs vacants fins a completar el nombre legal de consellers obeïa a la intenció de barrar el pas a aquelles organitzacions que no tenien una existència real en el poble, però que en qualsevol moment podien constituir-se i nomenar uns representants. En aquest context i sota aquest criteri, deixar llocs vacants o sense cobrir, podia semblar com a una "invitació" a fer-ho. Per aquesta raó, el desig de "tancar" la composició del nou Ajuntament amb les mateixes organitzacions que més o menys havien actuat conjuntament des del juliol, es convertí en un recurs a utilitzar per a allunyar aquesta possibilitat. També és donà el cas que en les poblacions petites en les que només existia una organització a la que el Decret reservava una mínima representació –per exemple la Unió de Rabassaires-, a aquesta no li quedava més remei que ocupar algunes o totes les vacants per tal d'assegurar un mínim d'activitat municipal.

Normalment, la decisió sobre la composició del nou Ajuntament i sobre els consellers que li correspondria a cada organització, es prenia en la última sessió del Comitè abans de dissoldre's. Si aquest havia estat constituït de forma proporcional –es a dir, de forma consensuada i respectant la correlació de forces local-, la tendència general fou que les organitzacions que hi havien

participat intentaren traslladar, sempre que això fou possible, la mateixa proporcionalitat a l'ajuntament, com a fórmula per a mantenir l'equilibri entre elles.

Quan les vacants eren “suficients” com per a assegurar a la força més nombrosa la representació majoritària, normalment cap organització que hagués demostrat mínimament la seva existència durant els mesos anteriors tingué problemes per a participar en el nou ajuntament. En tot cas, el problema sorgia quan això no es podia garantir. Aleshores, la situació acabava fàcilment amb la constitució del Consell Municipal i el veto a alguna organització a la que se li discutia la seva existència, bé perquè s'acabava de constituir, bé perquè disposava d'una representació testimonial. Aquesta circumstància sovintejava en totes les poblacions en les que les organitzacions amb dret a disposar de representació, podien tenir militants o simpatitzants amb els quals poder ocupar els llocs que li pertocaven.

Cal subratllar que el procediment d'ocupar els llocs que correspondrien a d'altres organitzacions, a banda de no respectar el contingut del Decret, ocultava a vegades un comportament que anava més enllà –i que té a veure amb una altra causa d'incompliment que analitzarem més endavant- del que hom podria deduir a primera vista: sovint la decisió d'ocupar els llocs vacants que correspondrien a una organització que suposadament no existia al poble, és conseqüència de la decisió d'excloure-la per motius relacionats amb la seva actitud davant la revolució durant els mesos anteriors. Pel que hem pogut comprovar, la causa principal de la major part de les exclusions està relacionada amb aquesta consideració.

Val a dir que, tot i que a vegades, certament s'utilitzà com a justificació davant els requeriments de les autoritats, en realitat no importava tant el fet d'haver-se constituït recentment –en alguns casos a partir de la publicació del decret de reorganització municipal-, o que tinguessin pocs militants, com el fet que haguessin tingut una actitud contrària a l'actuació del Comitè, poc “decidida”, o senzillament, que la seva activitat hagués estat nul·la durant els mesos anteriors des del punt de vista de la participació en les realitzacions revolucionàries. Per exemple, a Igualada, el Comitè Antifeixista enviava al

Jutge Popular de la ciutat el següent comunicat, adoptat després que aquest convoqués a totes les organitzacions per tal de constituir el nou Ajuntament: "Per tal de facilitar el compliment del Decret del Consell de la Generalitat sobre la constitució dels nous ajuntaments, el Ple del Comitè Executiu es va reunir en sessió especial per tal d'estudiar l'aplicació dels preceptes de la disposició oficial i adaptar-los a la realitat revolucionària de la ciutat. A l'efecte, es va acordar suggerir la següent composició del Consell Municipal: Esquerra 6 representants, CNT 7 representants, POUM 4 representants, PSUC 2 representants, Acció Catalana 2 representants, Unió de Rabassaires 1 representant". La composició que es proposava no respectava la proporcionalitat del Decret, raó per la que el Comitè es veia en l'obligació d'explicar els motius. "Ha mogut al Comitè -continuava el comunicat- en fer aquest repartiment el considerar que ni la Unió de Rabassaires ni el PSUC a la nostra ciutat, donaren senyals de vida en el moment de la prova. Els primers, encara no s'han vist ara, i els segons ni existien".²⁸ En aquest sentit, cal assenyalar que aquest criteri acabà afectant fonamentalment a les organitzacions no obreres, i que també influí decisivament el fet que la frontera de l'exclusió estigués determinada moltes vegades per la frontera de classe.

10.3.1.2. La suplantació d'organitzacions.

La impossibilitat d'adequar la relació real de forces a la proporcionalitat que determinava el decret, provocaria un altre tipus de situacions caracteritzada per la suplantació d'organitzacions i sigles: ja hem assenyalat com als pobles en els quals la força majoritària era obligada, d'acord amb el Decret, a tenir una petita representació al nou Consell Municipal, generalment aquesta intentava "complementar-la" ocupant les conselleries declarades vacants per la inexistència al poble d'altres organitzacions. La diferència amb la variant que hem comentat a l'apartat anterior, és que en aquest cas, l'apropiació d'aquests llocs de consellers vacants es fa no directament per les

²⁸ AHN-SGC, *Lligall* 287/2.

organitzacions interessades, sinó a l'aixopluc d'altres sigles, amb la qual cosa es defugia d'una possible impugnació per part de la Conselleria de Seguretat Interior, donat que formalment es respectava la proporcionalitat. Aquest fenomen de suplantació o falsa representació, està associat als pobles petits i normalment, encara que no exclusivament, fou el recurs utilitzat per les organitzacions a les quals el decret reservà una petita representació, en comparació amb la seva força real. Val la pena comentar, a tall d'exemple, el cas concret del que succeí a Mont-ral (Alt Camp). En aquest municipi, l'ajuntament es constituí el 14 d'octubre amb 6 representants d'UGT i 5 del POUM, úniques forces existents al poble. Com sia que el nou Consell Municipal no respectava la proporcionalitat que establia el decret, fou advertit que la seva constitució era il·legal, raó per la que el 22 es torna a reorganitzar de la següent manera: 5 UGT, 4 CNT i 2 POUM. Però la representació de la CNT en realitat està formada per dos del POUM i 2 d'UGT. L'ajuntament no podia ser reconegut perquè continuava no respectant la proporció i el 29 es constituí definitivament amb 3 d'ERC, 3 de la CNT, 1 d'UGT i 1 del POUM. Però dels 3 que es presentaren per l'ERC, 2 s'havien presentat anteriorment per la UGT, i dels 3 que representaven a la CNT, 2 s'havien presentat pel POUM i 1 per la UGT²⁹.

D'altra banda, també cal tenir en compte el cas dels ajuntaments quina reorganització es realitzà de forma no conforme amb el Decret per qüestions que no tenen res a veure amb una actitud d'oposició o rebuig, o com a conseqüència de la lluita per mantenir una determinada correlació de forces. En ocasions, gairebé sempre de forma exclusiva als municipis molt petits, la constitució es realitzà de manera il·legal senzillament perquè no existia cap organització i el nou ajuntament s'havia de constituir amb els únics ciutadans que simpatitzaven amb alguna organització concreta. Per exemple, a Garrigoles (Baix Empordà) el nou ajuntament es constituí amb 4 representants de l'ERC i 7 de la UGT perquè, segons el Jutge municipal, no n'hi havia cap altre centre polític o sindical i foren cridats els ciutadans que a les últimes

²⁹ AHN-SGC, *llogall* 285/2.

eleccions votaren al Front Popular³⁰. En aquests casos, la qüestió es complicava quan l'organització escollida era una de les que per decret li corresponia una representació ínfima -com hem comentat anteriorment, era el cas de la Unió de Rabassaires- malgrat tenir molts afiliats especialment a les comarques i pobles on la pagesia conformava una bona part de la població. Si hom volia respectar formalment el que disposava el decret, pràcticament no quedava més remei que 'inventar-se' representacions artificials d'altres organitzacions amb l'objectiu de constituir l'ajuntament amb un mínim de personal polític que fes possible l'activitat municipal més elemental. Cal precisar, però, que aquesta possibilitat només podia funcionar en unes condicions determinades: per exemple, a partir de les relacions entre alguns sectors de la Unió de Rabassaires i l'Esquerra Republicana, que tot i el refredament que patiren abans de la guerra, compartien el mateix terreny polític; o en alguns casos, entre els militants d'UGT i ERC, o entre ERC i la CNT, especialment quan es tractava d'obrers afiliats de temps a aquest sindicat i que allora tenien relació amb alguna entitat republicana³¹.

La mateixa Conselleria de Seguretat Interior proposava indistintament en tots aquests casos que "els sectors sindicals i partits polítics del Front Popular, encara que sigui en representació d'aquests, existents a la localitat, procurin posar-se d'acord per tal d'establir les proporcions de representació indicades"³². Precisament, d'aquesta manera s'arribava a situacions en les que es donaven casos de 'doble militància', es a dir, aquelles situacions en les que determinats ciutadans adscrits més o menys a una determinada militància o simpatia política, decidien 'representar' una altra organització diferent com a fórmula per a ampliar el nombre de consellers a l'Ajuntament. A tall d'exemple, podem citar el cas de Forès (Conca de Barberà), un municipi en el que la constitució de l'ajuntament es realitzà el 20 d'octubre amb 3

³⁰ AHN-SGC, *llogall 290/3*.

³¹ Per exemple a Masarac (Alt Empordà) l'ERC no es constituí fins al desembre de 1936. Tot i així, a l'ajuntament format dos mesos abans, a l'octubre, l'ERC participà amb tres representants. Aquests consellers en realitat eren afiliats d'UGT que, tot i ser probablement d'ideologia republicana, veieren la possibilitat d'ampliar -probablement també amb el consentiment del partit- la seva representació davant la CNT.

³² D'aquesta manera contestava sempre la Conselleria de Seguretat Interior als requeriments que feien alguns Ajuntaments en relació a la forma en la que havien de constituir els respectius Consells Municipals quan es donaven les circumstàncies que s'expliquen al text.

representants d'ERC, 3 de la CNT, 3 de la UGT, 1 del POUM i d'ACR, tot i fent constar a l'acta que els consellers estaven tots adherits a l'ERC però que “simpatitzaven” amb les organitzacions que havien decidit “representar”³³. Una altra possibilitat d'aquesta variant, hom pot trobar també en els casos dels pobles en el que realment no existia cap afiliat a organització política o sindical i els ciutadans que decidien presentar-se com a consellers municipals ‘escollien’ o es ‘repartien’ el partit al qual representarien. Naturalment, aquesta fórmula no era operativa amb totes les organitzacions, però sens dubte, com veurem més endavant, facilità de manera extraordinària la implantació d'algunes d'elles, que trobaren en l'aplicació pràctica del Decret la possibilitat de constituir desenes i desenes de seccions locals, allà on probablement no haguessin arribat mai sense aquesta mesura.³⁴

10.3.1.3. L'exclusió de les organitzacions no obreres dels nous Consells Municipals.

El segon gran apartat de causes d'incompliment del decret, fa referència directa a la pròpia política dels partits i sindicats. Com hem dit anteriorment, el caràcter de classe o l'actitud defensada el 19 de juliol i, de manera general, l'actitud observada envers el Comitè revolucionari, fou en alguns casos, l'element que determinà l'acceptació o no d'una organització per la resta i, per tant, la constitució de l'Ajuntament d'acord amb la distribució i proporcionalitat que disposava el decret. En realitat, les raons que havien portat a excloure als representants republicans dels comitès, eren les mateixes que ara s'esgrimien per a negar-los la participació en els nous ajuntaments: en algunes poblacions, l'ERC qualificada de “burguesa”, de “poc revolucionària” o “d'haver-se amagat”, fou exclosa inicialment de la representació municipal per aquests motius. Probablement el cas més espectacular fou el de Lleida, on les

³³ AHN-SGC, *llogall 293/4*.

³⁴ Per a que un ciutadà fos declarat apte i, per tant, pogués ésser designat com a candidat per a ocupar un càrrec de conseller municipal, necessitava d'un certificat expedit per la representació política o sindical que havia de representar, autoritzant-lo en aquest sentit. A molts pobles, la constitució del nou Ajuntament fou aprofitat per a crear una secció local –o per revitalitzar la que havia quedat esmorteïda els mesos anteriors- per aquelles organitzacions que no tenien representació i que d'alguna forma “mobilitzaren” als ciutadans descontents amb l'actuació del Comitè o dels revolucionaris.

organitzacions obreres POUM-CNT-UGT, es negaren a que l'Esquerra i ACR tinguessin representació a l'Ajuntament, de la mateixa manera que no donaren opció a que aquestes tinguessin representació en el Comitè Popular que dirigí la ciutat durant els mesos anteriors. Encara al febrer del 1937, una assemblea popular convocada per la CNT i en la que participaren membres de la UGT i del POUM, prengué l'acord de no permetre "qualquiera que sea el medio a que tengamos que apelar en defensa de la Revolución que la Esquerra Republicana de Catalunya ni Acción Catalana Republicana, tengan representación en el Consejo Municipal de Lérida, ni en ningún otro organismo de dirección o administración pública local".³⁵

Però no fou l'únic cas en el que per part de les organitzacions obreres es vetà o es posà entrebancs a la representació "republicana". Per exemple, a Figueres, en el moment de constituir el nou ajuntament, les organitzacions obreres expressaren llur desig de "prescindir dels partits burgesos" i intentaren reduir la representació de l'Esquerra Republicana, tot i que finalment aquesta hi acabaria formant part plenament³⁶. A Bellver de Cerdanya (Cerdanya), la CNT i la UGT prescindiren de l'ERC, que no va poder entrar en el nou ajuntament fins a finals de desembre de 1936. A l'Hospitalet de Llobregat (Barcelonès), a Roquetes (Baix Ebre), o a Canet d'Adri i a Girona (Gironès), l'ACR fou exclosa. Igual que a Vic (Osona), on la CNT es va oposar a que aquest partit estigués representat a l'ajuntament amb l'argument de que era una organització amb tendències burgeses i no havia format part del Comitè Antifeixista. L'actitud de la CNT arribà fins el punt d'amenaçar amb la seva retirada si l'ACR no desistia de participar en el nou Consell Municipal, i si no

³⁵ "Conclusiones aprobadas por unanimidad en la magna Asamblea Popular, celebrada el día 7 de febrero de 1937 en el Teatro Parque Eliseo Reclús", AHN-SGC, PS-Lérida, *llogall* 51. Una ressenya d'aquesta Assemblea a *Acracia* (8-II-37). Aquest acord - decidit per l'actitud d'ERC i ACR d'oposar-se a una proposta que presentà la CNT sobre municipalització de la vivenda- aixecà molta polèmica i, de fet, la CNT rectificaria una setmana després, davant la promesa d'ERC de que no s'oposaria al mateix. Finalment, aquesta promesa no es complí i la representació de la CNT en el Consell Municipal de Lleida proposà -i s'aprovà- que l'ERC no podia assistir més als Plens (v. *Acracia*, 16-II-37).

³⁶ Alexandre Deulofeu, *Memòries de la revolució, de la guerra i de l'exili*, pàgs. 23-24. Segons Deulofeu, en una de les reunions prèvies que celebraren les organitzacions que havien de formar part del nou ajuntament d'acord amb el decret, el representant del POUM declarà que el desig de les sindicals era de prescindir dels partits burgesos. A més, segons també aquest testimoni, els partits manifestaren que volien reduir els llocs que corresponien a l'Esquerra, qüestió que aquesta va poder eludir finalment gràcies a la seva postura enèrgica i a la seva negativa a participar en el nou ajuntament si no era amb la representació que li pertocava segons les disposicions oficials.

oferien els llocs que li corresponien a la UGT i al POUM, la qual cosa provocà que aquella es quedés de moment sense poder participar.³⁷

En ocasions, les situacions de violència i de pressió política foren suficients per a que els representants republicans abandonessin la idea de participar en la formació del nou ajuntament. Per exemple, a l'Armentera (Alt Empordà), l'ERC es va veure obligada abandonar la sessió de constitució “per l'actitud que prengueren els grups que formaven el Sindicat Agrícola ‘El Pagès’ i el POUM [i] per tal d'evitar una possible agressió”, segons informà el Jutge Municipal al Conseller de Seguretat Interior³⁸. El mateix succeí a Bàscara (Alt Empordà)³⁹. A Calaf (Anoia), l'ERC fou exclosa perquè els representants del PSUC i la CNT s'hi varen oposar a la seva presència a l'Ajuntament, dient que no existia al poble i que no havia actuat des del 19 de juliol, una imputació que sovint es repetiria a molts pobles⁴⁰. Excepcionalment, aquesta argumentació arribà també a d'altres organitzacions que tot i no tenir el mateix caràcter que les republicanes, apareixien com a defensors de la mateixa política. Per exemple, la CNT a Montgat (Maresme), impugnà les representacions del PSUC i de la UR, per “considerar que no han estat al costat de la Revolució” i perquè no estava d'acord “a actuar amb els partits constituïts posteriorment al 19 de juliol”⁴¹.

La pressió contra l'Esquerra Republicana va fer que aquesta desistís en alguns casos de participar i, a d'altres, que ho fes en condicions adverses o d'inferioritat. A llocs com a Puigcerdà (Cerdanya) o la Seu d'Urgell (Alt Urgell), a l'ERC se li deixà amb una representació per sota de la que li corresponia legalment. A d'altres, com St. Joan de les Abadesses (Ripollès), fou l'Esquerra Republicana la que formalment no va voler participar en la constitució d'un nou ajuntament, en el que predominaven els homes del

³⁷ Arxiu Municipal de l'Ajuntament de Vic, *Llibre d'Actes del Ple*, sessions del 14 i 19 d'octubre de 1936.

³⁸ AHN-SGC, *lligall 285/3*.

³⁹ AHN-SGC, *lligall 285/3*.

⁴⁰ AHN-SGC, *lligall 287/1*. Per exemple, a l'Albi (Garrigues), fou el PSUC el qui es dirigí al Conseller de Seguretat Interior per a reafirmar-se en la seva posició de no acceptar que l'ERC estigués representada a l'Ajuntament perquè estava dissolta i només havia recuperat l'activitat –“rebrotat”– des de que s'havia constituït el Govern de la Generalitat (*lligall 294/1*). A Amposta, també l'ERC fou exclosa amb l'argument de que s'havia dissolt en la UGT (*lligall 297/1*).

⁴¹ AHN-SGC, *lligalls 311 i 296/3*.

POUM que havien dirigit el Comitè i amb els que havien tingut sèries diferències els mesos anteriors.

Aquesta actitud de rebuig –en funció d'un criteri revolucionari o de classe- envers les organitzacions no obreres o envers els elements que les representaven en algunes localitats, és prou significativa del caire que prengué la lluita política a la reraguarda catalana, que tindria un perllongament durant els mesos següents. Com a mínim, a una trentena de municipis es donà aquesta situació⁴². Per la seva mateixa naturalesa, i pel fet que representava un element de ruptura amb la política de col·laboració i unitat antifeixista preconitzada per tothom, adquireix sens dubte un sentit força revelador de la forma que adoptà no només l'oposició al Decret en alguns casos, sinó també el sentit classista que, espontàniament, molts militants obrers donaren al seu propi moviment. En general, es tractà fonamentalment de militants de la CNT i del POUM, i en alguns casos, també, de militants socialistes a través de les seves posicions en els sindicats locals de la UGT, rebecs a col·laborar amb els que consideraven com elements no revolucionaris. En la majoria dels casos, no era més que el resultat de la lluita política anterior al 19 de juliol, en la que les organitzacions obreres s'havien "trobat" en més d'una ocasió, amb els representants municipals que pertanyien a alguna entitat republicana, amb motiu dels nombrosos conflictes socials que tingueren lloc durant el període republicà. A d'altres, com hem dit anteriorment, era la conseqüència de l'actuació dels elements republicans durant les jornades de juliol i posteriorment. Especialment per a les organitzacions com la CNT i el POUM, es rebutjà la participació d'ERC i ACR –qualificats de partits burgesos o directament contrarevolucionaris- en els nous Consells Municipals, perquè s'interpretava com a una reculada de la revolució el fet que es pogués permetre que els partits amb un horitzó social "limitat", tinguessin la responsabilitat del govern local, o poguessin adquirir a través de la representació municipal, una importància o un paper que consideraven havien perdut i que els hi negaven en ares de la revolució.

10.3.1.4. Altres situacions.

Un altre apartat que mereix atenció són aquells casos que venen determinats per les ruptures i els enfrontaments “locals” entre les organitzacions, que aparentment trenquen la dinàmica general, però que en realitat venen a representar les diferents expressions locals de les línies generals que hem suggerit anteriorment. En qualsevol cas hi jugaren un paper, i val la pena comentar-les. Per exemple a Ascó (Ribera), la CNT, l'ERC i la UGT es negaren a acceptar la representació del PSUC per “estar integrat exclusivament per elements dissidents d'ERC, poc afectes al seguir (sic) revolucionari”⁴³, la qual cosa indica que la línia que separava els elements que preconitzaren una orientació més encaminada cap a la revolució social i/o més rebeca a acceptar la línia "oficial" d'unitat antifeixista, dels que no, no sempre estigué enquadrada sota les mateixes sigles.

D'altra banda, com ja s'ha dit a capítols anteriors, la posició d'organitzacions com el POUM no fou homogènia a tot arreu, i en alguns casos -certament minoritaris- no sempre féu front comú amb la CNT. Per exemple, a Esparreguera (Baix Llobregat), aquesta organització, en el moment de constituir-se el nou Ajuntament, manifestà llur oposició al decret i no acceptà les representacions del POUM i el PSUC, les quals sí mostraren la seva conformitat amb les disposicions oficials⁴⁴. En aquest terreny, una menció especial mereix el cas de les relacions entre el PSUC i la UGT. Malgrat l'acord pres per la direcció catalana del sindicat, pel qual el PSUC era el partit que li representava, aquest decisió no fou sempre observada per alguns sindicats ugetistes. En efecte, la UGT no sempre acceptà ser representada pel partit, com per exemple en el cas de Cervera (Segarra) i Olot (Garrotxa), i això fou

⁴² Ens referim aquí a tots els casos documentats que hem pogut trobar, a partir de les actes de constitució dels ajuntaments i de les protestes o denúncies de les organitzacions que quedaven marginades del nou consell municipal. Amb tota seguretat, el nombre de municipis en els que es donà aquesta circumstància fou molt superior.

⁴³ AHN-SGC, *lligall 311*.

⁴⁴ AHN-SGC, *lligall 291/2*. En realitat, l'oposició de la CNT a que estigués representat un partit com el POUM potser s'explica perquè aquesta organització –i probablement, també el PSUC- s'acabava de constituir a Esparreguera, la qual cosa sovint era motiu de polèmica en la formació dels nous Ajuntaments, entre les organitzacions presents a la localitat des del juliol i les que es constituïren posteriorment, “aprofitant” el decret de reorganització municipal que els hi concedia representació independentment del nombre d'afiliats. No obstant això, en general el recel més important que provocava aquesta mena d'enfrontaments, tenia més a veure amb les posicions polítiques de cadascú que no pas amb la data de constitució d'una organització determinada.

causa de polèmiques i protestes perquè el sindicat reclamava els llocs que li corresponia ocupar en els ajuntaments, i reivindicava poder elegir directament llurs representants sense reconèixer els que havia designat el PSUC. Naturalment, tots aquests casos es donaven allà on la UGT no estava controlada per aquest partit, i allà on el sindicat disposava d'una força important i estava sota la influència del POUM –com per exemple a Terrassa– deixà sense representants directes al PSUC.

10.3.2. La resistència dels Comitès.

Entre la totalitat d'incompliments que afectaren la formació dels nous ajuntaments, sens dubte, els que reuniren i concentraren els aspectes més "polítics" de l'oposició els podem trobar en tots els casos derivats de la resistència que oferiren alguns comitès i de la lluita política que es desenvolupà a molts municipis en relació al problema de les col·lectivitzacions de la terra. En efecte, entre els municipis en els que es va incomplir el Decret, una part gens menyspreable tingué com a causant l'actitud del comitè respectiu, bé perquè aquest adoptà una posició directament contrària a dissoldre's i a permetre la formació d'un nou consell municipal, bé perquè intentà endarrerir la seva formació amb diferents motius, o perquè, finalment, va imposar una proporció que no s'ajustava a la legalitat. Naturalment, per raons òbvies, la primera variant no fou la més freqüent perquè tal actitud suposava un enfrontament obert amb el Govern i amb els aparells dirigents de les organitzacions, però justament per aquesta circumstància fou més significativa. La segona, moltes vegades precedida per la primera fins que es féu insostenible, abundà més i, de fet, està darrera de moltes de les variants ja esmentades anteriorment.

Per exemple, coneixem els casos de Pinell de Brai, un municipi situat a l'est de la comarca de la Terra Alta, a pocs quilòmetres de Gandesa i Móra d'Ebre, on el Comitè Antifeixista, després d'endarrerir durant un temps la constitució del nou Ajuntament, declarà constituït el poble en "municipi lliure", i formà, l'1 de desembre de 1936, un Consell Municipal integrat

exclusivament per representants de la CNT. A l'escrit en el que comunicaven aquests fets informaven igualment que havien decidit prescindir de la presència del Jutge, del qui havien decretat la seva substitució.⁴⁵ El 8 de gener, la Direcció General d'Administració Local advertia que al constituir l'ajuntament "sense la intervenció del Jutge Municipal de la localitat (...) constitueix un vici de nul·litat que afecta directament a l'esmentada constitució" per la qual cosa no podia considerar-se a la nova corporació local "com a legalment existent". La Direcció General exhortava igualment a procedir a la constitució reglamentària de l'Ajuntament "seguint escrupolosament les normes contingudes en el Decret". Davant les resistències de la CNT, es desplaçà una delegació des de Tarragona per a intentar solucionar el conflicte, formada per representants de la delegació de la Conselleria de Seguretat Interior i del Comitè d'Investigació d'aquesta ciutat. L'únic que aconseguiren es obtenir l'entrada en el nou Consell Municipal de les representacions d'UGT i ERC, que s'afegiren a la de la CNT, però sense que s'ajustés a la proporcionalitat establerta. Finalment, no fou fins l'1 de febrer que es constituí l'Ajuntament de Pinell de Brai conforme a la legalitat.⁴⁶

Allà on l'aplicació del Decret de reorganització municipal podia deixar en minoria als elements revolucionaris es produïren incidents de tot tipus. A Sant Joan de Palamós (Baix Empordà), l'Alcalde comunicava al Comissari Delegat d'Ordre Públic els fets que havien ocorregut al poble en ocasió de la publicació d'un ban en el que es reproduïa el Decret del Govern de la Generalitat pel qual quedaven dissolts els Comitès i com va ser obligat per uns individus "a firmar un ban deixant sense efecte l'anterior, qual ban feren publicar per dos milicians"⁴⁷.

També el cas de Calella (Maresme) on el Comitè format per la CNT i el POUM es negà a constituir el nou Consell Municipal perquè estava en desacord amb el Decret i no volia que formés part del mateix altres organitzacions com l'ERC i la USC-PSUC, que havien tingut -en opinió de la

⁴⁵ AHN-SGC, *llogall 304/4*.

⁴⁶ *Ibidem*.

⁴⁷ Arxiu Històric de Girona, *Fons de la Comissaria Delegada de la Generalitat a Girona, llogall 4199*.

CNT i el POUM- un comportament poc revolucionari des del 19 de juliol. Un escrit del Jutge al Conseller de Seguretat Interior informava de la situació: "no s'ha pogut constituir el nou Ajuntament (...) degut a que tot i essent requerits varies vegades els partits CNT i POUM, que junts són els que formen el Comitè d'aquesta ciutat, fins avui no han comunicat, i encara de paraula, que no havien pensat nomenar Consellers i que en tot cas un altre dia ja ho comunicarien; no obstant, resten en aquest Jutjat els consellers presentats pels partits ERC -sis-, PSUC -quatre-, SAR [UR] -2-."48 Malgrat els requeriments per a que canviessin d'actitud, aquesta es perllongà durant alguns mesos i provocaria la intervenció de la Junta de Seguretat Interior. Al mes de desembre, en una reunió entre delegats de la Junta i representants de totes les organitzacions locals, Josep Esgleas, l'home que presidia el Comitè de Salut Pública, després d'explicar la tasca feta per aquest organisme i del paper jugat per les diferents organitzacions, exposà clarament que ells tenien por que amb la reorganització municipal s'instal·lés a l'Ajuntament un "esperit antirevolucionari".49 Les pressions es multiplicaren, però la CNT es mostrà inflexible: no estava disposada a permetre l'aplicació del Decret fins que, d'una manera o d'altra, no es garantís una majoria d'elements revolucionaris en el nou Consell Municipal, qüestió que finalment aconseguí imposar amb l'acord tàcit dels membres de la Junta de Seguretat, davant la impossibilitat de fer altra cosa. La composició d'aquest Ajuntament persistiria fins el juny de 1937, data en la que, com a conseqüència dels "fets de maig", es produiria un canvi important en la correlació de forces a nivell local.⁵⁰

⁴⁸ AHN-SGC, *llogall 296/2*.

⁴⁹ ANG-SGC, *llogalls 296/2 i 311/1*.

⁵⁰ El 6 de gener de 1937, es procedí formalment a constituir el nou Ajuntament que, en aplicació del Decret, havia de tenir la següent composició: 6 CNT, 6 ERC, 4 PSUC, 2 POUM, 2 UR, 2 ACR. Una acta signada pel Jutge Popular, Camil Reixach, davant la delegació de la Junta de Seguretat, i per delegats de totes les organitzacions, certificava aquesta composició que respectava completament la disposició governamental. Això no obstant, sembla que la CNT va imposar alguns "canvis" a les llistes que presentaven les organitzacions d'ERC, UR i ACR. Si més no, aquest fet, era denunciat per l'ERC i el PSUC en un escrit dirigit a la Direcció General d'Administració Local, amb data 29 de maig, es a dir, dies després que es produïssin a Calella i a diverses poblacions de Catalunya els "fets de maig". Jordi Amat, en el seu llibre sobre Calella (*República i Guerra Civil a Calella*, pàgs. 106-109), sembla donar tota la credibilitat a aquesta versió sobre les circumstàncies que es produïren en relació a la formació de l'Ajuntament al gener de 1937. En la nostra opinió, però, creiem que és important tenir en compte que la denúncia que realitzaren tant l'ERC com el PSUC es féu en un context en el que, des de la perspectiva d'aquestes dues organitzacions, calia "passar comptes" amb la CNT i els seus aliats. I aquesta dada, relativitza les afirmacions que es fan en la denúncia que es presentà, segons la qual, 2 dels representants d'ERC que foren designats com a consellers, en realitat eren de la CNT, igual que els representants de la UR i de l'ACR. Certament, resulta versemblant que la CNT imposés determinats noms, com també, que entre els associats a l'ERC i UR hi haguessin elements força identificats amb l'organització confederal. I encara resulta més versemblant que tothom estigués d'acord amb la solució donada perquè, cal tenir-ho en compte també, els treballadors d'algunes

A la veïna població d'Arenys de Munt es produí una situació semblant. En aquest municipi del Maresme, el Comitè de Milícies Antifeixistes abans de dissoldre's 'oficialment', envià un escrit al Conseller de Seguretat Interior en el que afirmava que "este Comité (...) no estamos dispuestos a colaborar con el partido local Esquerra Republicana de Catalunya por cuanto dicho organismo desertó en los primeros momentos de la lucha, incluso pasando la frontera de Francia los individuos que en las elecciones de febrero, el pueblo les depositó su confianza", i que disposant els sindicats CNT i UGT del 90% dels treballadors de la localitat afiliats "preferimos prescindir de los que en ningún momento estuvieron a la altura de las circunstancias"⁵¹. Després d'aquestes consideracions, afegien que creien que "nuestra negativa, justificada, no tendrá interpretación distinta de lo que la evidencia señala, asumiendo la responsabilidad y continuándola única y exclusivamente los dos organismos sindicales que firman este informe".⁵²

En aquesta mateixa línia de "penalitzar" les organitzacions que, suposadament o no, havien tingut un comportament poc revolucionari, el Comitè Executiu Antifeixista de Girona abans de donar per acabades les seves funcions, decidí la proporció amb la que s'havia de formar el nou Consell Municipal, proporció que no respectava el Decret i que donava majoria a la CNT i al POUM en detriment de la resta d'organitzacions. El comunicat dirigit al Jutge Popular, que es llegí a la sessió de constitució, és prou explícit i alhora indicatiu: "El Comitè Executiu reunit en sessió extraordinària el dia 19 a les 12 de la nit i estant-hi representades totes les organitzacions sindicals i polítiques, acordà per unanimitat constituir el Consell Municipal de la següent manera: 14 membres de la CNT, 9 de l'Esquerra Republicana de Catalunya, 6 del POUM, 3 del PSUC i un del Partit Sindicalista [que segons el Decret no tenia dret a estar representada en els nous ajuntaments]. La qual cosa us comunico per a que us serviu prendre nota als seus millors efectes".⁵³ Dies

fàbriques feia tres setmanes que no cobraven els seus salaris i el Govern de la Generalitat es negava a pagar-los mentre l'Ajuntament no estigués constituït legalment.

⁵¹ AHN-SGC, *llegall 296/1*.

⁵² *Ibidem*.

⁵³ Arxiu Municipal de Girona, *Llibre d'Actes*, sessió corresponent al dia 21 d'octubre de 1936.

abans, el Comitè Executiu havia adreçat un escrit a les organitzacions d'ERC i el PSUC -que no havien participat a la reunió del Comitè Executiu- en el que les "informava" de l'acord pres i les exhortava a que designessin els representants assignats per aquell.⁵⁴ L'ACR, així com el "Sindicat d'Hortelans i Treballadors de la Terra de Girona i el seu Pla" -sindicat que s'adherí a la Unió de Rabassaires-, varen designar les persones que havien de representar-les, però el Jutge Popular, un home de la CNT, va declarar que "de conformitat amb allò acordat pel Comitè Executiu Antifeixista" no havien de formar part i demanava que si hi eren presents a la reunió, que marxessin. Per la seva banda, el representant del Partit Sindicalista proclamà que havien de desaparèixer "per sempre més organitzacions que són mortes i que ara se les vol fer renéixer"⁵⁵. Així, doncs, l'Ajuntament de Girona, com a conseqüència de la decisió presa pel Comitè Executiu Antifeixista, es constituïria inicialment sense la participació d'ERC i el PSUC, i amb el veto imposat a l'ACR i a un sindicat pagès, que no era reconegut pels elements revolucionaris. El PSUC enviaria llurs representants una setmana després, mentre que l'Esquerra no s'incorporaria fins el desembre, acceptant la situació, i sobretot per a poder intervenir en el debat sobre la municipalització de l'habitatge⁵⁶.

Així mateix, a Igualada, en una reunió celebrada el 14 d'octubre, el Comitè Antifeixista decidí "per tal de facilitar el compliment del decret del Consell de la Generalitat", adaptar-lo "a la realitat revolucionària de la ciutat", establint una proporció que restava consellers a la UR i al PSUC, perquè no "donaren senyals de vida en el moment de la prova", amb l'objectiu

⁵⁴ AHN-SGC, *llogall 295/3*. El PSUC i la UGT de Girona denunciaren aquest fet mitjançant una nota pública que deia que "el PSUC i el Comitè Executiu de la UGT davant d'aquesta anomalia i tenint en compte que el desatendre el Decret significa posar-se enfront del Consell de la Generalitat, no estan disposats de cap manera a seguir per aquest camí, interpretant les disposicions oficials segons les seves conveniències tota vegada que l'organisme suprem de Catalunya està constituït per totes les organitzacions revolucionàries i populars i per tant, solament les seves decisions poden ésser acceptades. El PSUC recolzat pel Comitè Local de la UGT (...) no està disposat a prendre part en el Consell Municipal tant com aquest estigui constituït a caprici", *L'Autonomista*, (22-X-36). El 28 d'octubre, però, els representants del PSUC prengueren possessió del càrrec després de la intervenció del Comissari de la Generalitat a Girona, que havia convocat unes reunions per a mirar de trobar una sortida consensuada. L'acord al que s'arribà, sense la participació de l'ERC i del PRd'E, deixà a l'Ajuntament de Girona amb la següent distribució: 14 CNT, 6 POUM, 6 PSUC, 2 Partit Sindicalista, 10 ERC i 2 PRd'E (AHM de Girona, *Llibre d'Actes*, sessió corresponent al dia 28 d'octubre).

⁵⁵ AMG, *ibídem*.

⁵⁶ L'11 de desembre, l'ERC s'incorporà a les tasques del Consell Municipal no sense que el seus representants fessin constar "Terror que es cometé al constituir-se aquest Ajuntament sense aquelles normes que establí la Generalitat de Catalunya". Si ho feien ara, era "perquè el perill d'un atac a les nostres costes [recordant els fets ocorreguts a Roses] imposa una estret contacte i una major compenetració entre totes les organitzacions" (AHM de Girona, *Llibre d'Actes*, sessió corresponent a l'11 de desembre

d'assegurar una majoria de representants de la CNT, del POUM, i d'un sector important d'ERC, que s'havia identificat força amb els plantejaments d'aquestes dues organitzacions durant el període anterior. La CNT insistia que si es donava representació a les organitzacions que no es manifestaren quan l'exigia les circumstàncies "això esdevindria un obstacle a la labor revolucionària de l'hora present, puix l'ajuntament tindria un matís massa conservador", mentre que l'ERC -controlada com hem dit abans per un sector "radical", alguns dels seus components, obrers del ram de la pell, amb estretes relacions amb les organitzacions obreres- demanava que es fixés la proporció "segons la capacitat revolucionària de cada organització", i el POUM es manifestava en un mateix sentit perquè sinó "es retrocediria en ordre revolucionari". Finalment, després de diverses reunions i de moltes pressions, i de la intervenció de la Direcció General d'Administració Local, del departament de Comarques del dissolt Comitè Central de Milícies, i dels dirigents de les organitzacions polítiques i sindicals de Barcelona, el 31 d'octubre es formalitzava la que semblava havia de ser la constitució definitiva de l'Ajuntament d'Igualada conforme a les disposicions legals. Tot i que se li va donar aquesta aparença, no fou així perquè l'Ajuntament, es constituí en realitat amb una proporció que no respectava la que establia el Decret.⁵⁷

A altres poblacions, es donaren situacions similars, com a conseqüència dels acords presos des dels Comitès respectius, o com a resultat de les decisions que prenia directament algunes de les organitzacions que en formaven part. Sempre, però, amb la mateixa intencionalitat i gairebé amb els mateixos arguments. A la Bisbal (Baix Empordà), la CNT i el POUM proposaren reduir la representació de l'ERC perquè aquest partit havia abandonat en dues ocasions el Comitè Antifeixista⁵⁸.

de 1936). A banda de fer aquestes declaracions, el portaveu d'ERC aprofità per a demanar la suspensió de l'acord sobre la municipalització de l'habitatge adoptat el 24 de novembre, que sembla fou el motiu real de la seva incorporació.

⁵⁷ AHN-SGC, *llogall* 287/2, 307/5. L'Ajuntament es constituí amb la següent composició: 6 ERC, 6 CNT, 4 PSUC, 2 POUM, 2 UR, i 2 ACR. No obstant, en aquest Ple s'acordà la creació de tres comissions especials (Combois, Relacions Comarcals i Comandes de Guerra), al capdavant de les quals es col·locà a 2 militants del POUM i 1 de la CNT, als quals, amb la intenció evident de mantenir el criteri de proporcionalitat que havia establert el Comitè Antifeixista, se'ls equiparà amb els mateixos drets que la resta de consellers. Aquesta decisió que contravenia la legalitat, seria posteriorment anul·lada, després d'una denúncia interposada pel PSUC, perquè els components de les comissions especials no podien ser membres de la Corporació Municipal. El text de la resolució en la que s'anul·lava l'acord del 31 d'octubre es publicà a l'òrgan local del PSUC, *Horitzons*, el 28 de gener de 1937.

⁵⁸ AHN-SGC, *llogall* 290/1.

Significatiu són també els casos en els que la decisió de no respectar el Decret perquè no s'estava d'acord, es va fer pública i, fins i tot, en alguns casos, va ser decidida o refrendada en una assemblea popular. Coneixem el cas de Martorell (Baix Llobregat) on la CNT i la UGT convocaren una assemblea popular el 21 d'octubre, que havia de discutir sobre l'actuació del Comitè i sobre l'actitud que devia adoptar-se en relació a la formació del nou Consell Municipal. La convocatòria de l'acte deia que "el decret sobre constitució de l'Ajuntament, per ésser d'aplicació general, provoca sèries discrepàncies i conflictes que es necessari solucionar. El no respectar les diferents característiques i necessitats que pot tenir un poble és avui un absurd". L'assemblea va refrendar la proposta de les dues centrals sindicals, d'incrementar el nombre de llurs consellers -un mes cadascuna d'elles- amb les vacants que hi pogueren existir.⁵⁹ També a Cervera (Segarra) fou una assemblea popular la que decidí, a proposta de la UGT, no respectar la proporcionalitat del Decret.⁶⁰

D'altra banda, per a poder-nos fer un quadre complet de la situació, cal tenir en compte també que no tots els ajuntaments que es constituïren formalment d'acord amb el Decret, tingueren un funcionament regular o la seva constitució es corresponia realment amb la legalitat, i amb la dissolució del Comitè. En realitat foren molts els que intentaren una resistència soterrada a l'aplicació del Decret. Lògicament, tots aquests casos són difícils de seguir en un primer moment, perquè justament es tracta d'una oposició que no es realitza obertament per tal d'evitar la impugnació o la intervenció de les autoritats com a conseqüència d'alguna denúncia. Tot i això, aquesta, tard o d'hora s'acabava produint, de tal manera que pel que hem pogut esbrinar, en alguns dels ajuntaments que es constituïren legalment –es a dir, respectant els criteris de proporcionalitat- amb posterioritat foren presentades denúncies que desvelaven procediments irregulars i, fins i tot, l'existència encoberta d'alguns

⁵⁹ AHN-SGC, *llogall 291/3*. Les vacants que "establiren" la CNT i la UGT, corresponien al POUM, un partit que tenia pocs militants i que durant tot el procés va tenir al seu militant més destacat fora del municipi per motius familiars, i a l'ACR que no tenia secció organitzada.

⁶⁰ En el cas de Cornudella de Montsant, el PSUC i el POUM no prengueren part en la constitució del nou Ajuntament per estar en desacord amb la proporcionalitat que establia el decret (*llogalls 300/1 i 311*). A Cervera, fou una Assemblea Popular la que decidí, a proposta de la UGT, no respectà la proporcionalitat (*llogall 301/3*).

Comitès que no s'havien dissolt. Per exemple, a Capellades (Anoia), en una data tan avançada com el 29 de maig de 1937, un escrit del Centre Republicà d'ERC dirigit al Director General d'Administració Local denunciava que “des dels esdeveniments del 19 de juliol del 1936 sempre ha funcionat i funciona actualment un Comitè al marge de l'Ajuntament, perquè Comitè i Ajuntament tot és una mateixa cosa”⁶¹. A Agullana (Alt Empordà), la UGT denunciava a començaments de gener de 1937 que “actúa de Ayuntamiento el antiguo Comité de Milicias que existía, sin tener en cuenta para nada el Decreto que sobre constitución de Ayuntamientos se publicó”⁶². Igualment, a començaments de gener, un informe elaborat per delegats de la Junta de Seguretat Interior, revelava que a Sant Vicenç dels Horts (Baix Llobregat) encara continuava existint el Comitè de Milícies, tot i que l'Ajuntament es trobava aparentment constituït de forma legal⁶³.

10.4. Legalitat republicana i legitimitat revolucionària.

Les realitzacions revolucionàries dels mesos de juliol, agost i setembre, havien portat a un estat psicològic i material molt especial en els municipis catalans. Tot allò que s'havia realitzat com a conseqüència de la Revolució o en nom d'ella, passà a tenir un status pel qual quedava automàticament legitimat. Aquesta legitimació comportava un reconeixement "legal" que venia determinat per les mateixes autoritats locals revolucionàries. Sovint, si era necessari, la formalització consistia en un document segellat pel Comitè, o pel Comitè i l'Ajuntament simultàniament. Certament, moltes d'aquestes realitzacions revolucionàries havien estat recollides i legalitzades pel Govern, però no totes, ni totes probablement podrien arribar a ser-ho. De fet, la

⁶¹ AHN-SGC, *llogall* 287/1. El municipi de Capellades sortia en la relació d'Ajuntaments constituïts segons el decret del 9 d'octubre, publicada al *Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya*, del 29 d'abril de 1937. El mateix escrit ho denunciava: “l'Ajuntament mai s'ha legalitzat, s'ha fet veure que sí, sorprenent la bona fe fent publicar al Diari Oficial del dia 29 últim la seva legalització (...) oficialment dona la sensació de que està amb la Llei, però els que tenim que sofrir les seves intemperàncies i coaccions podem acreditar que l'Ajuntament funciona solament amb uns 10 o 11 senyors tots ells de la CNT”.

⁶² AHN-SGC, *llogall* 307/2.

⁶³ AHN-SGC, *llogall* 309. L'Ajuntament s'havia constituït legalment el 21 d'octubre de 1936. Una delegació de la Junta de Seguretat Interior acudí a St. Vicenç dels Horts a principis de gener, com a conseqüència del problema suscitat perquè la CNT volia municipalitzar la vivenda.

compatibilitat que havia existit durant els primers moments entre la legalitat republicana i les realitzacions revolucionàries començaria a canviar aviat.

La interrelació entre aquestes dues realitats "jurídico-polítiques" estigué present a molts dels conflictes que tingueren com a escenari les poblacions catalanes, i com a terreny propici el que facilità el procés de reorganització municipal. Allà on es mantingué una situació d'irregularitat en relació a la formació o composició del nou ajuntament, es pot apreciar que la línia que separava la legalitat republicana de la legitimitat revolucionària era, no només molt estreta i fàcilment traspassada, sinó que a més, sovint l'existència o la defensa d'una d'elles no garantia l'existència o la defensa de l'altra. Més exactament: en general es podia observar com la lluita contra el feixisme no s'associava necessàriament amb el restabliment de la legalitat republicana, àdhuc, de la legalitat republicana remodelada i adaptada a la nova situació. Pel contrari, s'associava a les conquestes de la Revolució, al fet que les organitzacions obreres tinguessin efectivament el control sobre el poder polític local, a les mesures que tendien a satisfer les reivindicacions d'antany -i a la impossibilitat de fer-ho sense atacar a fons la propietat privada i els mecanismes polítics tradicionals-, i a les mesures de protecció que lligaven la sort de molts obrers al manteniment de les incautacions o col·lectivitzacions d'empreses, terres o serveis, etc. I totes elles, a l'existència d'un poder revolucionari o d'una correlació de forces determinada sorgida per a garantir-les. Així mateix, es pot apreciar igualment com s'establia una clara identificació entre les mesures que facilitaven el "retorn" d'organitzacions com ERC i ACR a una situació en la que podien tornar a influir en la política local -ara, a més, era previsible que poguessin comptar amb la col·laboració d'un partit com el PSUC que començava a tenir molta força-, amb una situació de regressió de la Revolució, com a conseqüència del protagonisme que de sobte podrien adquirir aquestes organitzacions i les seves tesis moderades.

Ara bé, ¿es tractava d'una actitud conscientment dirigida a impedir el restabliment de la legalitat republicana, revestida ara sota la bandera de l'antifeixisme, o pel contrari, era una reacció dictada exclusivament i/o fonamentalment pel joc polític a escala local, darrere de la qual només hi havia

el desig d'afirmar les respectives organitzacions? Com es pot observar en el quadre 2, totes les organitzacions –a excepció d'ACR- participaren en casos d'incompliment del Decret i s'apropriaren, en determinades situacions, d'una representació que no els hi corresponia, de manera proporcional a la seva força i/o grau d'iniciativa. En alguns casos també, això es féu exclouent la participació d'alguna o algunes organitzacions, o imposant-les una representació inferior a la que tenien dret. D'entrada, les dades recollides en el quadre 2 podrien indicar que estem davant la segona hipòtesi, es a dir, la que explicaria la majoria dels casos d'incompliment del decret, per l'afany d'hegemonia que tenien totes les organitzacions, al marge de qualsevol altra consideració. Per a contestar a la pregunta formulada al principi, cal diferenciar primerament els motius que portaren a cadascuna d'elles a incomplir les disposicions contingudes en el Decret de reorganització municipal.

De manera general, podem dir que s'aprecia clarament dos tipus de situacions: aquelles en les que es pot detectar una reacció defensiva o, simplement, un intent de reafirmar la influència d'una organització determinada en un municipi o municipis determinats, davant el fet d'haver de conformar-se amb una representació inferior a la real, però sense que això suposi el qüestionament del Govern, de la seva autoritat, o de la disposició aprovada per aquest; i aquelles en les que hom pot detectar quelcom més, com un cert qüestionament sinó del Govern, sí d'algunes de les seves mesures i de l'orientació política que es desprenia. Cal assenyalar que, en la primera de les situacions, tots els casos d'incompliment es resolgueren amb relativa facilitat -la majoria d'ells durant els mesos d'octubre, novembre i desembre- i sense que comportés en general cap enfrontament o problema greu. A la segona, la solució dels casos no fou gens fàcil i requeriren generalment la intervenció de les autoritats i, sovint també, la dels dirigents de les organitzacions. Són tots els casos que es començarien a resoldre a partir del mes de desembre i següents, coincidint també amb el moment en el que el Govern de la Generalitat començaria a utilitzar altres mesures de pressió -vegeu el capítol 12- que complementaven la tasca de persuasió política.

Si posem com a exemples el comportament de les organitzacions, el cas de la Unió de Rabassaires, és un clar exponent de totes aquelles situacions que podríem englobar en el primer apartat: comarques en les que el sindicat gaudia d'una presència important –el Bages, Osona, el Baix Llobregat, el Vallès Oriental i Occidental ...- figuren entre les que aquesta organització incomplí més el Decret, sempre en municipis petits i en els que l'activitat relacionada amb l'agricultura constituïa la base econòmica fonamental, i la força i/o representació de les organitzacions obreres era més feble o inexistent. Una reacció lògica, d'altra banda, si tenim en compte que la proporcionalitat que establia la disposició governamental li deixava en minoria o amb una presència mínima en aquells municipis en els que disposava d'una força notable.

També organitzacions com el PSUC-UGT, que havien tingut un gran desenvolupament durant els mesos anteriors, reaccionaren d'igual manera en alguns dels municipis en els que malgrat la seva influència, quedaven amb una representació inferior a la d'altres organitzacions, particularment, en relació a la CNT. En tots aquests casos, bastà la intervenció dels dirigents respectius o, de forma extrema, la intervenció dels delegats de la Junta de Seguretat Interior, per a que les irregularitats fossin corregides sense més problemes. D'alguna manera, el discurs d'"ordre" que feien els seus dirigents, que s'accentuà molt durant els mesos de novembre i desembre, obligava als seus militants a actuar d'una determinada forma. En el cas dels incompliments protagonitzats per entitats adherides a l'ERC, bastava la intervenció de l'organisme superior. Igual que en el cas del PSUC. D'altra banda, l'aliança tàcita que es produí entre ERC, el PSUC i la UR, per a la defensa de totes les mesures que prenia el Govern, funcionà molt bé en aquestes circumstàncies, i allà on el PSUC era el partit majoritari o tenia una presència notable, aconseguí amb la col·laboració de les altres organitzacions, que l'Alcalde elegit fos d'aquest partit. En general, en funció dels alineaments polítics, dictats per l'existència d'una coincidència política quan l'estratègia immediata a seguir, es pot afirmar que les organitzacions més interessades en que es complís escrupolosament les disposicions contingudes en el decret de reorganització municipal, eren l'ERC i el PSUC, i al seu costat la UR i l'ACR, que constituïen el bloc més pro-

governamental. L'existència d'aquesta coincidència feia que consideressin que l'aplicació estricta del decret, les beneficiava a llarg termini, perquè a tot arreu es podia implantar perfectament una majoria municipal abonada a les tesis que defensaven en aquells moments.

En el segon apartat, estarien tots els casos protagonitzats fonamentalment per militants de la CNT, i del POUM. En aquests casos, també es posava l'accent en la proporcionalitat, que consideraven injusta igual que la resta de forces i, segons llur perspectiva, perjudicial per a prosseguir la tasca revolucionària. Però justament per aquesta raó, se situaven en un terreny en el que invariablement s'acabava no només qüestionant les mesures que el Govern es proposava implantar amb el suport d'una majoria favorable a les mateixes, sinó que s'acabava qüestionant el propi Govern, l'objectiu del qual no era prosseguir la revolució, al menys tal i com l'entenien molts militants cenetistes.

Sembla clar per tant, que el motiu que portà a totes les organitzacions a cometre irregularitats a escala local, era idèntic: es tractava de preservar o, segons els casos, de capgirar una determinada correlació de forces establerta des del 19 de juliol. La diferència estrebava en la finalitat que movia als uns i als altres, que té relació amb la lluita política que enfrontà als diferents sectors, ja des de molt abans de la constitució del primer Govern Tarradellas: els qui volien reorganitzar els ajuntaments per a integrar-los en la política general de reconstrucció de la legalitat republicana, i per a que aquests es convertissin efectivament en instruments al servei del Govern, aplicant totes les seves mesures; i els qui volien donar continuïtat a la revolució social, i per aquesta raó, necessitaven que els elements que l'havien encapçalada a nivell local - gairebé sempre des dels respectius Comitès- tinguessin majoria en els nous ajuntaments que s'havien de constituir. En aquesta diferència estrebava també el xoc entre la legalitat republicana que uns volien implantar, i la legitimitat revolucionària que uns altres volien defensar.

Des d'aquesta perspectiva, si tenim en compte la forta campanya encetada des dels àmbits governamentals i des d'alguns aparells polítics, contra els "incontrolats", i la propaganda que considerava faccions a qui no obeïa les

consignes del Govern, el percentatge d'ajuntaments constituïts il·legalment en resposta al Decret de reorganització municipal d'octubre de 1936, certament resulta important. Però el que realment resulta significatiu i constitueix un indicador de les dificultats que trobà l'esforç de recomposició institucional, foren tots aquells casos, prop de tres-cents, en els que el procés per a regularitzar-los trobà una fortíssima oposició que sovint, no fou vençuda ni tan sols amb la intervenció continuada de les autoritats i dels dirigents de les organitzacions polítiques i sindicals, i que finalment, només s'aconseguí doblegar quan el perill d'aïllament polític i de col·lapse econòmic, acabà amb totes les resistències. Per a entendre aquesta aparent "obstinació", cal tenir en compte que un dels factors que l'alimentà, vingué determinat -tornem a repetir-ho- per la pròpia política del Govern de la Generalitat, que portava aparellada entre d'altres coses, la pèrdua de la capacitat i poder municipals. Qüestió aquesta en la que confiaven sectors de la CNT i del POUM per a capgirar qualsevol inclinació "involucionista" i que, val a dir, en no confirmar-se aquesta utilitat, acabà per desmuntar les il·lusions dels qui creien que encara es podria fer tasca revolucionària des dels municipis —o conservar les posicions revolucionàries des d'aquests organismes-, malgrat el Govern tingués una altra orientació.

Darrera de molts casos d'incompliment del Decret, podem trobar elements de resistència que tenen el seu origen en la voluntat d'oposar-se a totes les mesures "restauradores" que a l'àmbit del poder polític, tendien a expulsar o arraconar del mateix, els elements revolucionaris i preparaven el terreny per a la il·legalització d'algunes de les seves actuacions. En certa forma, es podria establir una línia de continuïtat amb l'acció que desplegaren alguns Comitès, que es distingiren durant els mesos precedents per una actuació més "classista" o "revolucionària" des del punt de vista de les mesures que adoptaren contra la propietat, etc., també per un comportament menys "auxiliar" de les autoritats i poders legals i, en aquest sentit, tingueren una actitud més "rupturista" amb l'ordre constitucional. De fet, si traslладem tots els casos de resistència al Decret de reorganització municipal, a un mapa comarcal de Catalunya, prenent exclusivament com a referència els

ajuntaments que hagueren de modificar la seva constitució inicial per no adequar-se a les disposicions oficials —perquè no es va permetre la presència en els nous consells municipals de determinades organitzacions, o perquè explícitament no s'acceptà el Decret—, la seva localització geogràfica confirma aquesta hipòtesi: si sobreposem aquest mapa, al mapa de la localització geogràfica dels comitès que tingueren una actuació podríem dir més decidida, quant a reafirmar la seva autoritat i en relació a impulsar la revolució, el nivell de coincidència seria molt elevat. I si traslladéssim al mateix mapa, les localitats en les que les protestes i denúncies que tenien el seu origen en la col·lectivització de terres o incautació de propietats, el grau de correspondència seria igualment alt. En realitat, no ha de resultar sorprenent si tenim en compte la relació que s'establí entre l'acció revolucionària que desplegaren de forma aïllada alguns sectors obrers a partir dels Comitès, i la confrontació que això suposà amb els esforços per restablir la legalitat republicana i les formes "tradicionals" de representació política. Però és revelador del fet que, efectivament, moltes de les irregularitats comeses en el procés de reorganització municipal no eren el resultat de problemes de forma, o d'un excés desmesurat per voler afirmar unes sigles, sinó que pel contrari, obeí a la reacció de tots els sectors que es negaren a seguir dòcilment la política de col·laboració antifeixista perquè suposava un obstacle per a la revolució, i perquè facilitava la recuperació social i política dels sectors socials arraconats des del 19 de juliol.

La tasca d'eliminar qualsevol vestigi del poder revolucionari que sorgí a l'estiu de 1936 no fou fàcil i requerí molts esforços, que es perllogaren durant uns quants mesos. Mentre tant, durant la primavera de 1937, es succeiran les discussions en relació a la política que duïen a terme les organitzacions, i anirà creixent la resistència a acceptar com a bona la política d'unitat antifeixista que aturava les realitzacions revolucionàries. L'obstinació amb la que es féu té relació amb la confirmació d'alguns dels temors que s'intuïen a l'octubre. L'experiència, a vegades no grata, dels representants de la CNT en els consells municipals, la marxa de la guerra, així com totes les mesures governamentals que afectaven a les finances, l'economia, l'autonomia municipal o l'ordre

públic, cada vegada més encaminades a desmuntar l'edifici revolucionari, es començaria a veure com la conseqüència fatal de que s'havien fet massa concessions. Fou en aquest moment quan es començà a considerar com a un error molt greu la decisió de participar en el Govern de la Generalitat, i quan començaren a sortir veus crítiques que de forma cada vegada menys aïllada, i amb una certa base teòrica, qüestionarien els passos donats durant els mesos anteriors, interpretant durament l'actuació dels dirigents cenetistes, als quals s'acusarà llisa i planerament, de ser els causants del declini de la revolució i de l'inici de la contrarevolució. I fou també en aquest moment, quan el Govern de la Generalitat es començà a plantejar la solució del problema d'ordre públic coma una prioritat política inajornable.

10.5. La campanya contra els “incontrolats” i la lluita per disciplinar la reraguarda.

Les dificultats que trobà el Govern de la Generalitat per a dissoldre els Comitès i imposar la reorganització municipal, es veurien incrementades pel fet que només disposava dels aparells de les organitzacions polítiques per a exercir una certa pressió envers tots els sectors que es negaven a disciplinar-se. No disposava de cap altra mitjà, ni havia cap altra manera de fer-ho, donat que la utilització de les forces d'ordre públic per a que tinguessin cura de que les disposicions governamentals fossin respectades, era inviable de moment per la reacció que aquesta podria desfermar. A més, ja hem vist com la majoria dels Comitès disposaven d'una força miliciana dotada amb armament de defensa suficient com per a dissuadir al Govern de la possibilitat d'utilitzar la força, sense el risc de provocar una autèntica guerra civil a la reraguarda.

S'inicià aleshores una forta campanya de premsa que prenent com a motiu la lluita contra els anomenats “incontrolats” es dirigí contra tots aquells que no obeïssin les disposicions del Govern de la Generalitat, particularment contra els que es negaven a dissoldre els comitès, equiparant-los amb els feixistes o, en el millor dels casos, com a elements que els hi feien el joc. A l'aixopluc de les declaracions de la majoria dels dirigents polítics i sindicals, en

el sentit d'establir la col·laboració antifeixista a tot arreu i reforçar l'autoritat del Govern, tots els mecanismes de propaganda es posaren en marxa. L'edició de *La Humanitat* de l'11 d'octubre, obria el foc amb uns grans titulars en portada significatius del caire que prendria la campanya: “Tots els Comitès Locals dissolts. Els qui no es dissolguin, seran considerats facciosos”. El to ferm i fins i tot amenaçant utilitzat en aquesta ocasió pel portaveu de l'Esquerra, en línia amb les declaracions efectuades d'ençà la constitució del nou Govern, reflectia el canvi produït en la situació política i anunciava el que seria una constant a partir d'ara. Dies després, el mateix periòdic insistia: “Ja no poden actuar a Catalunya Comitès irresponsables. La constitució dels nous Consells Municipals integrats per representants de les forces que lluiten contra el feixisme, substitueix els primitius –i necessaris al seu moment- Comitès de Defensa (...) Allò que importa es que la substitució es faci immediatament, sense solució de continuïtat ni retards contraproductius. Decretada la disposició i donada la consigna, les organitzacions polítiques i sindicals han de posar-la ràpidament en pràctica. Qualsevol resistència ha d'ésser considerada – i no solament amb paraules- com un sabotatge a la Revolució”⁶⁴.

A les comarques tarragonines, on l'existència de comitès molt actius els mesos anteriors i rebecs a dissoldre's, obstaculitzava la constitució regular dels nous ajuntaments, el periodista i secretari del Comissari de la Generalitat a Tarragona, Francesc Adell, reclamava des de les pàgines del diari *Llibertat* una actitud més enèrgica: “¿Per què no es constitueixen ràpidament tots els Ajuntaments de les nostres comarques? El partit o sindical local que posi obstacles a la creació d'aquests organismes ha d'ésser desautoritzat pel seu Partit o sindical. Els afiliats que no vulguin romandre controlats pels seus representants al Consell de la Generalitat ja saben el que han de fer: deixar el pas lliure i no fer tasca completament facciosa (...) ¿Per què el Consell de la Generalitat no publica un decret declarant gent facciosa els que posen obstacles a la constitució legal dels Ajuntaments? ¿Per què el Consell de la Generalitat no imposa un termini breu dins el qual han de constituir-se els

⁶⁴ *La Humanitat*, (16-X-36).

Ajuntaments i, cas contrari, declarar els partits que no vulguin prendre-hi part, sense el dret a entrar-hi després?”⁶⁵.

En un article posterior, Adell –que es distingí en aquest tema per la seva actitud i el to bel·ligerant dels seus escrits- denunciava la situació: “Un bon dia el Consell de la Generalitat es decidí, davant la gravetat del moment, a dissoldre els Comitès Locals, i a crear o constituir els Ajuntaments. Les organitzacions locals han complert aquests decrets? No, ans al contrari, a molts pobles encara no hi ha Ajuntaments, a altres, per una banda actua el Comitè i per l'altra l'Ajuntament, i en uns quants més el Comitè s'ha constituït en col·lectivitat i s'ha fet càrrec de totes les reserves econòmiques incautades als facciosos, deixant per l'Ajuntament respectiu una sèrie de conflictes sense solució possible en romandre mancats de recursos que legalment els pertanyen (...) Avui els Ajuntaments a Catalunya no existeixen. Demà podran existir si el Consell de la Generalitat actua enèrgicament d'acord amb les circumstàncies actuals”⁶⁶.

D'altra banda, amb l'evident intenció de desprestigiar qualsevol veu crítica, sovint s'associà els anomenats “incontrolats” amb els elements que, actuant per iniciativa pròpia o per compte d'algun comitè o organització, executaven les accions repressives. La campanya s'expengué per tota la premsa més pro-governamental. El sindicalista Espartacus Puig, escrivia a *L'Acció* de Terrassa reclamant la unitat d'acció entre UGT i CNT per a acabar amb els incontrolats i “que cada central sindical procuri escombrar l'herba dolenta; que desautoritzi públicament els desaprensus de dubtosa conducta”.⁶⁷ Al mateix diari corresponent al dia 25 de setembre, es deia: “el servei més important que pot fer-se a la causa del poble a la reraguarda, és el dedicar-se al treball i al reforçament de les forces mobilitzades en contra dels traïdors i dels paràsits de la República (...) Precisa, ràpidament, una rectificació a fons de la tàctica emprada a reraguarda”. L'òrgan del PSUC també clamava en la mateixa

⁶⁵ Francesc Adell i Ferrer, un advocat de Ribarroja d'Ebre i militant d'ERC, que havia exercit com a inspector de treball, periodista i secretari de Lluís Mestres, escriví un llibre titulat *Deu mesos de Revolució? / Recull d'articles publicats a "Llibertat" de Tarragona durant deu mesos de caos i de confusió revolucionària*, (1937). La cita és d'aquest llibre i correspon a l'article publicat el 24 d'octubre de 1936 a *Llibertat* (pàg. 27)

⁶⁶ F. Adell i Ferrer, *op. cit.*, pàgs. 29-31. L'article titulat “Existeixen de fet els Ajuntaments de Catalunya?”, publicat el 7 de novembre de 1936.

direcció: “Prou amb els grups irresponsables que han d’èsser considerats facciosos. Prou amb els plans per a l’esdevenidor que no es segur mentre no assolim la victòria. Prou, amb les col·lectivitzacions forçoses de la petita propietat i de la petita burgesia. Prou, amb les coaccions i amb les imposicions. El Consell de la Generalitat té el deure, davant del poble, d’acabar amb tot això, per a la qual cosa no li mancarà l’ajut de les organitzacions solvents i de tot el poble català. El Consell de la Generalitat ha de desarmar els grups que no obeeixin cap control i destinar aquestes armes i municions a l’exèrcit regular, al front on facin falta. I per realitzar això, que aproven totes les organitzacions, cal que entre aquestes hi hagi unitat, unitat i unitat!”.⁶⁸

Tots els membres del Govern i, en general, tots els que participaven de les seves decisions, estaven d’acord en considerar que per a que la política del nou Consell de la Generalitat tingués èxit, per a que les seves disposicions es portessin a la pràctica, calia en primer lloc disciplinar tot el territori català, es a dir, disciplinar el que es començà a denominar en un significatiu argot polític-militar, com la reraguarda. Però a la reraguarda catalana hi havia nombroses armes -certament menys de les que s’ha dit- en poder dels també nombrosos grups de milicians encarregats de vetllar per l’ordre revolucionari per pobles i ciutats. L’origen d’aquestes armes és conegut: moltes d’elles provenien de l’assalt als dipòsits del Parc d’Artilleria de Sant Andreu i d’altres casernes, així com de requisades efectuades durant els primers dies en armeries, particulars, etc., i havien estat distribuïdes per les organitzacions entre els seus militants. En menor quantitat, també el Govern de la Generalitat havia distribuït armes durant els mesos d’agost i setembre, utilitzant el dipòsit de la Conselleria de Governació, entre els militants d’ERC fonamentalment, sovint per a contrarestar els elements armats de la CNT en aquelles poblacions en les que aquells es sentien "acorralats".⁶⁹

L’existència de grups de milicians que no obeïen altres consignes que les dels seus Comitès, constituïa un problema polític de primer ordre per al

⁶⁷ *L’Acció* (17-IX-36).

⁶⁸ *Treball*, (13-X-36)

Govern. Contra l'existència d'aquests grups es dirigirà una forta pressió amb l'objectiu de desarmar-los, un pas previ obligat si es volia imposar l'autoritat del Govern a tot arreu. Així, la campanya política encetada immediatament després de la constitució del Govern Tarradellas, demanant unitat i desqualificant tothom que no acceptés la disciplina governamental, es complementaria a continuació amb la que es proposà com a objectiu desarmar la reraguarda. "Armes al front" fou la consigna que resumí aquesta campanya, que seria proclamada als quatre vents, i que aconseguiria establir una relació, una tant demagògica però molt efectiva, entre les necessitats armamentistes de les diferents columnes en els fronts de guerra i l'existència d'un bon nombre a la reraguarda. Ja hem explicat com moltes d'aquestes armes, podien tenir una utilitat evidentíssima com a instruments d'intimidació en mans dels milicians que exercien tasques de vigilància pels pobles, però que la seva utilitat des del punt de vista militar, es a dir, com a armes de guerra, era molt discutible. Però per l'objectiu que es perseguia, això era una qüestió secundària perquè el que interessava era posar de manifest que les mancances en el front eren el resultat, sinó totalment sí en una bona part, d'aquesta situació a la reraguarda.

L'acció d'alguns grups que es dedicaven a fer "justícia" pel seu compte, o de determinats fets violents, oferia al Govern i a organitzacions com l'ERC i el PSUC, arguments casi a diari per a prosseguir aquesta campanya. De forma sistemàtica *La Humanitat* i *Treball*, insistien en denunciar el fet que nombroses armes, amb els seus corresponents posseïdors, es trobaven a la reraguarda, mentre d'altra banda, al front en feien falta. A vegades la denúncia agafava un to punyent i feridor: sovint es feia un retrat d'aquests milicians, dibuixant-los com a elements als qui només els empenyava el gust per "exhibir-se" amb armes a la reraguarda -on no hi havia perill- i pel plaer d'atemorir ciutadans, però que no s'atrevien a demostrar el seu "valor" anant al front. Naturalment, per a que la denúncia tingués la conseqüència política que hom buscava, es posava a tothom en el mateix sac: els que exercien tasques relacionades amb la vigilància i control dels pobles i ciutats, de forma pública i coneguda, i

⁶⁹ "Relació d'autoritzacions atorgades per a retirar escopetes de caça del dipòsit d'armes de la Conselleria de Governació i Assistència Social", ANC, c. 84.

sotmesos a la disciplina d'algun organisme, amb els que s'anomenaven "incontrolats", definició que en alguns casos es referia a grups que efectivament no controlava cap organització -encara que poguessin estat adscrits a alguna d'elles- i, a d'altres, s'utilitzava genèricament per a designar a qui no obeïa les orientacions "oficials".

La pressió política i propagandística contra els elements civils armats a la reraguarda, especialment a les grans ciutats, s'incrementà notablement i el Govern, aprofitant l'ambient "favorable" a una mesura d'aquest tipus, decretà la recollida de totes les armes llargues en poder de ciutadans, amb l'objectiu – es deia- d'enviar-les al front.⁷⁰ Es concedia un termini per a lliurar-les voluntàriament, passat el qual, es podia incórrer en responsabilitats. Així mateix, es dictaren normes per a la militarització de tots els ciutadans compresos entre els divuit i els quaranta anys, i es decretà la mobilització de les lles dels anys 1932, 1933, 1934 i 1935.⁷¹

Enmig de les dificultats que trobaven les columnes milicianes per a aconseguir èxits militars de relleu, la propaganda que assimilava la paràlisi de les operacions de guerra amb la manca d'armes -la qual cosa era parcialment veritat-, i aquesta circumstància, amb l'existència de moltes armes a la reraguarda, i fins i tot de Comitès que es negaven a dissoldre's, tingué un cert ressò en l'opinió pública i entre les organitzacions. En el míting de la Monumental, celebrat per a donar a conèixer el Pacte PSUC-UGT-CNT-FAI, Comorera afirmà davant la multitud que acudí que "los veinte mil fusiles, las cien ametralladoras, los tres millones de cartuchos de nuestra retaguardia" tenien que anar al front i que els Comitès havien de dissoldre's, "acatando los acuerdos del Consejo de la Generalidad, que es hoy, como nunca, el Consejo de Cataluña"⁷². La CNT -organització a la que se li pressuposava que posseïa gran quantitat de fusells o, si més no, que tenia ascendència sobre els nombrosos grups de milicians armats- estigué d'acord i, encara que no era la "seva" campanya, hi col·laborà, al menys inicialment. De fet, el Decret sobre recollida d'armes, trobà el suport dels comitès dirigents de la CNT, FAI i

⁷⁰ *Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya*, (27-X-36).

⁷¹ *Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya*, (31-X-36).

Joventuts Llibertàries, els quals com a mostra de bona voluntat i de la seva predisposició a col·laborar amb el Govern en aquesta tasca, farien lliurament immediat de 470 fusells que obraven en el seu poder. Fins i tot, alguns sindicats locals que no s'havien distingit precisament per la seva actitud disciplinada envers les directrius "oficials", es feren ressò de la campanya que exigia que les armes no imprescindibles a la reraguarda fossin al front. "Las armas al frente" demanava el portaveu de la Federació Local de Sindicats Únics de Terrassa. "Esta es en realidad, la obligación que todas las organizaciones y partidos tendrían que imponerse. Es una necesidad tan imperiosa, que es imprescindible se tomen las medidas necesarias encaminadas a este objeto (...) Todos los grupos y Sindicatos de nuestra organización, entendiéndolo así también, han procurado por todos medios reducir en la medida necesaria el armamento. Tarrasa, en esta situación, también ha respondido, suprimiendo para enviarlo al frente todo el armamento necesario. Ahora bien ¿Las demás organizaciones y partidos de la localidad también lo han hecho? Creemos y casi podríamos afirmar que no ¿Entonces, qué se espera para hacerlo? ¿Existe, en realidad algún peligro localmente para retener el armamento necesario? Procédase y actúese noblemente. La Confederación Nacional del Trabajo y la Federación Anarquista Ibérica, así lo hacen. Que no se diga luego, que nuestras organizaciones toman resoluciones radicales, en este sentido".⁷³

No obstant, malgrat les declaracions oficials, ningú volia desprendre's de les armes que controlava, ni volia desarmar els milicians que les portaven, instruments tant de defensa com de poder. La mateixa CNT aviat faria marxa enrera i la mesura que havien iniciat no tindria continuïtat, davant la creença de que havia estat la única organització en fer un gest d'aquestes característiques. En realitat, l'enorme desconfiança i recel que despertaven entre la militància cenetista el desarmament de la reraguarda que proposava la campanya governamental, augmentava pel fet que es coneixia la distribució de l'escàs material de guerra existent a Barcelona, entre les forces d'ordre públic

⁷² *El Dia Gráfico*, (27-X-36).

⁷³ *Vida Nueva*, (13-X-36).

concentrades a la ciutat, en un nombre també important, especialment després de la tornada del front de la major part dels efectius que foren enviats durant les primeres setmanes⁷⁴.

Davant aquest fet i davant la certesa de que el Govern aprofitaria el moment en el que es produís el desarmament de tots els grups de milicians, per a substituir-los per les forces d'ordre públic, la CNT reaccionà i exigí, recollint els objectius de la campanya, que s'enviessin al front tots els grups armats existents a la reraguarda, inclosos naturalment, els destacaments policials que restaven de servei a Barcelona.⁷⁵ La negativa del Govern de la Generalitat a accedir a aquesta petició -òbviament Companys no estava disposat a desprendre's de les forces d'ordre públic a la reraguarda- serví d'argument pels dirigents cenetistes i, alhora, els reafirmà en la seva desconfiança i en la creença del rumb perillós que podria prendre els esdeveniments si hom procedia a un desarmament "unilateral". Encara al febrer de 1937, a la vetlla dels preparatius per a una ofensiva en el front d'Aragó, elaleshores Conseller de Defensa, Esgleas, plantejà en una reunió del Consell Executiu de la Generalitat la necessitat d'enviar dos mil guàrdies per a que participessin a l'operació, qüestió a la que es negà rodonament Companys, amb l'argument que les forces regulars d'ordre públic no havien d'enviar-se al front, mentre existissin a la reraguarda fusells i armes sense control.⁷⁶

Era evident que el moviment llibertari no es fiava de la situació en la que podria quedar si procedia a desarmar als seus militants, mentre que d'altra banda, les forces de seguretat podien convertir-se per aquesta acció en la força armada més nombrosa a la reraguarda, ajudant d'aquesta manera a la tasca restauradora. Els sindicats de la CNT es negaven a desarmar als milicians que

⁷⁴ En un informe amb data 11 d'octubre de 1936, sobre la distribució de les municions que hi havia a la Conselleria de Defensa i el destí que se'ls hi donà, la relació era la següent: "Para los frentes de Cataluña, 156 cajas con 249.600 cartuchos. Para el 3r Tercio de la Guardia Nacional Republicana, 90 cajas con 144.000 cartuchos. Quedan en depósito de esta Consejería, 74 cajas con 118.400 cartuchos. Quedan ademas en esta Consejería, 3 cajas de cartuchos para ametralladoras y dos cajas de cartuchos de fogeo". ANC, *c. 84*.

⁷⁵ "Acta del Pleno de Grupos anarquistas celebrado el día 13 de los corrientes en la Casa CNT-FAI", 13-XI-36, AHN-SGC, *lligall 1307 PS-Barcelona*. La discussió reflectí la reacció de nombrosos grups de base que identificaven clarament la campanya del Govern pel desarmament de la reraguarda, com a una ofensiva contra les posicions del moviment llibertari i contra les conquestes revolucionàries, prenent com a excusa les necessitats de la guerra. Fou aquesta oposició -en contrapartida a la representada pels elements dirigents, especialment els que formaven el grup "Nervio"- la que imposà com a condició per a continuar la campanya de recollida d'armes, el que es plantegés per part de les organitzacions del moviment llibertari la qüestió de la marxa al front de tots els elements que pertanyien als cossos policials.

⁷⁶ Acta de la reunió del Consell Executiu de la Generalitat, celebrada el 16 de febrer de 1937.

custodiaven les col·lectivitzacions, però també altres organitzacions es negaven a fer-ho. D'aquí que malgrat les crides continues i les campanyes de premsa, en general ningú volgués obeir-les. Un mes després de la disposició que ordenava la recollida d'armes, el Govern havia d'insistir amb una altre decret pel que es donava un termini de quaranta-vuit hores per a que tots els ciutadans que tinguessin armes llargues i municions, les lliuressin o s'incorporessin "per a constituir i organitzar forces permanents de reraguarda"⁷⁷, una fórmula que evidentment no volia dir res. S'amenaçava amb que, transcorregut aquest termini, el Govern actuaria amb energia amb tots aquells que es trobessin en possessió d'armes i municions, els quals serien lliurats als Tribunals Populars. Insistent en el discurs que es repetia continuament, Tarradellas -que com a Conseller Primer, era l'encarregat habitual d'informar als periodistes dels acords que prenia el Govern- deia: "Cada dia es més necessari que es compleixi el que disposa el Consell de la Generalitat. Això no vol dir pas que no es faci, però cal més sentit de disciplina i de responsabilitat i que tothom es doni compte que en aquests moments és més indispensable que mai que totes les ordres i decrets es compleixin amb tota rapidesa i sense dilacions de cap mena. Cal que el nostre poble tingui en compte que a l'actual Govern són representades totes les organitzacions polítiques i sindicals antifeixistes".⁷⁸

Però el Govern seguia sense poder imposar-se. Encara al mes de març del 1937, el Comissariat de Propaganda de la Generalitat juntament amb el Front de la Joventut, inicià una campanya pro-desarmament voluntari que amb cotxes i oradors, recorregué tot Catalunya amb aquest objectiu. L'informe que recollí les activitats realitzades, així com la impressió general, assenyalava "l'ambient formidable a favor del Govern de Catalunya, i molt especialment del seu President Lluís Companys", però manifestava a continuació que "en totes les contrades de Catalunya surten queixes per part del poble de que el Govern de Catalunya els té abandonats" i que "del 19 de juliol ençà, amb la capa de voler fer la revolució, a tots els pobles han sorgit uns valents i s'han convertit en uns dictadors absoluts que fan que els seus pobles respectius

⁷⁷ *Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya*, (22-XI-36).

desitgin encara més, aquest apoi (sic) moral i sobretot enèrgic del Govern de Catalunya", raó per la qual l'informe proposava intensificar una extensa "campanya pro-governamental amb tota l'energia necessària"⁷⁹. El detall de la campanya també era força revelador. Pels informes de les diferents expedicions -11 cotxes amb un equip d'oradors cadascun d'ells, que visitaren 210 municipis, sense comptar alguns de les comarques de Lleida, dels quals no hi ha detall- ens podem fer una idea dels resultats concrets de la campanya, així com de l'ambient que es trobaren i com foren rebuts en algunes localitats. Per exemple, l'informe del cotxe núm. 2, que realitzà la ruta Barcelona-Olot, explicava que a Girona, l'activitat havia consistit en un parlament davant els micròfons de la ràdio i una conferència en el Teatre municipal, mentre que a Olot es visitaren set fàbriques, i a Salt els manifestaren "que no volien lliurar les armes". A banda del repartiment de propaganda i de la realització de conferències, els expedicionaris no obtingueren en general sinó vagues promeses -"a Sant Celoni ens manifestaren que ja havia sortit una comissió de la CNT per tal de lliurar les armes al Comitè Regional de l'organització"- i, a vegades es trobaren amb una rebuda un tant freda: per exemple a Valls, on els informaren que hi havia "pocs fusells a lliurar" i no els deixaren parlar en públic, s'entrevistaren amb l'Ajuntament i amb els responsables polítics i sindicals de la localitat, davant els quals pogueren "llançar sense cap dificultat les consignes". A d'altres llocs tingueren menys sort: a Vilafranca del Penedès, "per indicació de l'Alcalde hom cregué que era preferible no fer cap míting per quan la CNT en aquells mateixos moments pregonava la consigna del Govern". A Tarragona pogueren parlar davant els micròfons de ràdio, però a Vilanova i la Geltrú, l'Alcalde -un home de la CNT- es negà "rotundament que fessin propaganda". A Sitges, els informaren que hi havia uns 70 fusells, però només obtingueren el lliurament d'un, en poder d'un militant d'ERC.⁸⁰ Tot i que la majoria dels informes constataren la "bona impressió", o la "impressió

⁷⁸ *La Humanitat*, (22-XI-36).

⁷⁹ "Informe del Comitè Permanent pro-desarmament voluntari" (Arxiu Tarradellas).

⁸⁰ *Ibidem*.

favorable", i en alguns casos, "l'acollida entusiàstica" de la campanya, els resultats obtinguts no convidaven realment a l'optimisme.

Amb aquesta situació, la propaganda contra tots aquells que es negaven a respectar les ordres del Govern o, senzillament, les criticaven, s'intensificà a les acaballes del 1936 i assolí un caràcter més violent. Sense embuts, *Treball*, afirmava que "els que ataquen el Govern, els que posen entrebancs a allò que són mesures governamentals ineludibles en temps de guerra, són en realitat feixistes encoberts"⁸¹. El punt de mira ja apuntava cap al POUM, però en realitat incloïa a tots els sectors que es movien entre aquest partit i el moviment llibertari.

10.6. La crisi del govern d'unitat antifeixista: les discussions a l'interior del Consell Executiu de la Generalitat.

La contradicció entre l'actuació de tots aquests sectors, d'una banda, i de l'altra, l'orientació oficial de la CNT, així com la participació d'aquesta organització en el Govern del qual partien totes les iniciatives "restauradores" que provocaven una reacció contrària entre la seva militància, es traslladà lògicament a l'interior del mateix. El Govern de la Generalitat -la part composta pels representants d'ERC, PSUC, UR i ACR- n'era conscient de les dificultats que trobava per fer complir els seus acords i sabia d'on provenia. Bona part de les discussions entre els Consellers giraven al voltant d'aquest problema i dels mecanismes que calia establir per a solucionar-lo. Naturalment, el punt de partida fonamental passava ineludiblement perquè tots els seus components prenguessin el compromís d'assumir -i de fer assumir a les organitzacions que representaven- tot allò que el Govern acordava. Per aquesta raó, la pressió dels representants d'ERC i del PSUC contra els representants de la CNT, s'anirà accentuant progressivament, amb l'objectiu d'aconseguir una major implicació i corresponsabilització de la seva organització -dels seus dirigents- en l'acció que el Govern pretenia du a terme.

⁸¹ *Treball*, (6-XI-36).

Per la seva banda, els Consellers de la CNT, col·locats en la posició impossible d'intentar conjuminar l'acció revolucionària de les seves bases amb l'acció "normalitzadora" del Govern, es veien obligats moltes vegades a adoptar una posició defensiva i justificativa, davant la resta de Consellers, tot i admetent la seva impotència. Aquest estira i arronsa, que es repetiria sovint a les discussions a l'interior del Consell de Govern de la Generalitat, formaria part del component habitual de les seves reunions fins ben entrat l'any 1937. En efecte, ja a principis de novembre, en plena batalla per aconseguir dissoldre tots els Comitès, les diferents contradiccions començaren a expressar-se. En una de les sessions del Consell de la Generalitat, es plantejà una discussió després que Comorera informés d'un viatge realitzat a Roses, i de que el Conseller de Defensa, Sandino, informés igualment de la situació existent provocada pels nombrosos entrebancs que posaven a l'acció del Govern, els diferents Comitès i organitzacions. Sandino explicà el fracàs de la campanya de recollida d'armes i digué que calia anar a la dissolució dels Comitès d'Obrers i Soldats, i que s'havia d'obligar a les organitzacions sindicals a que complissin els Decrets del Govern perquè, sinó, no li seria possible continuar amb la responsabilitat de la direcció de la guerra a Catalunya. Comorera intervingué en la mateixa línia, mentre que Companys afegí que, una vegada esgotats tots els mitjans persuasius, caldria utilitzar la força per a fer complir els acords del Consell. La resposta de Domènech -obligat perquè, sense dir-ho explícitament, totes les intervencions apuntaven com a responsables de la situació a militants de la seva organització- revela la posició a contra peu en la que es trobaven els Consellers de la CNT quan es plantejava el problema de la manca de disciplina. El representant cenetista es defensà dient que calia tenir en compte que l'acció del Govern de la Generalitat s'havia de desenvolupar després d'una lluita en la que "les masses obreres havien adquirit coses que abans no tenien" i que, per tant, calia emprar una certa diplomàcia en el moment de dur-la a terme. Com de passada, recordà a tots els presents que, a causa de la guerra, ja havien hagut de fer moltes concessions "que abans hauria estat impossible ni somniar-les".⁸²

⁸² Acta del de la reunió del Consell Executiu del Govern de la Generalitat, celebrada el 3 de novembre de 1936. AHM Àvila,

Els termes de la discussió reflecteixen clarament tant les dificultats, com la posició incòmode dels representants de la CNT, posats continuament contra les cordes i pressionats per la resta de Consellers -del PSUC i de l'ERC fonamentalment- per a que prenguessin mesures concretes i efectives per a disciplinar les seves bases. Un requeriment, d'altra banda, difícil de complir pels Consellers cenetistes -en el supòsit que estiguessin disposats a fer-ho- i pel propi Comitè Regional de la CNT, tot i que aquest intentarà repetidament posar-hi remei.

Fins la crisi de desembre, en les deliberacions del Govern de la Generalitat, estarà present de forma continua la referència a la necessitat d'aconseguir la màxima autoritat, i les denúncies de diversos Consellers contra els actes d'indisciplina o d'oposició, que acabaven invalidant els acords que prenia el Govern. De la mateixa manera, a l'interior del Govern de la Generalitat, es reproduïen sistemàticament les mateixes escenes, que tenien com a protagonistes als representants d'ERC i el PSUC d'una banda, queixant-se de situacions en les que invariablement apareixia la intervenció de militants de la CNT, i d'altra banda, als representants d'aquesta organització que s'esforçaven per justificar-les. Així, en la reunió del dia 18 de novembre, Companys tornava a insistir en el deteriorament de la situació interna i denunciava davant els Consellers la creixent "indisciplina social", exposant diversos casos dels quals el Govern tenia coneixement. Com a altres reunions, Comorera li féu costat tot i afegint, una vegada més, que la UGT i el PSUC es posaven incondicionalment a les ordres del Consell per a tirar endavant la seva política, mentre que per la seva banda, el Conseller de Seguretat Interior, Aiguader, afirmava que el problema d'ordre públic es podria solucionar ràpidament si les organitzacions fessin costat realment a la política del Govern, i Nin plantejava que si els Consellers tenien la confiança de les seves respectives organitzacions, aleshores el que calia fer era que cadascun assumís la seva responsabilitat.

Cada discussió era un calc de l'anterior i girava al voltant del mateix problema que encara restava per resoldre. En aquesta reunió del Consell de la

Generalitat, Comorera plantejà cruament la qüestió en forma de pregunta a la resta de membres del Consell: el Govern està en condicions d'acabar, per exemple, amb el que passa a Molins de Rei?. El Conseller responsable de l'Ordre Públic, Aiguader, li contesta que no. "Llavors -continua l'acta que recull la intervenció de nou de Comorera- el Govern està en crisi perquè no pot governar, i cal deixar-ho per altres".⁸³

Aquesta evidència es posava de manifest a cadascuna de les accions que emprenia el Govern de la Generalitat. En un altra reunió del Consell es recollia el següent debat a propòsit de l'arribada de material de guerra enviat per la URSS. "El Conseller Primer, Senyor Tarradellas, -diu l'acta de la reunió del dia 2 de desembre- dóna compte de la visita que li féu un funcionari del Consolat de la URSS, assabentant-lo de l'arribada a Cartagena de material de guerra per a la Generalitat. Ho comunicà -continua- al Conseller de Defensa, Senyor Sandino, perquè s'anés a cercar. Aquell explica com ha disposat els serveis pel seu transport, custòdia i lliurament. La custòdia, diu, estarà a càrrec per igual d'elements de l'Esquerra, de la CNT i de la UGT; les ordres de lliurament aniran avalades per representants de dites agrupacions; i el Cap del Parc serà el Tinent Coronel Jiménez de la Beraza". Davant l'explicació que féu Sandino del dispositiu muntat per la Conselleria de Defensa per a recollir el material de guerra, en la que quedava clar que el Govern depenia enterament de les organitzacions obreres, fins el punt de que eren aquestes -la CNT i la UGT amb l'acompanyament de l'ERC- les que s'encarregaren del trasllat, Tarradellas reaccionà manifestant que "les Ordres del Conseller no (devien) anar avalades per ningú i que la custòdia s'hauria d'encarregar a soldats, perquè -continua- les armes venen destinades al Govern de la Generalitat, i els representants de la URSS ben clarament li han expressat, que de no disposar aquell exclusivament d'elles no se'n farien més remeses". Sandino s'excusà dient que aquesta també era la seva opinió però que si havia actuat així "era només perquè tots veiessin la imparcialitat amb la que obrava".⁸⁴ Sense entrar a valorar la bona voluntat o no del Conseller de Defensa, el cert era que no podia actuar d'altra manera, la

⁸³ Acta de la reunió del Consell de la Generalitat, corresponent al dia 18 de novembre de 1936.

⁸⁴ Acta de la reunió del Consell de la Generalitat, corresponent al dia 2 de desembre de 1936.

qual cosa il·lustrava perfectament la situació. El propi Comorera desvelaria els problemes de fons que conduïren a l'esclat de la crisi, quan en un míting celebrat al Price de Barcelona el dia 20 de desembre, afirmà: “Catalunya acaba de passar per una profunda commoció política. Potser des de que ha començat la guerra (...) no hi ha hagut en la vida política i social de Catalunya hores més dramàtiques que les que acabem de viure (...) ¿Què ha provocat aquesta situació i quins han estat els motius que varen justificar la seva provocació? Val la pena que diguem amb tota claredat què és el que ha succeït i què és allò que ha esdevingut, perquè solament així, parlant clarament, parlant cruament, podrem arribar a entendre'ns i aconseguir, no ja la victòria ràpida sobre el feixisme, sinó construir una millor societat humana. Aquesta crisi, l'hem provocada nosaltres. Hem de dir-ho ben alt i ben fort: l'hem provocada nosaltres amb plena consciència de la nostra responsabilitat. Quins motius ens varen induir i ens varen convèncer a nosaltres de la necessitat de provocar aquesta solució política avui ja resolta? (...) Nosaltres volíem un Govern que pogués governar i que pogués organitzar totes les forces, totes les energies, tots els recursos del país per apressar la victòria i assegurar una millor construcció revolucionària del demà, de l'esdevenidor”.⁸⁵

Deixant de banda l'interès obvi en aparèixer –i en capitalitzar– com el màxim responsable del canvi produït en el Govern de la Generalitat, certament el problema de fons residia, com explica Comorera, en la incapacitat governamental d'imposar la seva autoritat i el seu programa de guerra contra el feixisme. A partir de la crisi de desembre, amb la remodelació efectuada en el Govern i el pes cada vegada major que passaria a tenir el PSUC, l'ofensiva contra els representants de la CNT –que ja no comptaven amb el suport del representant del POUM, exclòs del nou gabinet qualificat de "sindical"– s'incrementà, coincidint amb la discussió sobre la reorganització dels serveis d'Ordre Públic.⁸⁶ El conflicte que generà aquesta discussió entre les diverses forces polítiques i la CNT, provocaria una nova crisi en el Govern de la Generalitat: no en va la qüestió de l'Ordre Públic resumia perfectament tots els

⁸⁵ Joan Comorera / *Antologia*, a cura de Miquel Caminal, pàgs. 75-76.

⁸⁶ Vegeu el capítol 13.

enfrentaments i delimitava la línia de reconstrucció d'un aparell d'Estat republicà "antifeixista", en contraposició als que s'hi oposaven des d'una perspectiva revolucionària. D'altra banda, la pressió sobre els representants cenetistes a les institucions i organismes en els quals participaven, tindria els seus efectes a curt termini, i aquests passarien cada vegada més a assumir els postulats del Govern, davant la seva organització. Aquest procés no només fou el resultat del "contagi" o de la pressió ambiental a la que foren sotmesos, sinó que forma part també de la transformació que s'operà igualment a l'interior de l'organització confederal, paral·lelament al restabliment dels mecanismes institucionals i a l'edificació d'un nou ordre polític, així com a l'esclat de la repressió que es desfermà contra els seus militants.⁸⁷

⁸⁷ A partir del seu estudi sobre la repressió i l'ordre públic, F. Godicheau ha explicat com "la série de crises internes, leur lente résolution et les transformations importants de la CNT-FAI-JJLL sont les signe d'une adaptation à de nouvelles conditions politiques. Mais elles constituent aussi une de ces conditions politiques: la construction d'un nouvel ordre juridico-policiers est simultanée à la mise en ordre interne du mouvement anarchiste" (François Godicheau, *Répression et ordre public en Catalogne pendant la Guerre Civile, 1936-1939*, tesi de doctorat dirigida per Bernard Vincent, Ecole des Hautes Etudes en Sciences Sociales, Paris, décembre 2001).

Capítol 11. Les conseqüències polítiques de la reorganització municipal.

Paral·lelament al procés de recomposició institucional, i com a conseqüència del mateix, s'estava produint un nou reordenament polític que modificà de forma important la relació entre les forces polítiques i sindicals a Catalunya, així com el paper de cadascuna d'elles. La revolució havia significat una ruptura amb la dinàmica política que caracteritzà l'etapa republicana anterior, i resituà el lloc d'algunes organitzacions. D'entrada, convé assenyalar com l'evolució del frontpopulisme a l'antifeixisme —es a dir, l'evolució del projecte interclassista que propugnava la coalició electoral abans de juliol, en el sentit de buscar una aliança entre classes per a la reforma de l'Estat i la modernització del país, i el projecte que encarnava l'antifeixisme d'aliança entre aquestes mateixes classes sobre la base d'aturar la revolució i establir un front 'comú' contra el feixisme— portà a la modificació de la situació de determinats partits: si l'Esquerra Republicana havia estat l'eix de la política frontpopulista a la Catalunya autònoma d'abans del 19 de juliol, a partir d'aquest moment serà el PSUC qui reprendrà aquest paper en les noves condicions creades per la revolució i la guerra. En pocs mesos, aquest partit ocupà el seu lloc, i el projecte de col·laboració interclassista trobarà en el mateix, un ferm defensor.

Un dels factors que ajudaren enormement a aquesta transició, i que proporcionaren l'instrument a través del qual fer-ho, encara que no l'únic ni el més important, està relacionat amb la reorganització municipal i les conseqüències que tingué en el poder polític local. Sens dubte, la recomposició institucional i el restabliment de la vida municipal, encara que fos en condicions precàries, ajudà als partits que estaven més allunyats de la via revolucionària a recuperar el terreny perdut. Així, amb la reorganització municipal, moltes seccions locals d'Esquerra Republicana reiniciaren una activitat política que havia quedat força esmorteïda durant els mesos anteriors. I a l'inrevés, amb el restabliment dels poders legals i la reactivació de l'aparell institucional, encara que fos a uns nivells mínims, els elements que havien representat el poder revolucionari perderen posicions.

11.1. L'avanç de l'opció "antifeixista".

En efecte, l'aplicació del decret de reorganització municipal, des del punt de vista institucional, significà l'inici de la recuperació de l'exercici del poder per una autoritat única, en aquest cas, pel Govern de la Generalitat. Sabem que això no fou immediat ni fàcil, i que fins que això no fos realitat, encara passarien alguns mesos. Però fou l'inici d'un procés que invertiria la tendència seguida durant els mesos anteriors, a partir sobretot, de col·locar en els governs locals una majoria política partidària d'una orientació que qüestionava de ple la línia d'actuació duta a terme a través dels Comitès. A més, la reorganització municipal no beneficià per igual a totes les organitzacions. En aquest sentit, el cas de l'ERC es prou significatiu de com aquest procés ajudà a recomposar políticament un partit: després de patir els efectes de la revolució, amb la reorganització municipal aconseguiria la majoria d'Alcaldies de Catalunya, recuperant així una activitat i un protagonisme que havia perdut durant el període juliol-octubre.

Un primer balanç dels resultats pràctics de l'aplicació del decret, senyala que l'ERC havia obtingut 453 Alcaldies, el doble que la CNT i més que totes les organitzacions obreres juntes (quadre 1), una situació que no es corresponia amb la realitat ni amb la veritable relació de forces a Catalunya a l'octubre de 1936, i que només es pot explicar a partir del reordenament polític que provocà la constitució del Govern de la Generalitat el mes de setembre i a la pròpia actitud de la CNT. A les capitals de comarca i municipis de més de tres mil habitants, la proporció era gairebé la mateixa: l'ERC n'havia obtingut 65 Alcaldies, per 35 la CNT, 8 el PSUC, 5 la UR, 4 la UGT i 1 el POUM¹. Durant el primer trimestre de 1937 la proporció encara augmentà més com a conseqüència de la pressió que les autoritats exerciren sobre els municipis i la divisió cada vegada més nítida entre la CNT i el POUM d'una banda i, de l'altra, la resta d'organitzacions que actuaren com a un bloc més homogeni i compacte en moltes de les discussions que es succeïren als plens municipals

¹ Dels 125 municipis que a l'octubre de 1936 passaven de tres mil habitants, coneixem la filiació política de l'Alcalde elegit a la primera reorganització municipal, a 118 Ajuntaments. A 5 municipis, ens ha estat impossible per la inexistència d'actes

QUADRE 1. La filiació política dels Alcaldes de Catalunya (octubre 1936)

	ERC	CNT	PSUC	POUM	UR	ACR	UGT
<i>Baix Llobregat</i>	16	3	6		1		1
<i>Barcelonès</i>	6		1				
<i>Maresme</i>	13	10	3		2		
<i>Vallès Occidental</i>	14	4			1	1	3
<i>Vallès Oriental</i>	19	10	3	2	4		1
<i>Alt Empordà</i>	37	14	6	2	2		3
<i>Baix Empordà</i>	14	15	3	4	1		2
<i>Garrotxa</i>	13	6			4		2
<i>Gironès</i>	22	10	4	3	2		
<i>La Selva</i>	12	5	1		3		2
<i>Alt Camp</i>	2	8	2	3	4		2
<i>Alt Penedès</i>	7	4	2	2	5		
<i>Baix Penedès</i>	4	7			2		1
<i>Garraf</i>	3		1		1	1	
<i>Tarragonès</i>	13		2	3	3	1	
<i>Baix Camp</i>	7	10	5	1	1		4
<i>Conca de Barberà</i>	11	4	2				2
<i>Priorat</i>	11	5	1	2			2
<i>Ribera</i>	3	5	2				1
<i>Baix Ebre</i>	8	1	1			1	
<i>Montsià</i>	4	1	1				2
<i>Terra Alta</i>	4	4	2				1
<i>Cerdanya</i>	6	7	1				9
<i>Osona</i>	17	7		1	8		6
<i>Ripollès</i>	16	2	3	1	1		1
<i>Anoia</i>	14	10	3		3		
<i>Bages</i>	20	5	5	1	4		
<i>Berguedà</i>	19	2	1		4	1	1
<i>Solsonès</i>	10		1				
<i>Garrigues</i>	5	6	4	1	1		3
<i>La Noguera</i>	17	7	5	2	1		3
<i>Segarra</i>	10	11					2
<i>Segrià</i>	11	10	4	4	2		2
<i>Urgell</i>	15	3	2		3		1
<i>Alt Urgell</i>	18	11	3				3
<i>Pallars Jussà</i>	19	7	4				3
<i>Pallars Sobirà</i>	8	5	1				5
<i>Vall d'Aran</i>	5	5	1				4
	453	224	86	32	63	5	72

municipals o d'altres fonts, i als dos restants, Blanes i Torroella de Montgrí, l'Ajuntament constituït –de majoria absoluta llibertària- varen decidir funcionar sense Alcalde.

QUADRE 2. Municipis en els que les organitzacions obtingueren representació en els Ajuntaments (octubre 1936)

	<u>Municipi</u>	<u>ERC</u>	<u>CNT</u>	<u>PSUC</u>	<u>POUM</u>	<u>UR</u>	<u>ACR</u>	<u>UGT</u>
<i>Baix Llobregat</i>	27	24	25	18	5	24	5	6
<i>Barcelonès</i>	7	7	7	4	2	4	3	2
<i>Maresme</i>	29	25	28	17	7	23	6	9
<i>Vallès Occidental</i>	23	22	22	9	11	22	6	10
<i>Vallès Oriental</i>	40	35	37	15	8	36	5	10
<i>Alt Empordà</i>	67	59	47	29	31	39	3	18
<i>Baix Empordà</i>	42	31	31	16	21	16	3	7
<i>Garrotxa</i>	25	22	18	7	8	17	6	7
<i>Gironès</i>	41	39	32	22	16	29	14	9
<i>La Selva</i>	24	20	20	11	6	18	3	6
<i>Alt Camp</i>	22	17	18	8	11	14	3	11
<i>Alt Penedès</i>	20	17	18	15	9	19	8	5
<i>Baix Penedès</i>	13	11	12	7	5	13	1	3
<i>Garraf</i>	8	8	8	5	6	6	1	3
<i>Tarragonès</i>	22	20	16	12	11	17	5	5
<i>Baix Camp</i>	28	22	23	18	13	11	9	12
<i>Conca de Barberà</i>	19	14	13	6	5	7	1	8
<i>Priorat</i>	22	19	17	10	4	11	2	6
<i>Ribera</i>	11	11	10	7	1	2	-	3
<i>Baix Ebre</i>	11	10	9	6	2	2	4	4
<i>Montsià</i>	8	6	8	3	-	2	2	3
<i>Terra Alta</i>	11	9	10	4	-	3	1	4
<i>Cerdanya</i>	23	17	17	4	2	1	-	18
<i>Osona</i>	39	27	37	6	6	37	4	20
<i>Ripollès</i>	25	23	19	13	6	17	2	11
<i>Anoia</i>	30	28	27	16	11	23	8	6
<i>Bages</i>	35	31	30	20	10	34	1	7
<i>Berguedà</i>	28	26	19	11	6	25	4	9
<i>Solsonès</i>	11	11	7	8	6	11	5	4
<i>Garrigues</i>	20	15	14	7	3	7	1	10
<i>La Noguera</i>	35	33	32	17	17	20	1	15
<i>Segarra</i>	24	20	23	1	5	7	3	22
<i>Segrià</i>	33	30	29	18	18	25	6	11
<i>Urgell</i>	24	22	20	20	15	23	4	4
<i>Alt Urgell</i>	35	31	33	9	3	4	1	23
<i>Pallars Jussà</i>	33	32	25	9	2	7	3	15
<i>Pallars Sobirà</i>	21	18	17	3	2	3	-	17
<i>Vall d'Aran</i>	15	10	13	2	2	1	-	9
	951	822	791	413	296	580	133	352

fins els fets de maig. Les mesures restauradores que el Govern de la Generalitat posava en marxa, especialment les que feien referència a l'anul·lació de les atribucions conferides als ajuntaments en matèria de Seguretat i Defensa, propiciaren noves polèmiques i l'enfrontament entre tots dos sectors. El resultat de la discussió sovint comportava una remodelació municipal i un canvi en l'Alcaldia, que passava de la CNT a l'ERC.

Les raons que explicarien l'aparentment ràpida recuperació de l'ERC després d'uns mesos en els que va quedar pràcticament desvertebrada, cal buscar-les en la nova situació política oberta i en les possibilitats que oferiren els decrets de dissolució dels Comitès i de reorganització municipal. En efecte, la perspectiva oberta de modificar la correlació de forces i el poder a nivell local, a l'empara de les iniciatives que el Govern de la Generalitat duia a terme, mobilitzà els qui havien quedat marginats o arraconats durant el període anterior per l'actuació dels Comitès. D'aquesta manera, els sectors socials "cansats" dels assaigs revolucionaris dels anarquistes, o els qui havien sortit perdent amb les experiències col·lectivistes, trobaran l'oportunitat de intervenir-hi. La base que constituïa tradicionalment el punt de suport de l'Esquerra Republicana als pobles –que subministrava bona part d'aquests elements-, aprofitarà aquesta avinentesa. Per primera vegada des del juliol, tindran la possibilitat efectiva de capgirar la situació i de traslladar els centres de decisió política, d'uns difosos organismes –els Comitès- molt influenciables per les masses revolucionàries i sovint sotmesos a la seva pressió directa, per uns nous ajuntaments en els que la presència de totes les forces antifeixistes està garantida i que estaran obligats a aplicar les disposicions del Govern. És així com moltes entitats adherides a l'Esquerra Republicana es reactivaran davant l'expectativa oberta per la reorganització municipal. La represa d'una activitat política comportarà, entre les organitzacions d'Esquerra Republicana, una revitalització del seu paper que, tot i això, ja no tornarà a ser com abans del juliol.

D'altra banda, els esforços per establir un ordre republicà es materialitzaren a nivell municipal a partir, fonamentalment, de la col·laboració ERC-PSUC-UR, amb l'ajut d'ACR allà on tenia presència. Aquesta

col·laboració aconseguí imposar, moltes vegades, Alcaldes que representaven de forma més clara la política que el Govern de la Generalitat volia dur a terme. Val a dir també que hom pot detectar en l'actitud de la CNT en alguns municipis, una mena de desestiment, com un desig de no posar cap obstacle a que els republicans –en general, gent més familiaritzada amb l'activitat municipal i amb coneixements del funcionament de l'Administració- ocupessin el seu lloc “natural” mentre, els consellers cenetistes preferien "atrinxerar-se" a les Conselleries de Treball, Defensa o Guerra dels Ajuntaments, des de les que poder continuar amb llur tasca revolucionària. D'altra banda, si admetem que, com deia Peirats, entre la militància confederal s'instal·là un cert fatalisme com a conseqüència de la guerra i de la lògica implacable de la reconstrucció de l'Estat, no resulta descabellat pensar que a molts llocs amb dificultats econòmiques, es pensés en que l'elecció d'un Alcalde d'ERC aniria bé per a obtenir del Govern de la Generalitat els ajuts necessaris.

Una altra organització que sortí igualment beneficiada com a conseqüència del tancament d'un període en el que les decisions polítiques no es preniën a les institucions polítiques tradicionals, fou l'ACR. Reduït a un partit amb escassa influència social abans del 19 de juliol, i esborrat gairebé del mapa després de l'esclat revolucionari, l'ACR tindria amb la reorganització municipal representació a 133 municipis, la qual cosa representava un salt qualitatiu en relació a la situació en la que quedà després de les eleccions de 1934 i, sobre tot, en relació a la seva situació des del juliol de 1936, moment en el que, amb l'esclat revolucionari, gairebé fou expulsada de la política.²

No obstant, l'organització que va treure més profit del Decret de reorganització municipal fou el PSUC. Fundat dies després de l'aixecament militar, ràpidament es va constituir –i aparèixer per a determinats sectors- com a una força amb capacitat per a enfrontar-se primer als “excessos” de la revolució, i després a les conquestes revolucionàries que segons la seva propaganda constituïen un entrebanc en la lluita contra el feixisme. Passats els moments inicials, la seva estratègia basada en la formació d'un Govern fort

² A l'Assemblea General que realitzà l'ACR el mes de maig de 1934 -una espècie de Congrés- estigueren representades entitats que pertanyien a 69 poblacions catalanes, sense comptar les dels diferents barris de Barcelona (v. Montserrat Baras, *Acció Catalana, 1922-1936*, pàg. 223-224).

amb autoritat a tot el territori català –es a dir, una línia oposada a l'existència de Comitès-, i la seva defensa de la propietat privada i del manteniment d'un règim republicà depurat de feixistes, davant la revolució social, li permeté situar-se en bona posició durant tot el procés de reconstrucció de l'aparell de l'Estat i de la recuperació institucional, i aparèixer com a un partit d'ordre per a tots aquells sectors socials que no veien amb bons ulls l'actuació dels anarquistes.

En el moment de la unificació dels quatre partits que constituïren el PSUC, aquest comptava amb uns 6.000-7.500 militants³. En els mesos següents, una de les seves vies de creixement vingué facilitada per l'auge que experimentà a partir de juliol la UGT catalana en determinats sectors, que feren incrementar espectacularment els seus efectius. El decret de sindicació obligatòria provocà l'adhesió de molts sindicats autònoms a la UGT i l'afiliació de molts treballadors, augmentant així tant el nombre total d'afiliats com el de localitats en les que el sindicat passà a tenir organització. A l'octubre de 1936 la UGT comptava a Catalunya amb 775 sindicats constituïts que representaven un total de 436.299 afiliats, la qual cosa significava –encara que les xifres puguin estar inflades- un enorme camp abonat per a la propaganda i la captació de militants per al partit que actuava agermanat amb el sindicat i del qual, la UGT catalana havia declarat públicament que es sentia representada per aquell en el moment de constituir-se el Govern de la Generalitat al setembre de 1936⁴.

Precisament, l'extensió de l'àrea d'influència dels sindicats ugetistes fou aprofitada pel PSUC -a través del decret de reorganització municipal i a partir dels militants d'UGT-, per a estendre igualment la seva influència a molts municipis on el partit no disposava d'organització. A moltes poblacions on

³ L. V. Ponamariova, en el seu llibre *La formació del Partit Socialista Unificat de Catalunya* –en el que no amaga el seu interès per presentar el PCC com el component essencial en el procés de fusió- afirma que en el moment de la unificació, el PCC tenia 2000 militants; igual número la USC, 1500 la Federació Catalana del PSOE i 500 el PCP (pàg. 100). Per la seva banda, Ricard Alcaraz, que ha estudiat la Unió Socialista de Catalunya, afirma que la meitat d'efectius del nou partit provenien d'aquest últim. Segons fonts de la pròpia USC, en el moment de la unificació deia comptar amb uns 4500 militants, tot i que en el Congrés que celebrà al mes de maig, havien estat representats uns 3000 afiliats (Ibidem., *La Unió Socialista de Catalunya*, pàg. 244).

⁴ *Butlletí* interior de la Unió General de Treballadors (15-XII-36). Segons David Ballester, abans de l'inici de la Guerra Civil, la UGT no superava en Catalunya els 40.000 afiliats (Ibid., *Marginalitats i hegemònies: l'UGT de Catalunya, 1888-1936*, pàg. 210). Pere Gabriel apunta que la UGT podia comptar amb uns 86.000 afiliats al juliol-agost del 1936 ("Un sindicalisme de guerra: sindicats i col·lectivitzacions industrials i agràries a Catalunya, 1936-1939", pàgs. 55-76, a *Actes II Seminari sobre la Guerra Civil i el Franquisme a Catalunya*).

aquest no existia, els llocs que corresponien al PSUC foren ocupats per representants de la UGT, els quals acabarien constituint el primer nucli del partit. Així per exemple, si observem el quadre es pot apreciar que a l'octubre de 1936, el PSUC tenia representació municipal en 413 municipis, mentre que la UGT tenia en 351. Les comarques en les que la UGT fins i tot tenia clarament més representació que el PSUC –per exemple la Cerdanya, Osona, la Segarra, Alt Urgell, Pallars Jussà, Pallars Sobirà o la Vall d'Aran-, són àmbits territorials amb poca tradició industrial i en les que el PSUC probablement era inexistent. En elles, la possibilitat d'obtenir representació en els nous consells municipals de tots aquells sectors enfrontats amb les tesis col·lectivistes trobà una oportunitat immillorable d'establir una nova correlació de forces a escala local.

Tenint en compte les poblacions en les que totes dues organitzacions tingueren representació –26- i sumant la resta, el resultat és de 738 municipis en els que el PSUC podia tenir representació, bé directament o bé a través de la UGT. Segons fonts del propi partit, al juliol de 1937 el PSUC comptava amb 60.000 militants i tenia organització a 685 municipis⁵.

La reorganització municipal també afectà, però de forma molt diferent, a organitzacions com la CNT i el POUM. L'organització confederal no veié incrementada la seva influència a partir o com a conseqüència del Decret. A diferència del que succeí amb altres organitzacions que havien estat "postergades" durant el període d'existència dels Comitès, la formació dels nous Consells Municipals no esperonà la constitució de nous sindicats. A un cert nivell, igual que en el cas del POUM, tot i que aquest partit es fixà com a objectiu polític utilitzar la reorganització municipal per a estendre la seva influència a altres poblacions i ampliar el número de seccions. En realitat, si prenem com a referència el nombre de municipis en els que el BOC-POUM havia tingut militants o simpatitzants, seccions del partit constituïdes o en vies de constituir, amb anterioritat al juliol del 1936, es pot afirmar que, pel que fa a aquesta organització, el decret de reorganització municipal no li serví per a estendre la seva influència més enllà de les poblacions a les que ja havia arribat

o tenia algun tipus d'implantació abans de la revolució⁶. D'altra banda, no creiem que per les característiques del partit, tampoc li significà un augment de la seva influència allà on ja tenia representació.

A diferència del que succeí amb les organitzacions que preconitzaven el restabliment a tots els efectes de la legalitat republicana, la CNT i el POUM sortiren perdent -des del punt de vista de les posicions que tenien d'ençà el 19 de juliol- amb la reorganització municipal i la dissolució dels poders revolucionaris locals.

11.2. El nou ordre polític s'obre camí.

Però si l'aplicació del decret de reorganització municipal tingué una incidència desigual entre les organitzacions, pel que fa a les possibilitats de creixement i d'augment de la influència de cadascuna d'elles, la representació política municipal que es configuraria a partir d'aquests moments, així com l'orientació que es defensà des de la majoria "antifeixista" que s'instaurà a molts Ajuntaments, no afavoriria igualment les posicions dels revolucionaris. De fet, molts militants que havien cregut en les possibilitats de continuar la tasca revolucionària dels mesos anteriors, a partir dels nous Consells Municipals, es veuriem ràpidament decebuts i "tornats" a la realitat del que significava la política de normalització i d'unitat antifeixista.

A les darreries del 1936, coincidint amb un empitjorament de la situació econòmica de la majoria dels municipis catalans, que apuraven els seus minsos recursos per a fer front a diverses necessitats, s'inicià una onada de municipalitzacions que tenien com a objectiu procurar-se noves fonts d'ingressos i, alhora, legitimar algunes de les realitzacions revolucionàries. D'aquesta manera, a diversos municipis s'elaboraren projectes de municipalització de la propietat urbana que en alguns casos foren aprovats pels mateixos ajuntaments i, a d'altres, foren objecte de polèmica entre les diferents

⁵ L. A. Ponamariova, *op. cit.*, pàg. 101.

⁶ Al 1936, abans del juliol, el POUM tenia seccions constituïdes a 286 municipis de Catalunya (Andrew Durgan, *B.O.C. 1930-1936: el Bloque Obrero y Campesino*, p.546). Com es pot comprovar, el nombre és força semblant al de municipis en els que aquest partit aconseguí tenir representació en els nous Ajuntaments.

organitzacions representades. En qualsevol cas, quan algun d'aquests projectes arribava a coneixement del Govern, aquest s'encarregava de tornar a la "realitat" als seus promotors. Per exemple, l'11 de desembre, l'Alcalde d'Artés, informava al Conseller de Seguretat Interior d'una proposta que havia presentat el POUM al Consell Municipal, per la que es plantejava la incautació de totes les cases i solars del municipi. Li detallava que, debatuda amb la resta de representants municipals, la UR i el PSUC havien presentat per la seva banda una contraproposta i que, finalment, el tema s'havia aplaçat. L'Alcalde li demanava instruccions i assessorament sobre l'abast legal d'una mesura d'aquest tipus en el supòsit que s'adoptés. La contesta del Conseller de Seguretat Interior, molt ràpida, no deixava cap mena de dubtes: en el cas que totes les organitzacions representades a l'Ajuntament acordessin per unanimitat incautar-se de tot lo edificat, en un to d'avertiment recordava que "dit acord no tindria cap consistència legal, ja que no es funció pròpia del Consell Municipal acordar l'ordenament jurídic de la propietat" i que "actualment no hi ha cap disposició legal que autoritzi als municipis per a incautar-se o socialitzar les edificacions; solament en el Decret de 5 del passat agost, es permet la incautació de bens propietats de persones fàccioses i sempre encara, subjectant-se a les prescripcions i formalitats que estableix el text de l'esmentat Decret".⁷ El Conseller acabava el seu escrit anunciant que el Govern de la Generalitat estava preparant unes disposicions que feien referència a la municipalització de la propietat urbana que establiria uns tipus i terminis d'amortització.

Per a comprovar fins a quin punt molts militants quedaren atrapats entre les realitzacions revolucionàries que havia protagonitzat des del 19 de juliol -es a dir, entre la seva defensa i extensió- i la nova realitat política en la que aquestes no tenien cabuda, i començarien a ser qüestionades, val la pena il·lustrar amb un exemple concret el que succeí a algunes poblacions. A Sant Pere Pescador, municipi de l'Alt Empordà -batejat pels revolucionaris com Empori- la reorganització municipal efectuada a l'octubre de 1936 va portar al nou Consell Municipal una majoria de representants de la CNT, probablement

⁷ AHN-SGC, lligall 308.

reproduint la proporció que devia haver-se establert en el Comitè. Per iniciativa d'aquests, però també amb la col·laboració de la resta de consellers municipals, l'1 de desembre el Ple adoptà una Carta Municipal -possibilitat que recollia la Llei Municipal catalana i que preveia igualment l'article 4t del decret del 9 d'octubre- per la qual, a partir d'aquells moments, tots els béns "les terres, les indústries i demés, així com els seus útils corresponents", quedaven municipalitzats⁸. La Carta Municipal aprovada establia així mateix, diverses disposicions que apuntaven totes elles en la línia de constituir una "Comuna" segons els principis anarquistes. Així, l'article 11è de la mateixa establia que el "Règim i Administració d'aquesta municipalitat es a càrrec dels treballadors locals que figurin compresos a dintre dels rams d'explotació degudament organitzats", afegint però, que essent "impossible que tots els treballadors en conjunt puguin dedicar-se continuament a regir i a administrar la municipalitat, deuran fer-ho per delegació que aquells designin, creant-se així dos organismes, que en representació de tots els treballadors, tindran cura del règim i administració comunal"⁹. Els articles 12è i 16è, desenvolupaven els mecanismes a través dels quals això es faria efectiu. Es proposava la creació de dos organismes: un que s'havia de denominar "Comissió General de Treballadors", representat per la directiva local del Sindicat i per delegats de

⁸ "Projecte de Carta Municipal de l'Ajuntament d'Empori" (Arxiu Històric de Girona, "Fons de la Comissaria Delegada de la Generalitat a Girona", *llegall*, 4199). L'article 4t deia que amb la municipalització total no es perseguia cap fi expropiatiu ni l'explotació monopolitzadora de cap servei, per l'organisme dirigent de la Municipalitat, sinó que es perseguia crear una col·lectivitat comunal, amb un sentit profundament socialitzant i que tendís a "fomentar la nova estructuració econòmica que deurà reemplaçar el sistema tradicional del capitalisme que s'està destruint. I per a portar a la pràctica aquesta socialització comunal segons els principis exposats, queden establertes les següents normes: a) La fàbrica elaboradora de farines *L'Emporitana* que fou incautada a un propietari feixista i que fins ara ha sigut moguda amb molt d'encert en forma de col·lectivitat provisional, continuarà regint-se el funcionament de la mateixa, segons un ordre col·lectiu determinat pels seus treballadors sota el control que hi exercirà l'Organisme dirigent de la Municipalitat; b) Les Masies incautades i terres adjuntes, que un grup de treballadors d'aquesta, amb tant d'encert i ànim venen cultivant ja també en forma de col·lectivitat provisional, es municipalitzaran, explotant-se col·lectivament per la secció de treballadors referida i en la mateixa forma que s'ha senyalat per la fàbrica de farines; c) Les terres pertanyents a petits propietaris d'aquesta localitat, es permetrà a aquests, si així ho desitgen, que les cultivin en forma individual o directa, considerant-los usufructuaris de les mateixes, sempre que aquests no excedeixin de la mesura de les que l'interessat pugui cultivar pels seus propis braços. Aquestes terres, no obstant, seran susceptibles de col·lectivització, per a destinar-les-hi sempre que les circumstàncies així ho provinguin; d) Les terres incautades i que han sigut repartides entre cultivadors mancats de mitjans econòmics per a fer-los-hi donar el rendiment degut, s'explotaran també per una forma col·lectiva que s'establirà entre l'organisme que regeixi la Municipalitat i els interessats i que permeti que aquests es col·lectivitzin sense resistències perjudicials i ensems que s'ajudin mútuament per l'explotació d'aquestes terres, traient-ne així més profit; e) Els pescadors, s'establiran també per un mateix règim de col·lectivitat municipalitzada que es basarà en normes semblants a les que s'han assenyalat per la Farinera i les terres col·lectivitzades; f) El servei de proveïments de tots els rams de l'alimentació quedaran municipalitzats i funcionaran en sistema de Cooperativa Municipal que serà regida i administrada per l'Organisme que regeixi la Municipalitat. A fi que aquest Organisme pugui controlar degudament l'expedició dels articles del consum i comptar a tothora amb el metàl·lic corresponent per satisfer a fora, l'import de les matèries que deguin adquirir-se, podrà circular, amb efectes purament cooperativistes i locals un tiquets o val d'equivalència intercanviables, per un valor que no depassi la meitat del real que la Municipalitat tingui amb existències en metàl·lic o mercaderies; g) Totes les altres activitats o oficis que no s'han assenyalat en els precedents paràgrafs, es regularan per les normes generals que s'hagin dictat per l'explotació d'altres oficis o indústries similars."

⁹ *Ibidem*.

totes les unitats de producció, i un altre que estaria format pels Consellers municipals -denominat "Consell Municipal"-, que haurien de ser elegits en una assemblea de la Comissió General. D'altres articles de la Carta Municipal que feien referència als "Treballadors Comunal", al "Règim jurídic de la Municipalitat" o a les "Finances Municipals", anaven en el mateix sentit, obviant completament l'ordenament legal existent aleshores, bé per desconeixement, o bé per il·lusions derivades de la creença que el sistema que es proposava havia de ser acceptat.

La resposta de les autoritats no es féu esperar. La Comissaria Delegada de la Generalitat a Girona elaborava un informe -aproximadament pel mes d'abril- sobre la Carta Municipal aprovada per l'Ajuntament d'Empori, en el que es posava de manifest totes les incorreccions legals comeses. Concretament, es recordava als redactors de la mateixa que els Ajuntaments només tenien facultats per a apropiar-se de finques rústiques en casos molt concrets, i que en relació a la municipalització d'empreses comercials, industrials o del petit comerç, calia respectar les disposicions aprovades pel Govern de la Generalitat explicitades en el Decret sobre Col·lectivitzacions del 24 d'octubre, així com els Decrets sobre municipalització de serveis del 9 de gener i 3 de març del 1937. "Tot el que s'aparti -deia l'informe- de les normes i disposicions dictades pel Govern de la Generalitat no pot aquesta Comissaria informar-les favorablement"¹⁰. En relació, als articles de la Carta Municipal en els que s'establí el sistema de govern del Municipi, la Comissaria era taxativa: "No pot acceptar-se ni un sol article, ja que no pot establir-se cap altre organisme de govern municipal que els Ajuntaments i Consells constituïts d'acord amb les disposicions del Govern de Catalunya".

Òbviament, la Carta Municipal a través de la qual, hom pretenia donar continuïtat a les realitzacions revolucionàries i posar les bases -i legitimar-les- d'una nova estructura social i econòmica, quedaria en no res. A principis de

¹⁰ *Ibidem*. L'informe de la Comissaria Delegada no porta data, però amb tota seguretat s'elaborà amb posterioritat al mes de març. Naturalment, a banda de les autoritats, no tothom estava d'acord amb les realitzacions revolucionàries ni, a vegades, amb la forma en la que aquestes es duïen a la pràctica. Tenim constància de la denúncia que efectuà un veí de Sant Pere Pescador, que es declarava un entusiasta del President Companys, per la carta que aquest dirigí a Artermi Aiguader, el 20 de gener de 1937, en la que després de detallar totes les actuacions irregulars que s'havien produït al poble, afegia: "Por último, y ésta es la más grave arbitrariedad, han redactado una Carta Municipal, sin consultar para nada al pueblo, la cual han llevado ya a la Generalidad para su aprobación. Según tengo entendido -proseguía la carta- figura en esta carta una decisión de crear un papel moneda (vales) con la cual ya nos pagan (s.o.) el producto de nuestro trabajo" (AHN-SGC, PS-Barcelona, *l'liagll* 307/2).

gener de 1937, el Consell Municipal d'Empori adequà la seva composició a la proporció que establia el Decret -dimitiren dos consellers de la CNT que excedien el nombre dels que legalment els hi pertocava- i a continuació, amb la majoria municipal que es configurà, i amb l'enorme pressió que s'exercí sobre els Ajuntaments constituïts irregularment o que actuessin de forma "anòmala", es procedí a revisar tots els acords presos amb anterioritat.

Capítol 12. La pressió econòmica: la situació financera dels municipis.

La situació creada a partir del 19 de juliol havia produït un daltabaix important en les finances locals. Els esdeveniments havien provocat unes despeses extraordinàries que òbviament no estaven previstes en els pressupostos municipals, però que foren directament assumides a tot arreu, bé pels ajuntaments, bé pels comitès, o bé de forma mancomunada. Ja hem vist com durant les primeres setmanes, la manca de recursos econòmics i la necessitat urgent d'atendre les despeses ocasionades pel sosteniment dels milicians que marxaven al front o dels que es quedaven de servei a la reraguarda, i dels nombrosos treballadors que es trobaven sense feina, es convertí en un dels problemes més importants que hagueren d'afrontar els qui dirigien la vida política dels pobles. Durant les primeres setmanes, les recaptades per part de tot tipus d'organitzacions i partits, així com els nombrosos festivals benèfics, inundaren Barcelona i les principals poblacions catalanes fins el punt que s'alçaren algunes veus contràries a que es continués amb aquest sistema que anava a sobrecarregar als sectors socials menys afavorits¹.

Els migrats fons municipals disponibles en els pressupostos de cada ajuntament foren complementats amb d'altres, quina procedència i obtenció expressaven el moment revolucionari que es vivia. Hem vist també com l'atac a les propietats dels sectors socials considerats responsables morals de l'aixecament es convertí en el recurs generalitzat per a recaptar fons amb caràcter extraordinari, i com les dificultats econòmiques amb les que es trobaren la majoria de les poblacions catalanes a les poques setmanes d'iniciat el conflicte, eren susceptibles d'ajudar a aprofundir la revolució: es pot afirmar que mentre més angoixant fou la situació financera d'un municipi, amb més força i amb més "naturalitat" s'adoptaren mesures contra la propietat i els

¹ Una de les moltes subscripcions a profit de les Milícies Antifeixistes que es va fer de forma més o menys oficial, havia recollit a finals d'octubre de 1936, la quantitat de 5.804.127,05 pessetes (*La Humanitat*, 28-X-36). La generalització d'aquest sistema com a fórmula per a finançar l'esforç del manteniment de les milícies, generà l'oposició d'alguns sectors que defensaven que qui havia de contribuir a cobrir les despeses eren els sectors socials causants de la guerra, es a dir, la burgesia i els sectors benestants. Així la *Solidaridad Obrera* del 28 d'agost exclamava en primera pàgina "No somos partidarios de las colectas. El dinero que se necesita para la lucha contra el fascismo debe salir de los grandes capitalistas. Que ellos remedien con su fortuna lo que han destruido". En la mateixa línia, *Treball* del 4 de setembre es pronunciava per "imposar una contribució de guerra i fer l'emprestit de la llibertat".

propietaris. A molts pobles, d'ençà el començament dels esdeveniments els diferents comitès revolucionaris establiren pel seu compte i contra el criteri del mateix Comitè Central de Milícies, el sistema de multes o penyores com a fórmula per a obtenir recursos entre els propietaris i la gent benestant. Això es feia en general sense cap altre criteri que el de classe: tots els propietaris, rendistes o industrials, fossin o no desafectes al règim, havien de contribuir a les despeses ocasionades per la situació de guerra social. Determinades iniciatives encaminades a alleugerir el problema de l'atur, anaren sovint en la mateixa direcció: molts Comitès -com per exemple el Comitè d'Enllaç Antifeixista de Súria- implantaren plans d'obres públiques com a remei per a proporcionar feina als treballadors aturats, el cost dels quals es cobria normalment amb les contribucions obligatòries de les persones benestants.²

Davant d'aquesta situació, el Govern de la Generalitat reaccionà intentant canalitzar el moviment de requisos i "impostos de guerra" que havien encetat molts comitès cap als ajuntaments. Aquests últims, en tant que representants de la legalitat i del poder constitucional, podien ésser objecte en un moment determinat d'un control per part del Govern al que difícilment es sotmetrien els Comitès. Des del punt de vista de la regulació de les finances municipals i de l'adequació d'aquestes a la nova situació, el primer pas es va donar amb el Decret-llei de la Conselleria de Governació del 3 d'agost, publicat al BOGC del dia 11, pel qual els Alcaldes passaven a disposar d'àmplies facultats i facilitats per a procedir a efectuar els pagaments necessaris de caràcter inajornable sense restriccions administratives, i amb l'única limitació dels fons municipals existents. Amb aquesta mesura, el que es pretenia era eliminar els entrebancs que suposava la legislació municipal vigent en aquells moments en matèria de finances -al regular la subjecció de les despeses a l'estructura pressupostària municipal, i al disposar les transferències com a única possibilitat de rectificar les partides- i, d'aquesta manera agilitar els tràmits per a que els Alcaldes poguessin fer front ràpidament a despeses no contemplades, les quals amb aquesta disposició, anirien a càrrec de qualsevol

² *Treball*, (15-IX-36).

partida del pressupost. Hom sacrificava el rigor dels preceptes legals a canvi naturalment de reforçar la figura de l'Alcalde –amb l'evident intenció de contribuir a fer-lo “necessari” i “imprescindible”- i d'evitar –si més no intentar-ho- que els Comitès actuessin expeditivament per a fer front a les despeses ocasionades pel manteniment de les milícies o el pagament de salaris als obrers sense feina, o per a sostenir col·lectivitzacions amb problemes econòmics.

Una vegada solucionat tècnicament el problema de la immediatesa amb la que s'havia d'actuar, el següent pas fou el de facilitar la manera en la que els ajuntaments podien obtenir els recursos econòmics extraordinaris, incorporant a la legalitat certs aspectes del que ja s'estava fent. Com sia que en virtut del Decret-llei abans esmentat, es concedia als Alcaldes àmplies facilitats per a ordenar pagaments amb l'única limitació de que hi haguessin fons municipals, el problema es presentava justament –i aquesta era la tònica general- quan aquests fons estaven exhaurits o eren insuficients per a fer front al volum de despeses. Calia, doncs, habilitar el procediment per a que els ajuntaments poguessin fer de forma més o menys controlada el que ja feien els Comitès atenent a criteris revolucionaris. Amb aquest sentit, la Conselleria de Governació dictà una Ordre el 6 d'agost, publicada en el BOGC del dia 8, per la qual els ajuntaments podien modificar les consignacions pressupostàries per tal d'admetre “tots els cabals que en forma de subvencions, donatius, repartiments extraordinaris, etc., ingressin o recaptin (...) per atendre les necessitats de defensa o remei de l'atur forçós”, que es complementà amb el Decret-llei del 17 del mateix mes, publicat el 20, pel qual s'autoritzava igualment als ajuntaments per a votar crèdits extraordinaris amb destinació a les despeses originades per aquests conceptes i, així mateix, s'autoritzava la confecció d'un repartiment extraordinari sense limitació, i amb les quotes que cada ajuntament estimés convenient en relació a les rendes i rendiments dels contribuents per tal de cobrir l'import del crèdit³. L'objectiu d'aquesta

³ Els “repartiments extraordinaris” eren l'instrument tècnic i jurídic contemplat a la legislació municipal espanyola i catalana, mitjançant el qual els Ajuntaments dels municipis menors de 4.000 habitants, podien fer front a despeses no previstes cridant a tributar a determinades persones que per les riqueses que posseïen o per les seves rendes havien de contribuir especialment a aquesta obligació.

disposició era òbviament acabar amb el sistema dels impostos de guerra posats en pràctica per molts comitès, canalitzant-los cap a un terreny menys revolucionari –es a dir, estenent el repartiment a tota la població o només a les persones assenyalades per la seva condició dretana o notòriament desafecte al règim-, i alhora, dotar als ajuntaments de la possibilitat d'arrabassar-los-hi una important font d'ingressos i de poder. Al respecte, Rafael Tasis escriví que aquest Decret-llei “d'un abast considerable, permetia els Ajuntaments catalans de satisfer llurs despeses extraordinàries amb càrrec als contribuents, i d'una manera proporcionada a la fortuna de cada ciutadà, ja que la base d'imposició era lliure. En donar forma legal a aquesta participació –segueix Tasis- (imposada per la Revolució, i d'una estricta justícia), dels contribuents benestants en els sacrificis econòmics que ocasionava una guerra civil provocada per uns defensors dels privilegis de fortuna i de naixença, el Decret-llei de referència eliminava la possibilitat d'intromissions incontrolades i d'espoliacions dictades per la revenja o per la cobejança, i posava tot el control de la vida econòmica de les poblacions a les mans i sota la responsabilitat de l'Ajuntament”⁴. Per a que no aparegués com una cosa enfrontada a l'autoritat dels Comitès, aquestes disposicions –i d'altres- es plantejaren sempre com si es tractés d'una decisió del Govern destinada a complementar l'acció espontània de les masses amb la seva responsabilitat d'exercir el poder.

Molts ajuntaments en dificultats s'acolliren ràpidament a aquestes mesures. La característica comuna a tots ells es que estaven dirigits per homes de l'ERC que mantenien l'activitat municipal en condicions difícils i sempre comptant amb el beneplàcit del comitè amb el que tenien relacions més o menys amistoses en funció de la predisposició dels representants municipals a col·laborar. Per exemple, municipis com els de Castellbell i el Vilar i Sallent (Bages), St. Vicenç dels Horts i el Prat de Llobregat (Baix Llobregat), Torredembarra (Tarragonès), Cambrils (Baix Camp), Tiana i el Masnou (Maresme), Caldes de Montbui, St. Quirze de la Serra, Rubí i Castellar del Vallès (Vallès Occidental), Vallromanes (Vallès Oriental), Cervera (Segarra),

⁴ Rafael Tasis, *Ibidem*, pàg. 19.

Manlleu (Osona), l'Hospitalet i St. Adrià del Besòs (Barcelonès), Gelida (Alt Penedès), la Seu d'Urgell (Alt Urgell), Tàrraga (Urgell), Ribes de Freser (Ripollès), o Alins (Pallars Sobirà), aprovaren –entre finals d'agost i primers de setembre- repartiments extraordinaris d'una elevada quantitat que els va permetre afrontar la situació. En alguns casos com el de Manlleu, l'operació es repetí en més d'una ocasió, incidint en els industrials locals. A d'altres, com el de la Bisbal d'Empordà, l'Ajuntament concentrà el repartiment en dues persones, mentre que a Caldes de Montbui, s'aprovà un repartiment extraordinari de 300.000 pessetes entre els rendistes, propietaris, industrials i benestants, que l'Ajuntament intentà suavitzar tot i aclarint que “aquest repartiment que més bé sembla un préstec ha d'ésser fet sense interessos ni previsió de retorn, però, preveu per a més endavant la possibilitat d'abonar un tant per cent indeterminat d'interès o la seva amortització total o parcial, afegint no obstant que la precedent manifestació no pot perjudicar de cap manera una obligació que hipotequi l'administració local pels moments actuals i pel més enllà”⁵.

Quadre I. Els repartiments extraordinaris en relació als pressupostos municipals de 1936.

Municipis	Pressupost 1936	Import repartiment ext.
l'Hospitalet de Llobregat	2.020.682	2.961.000
St. Vicenç dels Horts	112.563	100.000
el Prat de Llobregat	378.313	100.000
el Masnou	286.630	300.000
Rubí	291.063	100.000
Torredembarra	84.220	362.650
Cambrils	102.630	400.000
Manlleu	243.930	889.400
Ribes de Freser	141.475	2.390.231,70

Font: Generalitat de Catalunya, *Els pressupostos municipals de Catalunya*, Servei Central d'Estadística, 1937.

Tal i com queda reflectit en el quadre I, si comparem la quantitat pressupostada inicialment pels ajuntaments per a l'any 1936 i l'import total del repartiment extraordinari, es pot apreciar clarament la magnitud i importància

⁵ AH de Caldes de Montbui, *Llibre d'Actes 1936-1937*, sessions corresponents als dies 25 d'agost i 1 de setembre de 1936.

de l'esforç que es realitzà i com les necessitats econòmiques es convertiren – com no podia ser d'altra manera- en un poderós element que incidí en el desenvolupament de la situació política en els diferents municipis. Amb els fons que s'obtenien per aquest procediment s'iniciaven gairebé d'immediat obres públiques amb les que s'assegurava mitjans de subsistència pels obrers en atur, una mesura que molts dels ajuntaments citats van creure indispensable no només per a pal·liar la situació dels treballadors sense feina, sinó també com a mitjà per a tenir “ocupat” a tot un sector de la població que potencialment representaven un perill i podien constituir-se en un important element de pressió revolucionària. Amb el canvi normatiu introduït en les finances municipals pel Govern de la Generalitat, els ajuntaments tenien la possibilitat de recuperar certa iniciativa política i reivindicar al mateix temps el seu paper. En realitat, constituïa un instrument. No obstant, en un primer moment, donat el grau de debilitat que encara es podia apreciar en el Govern i en les institucions, això només s'acomplí de forma molt limitada. Fins i tot, molts comitès instrumentalitzaren i pressionaren a les autoritats municipals per a que aprovessin repartiments extraordinaris a les seves localitats, a despit de que si no ho feien, ells se n'encarregarien per altres medis. Per exemple a Gelida, els consellers municipals –tots d'ERC- varen rebre una instància del Comitè Local de les Milícies Antifeixistes en la que deien el següent: “Aquest Comitè per tal d'atendre els gastos (sic) subvencions als milicians de representació de Presidència i altres seccions, s'ha vist obligat a fer un pressupost de gastos d'import mil pessetes setmanals, i no comptant en cap mitjà d'ingrés requerim aquest Ajuntament perquè es serveixi aportar-nos la quantitat esmentada, evitant així que l'hàgim d'obtenir per altres mitjans”. El requeriment provocà una discussió entre tots els consellers d'ERC sobre la conveniència o no d'accedir al que “sol·licitava” el Comitè, acordant-se finalment “que pel bé de la població s'accedeixi a aquella sol·licitud”⁶. També a la Seu d'Urgell, fou el Comitè el que elaborà un pressupost de guerra i després s'adreçà a l'Ajuntament per a que el posés en marxa i lliurés la quantitat de

⁶ Arxiu Històric de Gelida, *Llibre d'Actes 1934-1937*, sessió corresponent al 2 de setembre de 1936.

100.000 pessetes. Aquest últim acordà repartir aquesta quantitat “entre les persones veïnes d’aquesta localitat, que siguin de classe més o menys benestant, i que s’hagin evadit amb motiu dels actuals fets, o que s’hagin mostrat notòriament desafectes al Règim”⁷. En realitat, si no estaven excessivament pressionats, els ajuntaments que aplicaren els repartiments extraordinaris ho feren sempre amb un criteri més “econòmic” que “polític”, procedint no contra tots els propietaris sinó només contra els que havien fugit o eren conegudes les seves simpaties pels sollevats. Una actitud molt diferent de la que, com hem vist al capítol, tingueren la majoria dels comitès.

La continuïtat de la guerra –i per tant la desviació d’importants recursos cap a l’esforç bèl·lic- provocà que en els mesos següents es generalitzessin les dificultats econòmiques a tot arreu. A la tardor de 1936, aquestes començaren a fer-se notar de forma especial. D’altra banda, el sistema d’obtenció de recursos de forma extraordinària era, naturalment, limitat. A més, establia d’entrada diferències entre uns municipis i uns altres en funció de la capacitat i possibilitat de recaptar ingressos: no a tots els pobles quedava gent amb diners en metàl·lic o comptes bancàries, als quals hom pogués imposar aquest tribut. Per això, a banda de les contribucions voluntàries dels treballadors i d’altres fórmules de recaptació extraordinària –que cada vegada eren menys voluntàries-, un altre recurs foren els crèdits bancaris i les subvencions de la Generalitat als quals acudiren els ajuntaments, a vegades paral·lelament a la utilització del sistema de repartiments extraordinaris. Entre el 19 de juliol i el 19 de novembre de 1936, organismes dependents de la Generalitat com per exemple l’Institut contra l’Atur Forçós, varen facilitar durant aquest període crèdits per valor d’1.000.000 de pessetes a diversos municipis⁸. D’igual manera, durant el mateix període, la Generalitat atorgà subvencions a Ajuntaments i Comissaries delegades per un import de 4.773.786,74 pessetes, això sense comptar altres despeses que d’una manera o d’altra afectaven la situació

⁷ Arxiu Municipal de la Seu d’Urgell, *Llibre d’Actes 1936-1940*, sessió corresponent al dia 16 d’agost de 1936, Per la seva banda, els consellers municipals en aquesta mateixa sessió, aprovaren un altre repartiment extraordinari també per import de 100.000 pessetes, destinat a realitzar un pla d’obres públiques que havia de donar feina a cent obrers de la localitat. No obstant, dies després, a la sessió municipal del 31 d’agost, es reconeixia la impossibilitat d’obtenir aquesta quantitat -s’havia recaptat la quantitat de 44.010 pessetes en metàl·lic, i 168.731 en xecs, talons i resguards- donat que les entitats bancàries locals no tenien les existències necessàries per a lliurar en metàl·lic aquesta última quantitat.

econòmica dels municipis, com per exemple el manteniment de Milícies o les derivades del pagament de jornals i avançaments en concepte de crèdits⁹.

Tot i així, el dèficit municipal no féu sinó créixer de forma espectacular durant l'últim tram de l'any 1936. "L'ordre administratiu –escribí el Conseller de Finances Josep Tarradellas- havia no solament estat anul·lat als Municipis sinó que constituïa un perill per a l'enfonsament de l'economia general"¹⁰. Indubtablement, l'existència d'una autèntica autarquia econòmica a escala local –resultat i conseqüència de la manca dels poders legals i de la inexistència d'un projecte de centralització dels poders revolucionaris- contribuïa a augmentar l'empitjorament de la situació en general. Però no és menys cert que si podia existir algun beneficiari d'aquesta situació, aquest no era un altre que el propi Govern de la Generalitat. Amb el sistema d'obtenció de recursos de forma extraordinària pràcticament exhaurit o molt limitat, per a fer front a les apressants necessitats econòmiques dels municipis no quedava altra via que l'endeutament a través dels crèdits. I aquesta circumstància fou aprofitada pel Govern de la Generalitat –que era qui controlava les institucions bancàries i de crèdit- per a disciplinar la reraguarda i imposar plenament la seva autoritat, amb la col·laboració de les forces més vinculades a aquest projecte, fonamentalment l'ERC i el PSUC.

Conseqüentment amb l'orientació de la lluita "antifeixista", la política financera que començaren aplicar els Governos de la Generalitat a partir de setembre de 1936, es convertí en un instrument privilegiat per a "normalitzar" la reraguarda, i per a recuperar el control de la situació arreu de Catalunya, i suprimir qualsevol expressió que pogués qüestionar l'autoritat dels poders legals. La utilització política dels recursos econòmics fou constant a partir d'aquest moment, i anà dirigida a restablir plenament l'autoritat del Govern i capgirar el poder que els revolucionaris haguessin pogut acumular durant els mesos anteriors. Així, per exemple, la Comissaria Delegada d'Ordre Públic de

⁸ Josep M. Bricall, *Política econòmica de la Generalitat*, vol. II, pàg. 145.

⁹ Generalitat de Catalunya. Departament de Finances, *La política financera de la Generalitat durant la revolució i la guerra. 19 de juliol-19 de novembre*, (1936), pàgs. 242-243. Segons aquestes dades oficials, les quantitats pagades per a despeses de Milícies fins a la data consignada fou de 46.850.000; l'import de les quantitats pagades per a pagament de jornals i avançaments en concepte de crèdits fou de 81.722.445,85 pessetes.

Lleida -en mans del POUM- fou especialment "castigada" des del punt de vista dels recursos econòmics que destinà el Govern de la Generalitat per al manteniment de la mateixa. Un informe de la Comissaria amb data 1 de febrer de 1937, feia constar que "des del 19 de juliol fins a la data, la Generalitat, per al sosteniment de tots els serveis sols ha enviat, a comptar des del mes de setembre, la quantitat de 500 pessetes mensuals. Tant les despeses ocasionades pel personal de la Comissaria Delegada, com les de la Brigada Social i Parc Mòbil, han estat satisfetes a càrrec de la Comissaria de la Generalitat i de les penyores imposades a elements facciosos o que han contravengut les disposicions dictades".¹¹ Sempre que convingué s'utilitzà la pressió econòmica per a aconseguir capgirar una situació no desitjada. Per exemple, la constitució a Terrassa d'una Junta de Seguretat -amb la que els elements de la CNT volien donar una certa continuïtat al dissolt Comitè Revolucionari- després que l'Ajuntament s'hagués constituït segons les disposicions legals, provocà la resposta immediata del Govern de la Generalitat: fou el propi Tarradellas qui s'encarregà de comunicar oficialment a un representant municipal de l'Ajuntament de Terrassa -que acudia a entrevistar-se amb el Conseller primer per a demanar-li ajut econòmic pel municipi- l'acord que havia pres el Govern de la Generalitat: "El Consell Municipal de Terrassa, no pot ésser atès en cap de les seves múltiples atencions pel Consell de la Generalitat, per tal com l'esmentat Consell actua d'una manera irregular, sense que cap decret ho hagi autoritzat, que actuï a Terrassa com a organisme annex al Consell una intitolada Junta de Seguretat, l'actuació de la qual com que no està prevista en cap decret, hom la pot considerar clandestina. Això, a part d'altres irregularitats que s'han observat en el funcionament d'algunes Conselleries del consistori de Terrassa són motius sobrants perquè aquest organisme quedi desvinculat del Consell de la Generalitat".¹² D'igual manera,

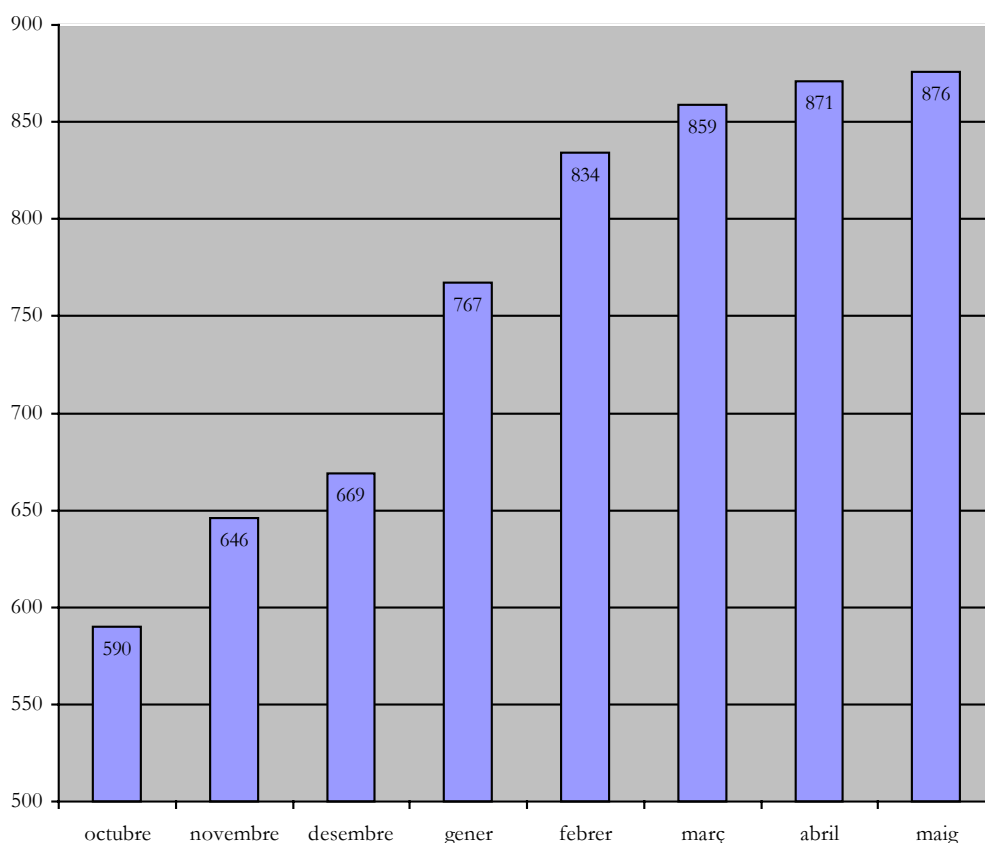
Si analitzem el procés de constitució dels Ajuntaments entre els mesos d'octubre i maig de 1937, hom pot apreciar perfectament com la pressió

¹⁰ Generalitat de Catalunya. Departament de Finances, *Política d'Hisendes Municipals. L'obra realitzada en els anys 1937 i 1938*, (1938).

¹¹ ANC, "Fons de la Generalitat republicana", c. 112, 4/4.

política i econòmica sobre tots aquells que no acceptaven la disciplina del Govern es començà a imposar a partir del mes de gener de 1937 (v. gràfic 1).

Gràfic 1. Evolució de l'aplicació del Decret de reorganització municipal entre octubre 36 i maig del 37

El *Diari Oficial* del dia 16 d'aquest mes publicava un llistat de 731 municipis que havien constituït llurs ajuntaments d'acord amb les disposicions promulgades a l'octubre. Al dia següent, el Conseller de Seguretat Interior dictava una Ordre-circular per la que es concedia un termini improrrogable de quinze dies durant el qual havien de constituir-se els ajuntaments en els municipis on encara no s'havia fet.

La inflexió es produirà entre els mesos de gener i febrer –coincidint amb la promulgació dels decrets de S'Agaró- i una major activitat de la Junta de

¹² Bernat Rodríguez Pi, *El municipio de Terrassa durante la Guerra Civil y la Revolución Social de 1936-1939*, tesina ICESB, 1980.

Seguretat Interior, període en el que molts ajuntaments que es trobaven en situació il·legal, adequaren definitivament la seva composició al que disposava el decret. Pràcticament la meitat dels ajuntaments que es trobaven en aquesta situació, rectificaren durant aquests dos mesos de tal manera, que al maig de 1937, oficialment només quedaven 49 ajuntaments constituïts il·legalment¹³.

Una vegada dissolts oficialment els Comitès, i a mesura que s'anà restablint el poder de la Generalitat sobre la vida municipal –entre octubre de 1936 i febrer de 1937–, les despeses dels ajuntaments disminuïren com a conseqüència de la desaparició de moltes de les competències assumides des del 19 de juliol, i que foren traspassades a la pròpia Generalitat¹⁴. Les disposicions que s'adoptarien a partir d'aquest moment són justament el revers de les que s'adoptaren durant el període anterior per a combatre els comitès: una vegada dissolts aquests –o en vies de dissolució– el grau d'autonomia assolit pels ajuntaments i el nivell de competències es reduirà dràsticament a favor d'un major control governamental. El procés revolucionari obert al juliol havia comportat –bé que indirectament– l'eixamplament de l'autonomia municipal i la capacitat de gestió fins a límits mai aconseguits. El procés de reconstrucció de l'Estat i de restabliment de l'autoritat del Govern de la Generalitat, portarà a la dinàmica contrària.

Pel que fa a la reorganització de les hisendes locals, l'instrument jurídic-financer foren els decrets de la sèrie de S'Agaró del 9 de gener de 1937¹⁵. Aprofitant les facultats excepcionals que havien estat atorgades al Conseller de Finances, el Pla Tarradellas –com també seria conegut aquest conjunt de disposicions que segons la premsa més governamental havia d'ordenar la vida econòmica de la nova Catalunya– esdevingué en un poderós instrument per a

¹³ *Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya*, (2-V-37). Cal assenyalar que entre els municipis ressenyats en aquesta relació, en alguns casos la seva situació "il·legal" consistia en que no havien comunicat la seva composició a la Junta de Seguretat Interior o a la Direcció General d'Administració Local, la qual cosa certament, sovint, era indicatiu de que es trobava en situació irregular. Entre les poblacions més importants de les que apareixen en aquesta relació, es troben per exemple Salt, que modificaria finalment la composició del seu ajuntament per adequar-se al decret, el 30 de maig de 1937, i Puig-alt de Ter (St. Joan de les Abadesses), que ho faria el 15 de maig, després de moltes pressions.

¹⁴ Josep M. Bricall, *op. cit.*, vol II, pàg. 150.

¹⁵ Dels 58 decrets que constituïen segons el Govern el Pla de reorganització financera de Catalunya, els que feien especial incidència en els Ajuntaments eren els decrets número 1 al 9, el 38 i el 45. Els 58 decrets foren publicats al *Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya*, del 18 de gener de 1937, i posteriorment en una edició del Comissariat de Propaganda de la Generalitat de Catalunya sota el títol *L'obra normativa de la Generalitat de Catalunya. El Pla Tarradellas* (1937), i amb una introducció redactada pels qui col·laboraren en l'elaboració dels decrets de S'Agaró.

sotmetre a aquells municipis que encara es resistien a acceptar la disciplina del Govern. Com a una de les prioritats d'aquest últim consistia en restablir la seva autoritat sobre totes les comarques catalanes, una bona part dels decrets de S'Agaró afectaven directament el funcionament i la vida política municipal. Oficialment, l'objectiu dels mateixos era limitar les despeses que els ajuntaments poguessin fer en endavant i donar les eines pera eixugar els dèficits municipals. Així, el decret número 3 autoritzava la formació de cartes financeres amb aquesta finalitat, les quals havien de contenir "els nous ingressos o mitjans que es jutgi suficients per a fer front als desnivells entre ingressos i despeses". La proposta de carta financera havia d'ésser aprovada per la majoria dels components de la Corporació Municipal, per a ésser definitivament aprovada si s'estimés convenient, pel Consell de la Generalitat. La novetat més important però, era que no podien incloure els ingressos procedents de la "requisició o apropiació de béns immobles, diners, efectes i tota classe de béns", la qual cosa deixava fora de la legalitat la pràctica habitual a molts municipis d'aquest tipus de mesures, i significava un pas decisiu cap el restabliment d'un sistema tributari més d'acord amb l'ordre republicà que es volia imposar. D'altra banda, el decret número 5, limitava les despeses extraordinàries per necessitats de guerra, les quals anirien a partir d'ara a càrrec del departament de Defensa de la Generalitat, mentre que el número 6, prohibia als ajuntaments que assumissin pel seu compte les despeses procedents de l'atur. Per últim, els decrets 8 i 9 privaven els ajuntaments que no estiguessin legalment constituïts d'acollir-se als beneficis que oferia el Govern –per exemple, en matèria d'atur forçós, refugiats o defensa-, al temps que els advertia que en cas de persistir en aquesta actitud, no podrien cobrar els seus tributs legítimament imposats i pendents de pagament amb càrrec a comptes corrents bancaris i d'estalvi que tinguessin els deutors i, a més, podien inclús ésser privats dels mateixos establiments bancaris i d'estalvi.

L'efecte dissuasori d'aquesta bateria de disposicions que, d'una banda, penalitzaven econòmicament –negant crèdits, etc.- i condemnaven a l'aïllament als ajuntaments que no es trobessin legalment constituïts o que no respectessin

les disposicions del Govern, i de l'altra, disposava de mesures que podien contribuir a alleugerar la situació financera dels municipis, s'acabaria imposant i facilitaren que la Generalitat acabés reforçant la seva posició. "El suport que les esmentades disposicions donen a la vida dels Ajuntaments –deia el decret número 8, referint-se a les disposicions per les quals el Govern de la Generalitat passaria a fer-se càrrec, amb unes determinades condicions, de les despeses ocasionades en els municipis per atendre les necessitats de la Defensa, l'atur o els refugiats- suposa l'obligació correlativa d'aquests a coadjuvar a l'obra d'endegament del nou ordre, que el Govern de la Generalitat va establir".

Un exemple dels debats que es suscitaren en aquests ajuntaments rebebs a acceptar la disciplina governamental, i de l'alineament que provocaren entre les diferents forces, el podem trobar en el cas de Sitges, que val la pena comentar. Aquesta població patia un alt índex d'atur des d'abans del juliol, especialment al sector de la Construcció –al novembre arribava ja a un 75% dels treballadors d'aquest ram-, raó per la qual, l'Ajuntament havia demanat un préstec de 35.000 pessetes a l'Institut contra l'Atur Forçós, préstec que en principi fou concedit. No obstant, es donava la circumstància que l'ajuntament de Sitges es trobava format, des de l'octubre de 1936, per 6 representants de la CNT, 4 del POUM, 4 del PSUC, 4 d'ERC i 4 d'Estat Català, una composició que no respectava la proporcionalitat que establí el Decret i, a més, s'havia donat representació a una organització com Estat Català, que no tenia dret segons les disposicions oficials. El 28 de gener es celebrà un Ple municipal en el que tingué lloc una discussió al voltant dels decrets que el Govern de la Generalitat acabava d'aprovar. El representant d'Estat Català –organització que en aplicació del decret havia d'abandonar els seus llocs a l'Ajuntament- manifestà que s'havia d'acatar les disposicions del Govern de la Generalitat "on tots, directa o indirectament estem representats", i anuncià tot seguit que, consegüentment, deixarien de pertànyer al Consell Municipal. Per la seva banda, el representant de la CNT expressà la seva oposició al Decret que suprimia l'autonomia dels municipis i afirmà que la composició del Consell

Municipal reflectia la proporcionalitat de les forces polítiques i sindicals del poble i que tenien dret a administrar la vida municipal d'acord amb les seves característiques. El portaveu cenetista es mostrà contrari a modificar la composició i avançà que no acceptarien tampoc els decrets publicats el 18 de gener, mentre la seva organització no es pronunciés al respecte, assenyalant així mateix que la disposició que prohibia el cobrament dels lloguers “talla en sec una de les fonts principals del municipi”. El representant del POUM –partit que tenia en el Consell Municipal més representants dels que li corresponien- parlà en el mateix sentit. Per últim, els portaveus del PSUC i d'ERC es mostraren, igual que els d'Estat Català, partidaris d'acatar les disposicions del Govern. En la seva intervenció, un dels consellers d'Esquerra Republicana plantejà als representants de la CNT i el POUM si havien “meditat bé com podrien ésser superades les dificultats econòmiques que es presentarien en el cas de no acatar degudament el Decret sobre constitució dels ajuntaments”. Arribats aquest punt, la discussió s'esmunyí inexorablement cap a una situació de difícil sortida pels qui volien mantenir la composició de l'Ajuntament. Abocats a oferir com alternativa una resistència aïllada amb les conseqüències que això podia tenir pel municipi, els consellers de la CNT i del POUM, juntament amb la resta, traslladaren la decisió a una consulta popular. S'acordà així convocar una Assemblea Popular –en la que només podrien participar els ciutadans amb carnet d'una organització sindical o política- per a que es pronunciés sobre com s'havia de constituir definitivament el Consell Municipal. Donades les circumstàncies, i davant les perspectives gens afalagadores que s'obrien, l'Assemblea es decantà per constituir l'Ajuntament d'acord amb les disposicions legals, com a fórmula per a afrontar les dificultats econòmiques. El 15 de febrer tenia lloc la sessió municipal en la que es rectificava la composició de l'Ajuntament, amb la retirada dels representants d'Estat Català i l'adequació dels del POUM.¹⁶

D'altres municipis en situacions semblants, hagueren de claudicar igualment davant la lògica de la recomposició institucional. Per exemple a

¹⁶ Arxiu Històric Municipal de Sitges, *Llibre d'Actes 1936-1939*, sessions corresponents als dies 13 de novembre, 28 de gener, 12 i

Calella, població en la que el Comitè dirigit per la CNT i el POUM havia aconseguit endarrerir amb diferents subterfugis la constitució del nou Consell Municipal, aquesta finalment es produí —encara que de manera irregular— al gener de 1937, probablement com a conseqüència de la decisió presa pel Govern de la Generalitat de no pagar els salaris dels treballadors d'algunes fàbriques, mentre l'ajuntament no estigués correctament legalitzat.¹⁷ També a Tàrrrega el Consell Municipal va haver de rectificar la composició decidida a l'octubre després de rebre una comunicació de la Direcció General d'Administració Local en la que els hi manifestaven que per tal de percebre diverses quantitats procedents del repartiment extraordinari acordat pels consellers, era necessari en primer lloc, normalitzar la constitució de l'Ajuntament, qüestió aquesta que es realitzà el 30 de desembre.¹⁸

Que la pressió econòmica exercida contra tots aquells que no seguien les directrius del Govern de la Generalitat, establia un criteri diferenciador i no aplicava el mateix barem per a totes les situacions en les que, per exemple, l'ajuntament no estava constituït conforme les disposicions oficials, era l'altra cara de la mateixa moneda. Concixem els casos de municipis com el de Sabadell, en el que, malgrat no trobar-se legalment constituït el seu ajuntament, la pressió sobre aquest fou força més suau: la majoria existent en el mateix i sobretot la seva orientació, en general respectuosa amb la política del Govern, era una garantia d'ordre en aquesta localitat davant altres sectors¹⁹. L'efecte corrector que tingueren les disposicions de la Generalitat, facilità sens dubte la tasca d'allò que els adversaris de tirar endavant la revolució social anomenaven “normalització” de la rereguarda. Però, d'altra banda, també provocà novament les ires de sectors importants de la militància cenetista, que començava a mostrar símptomes més que evidents de voler trencar amb una

¹⁵ de febrer de 1937.

¹⁷ AHN-SGC, *Lligall 296/2*. Forçats per les circumstàncies, la CNT i el POUM varen accedir finalment a constituir el nou Consell Municipal, donant compliment al decret de reorganització. El 6 de gener de 1937 es formalitzà amb la següent composició: 6 CNT, 6 ERC, 4 PSUC, 2 UR, 2 POUM i 2 ACR. No obstant, l'Esquerra Republicana i el PSUC denunciaren posteriorment el fet que 2 dels representants del partit republicà eren en realitat de la CNT, i que els que ostentaven la representació d'ACR i els Rabassaires eren de la FAI.

¹⁸ Arxiu Històric Municipal de Tàrrrega, *Llibre d'Actes*, sessió corresponent al 30 de desembre de 1936.

¹⁹ V. l'annex sobre la reorganització municipal a l'octubre de 1936, les notes referents a Sabadell.

certa actitud, a mig camí entre el possibilisme i la resignació, amb la que havien rebut durant els darrers mesos els canvis promoguts pel Govern de la Generalitat amb la col·laboració dels seus dirigents. De fet, la publicació en el DOGC dels decrets de S'Agaró causà una autèntica commoció en els sindicats de la CNT i provocà un allau de crítiques a la direcció, entre les quals destacaren de nou també les dels cenetistes lleidatans, que en aquesta ocasió reberen el suport d'altres sindicats. Analitzant el projecte de reorganització del “nou” Estat que es desprenia clarament de les disposicions que el Govern acabava d'aprovar, el portaveu de la CNT a Lleida, qualificà sense embuts els cinquanta-vuit decrets de S'Agaró de cinquanta-vuit canonades contra la Revolució, al temps que anunciava la seva oposició i llençava una dura crítica contra els dirigents confederals que havien donat el seu suport. “Nuestros representantes en el Gobierno de la Generalidad –afirmava *Acracia*– dieron facultades excepcionales a uno de los consejeros, el de Finanzas. Y éste se ha apresurado a confeccionar por el procedimiento de urgencia (...) la pirámide de disposiciones estrangulantes de la revolución. Nuestros representantes han debido dar el visto bueno. Asimismo los comités superiores de la organización. Pero la base de la organización, los pueblos y las ciudades que no son Barcelona, no está dispuesta a que desde arriba se impriman trayectorias a la lucha que se hallan en pugna con el espíritu popular y con las decisiones de los plenos de la misma organización. Hasta el presente ha habido una forma muy cómoda de hacer pasar por el aro a los inconformistas que componíamos el censo mayoritario: la transigencia ante el hecho consumado. Por la regla de tres del hecho consumado se han tolerado las aberraciones más incompatibles con el ideal anarquista. Y hecho consumado por el que no pasaremos hoy es la última proeza de la múltipara Generalidad, al cerrar con negros cortinajes contrarrevolucionarios el horizonte de nuestro porvenir. La Generalidad puede archivar sus decretos (...) Los representantes confederales en el municipio de Lérida no pondrán su rúbrica a esta sentencia de muerte para las libertades populares. Es nuestra palabra”²⁰.

²⁰ *Acracia*, (27-I-37) “La reorganización del “nuevo” Estado. Cincuenta y ocho cañonazos contra la Revolución” pàg. 1.

La indignació dels cenetistes lleidatans arribà fins al punt de que aquests reclamaren la celebració urgent d'un Congrés Regional de Sindicats de Catalunya per a plantejar en el mateix la dimissió del Comitè Regional²¹. L'opinió contrària que generaren en el si de la CNT la promulgació dels decrets de S'Agaró -que superà amb escreix la que es produí en ocasió dels decrets de dissolució dels Comitès i de reorganització municipal- obligaren a un Ple de Locals i Comarcals de la Regió catalana, celebrat el 29 de gener, a demanar la suspensió de tretze d'ells i la modificació d'altres vint-i-tres²². El ressò de l'oposició de sectors de l'organització confederal a la política engegada pels seus dirigents, i la crítica contra l'orientació que facilitava el retorn a la situació anterior al 19 de juliol, arribà també al Congrés Extraordinari de la CNT de Catalunya que es celebrà a Barcelona els dies 25 de febrer al 3 de març de 1937. El delegat del Sindicat de la Fusta de Barcelona resumia la situació dient que des de feia sis mesos, la CNT estava deixant posició rera posició. Altres delegats expressaren punts de vista similars, al temps que es referien negativament als cinquanta-vuit decrets promulgats per la Generalitat amb la col·laboració dels membres del Comitè Regional i els Consellers cenetistes en el Govern²³. Així, el delegat de Transports de Barcelona, davant les crítiques dels dirigents de l'organització envers els que no acceptaven les directrius oficials, afirmà que “no puede censurarse a los sindicatos por el hecho de que éstos no hayan aceptado situaciones que tampoco debieron haber sido aceptadas por los organismos superiores”, per a continuació referir-se als 58 decrets dient que “los organismos superiores y nuestros Consejeros debieron haber empezado ya por no aceptarlos”. O el

²¹ *Acracia*, (29-I-37). “El Pleno comarcal del miércoles” pàgs. 1-2.

²² “Informe de los acuerdos tomados en el Pleno de Locales y Comarcas de la Región catalana el día 29 de enero de 1937”, Fundación Anselmo Lorenzo, microfilm 232. El Ple es pronuncià per la suspensió dels decrets 1, 2, 3, 4, 8, 9, 11, 12, 14, 48, 49, 55 i 56; per la modificació dels decrets 5, 6, 7, 10, 13, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 40, 42, 53 i 53; i va acceptar íntegrament la resta. Així mateix, s'elegí una comissió formada per representants del Comitè Regional, de la Federació Local de Girona, de la Comarcal del Baix Llobregat, de la Federació Local de Granollers i per Fàbregas, a l'objecte d'explicar els acords del Ple al Conseller de Finances i amb l'encàrrec “de que mañana mismo hasta su derogación quedan suspendidos los trece primeros decretos, tomando las medidas oportunas para que sus efectos queden nulos y contribuya dicha nulación a que la tranquilidad de la Región vuelva a subsistir”. Segons Josep M. Bricall, en aquesta trobada entre la delegació cenetista i el Conseller de Finances Josep Tarradellas, “es va arribar a un acord de principi, que implicava l'acceptació de les noves normes per la CNT” (*Política econòmica de la Generalitat*, vol. II pàg. 44, nota 20).

²³ *Memoria del Congreso Extraordinario de la Confederación Regional del Trabajo de Cataluña, celebrado en Barcelona los días 25 de febrero al 3 de marzo de 1937*, CNT-AIT, (1937), pàg. 322.

delegat de l'Hospitalet de Llobregat, que responsabilitzà dels mateixos als consellers cenetistes en el Govern de la Generalitat i al Comitè Regional, tot afegint que “la obra del Gobierno tiene una marcada tendencia a sustraer la obra realizada en los primeros tiempos para procurar traspasarlos nuevamente al sistema pasado”.²⁴ Igualment, el Sindicat d'Arts Gràfiques de Lleida, expressant el seu acord amb el Sindicat de Transports de Barcelona, manifestà la seva desaprovació de l'informe del secretari del Comitè Regional, que qualificà de desafortunat i de situar-se fora de la realitat, “como también están desplazados de la realidad los compañeros consejeros de la Generalitat”.²⁵ No obstant, la crítica de tots aquests sectors quedà ofegada enmig del procés de reestructuració engegat per la CNT catalana amb vistes a reforçar la política de col·laboració i aconseguir un major grau de disciplina i de seguiment entre la militància de les directrius dels òrgans superiors²⁶. D'altra banda, cap dels elements o nuclis que expressaren aquestes crítiques -com ja succeí els mesos anteriors- anà més enllà d'expressar la seva disconformitat amb l'orientació dels Comitès dirigents de l'organització. La marxa de la guerra, i la por a que l'expressió de les divergències acabessin en una més que probable divisió interna, així com el fet que no hi hagués en aquests sectors una suficient elaboració com per a proposar una alternativa sòlida, acabaria per frenar-les.

Pràcticament sense oposició organitzada, el Govern de la Generalitat continuà endavant amb els seus plans de reorganitzar l'economia catalana en funció dels objectius de la guerra i no pas de la revolució, i en funció també d'aconseguir una major estabilitat del poder. En 6 mesos de revolució i guerra, el poder de la Generalitat, que havia quedat completament desorganitzat i descompost a l'inici del procés, començava a donar mostres de recuperació més que evidents. Amb els decrets de dissolució dels comitès i de reorganització municipal, el Govern de la Generalitat, per primera vegada des

²⁴ *Ibidem*, pàgs. 9-10.

²⁵ *Ibidem*, pàgs. 17-18.

²⁶ En aquest Congrés de la CNT catalana es procedí a la substitució en la direcció de la *Sol* de Liberto Callejas –“que tenia fama de dejar escribir a cada uno lo que quería”, J. Casanova, *De la calle al frente ...* per J. Toryho, un home de confiança de Mariano R. Vázquez, que s'encarregà de reorganitzar el diari i d'adaptar-lo a les exigències de la nova política basada en la col·laboració i en la “unitat d'acció”.

de juliol, disposava d'una iniciativa que no venia determinada per altres iniciatives de procedència revolucionària. Al contrari del que feren els revolucionaris al juliol –es a dir, no aprofitar la seva posició preeminent per a fer-se amb tot el poder-, la Generalitat sí va aprofitar l'oportunitat per a legislar contra les conquestes revolucionàries. La insostenible situació financera dels municipis s'utilitzà com a un instrument de pressió sobre els revolucionaris que es negaven a cedir, a favor del Govern, parcel·les de poder que intuïen acabarien amb les conquestes revolucionàries. No es tractava d'una qüestió ideològica: per a molts militants obrers, el reforçament de l'aparell de l'estat republicà –es a dir, el reforçament de l'autoritat del Govern de la Generalitat-, era sinònim de retrocés de la revolució.

La necessària centralització política i econòmica s'anava realitzant de manera lenta però inexorable, i en condicions no precisament favorables per als revolucionaris. L'asfixia financera de molts municipis fou utilitzada pel Govern de la Generalitat com a element “corrector” de tots aquells ajuntaments o militants que no actuaven conforme la legalitat. Així succeí amb els ajuntaments que desafiaren inicialment les disposicions que feien referència a la composició dels mateixos i que es mostraren rebecs durant un temps a acceptar la disciplina governamental i abandonar determinades pràctiques revolucionàries. L'òrgan del POUM a Sitges, dies abans que es produís finalment l'adequació de l'Ajuntament a la legalitat havia sentenciat: “o se soluciona el problema económico de nuestra localidad o el movimiento obrero revolucionario perecerá en el torbellino de la contrarrevolución”²⁷.

Aïllats políticament i sense una idea clara del que s'havia de fer per a combatre el que consideraven clarament com a una política contrarevolucionària, un darrere l'altre, tots els ajuntaments que havien estat utilitzats com a plataformes per a impulsar la revolució o per a continuar fent el mateix que es feia des dels Comitès, foren progressivament acorralats i hagueren de sucumbir davant la pressió inaguantable de les seves limitacions.

²⁷ *Fronter*, (31-1-37).

Capítol 13. De l'ordre revolucionari a l'ordre republicà.

Des del punt de vista de la reconstrucció de l'aparell institucional i del restabliment de l'autoritat del Govern de la Generalitat, durant l'últim tram de l'any 1936, la situació no féu sinó avançar molt lentament. Certament, la constitució del Govern d'unitat antifeixista a finals de setembre, amb la participació de totes les forces, havia significat una fita important i representava un pas endavant i un punt de suport, però encara era insuficient perquè aquest freturava de la cohesió i homogeneïtat necessàries per a establir una actuació consistent i, a més, no disposava dels instruments indispensables per a fer valer la seva autoritat. Preocupava i molt, la situació de l'ordre públic a Catalunya i la manca de control governamental d'un dels pilars bàsics de l'aparell institucional, sense el qual difícilment podia imposar la seva autoritat. A Barcelona, els serveis de policia dirigits per Fernández-Eroles-Asens actuaven seguint un criteri que poc o res tenien a veure amb el del Govern, inclús després de la incorporació dels cenetistes al primer govern Tarradellas. Fora de Barcelona, la situació encara era menys controlable per part del Govern: l'ordre públic a les comarques pertanyia exclusivament als grups de milicians creats pels Comitès que sobrevivien, un cop dissolts aquests, sota una forma o una altra.

13.1. La "indisciplina social".

Aproximadament un mes després de la seva formació, Companys es lamentava públicament del fet que, malgrat estiguessin representats tots els sectors, el Govern no aconseguia imposar el seu domini. “Acatar, complir i fer complir els Decrets i disposicions del Consell –deia Companys-, donant disciplina, ordre, cohesió i impuls a tots els esforços, és la millor obra que pot fer-se. S’han d’acabar les iniciatives i les decisions de grup i d’organització o de partit o comitè, com si el Consell de la Generalitat fos un altre més (...) Cal reforçar l’autoritat del Consell, puix que aquest procura fer-ho per la

convicció, el tacte i la pròpia autoritat moral. Però jo dic que o bé el Consell és el que dirigeix la vida de Catalunya en aquests moments tan difícils o d'altra manera no podria admetre la responsabilitat. Ningú ha de voler envair o suplantar les funcions dirigents ni cap organització o partit ha de voler donar la sensació que és ell qui dicta les ordres. L'únic govern o consell o instrument directiu, amb l'assistència dels organismes creats, és el Consell de la Generalitat de Catalunya, i si no es fa així no seria tal. Convindran cada dia més, decisions ràpides i executives i aquestes representacions nombroses i juntes, i iniciatives que promouen grans debats i compliquen, a més, l'instrument burocràtic i l'acció directiva, són un entrebanc, una confusió i un desgast d'energies i de mitjans econòmics”.¹

Les declaracions de Companys eren clares i directes. La contundència amb la que s'expressà, poc freqüent fins aquest moment al menys públicament, en relació a l'actuació de determinats sectors polítics clarament identificables, començaria a ser habitual a partir d'ara. Val a dir que per aquestes dates, ja es coneixia que en el nou Govern de la República que estava a punt de constituir-se, s'incorporarien quatre ministres de la CNT, entre els quals tres catalans, fet que reforçava el discurs que exigia disciplina i acatament de totes les ordres que emanessin de les instàncies dirigents i oficials. Dies després, a la vetlla d'un Consell de la Generalitat convocat extraordinàriament per a ratificar la confiança i adhesió de totes les forces al Govern, Companys declarava que s'havia d'ordenar, netejar i depurar tot el conjunt de la vida ciutadana i que estava decidit a que no continués “res del que es diu incontrolable, ni confusionismes ni desoris que dificulten i entorpeixen la guerra”. I afegia: “El problema no és d'aprovar decrets, sinó tan sols del compliment dels aprovats, ja que hem de tenir en compte que ho han estat per un Consell en el qual tenen representació totes les forces sindicals i polítiques antifeixistes. El millor que pot fer-se és no legislar més i dedicar-se al compliment estricte dels decrets aprovats i al compliment també del programa que va ésser llançat a

¹ *La Humanitat*, 1-XI-36.

l'opinió pública el dia de la constitució de l'actual Consell sota el signe de la més absoluta lleialtat de tots”².

Companys recollia amb aquestes enèrgiques declaracions, l'acord al que havien arribat totes les organitzacions el dia 5 de novembre. En aquesta reunió, a la que assistiren els membres del Consell de la Generalitat i destacats dirigents de les organitzacions polítiques i sindicals, convocada per a examinar la situació relacionada amb la delicada situació política i presidida pel mateix Companys, s'arribà al següent acord: "Ratificar la seva plena confiança i adhesió al Consell de la Generalitat, les disposicions del qual es comprometen tots a sostenir i avalar per mitjà de llurs òrgans de difusió i propaganda.. Demanar a tot el poble de Catalunya que davant el fet històric que vivim, compleixin amb disciplina tots els Decrets que dicti el Consell, única forma de guanyar la guerra i seguir la transformació social iniciada".³

El contingut de la declaració, llegida per Tarradellas als periodistes, deixava entreveure el problema de fons que afrontava el Govern, tot just un mes després de la seva constitució. Els obstacles que diàriament es trobava l'acció de govern per a sotmetre tothom a la seva disciplina, no feien sinó confirmar els recels que provocà en molts sectors les seves primeres mesures – interpretades generalment no com a mesures encaminades a afavorir la transformació social, sinó més aviat el contrari- i anunciava les dificultats amb les que es trobaria el procés de reconstrucció de la legalitat republicana i la forma que adoptà la lluita contra els “incontrolats” com a fórmula per a imposar la política antifeixista de contraposició de la guerra a la revolució. Com sia que la presència de totes les forces polítiques i sindicals en el Govern no garantia completament que les seves disposicions fossin acatades, i donat que el mateix Govern estava mancat d'instruments per a fer-les valer, es començà a utilitzar el recurs de presentar, sense distincions, com a un facció a tot aquell individu o grups d'individus que mostressin el seu rebuig a la política oficial. El número de *La Humanitat* en el que es donava compte d'aquesta

² *La Humanitat*, 6-XI-36.

reunió i de les seves conclusions proclamava: "Abans d'ahir a la nit, aquests Consellers i delegats especials de les esmentades organitzacions [les que formaven part del Govern] es reuniren presidits per Lluís Companys i prengueren els importantíssims acords de ratificar la plena confiança i adhesió al Consell i sostenir i avalar les disposicions de la Generalitat". I afegia de forma contundent: "Això vol dir el següent: cap representant o afiliat a les esmentades organitzacions no pot deixar de complir escrupolosament els Decrets i disposicions emanades del Consell de la Generalitat. S'hi ha compromès solemnement davant el poble els seus delegats autoritzats, és a dir, les organitzacions a les quals pertanyen. Ningú, ni Comitè ni individu, no pot faltar a aquest compromís. Si hi falta serà, senzillament, un traïdor a la guerra i a la Revolució. Un desertor de les nostres forces. Un facciós. No hi caben atenuants, pretextos ni excuses: traïdor, desertor o facciós. Res més que això. Es digui com es digui l'individu, sigui quin sigui el Comitè."

Un dels periòdics que més es distingí en aquesta campanya, que més clarament reflectí la política de l'antifeixisme, i que més lluità per a imposar l'autoritat del Govern de la Generalitat sobre la de qualsevol altre organisme, fou l'òrgan del PSUC, *Treball*. "Prou, amb els grups irresponsables que han d'ésser considerats facciosos –deia una editorial-. Prou, amb els plans per a l'esdevenidor que no es segur mentre no assolim la victòria. Prou, amb les col·lectivitzacions forçoses de la petita propietat i de la petita burgesia. Prou, amb les coaccions i amb les imposicions. El Consell de la Generalitat té el deure, davant del poble, d'acabar amb tot això, per a la qual cosa no li mancarà l'ajut de les organitzacions solvents i de tot el poble català. El Consell de la Generalitat ha de desarmar els grups que no obeeixin cap control i destinar aquestes armes i municions a l'exèrcit regular, al front on facin falta. I per realitzar això, que aproven totes les organitzacions, cal que entre aquestes hi hagi unitat, unitat i unitat"⁴.

³ *La Humanitat*, 7-XI-36. En aquest mateix número, i comentant la importància d'aquesta reunió, Rovira i Virgili en un article titulat "La bona resposta", escrivia que després de la mateixa "La Generalitat es troba enterament capacitada per a dirigir amb eficàcia la vida catalana en aquestes hores d'importància cabdal".

⁴ *Treball*, (13-X-36).

Totes les declaracions oficials anaven en la mateixa direcció: es tractava de que les organitzacions que formaven part del Govern, desautoritzessin als qui no obeïen les seves disposicions –gairebé sempre, militants de les organitzacions del moviment llibertari- i reforcessin l'acció governamental amb l'aval de llur participació. Com ja hem dit en capítols precedents, la pressió es dirigia sobretot, cap a la CNT, per a que aquesta posés ordre entre la seva militància. En aquest terreny de pressió sobre l'organització confederal, cal situar el pacte d'unitat d'acció que signaren el PSUC, la UGT, la CNT i la FAI, el 22 d'octubre, el primer punt del qual recollia el compromís de "complir els acords i decisions del Consell de la Generalitat, aportant tota la nostra influència i aparell orgànic per a facilitar llur aplicació".⁵

Però malgrat els esforços i les declaracions oficials, la situació no acabava de millorar. D'aquesta circumstància es feia ressò el President de la Generalitat en la reunió del Consell del dia 18 de novembre. En ella, Companys es lamentava que des de la reunió del dia 5 de novembre fins a aquell moment, la

⁵ AHN-SGC, PS-Barcelona, *llogall 617*. L'11 d'agost ja s'havia constituït un Comitè d'Enllaç integrant aquestes quatre organitzacions que, segons César M. Lorenzo, "no sirvió para nada en la práctica" (*Los anarquistas españoles y el poder*, pàg. 105). El text sencer de l'acord fou el següent: "Plataforma acordada per les organitzacions signants, sobre la qual ha de basar-se una acció de conjunt immediata.- 1. Contraïem el compromís formal de complir els acords i decisions del Consell de la Generalitat, aportant tota la nostra influència i aparell orgànic per a facilitar llur aplicació. 2.- Som partidaris de la col·lectivització dels mitjans de producció, es a dir, de l'expropiació sense indemnització dels capitalistes, i el traspàs d'aquesta propietat a la col·lectivitat. Som partidaris de la col·lectivització de tot allò que sigui necessari als interessos de la guerra. Entenem que aquesta col·lectivització no donaria el resultat desitjat si no està dirigida, orientada i coordinada per un organisme representant genuí de la col·lectivitat, que en aquest cas no pot ser altre que el Consell de la Generalitat, en el qual totes les forces socials estan representades. Respecte a la petita indústria, no som partidaris de la col·lectivització, sinó en el cas d'elements facciosos o necessitat de la guerra. En els casos que es col·lectivitzin la petita indústria per necessitats de guerra es compensarà els expropiats de la manera que quedin assegurades llurs necessitats vitals, per mitjà de llur contribució personal i professional a la branca col·lectivitzada. Quan es tracti de col·lectivització d'empreses estrangeres s'acordarà una forma d'indemnització que representi la totalitat del capital. 3.- Estem conformes amb la municipalització del estatge en general i de les cases pertanyents als elements facciosos amb la sola excepció de la petita propietat urbana. Queden encarregats els municipis de fixar el tipus de renda màxim que eximeixi de la municipalització. 4.- Estem d'acord en la concentració del màxim esforç per a contribuir al final ràpid i victoriós de la guerra, i propiciar per a això el comandament únic que coordini l'acció de totes les unitats combatents, la creació de les milícies obligatòries, convertides en gran exèrcit popular, i el reforç de la disciplina. Completant tot això amb la creació d'una gran indústria de guerra que atengui les seves necessitats en la major proporció possible. L'estructuració de la dita indústria serà establerta amb l'acord de les organitzacions obreres CNT i UGT i les Conselleries de Finances, Economia i Defensa. 5.- Hem de regular la producció d'acord amb les necessitats del consum, determinada per la situació de guerra en que vivim. 6.- Tenint en compte la importància del comerç exterior, opinem que s'ha d'exercir sobre ell un estret control, regulat pels òrgans emanats de la Generalitat de Catalunya. 7.- La terra pertany al Municipi i assegurem l'explotació individual als que no estiguin disposats a realitzar-la col·lectivament. Les operacions de venda, intercanvi i adquisició de productes es realitzen per mitjà dels Sindicats Agrícoles. 8.- Som partidaris de l'adaptació de les cooperatives al règim col·lectiu, sense que això ens hagi de portar a l'anul·lació del petit comerç, puig que mentre l'organisme de la distribució no es perfeccioni podria ésser econòmicament perjudicial. 9.- Som partidaris de la nacionalització de la banca i del control obrer en els negocis bancaris portats a efecte per la Conselleria de Finances del Consell de la Generalitat, control que es basarà en els Comitès de Funcionaris. 10.- Estem conformes amb el control obrer de les indústries privades, sense que això signifiqui coacció a la petita indústria. 11.- Creiem que tota política financera i fiscal del Consell de la Generalitat s'ha d'orientar exclusivament a l'objecte fonamental de guanyar la guerra. 12.- Enaltiment de la cultura popular en tots els seus múltiples aspectes, sota el signe de l'Escola Nova Unificada. 13.- Som partidaris de crear una base de col·laboració política, econòmica i militar amb el govern d'Espanya quan hi intervinguin totes les organitzacions que representem. 14.- Som partidaris de la llibertat de sindicació i acció comuna per suprimir tota classe de coaccions. 15.- Estem d'acord en una acció comuna per a liquidar l'acció nociva dels grups incontrolables que, per incomprensió o mala fe, posen en perill la realització d'aquest programa. I per a que consti ho signen a Barcelona, a 22 d'octubre de 1936: pel Comitè Regional de la UGT, Antoni Sesé i Rafael Vidiella. Pel Comitè Regional de la CNT, Manuel

situació en comptes d'avançar en la via de la normalitat, retrocedia, i que es multiplicaven els casos d'indisciplina social, afegint alguns exemples concrets dels quals en tenia coneixement. L'exposició de Companys donà peu a la intervenció d'altres Consellers com Tarradellas i Aiguader, en la mateixa línia que el President, i de Comorera i Calvet, que li feren costat. Encara que no es digués explícitament, tots apuntaven a la CNT com a organització "responsable" de la situació, i als consellers cenetistes perquè aquests no feien valer els criteris que s'acordaven en el si del Govern, del qual ells formaven part. Les intervencions dels Consellers d'ERC, PSUC i UR, segurament foren molt enèrgiques perquè, Fàbregues, segons recull l'acta de la reunió, contestà de forma un tant enutjada que "si no servien, que vinguin d'altres a substituir-nos".⁶ Companys acabà afegint que el problema era d'ordre públic i que tot es solucionaria quan es projectés realment una imatge d'autoritat.

La "indisciplina social" a la que feia referència Companys, no era simplement el resultat de l'acció de grups aïllats que imposaven capriciosament llur criteri al marge de les directrius "oficials", utilitzant mètodes de terror contra la majoria de la població. Ni es pot entendre que aquesta subsistís només perquè no hi havia força coercitiva capaç d'impedir-ho, sense provocar un enfrontament de proporcions imprevisibles. Pel contrari, l'existència d'amplis sectors -no tots enquadrats per les organitzacions del moviment llibertari, però sí la majoria- descontents amb el "desviacionisme" dels seus dirigents i que rebutjaren la utilització de la guerra com a recurs polític per a restaurar la legalitat republicana a costa de la Revolució, fou una realitat que difícilment es pot qüestionar. Significativament, Companys utilitzà l'expressió "indisciplina social", que té una connotació diferent de la més comuna utilitzada en aquells moments -"incontrolats"-, per a referir-se a la situació per la qual el Govern no tenia el control de tots els sectors antifeixistes. D'igual manera, aquesta mateixa expressió suggereix l'existència d'una contestació social al Govern, d'un abast molt més ampli que la simple acció d'uns

Escorza i Dionís Eroles. Pel Partit Socialista Unificat de Catalunya, Felip García, i per la Federació Anarquista Ibèrica, P. Herrera".

⁶ AGN de Àvila, "Acta de la reunió del Consell de la Generalitat de Catalunya, celebrada el dia 18 de novembre de 1936".

“incontrolats”. El substrat polític de tots aquests sectors, podia resumir-se així: el "feixisme" no estava representat només pels militars aixecats en armes, juntament amb els sectors socials tradicionalment considerats reaccionaris - l'Església, els terratinents, ...-, sinó que es feia extensiu a tots els sectors socials que podrien estar enquadrats en el que s'anomena les classes privilegiades; la guerra no tenia per què aturar la revolució, de la mateixa manera que l'impuls de la revolució no tenia per què fer perdre la guerra. No hi havia dissociació entre una cosa i l'altra. Aquesta consideració era compartida per molts militants que no necessàriament pertanyien al moviment llibertari o al POUM.⁷

En realitat, més enllà d'intentar que fossin les mateixes organitzacions les que s'encarreguessin d'imposar una certa disciplina entre els seus militants, el Govern poc més podia fer de moment. Fou en aquest context en el que es començà a parlar de la reorganització dels serveis d'ordre públic. Per a Companys i tots els partidaris de donar plens poders i tota l'autoritat al Govern de la Generalitat, arrabassar de les mans de la CNT el control de l'ordre públic a Barcelona, i per extensió a tot Catalunya, es convertí en un objectiu prioritari. L'ordre polític que es volia imposar necessitava que els serveis de policia més elementals –exercits per les Patrulles de Control- fossin desposseïts de l'empenta revolucionària i tornessin a un funcionament “normalitzat”. D'ací que la discussió sobre la reorganització dels cossos policials i la polèmica sobre la continuïtat o no de les Patrulles de Control, anés en paral·lel al procés de recomposició de l'aparell estatal. Feia temps que hom cercava, d'una manera o d'altra, el desarmament de la reraguarda. Però a la tardor de 1936, encara era massa aviat com per a que el Govern de la Generalitat es pogués plantejar la possibilitat de prescindir dels elements revolucionaris. Fer-ho significava desarmar-los –una tasca en aquells moments gairebé impossible de realitzar sense violència- i substituir-los per una força –

⁷ Tradicionalment, la bibliografia clàssica sobre la guerra civil espanyola ha atribuït la sustentació d'aquestes posicions, a les organitzacions del moviment llibertari i al POUM, de forma exclusiva. Aquest fet, probablement una conseqüència de la influència a les anàlisis de la situació i dinàmica “catalanes”, i de la seva transposició mecànica a tota la zona republicana, ha contribuït a oferir aquesta imatge tancada, tot i que, fora de l'àmbit català, aquestes mateixes posicions –o molt properes- fossin defensades per sectors significatius del Partit Socialista i la UGT. D'altra banda, a través dels nombrosos treballs publicats a la dècada dels vuitanta i noranta, és possible observar com, també a Catalunya i especialment durant els primers mesos, aquestes posicions estigueren a la base d'actuació de molts militants enquadrats per altres organitzacions, els quals, a la seva manera, feren seva la idea de la revolució social, transversalitzant-la, més enllà dels límits ideològics de les organitzacions.

els elements pertanyents als cossos de Seguretat i Assalt- que en aquells moments es trobava en gran nombre dispersa pels diversos fronts de batalla i desorganitzada.

Sota l'aparença de continuïtat amb la tasca desenvolupada pel dissolt Comitè Central, en realitat s'estaven preparant les condicions per a capgirar completament la situació de l'ordre públic a Catalunya, la qual cosa constituïa un pas ineludible per a recuperar i restablir de manera efectiva l'autoritat del Govern a totes les poblacions catalanes. La CNT era conscient d'aquest perill que amenaçava la seva posició hegemònica, en bona part conquerida i preservada pel control que exercia sobre els serveis policials, i volgueren convertir la Junta de Seguretat en l'organisme que ho impedís. No obstant fracassaren. La Junta de Seguretat Interior, que començaria a funcionar el mes d'octubre i acabaria essent substituïda el mes de març pel Consell de Seguretat Interior, esdevindria l'instrument que facilità la transició de l'ordre revolucionari a l'ordre republicà, paral·lelament al procés pel qual l'Estat republicà, aniria recuperant moltes de les parcel·les de poder que els revolucionaris havien acumulat d'ençà el 19 de juliol.

13.2. La Junta de Seguretat Interior.

Amb la dissolució del Comitè Central de Milícies, els serveis d'Ordre Públic foren assumits per la Junta de Seguretat Interior. Formaren part d'aquest organisme els següents membres: Miquel Guinart i Josep Pons, per l'Esquerra Republicana; Vicenç Gil i Dionís Eroles, per la CNT; Rafael Vidiella i Joaquim Olasso, pel PSUC; Josep Coll, pel POUM; Tomàs Fàbregas, per l'ACR (substituït durant les primers sessions per Rafael Tasis); i Cristòfor Rebull, per la UR. Aurelio Fernández fou nomenat secretari general, i a les reunions assistia també el Conseller de Seguretat Interior Artemi Aiguader que presidia les reunions.⁸

⁸ A la primera reunió de la Junta de Seguretat, assistiren com a tècnics el Comissari General d'Ordre Públic -en aquells moments càrrec ocupat pel Comandant del Cos de Seguretat i Assalt, Enric Gómez García-, el Director General d'Administració Local -Pere Lloret- i pel Cap dels Serveis Centrals del Departament de Seguretat. El Comissari General d'Ordre Públic, assistiria més endavant, ocasionalment, a d'altres reunions.

Alguns dels seus membres havien estat anteriorment en les seccions de Defensa, Investigació i Patrulles de Control, del Comitè Central de Milícies i, d'alguna forma, eren els responsables del control de l'ordre públic a Barcelona, una peça molt important de l'edifici del poder revolucionari construït a la capital de Catalunya. Pons i Coll, provenien de la Secció de Milícies Comarcals. Vidiella i Fàbregas, havien integrat el Departament que dirigia Aurelio Fernández, el primer adscrit a la secció de Censura, i el segon formant part del Secretariat de les Patrulles de Control, lloc en el que continuà com a representant de la Junta de Seguretat Interior. D'altra banda, Dionís Eroles, com a secretari general dels Consells d'Obrers i Soldats, havia col·laborat estretament amb el Departament d'Investigació del Comitè Central. De fet, a la primera reunió de la Junta de Seguretat Interior s'acordà, a l'espera de que es redactés un Reglament d'aquest organisme, que els serveis de Patrulles, Investigacions i Permisos, que venia exercint el Comitè Central de Milícies, es continués desenvolupant de la mateixa manera. Fins i tot la documentació de la Secció de Milícies Comarcals, passà a disposició de la Junta⁹.

Aparentment, a efectes funcionals, tot semblava continuar com abans, quan tots aquests serveis estaven integrats en el Comitè Central de Milícies, però en realitat s'havia produït un canvi significatiu: a partir d'aquests moments, la Junta estava a les ordres del Conseller de Seguretat Interior -i per tant, a les ordres del Govern de la Generalitat- i el seu comès no podia ser un altre que el de vetllar pel compliment de les disposicions d'aquest. Políticament era així, encara que alguns dels seus membres -els representants de la CNT- intentessin provar el camí impossible de canviar els papers i que fos justament al revés.

Segons els portaveus del Govern, la creació de la Junta de Seguretat Interior responia al criteri d'assegurar la participació de totes les forces en el que havia estat el Departament de Governació i ordenar el traspàs dels serveis de reraguarda que venia prestant el Comitè Central de Milícies al nou

⁹ ANC, "Generalitat de Catalunya, Junta de Seguretat Interior", acta de la reunió celebrada el 5 d'octubre de 1936.

Departament de Seguretat Interior¹⁰. “Les necessitats del moment revolucionari –deia el decret de constitució– aconsellen la creació d’un organisme que, sense ésser rígid pugui afrontar, amb la urgència exigida per les circumstàncies la multiplicitat de qüestions que aquestes presenten. La millor garantia d’encert ha de donar-la-hi, indiscutiblement, la intervenció de totes les forces polítiques del Front Popular i de les organitzacions sindicals que lluiten conjuntament contra el feixisme”.

En la primera reunió de la Junta de Seguretat Interior, el Conseller Artemi Aiguader, una mica més explícit, demanava l’ajut de tots “a l’obra de reraguarda a fi d’assegurar la desfeta definitiva del feixisme i la tranquil·litat dels esperits, sense que això vulgui dir de cap manera impunisme, sinó que cal articular l’exigència de les responsabilitats de tothom, dins del que ha d’ésser el nou ordre revolucionari”.¹¹

En teoria, es tractava d’un organisme que havia d’assessorar tècnica i políticament al Conseller en els temes relacionats amb l’ordre públic i amb la reorganització dels cossos policials que algunes organitzacions començaven a reclamar. No obstant, la manca de definició de les seves funcions i atribucions en la redacció del decret deixava entreveure el que justament passaria a ser l’origen de moltes de les seves discussions i que, d’altra banda, facilitaria la tasca del Conseller Aiguader. En la pràctica, l’assessorament es limità a la discussió sobre el nomenament dels càrrecs de comandament de la Comissaria General d’Ordre Públic i poca cosa més, mentre que la reorganització dels cossos policials passà per damunt de la Junta de Seguretat sense que aquesta intervingués. Pel contrari, la seva activitat es centraria en la resolució dels nombrosos problemes d’ordre públic que trasbalsaren els municipis catalans a partir de l’octubre de 1936. Quan els representants de la CNT prengueren consciència de la impossibilitat de convertir la Junta de Seguretat en quelcom

¹⁰ Els decrets de creació de la Junta de Seguretat Interior, i el de traspàs dels serveis de reraguarda del Comitè Central de Milícies al Departament de Seguretat Interior, de data 1 i 2 d’octubre, foren publicats al DOGC del 4 d’octubre; l’ordre del 2 d’octubre designant Aurelio Fernández com a secretari general i establint la proporcionalitat amb la que les organitzacions polítiques i sindicals havien d’estar representades a la Junta, fou publicada igualment al DOGC del mateix dia 4 d’octubre; l’ordre del 5 d’octubre fixant definitivament la composició de la Junta, es publicà en el DOGC del dia 6 d’octubre.

¹¹ Actes de la Junta de Seguretat Interior, sessió corresponent al dia 5 d’octubre de 1936.

més que un organisme de pressió cap el Conseller, encaminaren els seus esforços bàsicament en la direcció d'impedir l'actuació dels Guàrdies d'Assalt en els conflictes locals.

13.2.1. Les relacions amb la Conselleria de Seguretat Interior.

Com ja havia succeït també a les reunions inicials del Comitè Central de Milícies, la primera qüestió que fou objecte de polèmica en el si de la Junta de Seguretat fou justament el debat sobre les funcions i atribucions de la mateixa en relació a les del Conseller de Seguretat Interior. En realitat, no podia ser d'una altra manera perquè es reproduïa el mateix esquema: una part dels seus membres que volien convertir un organisme pensat i concebut per a exercir tasques auxiliars -però al mateix temps, producte de la situació revolucionària i per tant, beneficiant-se de la seva empenya-, en un organisme executiu, per damunt de qualsevol altre. I d'altra banda, els partidaris d'integrar una part important del poder revolucionari a Barcelona, en el mateix aparell institucional, amb l'objectiu d'anul·lar-lo.

La discussió s'encetà a propòsit del Reglament Intern de la Junta. Prèviament, s'havia nomenat una ponència formada per Guinart, Vidiella, Coll, Eroles, Rebull i Aurelio Fernández, per a que redactés el projecte que fou finalment presentat en la reunió del 7 d'octubre, a la que assistí també Tarradellas. Una vegada llegit el projecte, Aiguader va demanar temps per a estudiar-ho i per a consultar-ho amb el Govern, la qual cosa va provocar la resposta immediata de Dionís Eroles i d'Aurelio Fernández que plantejaren justament que ells consideraven que la Junta tenia personalitat pròpia i era sobirana per a decidir. I precisament en aquesta qüestió radicava el problema -i probablement per aquesta raó, el Conseller demanava temps- perquè en el projecte de Reglament que presentà la Ponència, tot i que de manera no molt explícita, en algun article es podia donar a entendre que la Junta tindria una funció política autònoma i que el paper del Conseller de Seguretat Interior seria el de simple enllaç entre la Junta i el Govern de la Generalitat. Com hem

dit al principi d'aquest capítol, aquesta era la pretensió inicial dels membres de la CNT -a la que s'oposarà òbviament el Conseller- i val a dir també, que aquesta serà la qüestió de fons que envoltarà bona part de les discussions de la Junta.

Per a no provocar una situació de crisi, a petició del Conseller i amb el seu compromís que donaria una resposta en 24 hores, s'aplaçà la resolució del tema. En la posterior reunió, el Reglament seria definitivament aprovat, després de la correcció, a proposta d'Aiguader, d'uns articles del projecte presentat, que feien referència a la potestat que havia de tenir la Junta de Seguretat per a ordenar els serveis policials. El text aprovat matisava l'original de la Ponència i recollia que la "Junta de Seguretat Interior queda facultada per a formular un pla de treball i fer les suggerències (sic) que estimi convenient, que hauran d'ésser dutes pel Conseller al Consell de la Generalitat, encaminades a la reorganització general dels serveis d'ordre públic". A canvi d'aquesta modificació, Eroles demanà una declaració formal del Conseller equivalent "a reconèixer el Ple de la Junta de Seguretat uns drets similars als que aquell article -l'article esmenat- li concedia". Aiguader li contestà que amb plena satisfacció adquiria "el compromís de no portar al Govern cap nomenament per a cap càrrec que comporti responsabilitat política, sense abans donar-ne coneixement a la Junta de Seguretat."¹²

El Reglament recollia, de conformitat amb l'Ordre del 2 d'octubre, la composició de la Junta i el seu funcionament. S'establia que l'autoritat de la Junta estaria representada pel Ple de la mateixa, que el composaven el Conseller President, els membres de les organitzacions polítiques o sindicals i el secretari general, a qui se li assignava la responsabilitat d'executar els acords. Igualment, el Reglament definí també les funcions que desenvoluparia la Junta, que serien bàsicament de dos tipus. La primera que vendria determinada pels "serveis de reraguarda que venia prestant el Comitè Central de Milícies Antifeixistes, o sigui, Patrulles, Investigació, Permisos, Controls, Censura Postal, Telegràfica i Telefònica, Ràdio, Informació, Propaganda,

¹² Actes ..., sessió corresponent al dia 8 d'octubre de 1936.

Subscripcions, etc.". I la segona, que fixava les relacions amb la Conselleria i les atribucions d'assessorament que serien "ultra les que el nom indica, les d'iniciativa i estructuració en tot allò que fa referència a l'ordre públic i refrendament en aquest sentit de l'obra del Conseller de Seguretat Interior, el qual vindrà obligat a escoltar la Junta de Seguretat abans de dictar qualsevol disposició d'ordre públic".¹³

El text reconeixia que la Junta estava facultada per a continuar exercint les funcions que venien desenvolupant els diferents serveis que en ella confluïren, i la seva capacitat de fer propostes i de refrendar la política del Conseller de Seguretat Interior. Aquest, per la seva banda, hauria d'“escoltar” la Junta abans de prendre qualsevol decisió. La redacció final no era, probablement, del grat dels representants de la CNT perquè, en realitat, segons el que s'estava dissenyant, la Junta es convertia en un instrument fiscalitzador de la Conselleria, mentre que el Conseller retenia facultats executives independentment d'aquella, qüestió aquesta que òbviament no satisfieia plenament les expectatives cenetistes. Ara, però, ja no tenien el Comitè Central de Milícies per a emparar-se i, d'altra banda, tampoc podien esperar el suport de la seva organització per a donar la batalla sobre un punt que, si s'aprovava tal i com ells desitjaven, significava indubtablement una minva de les facultats del Conseller i del mateix Govern, en un moment en el que el discurs oficial de totes les organitzacions reivindicava tot el contrari.

Tot i això, la solució de compromís a la que s'havia arribat servia per a aprovar el Reglament, però es demostraria insuficient des del punt de vista del que uns i els altres volien en realitat. En el fons, com hem apuntat anteriorment, el que es ventilava era qui controlava l'ordre públic. La discussió sobre les mesures que hauria de posar en marxa la Junta de Seguretat, serviran per a posar continuament de manifest les divergències entre els seus components. Un exemple d'aquesta confrontació d'interessos, fou el debat i els posicionaments que provocarà la proposta de creació d'unes Patrulles

¹³ Arxiu Tarradellas, *Reglament de la Junta de Seguretat Interior*.

comarcals que haurien de cobrir les funcions dels cossos policials, fora de Barcelona i de les capitals catalanes.

13.2.2. El projecte de Patrulles comarcals.

Ja en la mateixa reunió en la que s'aprovà el Reglament de la Junta, s'havia acordat igualment la constitució d'un "Departament de Comarques", encapçalat per Cristòfol Rebull¹⁴, un militant de la Unió de Rabassaires, amb la finalitat d'estendre el radi d'acció més enllà de Barcelona. Les queixes i denúncies sobre l'acció dels sindicats cenetistes, o sobre actes de violència comesos per "grups d'incontrolats" per tota la geografia catalana, arribaven continuament a la Junta de Seguretat. Naturalment, si aquesta volia responsabilitzar-se completament de l'ordre públic, no tenia més remei que intervenir-hi en tots aquests casos. Al respecte, també existí una certa divergència entre els seus membres, sobre la manera com s'havia d'abordar aquests problemes i el paper que havia de jugar la Junta. Els representants de la CNT volien sobretot, impedir l'actuació de les forces d'Ordre Públic. Aurelio Fernández, no era gaire partidari de que la Junta de Seguretat intervingués directament en tots els casos de litigi i/o enfrontament que a diari arribaven a les seves dependències, potser perquè sabia que la majoria estaven protagonitzats per militants de la seva organització que desoien les orientacions de la CNT, i perquè fer això, podia significar declarar tots aquests problemes com a una qüestió d'ordre públic. En la seva opinió, els conflictes dels pobles els havien de resoldre les organitzacions locals. Aquesta posició no era compartida per altres membres de la Junta, que opinaven que aquesta havia d'intervenir activament perquè difícilment les organitzacions locals per si soles, es posarien d'acord. D'altra banda, si hom reclamava que la Junta tingués autoritat sobre tots els aspectes derivats de l'ordre públic a Barcelona i a comarques, no es podia deixar de fer-ho.

¹⁴ Rebull fou un dels signants del pacte del Front d'Esquerres en representació de la Unió de Rabassaires. Jordi Pomés ha escrit de Rebull que fou un dirigent de la UR des de finals de la dècada dels vint i que abans d'entrar en aquest sindicat havia militat en

El problema pels delegats de la CNT -i del POUM- era un altre. Sabedors de que molts dels conflictes existents tenien el seu origen en la pugna entre els elements revolucionaris i els elements d'ordre a causa de les disposicions del Govern de la Generalitat, no tenien massa interès en que la Junta intervingués -que intervingués de la manera que volien la resta d'organitzacions: actuant expeditivament sobre tots aquells que no seguissin les disposicions establertes- perquè inevitablement això els hi col·locaria en un terreny incòmode en el que, forçosament, haurien de procedir contra els elements revolucionaris. Argumentaven -no sense una certa raó- que qui tenia més autoritat per a fer transigir a les organitzacions locals, eren les pròpies organitzacions. En aquest sentit, es plantejà la necessitat de que les organitzacions designessin cadascuna d'elles 4 delegats per a realitzar visites conjuntes allà on la situació requerís la presència de membres de la Junta per tal de mitjançar en els conflictes que poguessin sorgir. Així s'acordà en la reunió del 10 de novembre, però la proposta no es va materialitzar de moment.

A la reunió del 18 de novembre, Rebull dóna compte de la situació a les comarques i explica diversos casos que han succeït en els darrers dies. Proposa la creació d'un Secretariat permanent de Comarques però la CNT congela la proposta perquè segons Eroles "aquest tema forma part del problema general de la creació d'un organisme que asseguri l'ordre públic comarcal".¹⁵ El 27, es torna a plantejar el problema de les comarques i s'entaula una discussió al respecte. Eroles afirma que en la seva opinió "la qüestió de la tranquil·litat a les comarques depèn de que siguin resolts dos problemes importantíssims, el de la unitat sindical i el de les Patrulles de comarques". Es torna a posar sobre la taula la necessitat de que es designin per cadascuna de les organitzacions uns Delegats, per a que puguin intervenir en nom de la Junta a tots els conflictes, tot i que Aurelio Fernández defensa que aquests han de tenir una funció merament d'informació, i no de policia. Artemi Aiguader li replica que "en principi està d'acord amb això però que en alguns casos entén que és

els rengles de la CNT. Al 1930 firmà el manifest que els republicans de Sant Boi de Llobregat -la seva localitat natal- publicaren per a constituir el Casal d'Esquerres Catalanes de la població, i al 1931 ingressà a l'ERC (*La Unió de Rabassaires*, pàg. 584).

necessària una tasca d'intervenció per a aconseguir resultats satisfactoris, que amb la sola informació, no podrien aconseguir-se". Al Conseller de Seguretat Interior no li interessava tant que aquests delegats realitzessin una tasca policial, com que tinguessin una funció política, es a dir, que es responsabilitzessin en nom de la Junta -i per tant, de totes les organitzacions allà presents- de portar els seus criteris allà on fos necessari.

La discussió acabà novament amb la proposta de que les organitzacions designessin uns comissionats que haurien de recórrer les comarques, i amb l'encàrrec de que Eroles -en aquells moments ja havia estat nomenat Cap de Serveis de la Comissaria General d'Ordre Públic- presentés a la propera reunió una proposta d'estructuració i reglamentació de les Patrulles de comarques.

La proposta de designació de delegats per a actuar a les comarques es concretà finalment i alguns d'ells començaren a actuar tot seguit¹⁶. El treball que aquests delegats desenvoluparen fou efectivament un treball polític: allà on n'hi havia problemes i enfrontaments entre organitzacions, s'enviava una delegació del Departament de Comarques de la Junta de Seguretat Interior, amb la precaució de que fossin precisament de les mateixes organitzacions que havien "provocat" el conflicte per a evitar suspicàcies i mirar de conciliar les posicions. A vegades, en funció de la gravetat del problema, la delegació era reforçada amb dirigents polítics o sindicals de més alt nivell, que provaven de fer valer la seva autoritat sobre els militants. El mecanisme a partir del qual començava a intervenir la Junta de Seguretat era el de la denúncia, que podia efectuar qualsevol organització o ciutadà.

Pel contrari, per diverses raons, no s'arribaria a materialitzar la proposta de creació de Patrulles comarcals. Que sapiguem, Eroles no presentà mai a la Junta el projecte d'estructuració i reglamentació de les Patrulles de comarques,

¹⁵ Junta de Seguretat Interior, acta de la reunió corresponent al dia 18 de novembre de 1936. Els fets als que es fan referència a l'acta, havien succeït als municipis d'Aiguafreda, Balsareny, Arenys de Mar i Molins de Rei.

¹⁶ Pel que hem pogut esbrinar, alguns dels delegats que designaren les organitzacions per a realitzar aquestes funcions en representació de la Junta foren: Miquel Oller (ERC), Artur Quintana Casanovas (ERC), Josep Barbarà Bonet (ERC), Remigi Climent Ferrer (PSUC), Ramon Prats Fontanet (PSUC), Matas (PSUC), Francesc Perramón (PSUC), Hermini Boronat Oliva (UR), Josep Borràs Villarubia (UR), Josep Buil Cartanyir (UR), Josep Mas (UR), Dídac Bastard Roure (ACR), Josep Villalón Sabater (ACR), Ricard García Pastor (ACR), Josep Torres Niu (POUM), Andreu Cortines Jaumot (POUM), Pere Cardona Naves (POUM), Emili Vidal Ribera (POUM), Eladi Santos Yuste (UGT), Germà Carot Pastor (CNT), Emili Magrinyà Ferrer (CNT), Àngel Cubells Cubell, Vicens Feliu Castells (CNT). D'altres com Castells, desconexem la filiació política.

que aquella decidí encarregar-li¹⁷. El 2 de desembre, de nou es torna a discutir en el si de la Junta la situació en alguns municipis. Es denuncia el cas ocorregut a Móra la Nova, en el que un regidor d'Esquerra Republicana d'Ascó fou assassinat i el seu cos llançat al riu. Altres casos de violència ocorreguts a altres poblacions, com Ginestar i Prat de Llobregat, són exposats igualment. Vidiella reclama la formació immediata d'aquestes Patrulles per a "desarmar la gent dels pobles". Eroles li contesta que, a més de crear-se les Patrulles, "cal activar l'aproximació sindical", i en relació a la seva petició, fa constar que s'està estudiant i que mentre tant ha comunicat a tots els pobles que sempre que ho necessitin "poden demanar Patrulles a Barcelona".

El 22 de desembre, s'acorda novament -en aquesta ocasió al Comissariat d'Ordre Públic- la urgent redacció del reglament de les Patrulles de Control de Barcelona, incloent-hi en ell l'organització d'unes Patrulles de Comarques, després que Artemi Aiguader hagués qualificat de lamentable la situació l'ordre públic a Catalunya.

El fet que es demorés tant l'elaboració i la discussió sobre el projecte, malgrat s'hagués acordat en repetides ocasions fa pensar que en el fons, per diferents raons, no n'hi havia un excessiu interès per part de les principals forces -ERC, PSUC i CNT- en portar endavant aquest tema. Aparentment, els representants de la CNT en la Junta de Seguretat havien deixat de tenir interès en la creació d'aquestes Patrulles, paral·lelament al procés polític seguit durant el mes de novembre i que continuaria fins l'esclat de la crisi de Govern del mes de desembre. Durant aquest curt període, s'intensificà la pressió per a que tots els organismes polítics i sindicals, tots els responsables, complissin ells mateixos les disposicions del Govern de la Generalitat i les fessin complir. I moltes d'aquestes disposicions afectaven a l'activitat diària que havia de desenvolupar la Junta de Seguretat. Hom se sap que tant Aurelio Fernández

¹⁷ No obstant, sembla que sí existí el projecte i que Eroles el presentà en un Ple Regional de Grups Anarquistes de Catalunya, que es celebrà el 6 de desembre. No sabem l'acollida que tingué, però per les intervencions que recull l'acta de la reunió, resulta versemblant que no comptés amb gaire suport (v. "Acta del Pleno Regional de Grupos Anarquistas de Cataluña, celebrado en Barcelona el día 6 de diciembre de 1936", AHN-SGC, PS-Barcelona, 531). En realitat, el projecte de creació d'unes Patrulles comarcals no podia sinó inquietar als diferents sindicats locals i comarcals, molts d'ells amb els seus propis grups de milicians sostinguts des dels Ajuntaments a partir de les Conselleries de Defensa o Seguretat, i era susceptible de ser interpretat com a una intromissió.

com Eroles no eren precisament uns partidaris convençuts de la línia duta a terme pel Comitè Regional de la CNT, que intentava disciplinar a tots els seus militants i que aquests no desautoritzessin amb la seva actuació els consellers cenetistes en el Govern. I, a més, sembla que la idea de crear unes Patrulles de comarques no acabava de trobar el suport de l'organització: en cas de materialitzar-se, aquestes Patrulles –a diferència per exemple de les que existien a Barcelona- haurien d'assumir inevitablement l'objectiu de fer complir les disposicions del Govern, quan aquestes no fossin respectades, i/o el seu incompliment hagués creat un problema d'ordre públic. Una situació que “espantava” molts sindicats cenetistes, poc inclinats en general a donar suport a totes aquelles mesures que suposaven una reactivació de la legalitat republicana en contraposició a les conquestes de la revolució.

D'altra banda, la idea presentava algunes dificultats addicionals. Els recursos econòmics amb els que es comptaven estaven al límit i mantenir un cos d'aquestes característiques suposava un gran esforç. I des del punt de vista polític, les forces que més decididament recolzaven el Govern de la Generalitat i la seva orientació, mai havien deixat de banda la idea de que l'ordre públic, a tot arreu, havia d'estar en mans dels cossos policials, única manera d'arrabassar el control de la situació als grups de milicians armats i a la pròpia CNT.

No obstant aquestes dificultats objectives, el cert és que tots els membres de la Junta coincidien en que s'havia de fer alguna cosa davant els problemes que se'ls hi presentava. A principis de gener de 1937, Cristòfol Rebull exposava a la resta de membres de la Junta, les línies generals del que, en la seva opinió, havia de ser la nova estructuració del Departament de Comarques. La proposta de Rebull, que en principi es aprovada però que calia desenvolupar, contemplava la creació d'unies Comissions Comarcals com a delegacions de la Junta de Seguretat, en la línia del que originàriament ja s'havia acordat però amb la particularitat de que ara es proposava que estiguessin establertes per les diferents comarques per a, d'aquesta manera, poder actuar i arribar a tot arreu amb més celeritat. A la següent reunió celebrada el dia 9,

Rebull llegeix la seva proposta: "L'experiència dels treballs portats a terme per aquesta Secció de Comarques -diu el document que presentà-, ha arribat a fer comprendre al vocal que sotasigna, la necessitat d'una nova organització que, al mateix temps que representaria, amb tota seguretat, un estalvi de despeses de la mateixa, donaria una major eficiència a les tasques que hi ha estat encomanades. Una prova que demostra la necessitat del que es proposa en aquest informe és la quantitat de temps que s'esmerça en traslladar-se les Comissions de Delegats a les poblacions on hi ha conflictes a resoldre. Aquests Delegats fan desplaçaments a pobles que radiquen a més de dos-cents quilòmetres de Barcelona, cosa que podria molt bé evitar-se si adoptara la Junta de Seguretat el criteri que aquí es propugna, ja que en aquests moments no són els més a propòsit per a perdre el temps, ans al contrari, es necessari aprofitar-ho per arribar a obtenir el màxim de rendiment, ja que així convé a l'ordre revolucionari. Convençut (...) que, es necessari viure de prop l'ambient local per a poder així solucionar els problemes característics que planteja cada comarca, la solució immediata seria desplaçar una Comissió de les que ja figuren en aquesta Secció amb la mateixa proporció de Delegats establint-los, amb caràcter permanent, a cada una de les quatre ex-províncies. Aquestes Comissions podrien resoldre, amb més eficiència, menys temps i amb més coneixement de la causa, per viure l'ambient característic de cada una d'elles, els problemes que s'hi plantegin. Aquestes Comissions informarien, amb més urgència, de les tasques per ells portades a cap a la Secció de Comarques, la qual, d'acord amb la Junta de Seguretat, donaria solució als problemes plantejats a cada poble. La residència d'aquestes Comissions seria a la capital de les ex-províncies, on tindrien muntades una oficina per a rebre denúncies, còpia de les quals, seria enviada, diàriament, a la Secció de Comarques de Barcelona. Una altra prova -finalitzava l'escrit- de la necessitat que obliga a fer aquesta proposta és el nombre considerable d'Ajuntaments a les ex-províncies de Girona, Tarragona i Lleida, que queden per a constituir (...) Cal que, d'acceptar aquesta proposició, la Junta de Seguretat concreti l'estatge que vulgui destinar-se a Oficines de les Comissions, despeses de manutenció dels

components de les susdites Comissions, etc. Essent partidari aquest vocal de Comarques que es senyali una quantitat fixa per a manutenció de cada un dels components de les Comissions a les Comarques de Girona, Lleida i Tarragona".¹⁸

La proposta de Rebull no tindria cap repercussió pràctica perquè, endarrerida en el temps per una raó o per una altra, acabaria coincidint amb la decisió de Companys i els Consellers del PSUC, de procedir a reorganitzar els serveis d'ordre públic, sobre la base de suprimir -quan fos possible- les Patrulles de Control i els Comitès d'Obrers i Soldats, i restituir la funció dels cossos policials. Dins aquest esquema, lògicament, no hi tenien cap paper els grups de civils armats que actuaven amb la finalitat de defensar la Revolució -l'esperit del 19 de juliol com alguns l'anomenaven- i les seves conquestes. La proposta de Rebull arribava en un moment en el que l'ERC i el PSUC havien pres la determinació d'acabar amb els "incontrolats" i amb qualsevol vestigi de dualisme. Per aquesta raó, el Conseller li pregà que restés "sobre la taula fins la propera reunió perquè podia donar-se el cas d'una dualitat de funcions entre aquest organisme i les Comissaries delegades". Tot i això, s'endega la discussió perquè Josep Solé -present a la reunió- proposà la creació d'unes Patrulles per a les comarques tarragonines, on es concentraven bona part dels conflictes d'ordre públic, proposta que obté la mateixa resposta per part del Conseller, després que aquest li assenyalsés "que si bé considera de necessitat organitzar aquest servei, no ha de ser solament en les esmentades comarques, sinó que ha de ser per tot Catalunya", la qual cosa significaria un augment considerable de despeses per a la Generalitat que s'ha de tenir en compte i, a més, "que en vista del projecte de reorganització de la força pública creu que l'assumpte pot esperar uns quants dies la seva resolució".¹⁹

Davant aquest plantejament, Eroles torna a insistir en la proposta de crear unes Milícies Comarcals i que aquestes "passin a dependre de la

¹⁸ "Proposta que presenta el vocal de Comarques a la Junta de Seguretat", Barcelona, 8 de gener de 1937 (Arxiu Tarradellas, carpeta 8 "Ordre Públic").

¹⁹ *Ibid.*, sessió corresponent al dia 9 de gener de 1937. La proposta de Solé de crear unes Patrulles per a les comarques tarragonines, encara que pugui semblar estranya o particularista -probablement pensà que era millor això que res-, obeïa a la

Comissaria General d'Ordre Públic", on encara conserva una posició de força, però una vegada més, l'assumpte torna a posposar-se, en aquesta ocasió, a l'espera dels acords que pogués prendre el Govern de la Generalitat²⁰. Encara, es tornaria a aplaçar una vegada més, aquesta ja de forma definitiva, en la reunió del dia 12 de gener, a proposta d'un dels representants de la CNT i del propi Conseller. Davant aquesta circumstància, un decebut Rebull afirmà que no insistiria més i que declinava "tota responsabilitat ja que fins a la data no [havia] trobat més que dificultats per part de la Junta en els seus treballs de reorganització dels serveis".²¹

Els fets de la Fatarella, que tingueren lloc pocs dies després, acabarien per accelerar la anunciada reorganització dels serveis d'ordre públic, i ni el projecte de Rebull ni el de creació de Patrulles comarcals veuria la llum. Pel contrari, els que si veurien la llum serien tota una sèrie de decrets que modificarien substancialment l'escenari pel que fa referència a l'ordre públic, i a la distribució de funcions dels diferents organismes que fins aquells moments havien jugat un paper.

13.2.3. La lluita política a la reraguarda: l'actuació de la Junta de Seguretat Interior.

Les primeres disposicions del Govern de la Generalitat i l'inici del procés de recomposició institucional obriren la porta a nombrosos conflictes a les comarques que, sovint, derivaren en greus enfrontaments. Davant d'aquests o en previsió dels que poguessin succeir, la línia d'actuació pública de la Junta de Seguretat seguí un camí molt semblant al que havia emprés la secció de Comarques del Comitè Central de Milícies. Val la pena reproduir la primera

situació existent a molt pobles d'aquesta zona de Catalunya, en els que els problemes d'ordre públic havien arribat a un grau extrem com ho demostra la quantitat d'intervencions que hagué d'efectuar la Junta de Seguretat Interior.

²⁰ *Ibidem*, sessió corresponent al 9 de gener de 1937. A Eroles no semblava importar-li el fet que aquestes Milícies o Patrulles poguessin estar sota control de la Comissaria General d'Ordre Públic -en aquells moments, el Comissari d'Ordre Públic era Rodríguez Salas-, perquè per la particular organització i estructura dels serveis de policia, ell com a Cap dels Serveis disposava d'unes prerrogatives que a la pràctica anul·lava les del Comissari General. Justament, d'aquesta circumstància es queixà Rodríguez Salas poc després de prendre possessió del càrrec. D'altra banda, en aquesta ocasió, davant la proposta del Conseller de constituir una Ponència per a estudiar (una vegada més) el que proposava Eroles, el mateix Gil afirmà que estimava innecessària la seva creació "fins passada la propera reunió del Govern de la Generalitat, que haurà d'examinar la qüestió".

circular que s'envià a tots els municipis, que anava encapçalada amb la consigna "Disciplina de Guerra i Ordre Revolucionari":

"Percatada la Delegació Comarcal de la Junta de Seguretat Interior que el triomf del moviment antifeixista necessita l'esforç de tots els ciutadans i que serà garantia absoluta del nou ordre revolucionari creat per voluntat lliure del poble, té a bé recordar-vos:

Cal ajustar a les necessitats del Front totes les activitats i tots els interessos.

Cap ciutadà comprés en la jurisdicció de la Generalitat no podrà negar-se a realitzar treballs per a guerra.

Tot ciutadà evitarà la creació de problemes que puguin dificultar l'obra antifeixista revolucionària.

Cal anar urgentment a la constitució dels Consells Municipals en compliment dels Decrets del 9 i 12 d'octubre del 1936. Aquests Consells vetllaran en tot moment per l'ordre revolucionari establert prèviament pels Comitès de Milícies Antifeixistes, i tindran cura a consolidar-lo sota el triple aspecte polític, social i jurídic.

Es necessari que les Conselleries de Defensa dels Municipis facin la recollida de totes les armes de foc llargues per a procedir urgentment a llur control i lliurament a la Conselleria de Defensa com assenyala el Decret de 24 d'octubre del 1936, exceptuant aquelles la possessió de les quals estigui autoritzada als Consells.

Caldrà notificar el nombre de companys que formen les patrulles de control i vigilància del Municipi, facilitant la relació dels noms i edat respectives a aquesta Delegació Comarcal de la Junta de Seguretat Interior de Catalunya.

Cada Consell comunicarà a aquesta Delegació Comarcal:

- a) El cens de població flotant que a partir del 19 de juliol del 1936 resideixi en el Municipi.

²¹ *Ibidem*, sessió corresponent al dia 12 de gener de 1937.

- b) Els noms i domicilis de tots aquells ciutadans que es resisteixin a incorporar-se a les files de les Milícies Popular quan així ho requereixi la Conselleria de Defensa de la Generalitat.
- c) Tots aquells problemes d'ordre públic actualment existents dins els terme municipal, així com els que puguin produir-se novament a comptar del dia que es rebí aquesta circular.

Caldrà articular les funcions de les distintes Conselleries Municipals d'acord amb els Decrets, Ordres, Normes i altres disposicions que emanin de la Generalitat."²²

Sobre aquesta orientació començà a treballar la Junta de Seguretat tots els conflictes dels quals en tindria coneixement. Bàsicament, els problemes que tractà feien referència o tenien relació, amb dos dels aspectes que més mals de cap provocarien i que estarien presents a la lluita política: d'una banda, els problemes derivats de la reorganització municipal i de la constitució irregular de multitud d'ajuntaments i, de l'altra, els que sorgiren com a conseqüència d'algunes de les disposicions del Govern en matèria de col·lectivitzacions i de prerrogatives dels nous Consells Municipals.

En relació al primer dels aspectes, la causa més freqüent d'intervenció de la Junta de Seguretat es produiria a partir dels informes que els Jutges Populars o els secretaris dels ajuntaments enviaven a la Conselleria de Seguretat Interior comunicant la constitució dels nous Consells Municipals i la composició que aquests haguessin adoptat, així com les incidències que s'haguessin produït. També per les denúncies que realitzaven les organitzacions a les que no se'ls respectava, en el moment de constituir-se el nou Consell Municipal o amb posterioritat, la representació que els hi corresponia en funció del Decret. La major part dels informes o denúncies que realitzaren els Jutges Populars davant la Junta de Seguretat, es realitzaren durant els mesos de gener i febrer de 1937, coincidint amb el període en el que el Govern establí tota una sèrie de mesures que pressionaven als ajuntament constituïts il·legalment, i es requeria als mateixos per a que informessin i

²² Junta de Seguretat Interior. Secció Comarques. "Circular número 1", Barcelona, 9 de novembre del 1936.

certifiquessin llur composició real. Cal assenyalar igualment, que les denúncies de la UGT i del PSUC s'incrementaren a partir de l'arribada de Rodríguez Salas a la Comissaria General d'Ordre Públic.

En el moment que la Junta de Seguretat tenia coneixement de que un ajuntament estava constituït de forma irregular -bé perquè havia rebut alguna denúncia, o bé perquè sospitava d'aquesta possibilitat en no tenir cap notícia del mateix- el requeria per a que informés de la seva situació. Aleshores, l'Alcalde havia d'enviar una certificació de llur composició -un escrit en el que el secretari o el Jutge certificaven la informació que s'enviava- i si no es corresponia amb el que disposava el Decret, se li comminava a fer-ho.

Sovint, però, això no era una tasca fàcil perquè els Jutges no disposaven de cap força per a defensar la legalitat allà on aquesta no es respectava. La situació la descrivia molt bé el Jutge d'un municipi del Baix Empordà en el que l'ajuntament s'havia constituït il·legalment a l'octubre de 1936. En un escrit que dirigia a la Junta de Seguretat Interior, demanava instruccions sobre com s'havia de procedir per a reorganitzar-lo correctament "i en cas de desobediència a la meva Autoritat (com es casi segur que existirà), quina déu ser la meva actuació, no disposant de cap força, com no disposa el Jutjat, i si únicament la disposen en aquesta vila, els elements de la CNT, introduïts dintre l'Ajuntament"²³.

Quan es produïen aquests tipus de situacions -molt freqüents i que, d'altra banda, explica el perquè de la insistència del Govern i d'altres organitzacions en la campanya per a desarmar la reraguarda: no era tan per a enviar els fusells al front, com per a intentar disciplinar-la en el sentit d'aconseguir que les consignes del Govern fossin respectades-, la Junta decidia enviar alguns dels seus delegats per a intentar solucionar el conflicte per la via de la dissuasió política. Val a dir que no sempre això s'aconseguia i que, a vegades, requeria més d'un viatge. En alguns casos, com per exemple el de Calella, malgrat totes les pressions que s'exerciren, no s'aconseguí que la decisió que va prendre el Comitè de constituir el nou Consell Municipal amb

²³ AHN-SGC, *llogall* 310. El municipi de referència era Llagostera i l'escrit té data 22 de gener de 1936.

una proporció i una composició que no respectava el Decret, es modificqués fins el mes de maig de 1937.

No obstant, els conflictes més greus en els que hagueren d'intervenir els Delegats de la Junta, foren els relacionats amb les incautacions i les col·lectivitzacions. També foren els que desencadenaren més fets violents. Així, els intents de col·lectivització forçada -que trencaren, allà on es produïren, la unanimitat existent durant els primers mesos de la revolució, sobre la necessitat de repartir la terra entre els qui la treballaven-, les experiències locals d'organització de l'economia que duïen associades altres mesures obligatòries -com en alguns casos l'emissió de moneda-, etc., com també els intents per part de tots els enemics de les experiències col·lectivistes -de les que funcionaven i de les que no- de torpedinar-les, en ocasions, llançant fins i tot els antics propietaris expropiats contra les mateixes, a través de les organitzacions polítiques i sindicals, acabaren definint el terreny en el que tindria lloc una dura lluita a la reraguarda catalana durant bona part de l'any 1937.

13.2.3.1. Del Pacte de Móra als fets de la Fatarella: el conflicte amb els petits propietaris agrícoles.

En efecte, un dels temes que provocà més intervencions dels delegats de la Junta de Seguretat i que estigué al centre de la controvèrsia sobre l'ordre públic, fou sens dubte el problema derivat de la incautació de terres i del conflicte generat al camp català amb els petits propietaris per aquesta qüestió. A Catalunya, el moviment d'incautació de terres i d'organització de col·lectivitats s'havia estès sobre tot per les comarques tarragonines, zona en la que el sindicalisme agrari cenetista tenia els seus punts més forts²⁴. Les

²⁴ A finals de 1936, la Conselleria d'Agricultura de la Generalitat realitzà una enquesta per a saber el número de col·lectivitats agrícoles que hi havia, com funcionaven, etc. L'enquesta fou contestada per 350 municipis, dels quals, 66, declararen tenir una col·lectivitat. D'aquests 66, a 13 n'hi havia presència de la UGT (D. Ballester, pàg. 75). Amb 30 localitats col·lectivitzades, Tarragona fou la "província" amb més col·lectivitzacions rurals de Catalunya. W. Bernecker, apunta un dels factors que podria explicar aquesta circumstància, en el fet que Tarragona tingués una menor superfície dedicada a la viticultura (el 26% de la superfície conreada, mentre que Barcelona tenia un 49%) i, per tant, un percentatge menor de rabassaires, defensors de la propietat privada i adversaris de la col·lectivització (*Colectividades y Revolución Social*, pàg. 197). A les comarques tarragonines, la CNT disposava igualment d'alguns dels seus dirigents més coneguts, com Ramon Porté, de Montblanc, Pere Sagarra, de Vallmoll, Josep Piñas, de Valls, Joan Arans, del Vendrell, o Josep Robusté, de Valls.

comarques del Priorat, Terra Alta i la Ribera, bàsicament, encara que no exclusivament, foren l'escenari d'alguns dels enfrontaments més greus, i també les que acumularen la major part de les denúncies que arribaren a la Secció Comarques de la Junta de Seguretat Interior²⁵. La lluita per la terra, i la confrontació en aquest terreny de les diferents opcions en relació a aquest problema, esdevingué un dels factors de tensió més important a les darreries del 1936 i als inicis del 1937. La confrontació prengué la forma d'una lluita entre "col·lectivistes" i "individualistes", però aquesta pugna no era independent d'altres elements de conflictivitat social acumulats, ni de la pròpia situació econòmica existent en aquells moments. Val la pena, assenyalar alguns dels elements que composaren l'escenari: d'una banda, l'existència d'una massa important de petits propietaris, rabassaires, parcers o mitjaners, als quals la revolució de juliol del 36 els hi havia proporcionat la possibilitat de convertir-se, de facto, en els propietaris reals de les terres que conreaven -per les expropiacions efectuades sobre les terres dels "facciosos" o per la fugida de molts propietaris-, al costat d'un nombre no menys importants de jornalers agrícoles que havien accedit a la "propietat" de la terra pel mateix procediment que els anteriors i mitjançant el treball col·lectiu. En ocasions, les terres d'un mateix propietari "facciós" passaren a l'arrendatari -que les conreava amb anterioritat i que a vegades utilitzava i continuà utilitzant mà d'obra assalariada- i a la col·lectivitat. Això provocà no pocs conflictes derivats tant de les particularitats de les explotacions agrícoles -normalment, les terres conreades per l'arrendatari eren millors i més productives, i les que eren lliurades a la col·lectivitat reunien pitjors condicions-, com del fet que el radicalisme d'alguns elements anarquistes, entestats en posar en pràctica els seus postulats en qualsevol circumstància, acabarien provocant no poques reaccions contràries.

²⁵ Al respecte, s'ha escrit que l'origen d'aquesta conflictivitat vingué determinada per la pretensió de l'organització confederal de procedir a la col·lectivització de terres sense tenir en compte la particular configuració del camp català, en el que predominaria l'explotació familiar, davant altres formes d'explotació de la terra que podrien "justificar" més la tàctica dels sindicats cenetistes. A aquesta afirmació s'afegeix l'argument sobre el caràcter forçat d'algunes de les col·lectivitats, argument utilitzat tant per a desqualificar totes les experiències col·lectivistes, com per a assenyalar el caràcter utòpic de les mateixes.

La posició de la CNT en relació al problema del camp, va ser definida per primera vegada des de que esclatà el conflicte, en un Ple celebrat el mes de setembre de 1936. Els dies 5 i 6 d'aquest mes, es celebrà a Barcelona el Congrés Regional de Camperols de la CNT, amb la presència d'uns 400 delegats que representaven un total de 168 pobles. El punt quart de l'ordre del dia d'aquest Congrés camperol, establia un dels temes més importants de debat, sobre el que es demanava l'opinió dels sindicats: "¿Cómo entiende ese sindicato que se debe realizar la colectivización de la gran propiedad agrícola?"²⁶. Després d'una llarga discussió en relació a com abordar el problema de la terra i en quins casos s'havia de procedir a la col·lectivització, s'aprovà una resolució que intentà deixar satisfets tots els sectors existents en el si de la CNT²⁷. Així, el dictamen aprovat recollia que "al proceder al establecimiento de la colectivización de la tierra, a fin de que los pequeños propietarios no desconfíen ni un momento de nuestra acción emancipadora, y, en su consecuencia, que no puedan convertirse en enemigos, en torpedeadores y saboteadores de nuestra obra, se les respetará en principio el cultivo de las tierras que por sus propios brazos puedan labrar y siempre que esto no obstruya o dificulte el desarrollo debido a los núcleos que se colectivicen. Tenemos la convicción de que lo que lograríamos quizás obligando, se obtendrá por el ejemplo que dará por sí misma la colectivización de la tierra al cambiar la estructura del cultivo, por mediación de la mecánica, de la química y de la técnica, que con un menor esfuerzo producirá mayor capacidad de producción y, consecuentemente, proporcionará también una nueva vida al trabajador, más digna, elevando así la situación moral y espiritual de los trabajadores en general"²⁸. Els criteris que el dictamen recomanava seguir, recollien igualment els diferents escenaris que hom podien trobar els sindicats:

²⁶ J. Peirats, *La CNT en la revolución española*, vol. I, pàg. 264. Els altres punts de l'ordre del dia: "5°.- ¿Cómo se debe regularizar el intercambio y adquisición de productos por mediación de los sindicatos?; 6°.- ¿Qué posibilidades hay de acoplar el obrero industrial al campo?; 7° ¿Qué posición hemos de mantener ante las demás organizaciones campesinas? ¿Hay posibilidades de llegar a una fusión de organizaciones del campo?; 8°.- Se cree necesaria la constitución del Comité regional de relaciones de campesinos? Caso afirmativo, ¿qué estructuración ha de tener y lugar de residencia?...". (pàg. 264).

²⁷ v. CNT-AIT, *Congreso Regional de Campesinos de Cataluña*, setembre de 1936. L'autor del dictamen fou el dirigent camperol montblanquí Ramon Porté, antic "trentista" que dies després seria escollit secretari general del Comitè Regional de relacions camperoles. Entre els delegats que es pronunciaren de forma més rotunda a favor de la col·lectivització immediata i total de les terres, es trobaven els representants d'Ascó.

²⁸ *Ibidem*.

"a) Si tienen la posibilidad de establecer en el pueblo la colectivización sin peligro de rozar con las dificultades que hemos señalado, deberán establecerla con carácter totalitario e inmediato; b) Si la mayoría de los campesinos de la localidad no comparten o hay quién no comparta este criterio, los sindicatos respetarán el cultivo de los pequeños propietarios en la forma dicha y procederán a la incautación de la gran propiedad y bienes de los elementos facciosos, que serán también colectivizados".²⁹

Com es pot comprovar, el dictamen intentava tenir en compte la realitat social del camp català i plantejava obertament la importància de no forçar els petits propietaris a una col·lectivització no volguda. No obstant això, la redacció final establia que "como fiel interpretación del federalismo que defendió siempre la Confederación, cree oportuno esta ponencia recabar la más amplia libertad para cada localidad campesina en la elección de forma y oportunidad de llevar a cabo los anteriores acuerdos"³⁰, una falca –sens dubte, una concessió als sectors més intransigents de l'organització que demanaven l'aplicació immediata de la idea col·lectivitzadora- que deixava a la pràctica llibertat per a que cada sindicat apliqués la resolució segons els seus criteris.

Però la CNT no estava sola al camp català. De fet, l'organització majoritària era la Unió de Rabassaires, una organització que a partir del 19 de juliol s'enfrontaria amb la CNT a propòsit de les col·lectivitzacions que afectaven als petits -i no tant petits- propietaris, dels quals s'erigí en llur defensor. Gairebé per les mateixes dates que la CNT realitzava la seva convenció camperola, la UGT iniciava el procés de constitució de la Federació Catalana de Treballadors de la Terra, i aprovava una línia que es pronunciava sense embuts per respectar les terres dels petits propietaris, als quals s'havia d'intentar atraure, i només es parlava d'incautar les d'aquells propietaris que disposessin de més terres de les que poguessin treballar.³¹ La defensa de la petita propietat agrària es convertí en l'eix fonamental de la política ugetista, i

²⁹ *Ibidem.*

³⁰ *Ibidem.*

³¹ David Ballester, *Els anys de la guerra*, pàgs. 70-74.

els seus dirigents adoptarien a continuació un discurs marcadament anticollectivista³².

A mesura que passaren els mesos i creixeren les dificultats econòmiques, aquestes posicions obririen el camí a la lluita política a molts municipis catalans, que tingué com a referència el problema de la terra i les pressions de tot tipus per a establir una correlació de forces favorable a un o altre plantejament. Els enfrontaments s'iniciaren sobretot a partir del mes d'octubre, i afectaren particularment a les comarques tarragonines. Per exemple, el 16 de novembre, el PSUC, JSU, UGT i UR, d'Horta de Terra Alta, denunciaven l'actuació de la CNT en aquest municipi i la "seva absurda idealitat", perquè s'havien apropiat de terres de conreadors que "molts anys han derramat la seva suor sobre ella"³³. A l'escrit que enviaven a la Junta de Seguretat, amenaçaven igualment amb presentar la dimissió a l'Ajuntament si no s'arreglava la tensió existent entre els membres de la col·lectivitat i els parcers i altres arrendataris, "doncs no és possible el conviure amb companys que no acaten al Govern legalment constituït i legítim ni la paraula marcada pels seus jefes". El conflicte encara s'agreujaria més pel fet que la CNT, segons una denúncia de la UR i de la UGT, exigia als parcers i arrendataris el pagament de l'arrendament o les mitges, a la col·lectivitat. Una denúncia que es repetiria sovint, i que responia a la negativa de sectors de la CNT a acceptar que la terra tingués un propietari que no fos "el poble" o, en nom d'aquest, la "col·lectivitat". D'igual manera, l'oposició de la CNT a acceptar qualsevol tipus d'assalariat al camp -una circumstància que es donava en algunes explotacions de caràcter familiar- i la defensa que es féu d'aquestes situacions per part de la UR i de la UGT, provocà no pocs enfrontaments.

La lluita acabava afectant gairebé sempre a l'àmbit del poder polític local. Per exemple a Montgat (Maresme), un grup d'afiliats a la Unió de Rabassaires denunciava el 7 de desembre, davant la Junta de Seguretat Interior,

³² David Ballester, *op. cit.*, pàg. 74. Ballester explica com la UGT assajà des del primer moment una política d'atracció vers la UR, que es concretà en la proposta que el Secretariat Regional va fer arribar a l'octubre de 1936 als rabassaires per a que ingressés en bloc a la UGT (pàg. 76).

³³ AHN-SGC, *llogall 313/2*.

que s'havia procedit a la col·lectivització total de terres i que a l'ajuntament "no donen entrada ni als socialistes ni als rabassaires" i que aquest estava format per 3 representants de la CNT i 2 de l'ERC, "que podem dir, 5 CNT"³⁴. L'escrit recollia alguns dels elements que més es repetien en les denúncies realitzades pels propietaris que es negaven a ingressar a la col·lectivitat. Així, després d'exposar que la totalitat de terres de conreu del municipi estava distribuïda entre "petits propietaris i parcers o arrendataris que per si mateixos les menen i exploten", passaven a manifestar que "la majoria dels esmentats conreadors i la totalitat dels que sotasignen aquest document, no són partidaris de la col·lectivització forçosa de llurs terres. En primer lloc, perquè la legislació vigent els empara. A tal efecte, es de tothom sabuda la propaganda feta pels organismes responsables del Govern de Catalunya, afirmant que no deuen ésser col·lectivitzades ni les petites indústries ni la petita propietat rústega. En segon lloc, el caràcter especial que té el conreu en el nostre país, fa creure honradament als signants, que la col·lectivització forçosa de les petites propietats rústegues està destinada a un fracàs llastimós, del que el major perjudicat resultaria ésser el país en general. Aquest criteri que es compartit per la majoria dels afiliats a la Unió de Rabassaires de Motgat, no ho es pel president de la mateixa i pels afiliats de la CNT, que com si volguessin desconèixer sistemàticament les disposicions legals de la Generalitat, s'empenyen en fer la col·lectivització per la força, cosa que ja ha donat lloc a incidents que cal siguin evitats". L'escrit finalitzava dient que la UGT compartia també el criteri abans exposat, i demanava que "per l'Organisme escaient s'ordini, si procedeix, la col·lectivització forçosa de les propietats mal conreades o abandonades, però que ja mai s'obligui a la col·lectivització als que treballant personalment llurs terres, aporten el seu treball màxim a l'economia i producció catalana".³⁵

L'argument sobre el caràcter forçós de la col·lectivització i la reivindicació del dret dels parcers i arrendataris a la propietat de les seves

³⁴ AHN-SGC, *llogall 311/1*.

³⁵ AHN-SGC, *llogall 311/1*.

terres -associant aquesta reivindicació al fet de la revolució- serà esgrimit invariablement a totes les denúncies que tenien el seu origen en el litigi sobre incautacions de terres. En alguns casos, la necessitat i la situació precària que vivien algunes col·lectivitats, sense recursos o amb recursos molt minsos i sense cap mena de suport governamental, féu molt difícil la convivència entre la forma de treball individual o familiar, i la col·lectiva, "empentant" aquesta última contra aquella. També és cert que, a vegades, l'oposició a una col·lectivització forçosa de conreadors que suposadament treballaven individualment la seva terra, amagava en realitat formes d'explotació que no tenien res a veure amb aquesta situació.

En aquest context, que a finals de 1936, s'esllavissava perillosament cap un enfrontament violent generalitzat a la reraguarda catalana, la Junta de Seguretat Interior convocà una reunió a Móra la Nova pel 9 de desembre, amb representacions de les organitzacions locals i comarcals de la CNT, UGT, ERC i UR de les comarques de la Ribera, Terra Alta i Priorat, i amb la presència de 37 municipis d'aquesta zona. Que la reunió es fes a Móra no era casualitat: aquesta població era un dels epicentres en els que es concentraven més denúncies i, també, on els sindicats cenetistes, mantenien una posició més "inflexible". L'objectiu d'aquesta Assemblea presidida pels delegats de Comarques de la Junta de Seguretat -que es perllongà fins els dies 10 i 11 de desembre- era intentar suavitzar la situació d'enfrontaments existents a molts dels pobles d'aquestes comarques i, alhora, establir un punt mínim d'acord que servissin per a actuar conjuntament i evitar que els problemes derivessin en una qüestió d'ordre públic³⁶. La discussió que s'obrí a partir de la informació de les diferents delegacions, reflectia clarament la situació existent en alguns pobles i l'origen dels enfrontaments entre les organitzacions. Així, la delegació de la CNT d'Arnes (Terra Alta) acusava a l'ERC d'aquest municipi de defensar gent de dreta, mentre que aquesta última responia als cenetistes acusant-los de fer proselitisme. L'informe sobre Porrera (Priorat) posava de

³⁶ "Acta del Ple de l'Assemblea celebrada en Móra la Nova el dia 9 de desembre de 1936" (AHN-SGC, *llogall 312/1*). L'ordre del dia que s'acordà finalment fou el següent: 1.- Lectura de credencials; 2.- Informe de les delegacions locals en llurs problemes orgànics; 3.- Qüestió d'ordre públic; 4.- Qüestió col·lectivitats, mitgers, arrendataris i assalariats; 5.- Assumptes generals.

manifest igualment les diferències entre la CNT -que defensava la col·lectivització feta pels seus afiliats- i l'ERC i la UGT que es posicionen a favor de que fos l'Ajuntament qui controlés les terres incautades. També, l'informe i discussió sobre els municipis del Molar (Priorat) i Corbera (Terra Alta) plantejà alguns dels temes de conflicte més habituals: el dret dels mitgers i arrendataris sobre les terres incautades als facciosos, i la negativa de sectors de la CNT a consentir-ho, i d'altra banda, l'existència d'assalariats, denunciada igualment per aquest sindicat a municipis com Corbera de Terra Alta, on la delegació de la CNT exposava la pugna existent entre la col·lectivitat i els Rabassaires i advertia del perill de contrarevolució, acusant als mitgers de ser elements de dretes. L'Assemblea nomenà finalment una ponència que proposà una resolució de set punts. El document que sustentà l'acord o pacte segellat a Móra la Nova l'11 de desembre per representacions de la CNT, UGT, UR i ERC de les comarques de la Ribera, Terra Alta i Priorat, exposava el següent:

"Primer a) Entenem que no pot haver-hi assalariats en l'aspecte de l'explotació de l'home per l'home; b) Tampoc podran haver-hi mitgers ni arrendataris, passant les terres incautades a la Col·lectivitat; c) Els rabassaires que treballin la "rabassa" pròpiament dita, seran respectats, però les terres que no puguin treballar a un de bon pagès passaran a la Col·lectivitat o al control del Comitè Local administratiu que serà el que distribuirà els jornals d'una manera proporcional com millor l'entengui. A mesura que les Col·lectivitats vagin creixent i puguin treballar les terres incautades passaran dites terres a les mateixes.

Segon.- A la Col·lectivitat podran ingressar-hi tots aquells que voluntàriament ho acceptin, venint obligats a respectar els Estatuts sempre que les organitzacions acceptin ingressar d'una manera oficial i orgànica, les quals tindran representació proporcional.

Tercer.- Aquesta Ponència proposa la creació de Comitès Locals i Comarcals d'enllaç de les organitzacions antifeixistes per tal de llimar les aspereses que puguin sorgir als pobles.

Quart.- On la Col·lectivitat pugui treballar i administrar totes les terres incautades no hi haurà necessitat de nomenar cap Comitè de Control regulador de les mateixes.

Cinquè.- Els mitgers que hagin pres part activa al moviment revolucionari seran respectats al dret d'us de fruit en les terres que no han estat incautades i els fruits seran venuts o bé al Sindicat o bé a la Col·lectivitat de llur població, les quals no podran cedir a un segon ni per herència ni per venda.

Sisè.- Aquests acords seran vàlids fins que les organitzacions regionals estructurin un nou ordre social i econòmic per al camp.

Setè.- En l'aspecte ordre públic aquesta Ponència entén que això es pot deixar a la conveniència de la Conselleria de Seguretat Interior que està estudiant la creació de patrulles comarcals que seran les que vetllaran per l'ordre públic a les Comarques. Móra la Nova, 11 desembre de 1936".³⁷

Aquest acord, pres a una assemblea en la que la majoria dels seus integrants pertanyien a la CNT, i que en el decurs de la mateixa fou abandonada per algunes delegacions, no resoldria el conflicte, malgrat les bones intencions d'alguns dels que hi intervingueren. En realitat, abans dels fets de maig, els esdeveniments més violents es succeïrien a continuació, durant els mesos de desembre, gener i febrer. En part provocats, com ja s'ha assenyalat, per l'increment de les dificultats econòmiques i d'aprovisionament de les col·lectivitats³⁸ -moltes d'elles es queixaven de que la CNT les havia abandonades-, i per un fet que afegí encara més neguit entre els col·lectivistes: la disposició del Govern de la Generalitat per la qual eren considerats nuls

³⁷ AHN-SGC, *llogall 312/1*, "Dictamen aprovat pel Ple celebrat el dia 11 de desembre de 1936 per les comarques de Ribera, Terra Alta i Priorat amb assistència de representants de les corresponents comarques de la CNT, UGT, ERC, UR i delegacions dels Comitès Regionals de UGT i CNT". Es va fer una versió castellana que hem consultat igualment, i que segons la qual aquesta resolució fou signada: per la comarca de la Ribera signaren, Joaquim Arbó (CNT), Pere Figueres (UGT), Joan Bonet (UGT), i B. Font (UR); per la Terra Alta: A. Solé (ERC), J. Valero (CNT), Josep Ardèvol (ERC), F. Rebull (CNT), R. Llavería (ERC), Joaquim Ferrando (UGT); pel Priorat, no consta cap signant. A la versió castellana, hi ha una petita variació: al punt cinquè s'especifica que "los frutos seran vendidos o bien al Sindicato Agrícola del pueblo, o a la colectividad de los mismos. Lo mismo los arrendatarios. Éstos no podrán concederlo a un segundo".

³⁸ W. Bernecker senyala que "entre las dificultades principales de las colectividades agrarias cabe señalar la falta de divisas para la adquisición de los abonos y máquinas necesarios, la pérdida de una gran parte del mercado español y extranjero, la inseguridad promovida por el gobierno en lo concerniente al estatuto jurídico y el reconocimiento legal de las colectividades agrarias así como la lucha primero encubierta y luego abierta de casi todos los grupos políticamente influyentes contra las realizaciones de los miembros de la CNT" (*op. cit.*, pàg. 258).

"tots els contractes de conreu que estaven en vigència a Catalunya el dia 19 de juliol del 1936" -els de rabassa morta, terratge, parceria, masoveria, arrendament i en general tots els actes i contractes per mitjà dels quals era cedit onerosament l'aprofitament d'una finca- i s'establí que "cap autoritat ni organisme no està autoritzat a percebre dels conreadors cap quantitat, en metàl·lic o en fruits, en concepte d'arrendament per l'aprofitament de les terres o en concepte de recàrrec o augment sobre els tributs que les terres tenien fixats en la referida data del 19 de juliol del 1936"³⁹, un decret que convertia als rabassaires, parcers, etc., gairebé en propietaris de les terres que conreaven, en quedar autoritzats a deixar de pagar, i passant a tenir les terres en usdefruit perpetu. Lògicament, aquesta disposició del Govern de la Generalitat, reforçà el sistema d'explotació familiar i, en general, tots els afectats per les diferents modalitats de contractes abans citades. Els petits propietaris sentiren més "seva" la terra que conreaven i, alhora, es sentiren més arropats per un Govern que els eximí de pagar no només als propietaris, sinó també, a qualsevol autoritat o organisme, una referència que incloïa a les col·lectivitats, algunes de les quals, seguint el criteri de que la terra pertanyia al poble i no es podia admetre la propietat individual, exigien les quantitats que els rabassaires o parcers havien de pagar als antics propietaris. D'igual manera, el decret de 20 de febrer de 1937, introduí més inquietud, en establir que els col·lectivistes podien abandonar en qualsevol moment la col·lectivitat, i que si ho feien, se'ls havia de restituir la terra i les eines que haguessin aportat en el moment d'ingressar, una disposició que en aquells moments significava quelcom més que el reconeixement d'un procediment que s'aplicava des del juliol, i que fou interpretat per molts sindicats cenetistes, en el context en el que es donà, com a un atac més a les col·lectivitats, com a una invitació dirigida a tots aquells petits propietaris que durant els primers mesos del conflicte decidiren integrar les col·lectivitats, per a que les abandonessin just en el moment en el que la inseguretats jurídica de moltes d'elles, així com les dificultats econòmiques de tot tipus, "empentaba" amb força cap a les sortides individuals.

³⁹ DOGC, (1-I-37).

En qualsevol cas, les intervencions dels delegats de la Junta de Seguretat Interior, no disminuïren. El 24 de desembre, el Sindicat Agrícola d'Ascó - adscrit a la Unió de Rabassaires- denunciava els fets ocorreguts en aquest municipi el dia anterior, pels quals uns elements de la FAI, armats, s'havien incautat del producte d'una collita "sense altre pretext que el sindicat abans dit [el Sindicat Agrícola] no era res i que ho volien per a la col·lectivitat"⁴⁰. El 2 de gener, aquest mateix sindicat exposava un altre cas semblant. Per la seva banda, la CNT es defensava dient que s'estaven vulnerant els acords presos a l'Assemblea de Móra, en la que s'aprovà "que no se podia trabajar las tierras por medio de jornaleros, medieros o arrendatarios"⁴¹. Una altra denúncia posava de manifest que l'Ajuntament d'Ascó no estava constituït legalment perquè, després de diversos intents, l'ACR i la UR havien quedat exclosos i, finalment, també l'ERC, quedant aquell format per la CNT i la UGT. En aquest cas, l'actuació conjunta dels dos sindicats, que s'oposaren a la instrumentalització que d'alguns propietaris es volgué realitzar a través del Sindicat Agrícola, per part dels elements republicans, l'ACR i la UR, no tingué èxit: la UGT féu costat a la CNT, i el Sindicat Agrícola passaria a ser controlat per una Junta dirigida pels dos sindicats, mentre que la col·lectivitat passaria a ser una secció del mateix.⁴²

En realitat, no sempre es donava aquesta actuació conjunta⁴³. A els Guiamets, un petit municipi del Priorat situat al sud de la comarca, a mig camí entre Móra i Falset, tenia lloc un conflicte a propòsit d'una denúncia efectuada per la UR, la UGT i l'ERC, segons la qual la col·lectivitat obligava a pagar a parcers i rabassaires el que abans aquests havien de pagar als propietaris.

⁴⁰ AHN-SGC, *llogall 312/1*.

⁴¹ AHN-SGC, *llogall 312/1*.

⁴² AHN-SGC, *llogall 312/1*. L'informe sobre la reunió en la que aparentment s'arribà a una solució, foren presents els delegats de Comarques, Ollé (ERC), Borràs (UR), Carot (CNT), Climent (PSUC), Torres (POUM) i García (ACR) i els consellers de la CNT i de la UGT. Els consellers d'ella CNT respongueren a la denúncia sobre la incautació dels fruits d'una collita dipositada al magatzem del Sindicat Agrícola -9 sacs d'olives- dient que pertanyien a un propietari ric. Resolt aquest problema, s'acordà igualment la constitució de l'Ajuntament d'acord amb el Decret.

⁴³ En aquest sentit, cal considerar el fet que, generalment, els sindicats ugetistes creats abans del 19 de juliol -constituïts per elements socialistes amb una trajectòria de lluita en el sindicalisme agrari- tingueren una actitud diferent en relació a les col·lectivitats, de les que en alguns casos foren els seus impulsors, i en relació també amb la unitat d'acció amb la CNT. Molt diferent de l'actitud de la majoria de sindicats constituïts amb posterioritat al 19 de juliol -la majoria-, creats en ple discurs anticol·lectivista i per a organitzar als elements que s'hi oposaven, sovint sota l'impuls del PSUC o d'elements d'ERC amb interessos directes.

Denunciaven igualment que es produïen tot tipus de pressions per a que s'entrés a la col·lectivitat -constituïda per 12 famílies que tenien el control de 700 jornals de terra, quan la seva capacitat de treball, segons la denúncia, era de 150- i que havia obrers que per no voler entrar a la mateixa, es trobaven sense feina⁴⁴. La solució vingué "imposada" probablement per l'impacte que tingueren els esdeveniments a la Fatarella: la UGT ingressà a la col·lectivitat impulsada per la CNT, es constituí una nova Junta, es reformaren els estatuts de la mateixa, i es concedí a la col·lectivitat una part molt important de l'oli existent al Sindicat Agrícola.

El 25 de desembre, la UGT, l'ERC i la UR de Corbera d'Ebre (Terra Alta), enviaven un escrit a la Junta de Seguretat, en el que es denunciava la composició irregular del Consell Municipal, en poder -segons la denúncia- de la CNT i d'uns elements que deien representar l'Esquerra Republicana, però que no comptaven amb el suport d'aquest partit⁴⁵. Ja hem vist amb anterioritat com, per la seva banda, el delegat de la CNT de Corbera denunciava, en el decurs de l'assemblea de Móra, l'existència d'assalariats i d'un conflicte entre la col·lectivitat i els rabassaires. Després de la intervenció dels delegats de Comarques de la Junta de Seguretat Interior, s'arribava a un acord amb totes les parts, que recollia el següent: "1.- L'Ajuntament es constituirà d'acord amb el Decret de la Generalitat, amb les organitzacions que hi ha a la localitat, o sia, 3 CNT, 3 ERC, 2 UGT i 1 UR. 2.- Queda abolit el treball a jornal, la petita propietat serà respectada, cap propietari podrà tenir jornalers i tota la terra que no pugui treballar amb els seus propis braços passarà a les col·lectivitats. 3.- Es nomenarà una Comissió integrada per tres representants de CNT, UGT i UR que resoldrà totes les qüestions de la terra. 4.- El Sindicat Agrícola estarà administrat per una Junta formada per tres representants de cada organització, o sia, 3 UGT, 3 UR, 3 CNT. 5.- Si la posició de la terra dels petits propietaris respecte a la de la Col·lectivitat perjudiqués a la mateixa, podrà apropiarse-la, facilitant altra terra equivalent a altre lloc. 6.- Les Col·lectivitats podran formar part del Sindicat Agrícola, amb personalitat i administració pròpia, o sia com a

⁴⁴ AHN-SGC, *llogall* 311/7.

seccions del mateix. Conclusions que es comprometen a complir totes les organitzacions d'aquesta vila. Corbera de Terra Alta, 24 de gener de 1937".⁴⁶

A vegades, les denúncies que es presentaven no es corresponien amb la realitat i, en ocasions, es pot apreciar com aquestes estaven canalitzades per propietaris petits i mitjans, que utilitzaren generalment la UR -també la UGT quan aquesta s'havia constituït localment sobre aquesta base- per a defensar les seves propietats. Per exemple a Benissanet, un municipi de la Ribera, un conseller de la UR denunciava el 13 de gener, que elements de la CNT i de la UGT havien constituït una col·lectivitat, incautant-se de les terres conreades pels rabassaires i del magatzem del vi, a més de voler imposar la col·lectivització obligatòria de la terra, amenaçant amb l'expulsió als qui no volguessin ingressar. Personats els delegats de Comarques a l'Ajuntament de Benissanet, el representant de la UR es reafirmà en la denúncia de la incautació d'una finca per la CNT i la UGT, però digué que el tema de la col·lectivització obligatòria era fals. La CNT afirmà que la finca incautada era erma i excessivament gran per a un sol propietari, i que aquest era un faciós i que encara tenia una altra. L'Alcalde, un home de la UGT, s'alineà amb la CNT i recordà un estudi sobre col·lectivitzacions fet mesos enrera -que aprovà la UR- i al qual, segons ell, s'han ajustat les incautacions fetes. Per la seva banda, el representant d'ERC, confirma que efectivament, sobra terra, mentre que els representants de la Junta de Seguretat acaben presentant unes conclusions que serien aprovades per tots els presents, consistents en la convocatòria d'una assemblea per a constituir definitivament el Sindicat Agrícola, al qual se l'encarregava un estudi sobre les incautacions, i s'acordava igualment que la col·lectivitat es quedava amb el vi⁴⁷.

La interrelació entre els problemes derivats de la lluita per la terra -amb les seves diverses variants- i la lluita per establir una correlació de forces a l'àmbit del poder local es fa evident a molts dels casos tractats per la Junta de Seguretat Interior. Per exemple a l'important nucli arrosser d'Amposta, el 12

⁴⁵ AHN-SGC, *llogall 313/2*.

⁴⁶ AHN-SGC, *llogall 313/2*.

de gener, el president de la UR s'adreçava a la Junta de Seguretat Interior per a comunicar-li que l'Ajuntament estava constituït per 11 representants de la CNT i 11 de la UGT, i que a la seva organització se li negaven els llocs que li corresponien en el Consell Municipal, mentre per altra banda, l'Ajuntament havia acordat la col·lectivització de les terres del terme municipal, incautant-se de la meitat de les collites dels rabassaires, amenaçant-los amb la incautació total de les mateixes. Després d'exposar els casos de quatre afiliats al sindicat, als quals se'ls havia incautat les terres que conreaven, i de denunciar que l'Ajuntament havia emès un paper moneda de circulació obligatori al poble, l'escrit finalitzava demanant a la Junta de Seguretat Interior que "es serveixi constituir el Consell Municipal d'aquest poble ajustat a la proporció legal que fixen els Decrets (...) que reintegri la terra incautada als companys que la conreaven juntament amb el bestiar".⁴⁸ La denúncia fou contestada pel Consell Municipal d'Amposta, es a dir, per la CNT i la UGT -les quals mantenien en aquest municipi des del 19 de juliol una estreta relació i una actuació conjunta- amb un manifest dirigit a l'opinió pública en el que es volia sortir al pas de la "campanya antirrevolucionaria que están llevando a cabo ciertos elementos fascistas, que con la capa de trabajadores se han introducido en las organizaciones sindicales", i en el que es declarava que "el Consejo Municipal de Amposta, compuesto por camaradas de la CNT y la UGT, está dispuesto a cumplir el programa que tienen pactado dichas sindicales y que nadie logrará romper por mucho que se lo proponga. A tal fin declaramos: que ante todo y por encima de todo, defenderemos la guerra y la Revolución. La Revolución la defenderemos fomentando y apoyando la socialización de toda la riqueza de nuestro término. A medida que se vayan creando secciones colectivas, irán ingresando en la gran familia colectivizada; pero si estamos seguros que la socialización salvará la Revolución, tampoco queremos que nadie venga con nosotros contra su voluntad. Hemos dicho y repetido que respetaremos a todo aquel que quiera trabajar individualmente. Repartiremos la tierra que sea necesaria a cada familia. Pero no consentiremos que vuelva a resurgir la

⁴⁷ AHN-SGC, *llogall* 312/1.

explotación del hombre por el hombre: el capitalismo murió para siempre el 19 de julio pasado". El manifest acabava significativament amb aquesta crida: "Camaradas campesinos: quién os diga que os queremos robar las tierras, miente canallescamente. El que quiera trabajar, tendrá tierra y nuestro apoyo; pero que nadie intente aprovecharse de la guerra que estamos llevando a cabo contra el fascismo, porque será aplastado sin consideraciones. Si queréis tierra para trabajarla, nosotros os la daremos, porque tierra tenemos de sobra. Pero este Consejo Municipal llama la atención a la opinión pública para que no se deje arrastrar por cuatro malvados que desearían ver como los fascistas asesinos se pasean por nuestras calles victoriosos. Si tenéis que hacer alguna queja, acudid al Consejo que se os atenderá, pero no hagáis el juego a nuestros enemigos".⁴⁹ El cert és que el Consell Municipal d'Amposta havia procedit a la incautació de totes les terres, i havia emparat la col·lectivització dels molins d'arròs, intervenint igualment la Cambra Arrossera per a integrar-la com a secció del Sindicat Agrícola, actuacions que provocaren la reacció contrària d'alguns dels propietaris.

El gener de 1937 fou un mes particularment agitat al camp català. L'enfrontament més greu es produiria, com és conegut, el dia 25 a la Fatarella, municipi situat al nord de la comarca de la Terra Alta, al límit amb la comarca de la Ribera i a pocs quilòmetres d'Ascó. Prèviament, el 25 de desembre ja s'havia produït una intervenció de la Junta de Seguretat Interior en relació a una denúncia efectuada al novembre. L'informe redactat per un delegat de Comarques -Barberà de l'ERC- explica el següent: "Posat a discussió l'assumpte referent a la denúncia data 21 de novembre de 1936, diuen que hi havia dues tendències, una CNT que s'havia d'incautar, i una altra, UGT i ERC, que no. Finalment, s'acorda la incautació que més tard, en part, no fou complerta pels companys de la CNT"⁵⁰. L'informe continua explicant les relacions que

⁴⁸ AHN-SGC, *llogall 311/2*.

⁴⁹ "El Consejo Municipal de Amposta, a la opinión pública" (AHN-SGC, *llogall, 311/2*).

⁵⁰ AHN-SGC, *llogall 313/2*. "Informe que presenta el company Barberà de l'ERC. La Fatarella, 25-XII-36". A la reunió a la que es refereix l'informe, assistiren tots els consellers municipals de la Fatarella i una delegació de la Junta de Seguretat Interior formada per Germà Carot (CNT), Torres (POUM), Ricard García (ACR), Borràs (UR) i Barberà (ERC).

s'establiren entre la col·lectivitat i la resta: "Aquesta fórmula consistia en destinar de l'estoc d'oli existent, 6000 quilos per a la col·lectivitat a l'efecte de donar facilitats pel desenvolupament de la mateixa. La CNT, al·legant aquestes necessitats, ha tret més oli de l'estipulat en el pacte, sense consultar a l'Ajuntament". La reunió es tanca amb l'acord de totes les parts, pel qual el dipòsit d'oli queda incautat i controlat a partir d'aquells moments, pel Consell Municipal. El redactor de l'informe, no deixa de fer constar en el mateix "el gran esperit de comprensió" que tenen els companys de la CNT.

Just un mes després d'aquesta intervenció, es produïren els esdeveniments al poble. Els detalls dels fets, així com les impressions personals d'alguns dels membres de la Junta de Seguretat, i l'anàlisi de les raons per les quals s'arribà a una situació extrema, es poden seguir a través dels informes que es redactaren. En un d'aquests informes, elaborat un mes després, s'oferia alguns elements d'interès que convé tenir en compte⁵¹. Es presentava el poble de la Fatarella com a un municipi ric i políticament reaccionari, i en el que després del 19 de juliol, s'havien format la UGT, el PSUC i la UR. També després del 19 de juliol, s'havia constituït igualment una col·lectivitat integrada per una dotzena de famílies. La col·lectivitat havia demanat ajut a Tarragona, que envià dos militants de la CNT, Mola i Santamaría, als quals se'ls afegí Rafael Urgell, un altre militant cenetista d'Ascó. L'informe diu que els col·lectivistes afirmaven que només volien col·lectivitzar les terres dels facciosos, mentre que altres sostenien que volien col·lectivitzar tot per la força. La tensió anà en augment i el 22 de gener, després d'una reunió d'elements de la UGT, UR i ERC, per a oposar-se a la col·lectivització, es produeixen manifestacions i crits contra els "forasters" -en al·lusió a Mola, Santamaría i altres- i el local de la col·lectivitat es assaltat, emportant-se diners, armes i altres efectes personals. Davant el crit d'alarma dels cenetistes locals que parlaven d'un aixecament feixista, el 25 de gener, nombrosos militants de la CNT dels pobles del voltant -Móra la Nova, Ascó, Gandesa, Pinell de Brai, Corbera d'Ebre, Móra d'Ebre-, així com de les Patrulles de Control de

Barcelona, es dirigiren cap a la Fatarella per a defensar la col·lectivitat. El poble és encerclat i es produeixen els enfrontaments entre els assaltants i els aixecats, parapetats en els edificis i les cases. A la Fatarella, arriben el Comissari d'Ordre Públic de Tarragona, Rodríguez, el Delegat de la Junta de Seguretat Interior, Tomàs Fabregas, que no aconseguen que els aixecats deixin les armes, i que són rebuts a trets quan intenten apropar-se per a parlamentar. Durant el dia continua arribant gent. Aurelio Fernández, Asens, Aracil -l'home de confiança d'Eroles, a la Jefatura de Policia de Barcelona-, altres delegats de la Secció Comarques de la Junta de Seguretat, així com nombrosos responsables de les organitzacions i dues camionetes de la Guàrdia d'Assalt. A mitja tarda, arriba Martí Rouret. A la matinada del 26, elements de les Patrulles de Control i de la Guàrdia d'Assalt aconseguen entrar en el poble i ocupar l'Ajuntament. Es produeixen detencions i s'afusella 8 persones i es detenen 47 més. A mig matí, els veïns són reunits a la plaça del poble i Aurelio Fernández els dirigí la paraula en to conciliador, però el seu discurs és interromput per uns disparats procedents de les teulades d'algunes cases, en les que encara es troben elements parapetats. Les escaramusses continuen el 27, provocant més morts. El balanç fou com a mínim de 27 morts.

Les conclusions a les que arribaren els delegats de la Junta de Seguretat posen l'accent en aspectes diferents. Per a Fabregas, el conflicte ocorregut a la Fatarella no és el resultat d'un problema sindical, sinó que més aviat obeeix al fet que es tracta d'un poble políticament endarrerit, amb un component molt elevat d'elements reaccionaris, que s'haurien emboscat en les organitzacions obreres, segons ell, en la UGT bàsicament, però també en la CNT. "Un poble pel qual no han existit ni el 19 de juliol, ni el 6 d'octubre, ni tant sols el 14 d'abril. Un poble (...) dominat per un grapat de propietaris i terratinents primitivistes, excacics disfressats de revolucionaris d'aquest o d'aquell color, els quals, per a servir els seus mòbils egoistes, no han tingut cap escrúpol de

⁵¹ Arxiu Tarradellas, Fons "Guerra Civil", carpeta "Ordre Públic" 8°. Informe datat el 24 de febrer de 1937. És possible que fos redactat per Fabregas, qui ja havia elaborat un immediatament després dels esdeveniments (el 27 de gener).

provocar els fets sagnants que tots lamentem, aprofitant-se del conflicte que plantejava el Decret de Col·lectivitzacions".⁵²

L'informe que redactaren Climent (PSUC) i Oller (ERC), també esmenta el fet que el municipi de la Fatarella s'havia significat sempre per la influència dels cacics, però apunten en una altra direcció quan intenten explicar l'origen del conflicte. Segons aquests delegats, els fets ocorreguts a la Fatarella "obliguen a meditar sobre la situació especial en que es troben les comarques tarragonines, produïda pel malestar que es troba en el camp. Fa uns dies que les patrulles de control de Barcelona es personaren a García i detingueren quinze veïns d'aquella població, elements de la UGT, UR i ERC, traslladant-los a Barcelona; això mateix ocorregué a Vinebre tres dies abans de que ocorreguessin els fets deplorables de la Fatarella i quan la comissió de la Junta de Seguretat Interior arribà a Móra d'Ebre, ens trobàrem que la població estava en actitud de protesta, tancant-se les tendes i abandonant els treballs del camp els treballadors que no pertanyien a la col·lectivitat". L'informe continua dient que "l'excitació i l'actitud de protesta contra els companys de la CNT que amb estridències revolucionàries, plens de bona intenció, apartats però de la realitat del moment, que es manifesta per totes les comarques, ha fet que germinés l'actitud airada i de coalició amb armes dels treballadors del poble de la Fatarella (...) Per una mala interpretació del pacte de Móra, la col·lectivitat s'incautà no solament de les terres dels facciosos i no solament retingueren les terres que abans de la comarcal de Móra s'havien incautat, sinó que també les dels parcers i mitgers que feia vint, trenta i fins quaranta anys que cultivaven i que ara la revolució les hi havia conquerit per a ells. Això portà una agitació com als pobles que primerament hem esmentat, agreujat per l'amenaça d'elements de la col·lectivitat de que si no volguessin ingressar en ella, se'ls faria un clot i serien enterrats en ell, els treballadors que no ingressessin al treball col·lectiu de les terres. La població es manifestà a la plaça pública, com ho feu el dia 22 a Móra d'Ebre i Vinebre, s'assaltà la col·lectivitat, detingueren

⁵² "Informació presentada pel delegat de la Junta de Seguretat Interior de Catalunya, Tomàs Fàbregas, referent als fets ocorreguts al poble de la Fatarella", 27 de gener de 1937.

els dos companys de la CNT, Mola i Santamaría, i desarmaren tots els que els hi trobaren armament".⁵³ Els dos delegats afegien com a punt final al seu informe, la consideració de que si s'haguessin enviat policies en lloc de Patrulles "s'hauria evitat un dia de dol per aquell poble"⁵⁴.

La Junta de Seguretat Interior discutí sobre el que havia succeït a la Fatarella, en la reunió del dia 29 de gener, sobre la base dels informes elaborats per Climent i Oller, i Fàbregas. Aurelio Fernández manifestà que no volia "lliurar-se a deduccions sobre aquests fets en tots sentits lamentables" i que l'única cosa que volia fer constar, com a conseqüència de la informació per ell practicada, és que els fets de la Fatarella havien estat "obra de gent reaccionària", i atribuïa bona part de la responsabilitat pel succeït "a determinades campanyes que han fet possible arribar a aquests excessos"⁵⁵. En el decurs de la discussió i qüestionant l'anàlisi dels representants cenetistes, Rebull atribuï la causa del malestar que ocasionaren fets com els de la Fatarella, a l'intent de col·lectivitzar la propietat rural en oberta contradicció amb el Decret sobre Col·lectivitzacions del Govern de la Generalitat.⁵⁶

Els fets de la Fatarella tingueren una gran impacte polític i conseqüències immediates a diversos àmbits. D'entrada, la UGT decidí retirar-se de les Patrulles de Control, i el procés de reorganització dels serveis d'Ordre Públic s'accelerà aprofitant l'avinentesa. Els successos de la Fatarella i altres que tindrien lloc, foren utilitzats pel Govern de la Generalitat -els representants del PSUC, l'ERC i UR- com a exemple dels excessos dels revolucionaris, com a exponent d'una situació que no podia continuar, i per a incrementar la seva pressió amb vistes a aconseguir un triple objectiu: provocar l'ambient propici per a que la reorganització dels serveis policials tingués com a conseqüència la dissolució de les Patrulles de Control de Barcelona, i de tots els grups armats existents a la reraguarda creats a la seva

⁵³ "Informe referent al poble de la Fatarella (Tarragona), que presenten els companys Climent, del PSUC, i Oller d'ERC", 25 de gener de 1937.

⁵⁴ *Ibidem*.

⁵⁵ Junta de Seguretat Interior, acta corresponent al dia 29 de gener de 1937.

⁵⁶ *Ibidem*.

semblança; reforçar la pressió contra les col·lectivitats, defensant de forma decidida els propietaris que treballessin per compte pròpia i els que ho fessin per compte aliena; restaurar plenament l'autoritat del Govern de la Generalitat i la disciplina envers les seves disposicions, atacant a fons els anomenats "incontrolats", es a dir, tots aquells elements que es negaven a seguir la política oficial de les seves organitzacions. A partir d'aquests moments, tots els conflictes seran utilitzats pels partidaris d'imposar un ordre republicà o antifeixista, per a demanar la presència de la Guàrdia d'Assalt en els pobles i el desarmament de la reraguarda.

13.2.4. La reorganització dels serveis d'ordre públic i la dissolució de la Junta de Seguretat Interior.

Malgrat que la línia d'actuació de la Junta de Seguretat no contravingué mai l'orientació del Govern, el cert és que no acabava de ser útil per a les pretensions d'aquest últim. Quan els conflictes es podien resoldre a través de la pressió política que podien exercir els Delegats de la Junta, el seu concurs resultava sovint imprescindible. El problema sorgia quan ni la mateixa intervenció de les organitzacions -a través de la Junta o per altres vies- solucionava el conflicte. En aquestes situacions, la Junta no es mostrava efectiva i, d'altra banda, el Govern no disposava de cap instrument segur per a intervenir-hi directament. El mateix Conseller de Seguretat explicava en una de les primeres reunions del segon Govern Tarradellas, les dificultats que tenia la Junta per a abordar el problema de l'ordre públic: "Dos criteris oposats es manifesten en el si de la Junta: mentre els representants d'una sindical [la CNT] creuen que s'ha de seguir encara com a criteri d'ordre públic, el criteri de la persuasió, altres representants consideren que aquest criteri ja ha fracassat i proposen una acció més enèrgica fins on calgui per a fer prevaldre (sic) les decisions del Govern". Aiguader, afegí en la seva intervenció que el problema de l'ordre públic no havia de ser resolt per la Junta que, en paraules seves, "era un organisme informatiu i assessor", sinó que l'havia de resoldre el Consell

Executiu de la Generalitat i que havia arribat l'hora que el Govern decidís si havia de governar o no.⁵⁷

Com hem vist anteriorment, no era la primera vegada que, al voltant del problema de l'ordre públic, es produïa una discussió en el si del Govern. La diferència és que en aquesta reunió del Consell Executiu de la Generalitat, es plantejarà per part d'alguns Consellers per primera vegada i sense embuts, la necessitat d'intervenir directament, si és precís, utilitzant la força. Els Consellers que representen la UGT -en aquest Govern "sense partits"- prendran la iniciativa i exposaran clarament llur criteri. Ja no es tractarà tant de demanar la implicació i la col·laboració de totes les organitzacions - particularment de la CNT- com de pressionar al Govern -es a dir a Companys i a l'ERC- per a que ho faci, encara que no comptin amb la "lleialtat" de tots.

Després dels canvis a la Comissaria General d'Ordre Públic, la reunió del 25 de desembre marcarà un punt d'inflexió en l'orientació del Govern en matèria d'ordre públic. Seguint el camí obert per Aiguader amb la seva exposició, Comorera plantejà igualment la seva importància, augurant que si no es resol·lia aquest tema no se'n resoldria cap, i anticipant que l'organització que ell representava donaria suport "al Conseller de Seguretat Interior per a que pugui actuar amb la màxima energia". En la mateixa línia s'expressaren els seus companys. Valdés digué que el Govern anterior va morir per incapacitat de governar i que els Decrets s'havien de fer complir encara que calgués la força, mentre que Vidiella justificà la utilització de la mateixa amb l'argument que el Govern tenia la legitimitat per a fer-ho perquè en ell estaven representades les organitzacions sindicals i els sectors que aglutinava l'Esquerra.⁵⁸

⁵⁷ Actes del Consell Executiu de la Generalitat, sessió corresponent al dia 25 de desembre de 1936.

⁵⁸ *Ibidem*. Davant d'aquests posicionaments, els Consellers cenetistes es defensaren com pogueren. Conscients de la utilització política que es feia de la violència i dels "incontrolats", Santillán afirmà que esperava el seu plantejament. No obstant, ell ho relacionava amb el problema de l'atur a les ciutats i l'acapament de productes agrícoles al camp. Afegí que mancaven algunes matèries primes i que aviat podien aturar-se moltes fàbriques, amb la qual cosa, "totes les mesures d'Ordre Públic fallaran". Companys li contestà que la manca de treball estava relacionada amb el desordre i la manca de control i que no podia continuar una situació en la que quan es socialitzava una fàbrica, si n'hi havia beneficis eren pels obrers i si n'hi havien pèrdues, pagava la Generalitat, com tampoc podia permetre's que els Comitès cobressin els lloguers i els malmetessin.. Per la seva banda, com Santillán, Herrera digué que no li estranyava que es plantegés el problema de l'ordre públic, però afegí que els termes en els que s'havia parlat no es corresponien amb el nou ordre de coses i que en els grups incontrolats s'excusava tothom. I Domènech, digué que no creia que amb mesures de força es solucionés el problema, que no es podia donar carta blanca per a seguir aquest camí, i que calia examinar cada cas en el Consell, abans de procedir.

No es prengué cap acord concret que apuntés en la direcció que alguns dels Consellers demanaven, però les condicions anaven madurant. Fou en aquest context, que el nou Comissari General d'Ordre Públic, Rodríguez Salas, declarà públicament que estava "decidit a acabar amb els incontrolats".⁵⁹ Dues setmanes més tard, el Consell prenia l'acord de declarar d'urgència el projecte d'unificació de les forces d'Ordre Públic.⁶⁰ El 12 de febrer, Artemi Aiguader, presentava un informe al Consell de la Generalitat, que incloïa tota una sèrie de disposicions que, en la seva opinió, calien per a reorganitzar els serveis d'Ordre Públic. Entre les més importants destacaven en primer lloc, el Decret pel qual es dissolien els Cossos de Seguretat i Assalt, Guàrdia Nacional Republicana, Investigació i Vigilància i Patrulles de Control, i es creava el Cos de Seguretat Interior. Segonament, el Decret pel qual es dissolien els Consells d'Obrers i Soldats i es prohibien que les forces armades poguessin pertànyer a cap partit polític u organització sindical. I en tercer lloc, el Decret que establia la dissolució de les Conselleries de Seguretat Interior i Defensa dels Ajuntaments. A més, es plantejava la creació d'unes Comissaries regionals -una a cadascuna de les capitals de regió, es a dir, a Barcelona, Girona, Tarragona, Reus, Tortosa, Vic, Lleida i Tremp- que estarien sota el control de la Direcció General de Seguretat -nova denominació que es proposava per a la Comissaria General d'Ordre Públic- i de la Conselleria. Aquesta Direcció General de Seguretat tindria la jurisdicció de totes les Comissaries d'Ordre Públic de Catalunya, de la inspecció de tots els serveis, i de la creació d'aquells que escapaven de la jurisdicció de les Comissaries regionals, com eren, els Serveis d'Informació, Fronteres, Estrangers, etc. Per a la vigilància de les fronteres, es proposava la retirada immediata de totes les Patrulles, milicians i Comitès d'Investigació, i la seva substitució per Agents del Govern.⁶¹

⁵⁹ *La Humanitat*, (26-XII-36).

⁶⁰ *Ibidem*, sessió corresponent al dia 10 de febrer de 1937.

⁶¹ "Informe que el Conseller de Seguretat Interior presenta al Consell de la Generalitat" (12 de febrer de 1937). Annex a l'informa, aquest document en el que es fonamentava la necessitat dels canvis que es proposaven, incloïa un "Sumari de les disposicions que el Conseller de Seguretat Interior presenta al Consell de la Generalitat per a portar a cap la reorganització dels serveis d'Ordre Públic". El Sumari era el següent: I. Informe; II. Decret traspasant a la Generalitat la Guàrdia Nacional Republicana; III. Ordre organitzant la plantilla de la Guàrdia Nacional Republicana; IV. Decret creant les Comissaries Regionals; V. Ordre indicant les funcions que tindran els Comissaris Regionals; VI. Decret creant la Direcció General de

L'abast de les reformes que es proposaven era enorme i apuntaven directament vers el desmantellament del poder armat dels cenetistes i del control que exercia sobre l'ordre públic, especialment a les comarques. Aiguader portà el seu informe a la Junta de Seguretat. La seva intenció era -a banda de cobrir l'expedient d'“escoltar-los”- que fos aprovat o, en cas contrari, que es poguessin afegir "en forma de vots particulars, els punts de vista que discrepin del seu pensament, a fi d'elevant-lo tot plegat al Govern de la Generalitat", davant el qual, es comprometia a presentar-lo⁶². Tothom es posicionà en la forma que hom podia preveure. Guinart, exposà l'acord total de l'ERC amb el projecte. Fàbregas, en nom de l'ACR, expressà igualment -amb petites reserves- la seva conformitat, mentre que el rabassaire Rebull, demanà un ajornament per a poder consultar-ho amb la seva organització, tot i que avançà la seva convicció que la UR estaria d'acord. En nom de la UGT, Rodríguez Salas, manifestà també el seu acord i afegí que en opinió de la seva organització havia de deixar de funcionar "la Junta de Seguretat Interior com a organisme polític i ha de quedar solament com a organisme tècnic consultiu, donat que el sentir polític de les organitzacions ja pot manifestar-se en el si del Consell de la Generalitat". Per la seva banda, Aurelio Fernández, objectà que no havia tingut temps suficient per a estudiar-ho i demanà l'ajornament d'uns quants dies "a fi de poder donar-ne compte a l'organització que representa i portar el punt de vista de la mateixa a la propera reunió". Coll, en representació del POUM, s'adherí a aquesta petició.⁶³

Aquesta seria la última sessió que celebraria la Junta de Seguretat.⁶⁴ El projecte de reforma de l'Ordre Públic portaria a la seva dissolució, fins i tot, abans que aquest s'aprovés. Ja no tornaria a reunir-se perquè, a més, la

Seguretat; VII. Decret dissolent els Cossos de Seguretat i Assalt, Guàrdia Nacional Republicana, Investigació i Vigilància i Patrulles de Control, creant el Cos de Seguretat Interior; VIII. Decret dissolent el Consell d'Obrers i Soldats i prohibint que les forces armades pertanyin a cap partit polític i sindical; IX. Decret dissolent les Conselleries de Seguretat Interior i de Defensa dels Ajuntaments; X. Decret reorganitzant els serveis de la Delegació especial de l'Estat; XI. Decret restablint la censura.

⁶² Actes de la Junta de Seguretat Interior, sessió corresponent al dia 15 de febrer de 1937.

⁶³ *Ibidem*.

⁶⁴ No tenim constància de que la Junta de Seguretat Interior celebrés cap més reunió. De fet, *La Humanitat* del 21 de febrer de 1937, recollia unes manifestacions de Joaquim Dardalló -secretari del Conseller de Seguretat- en les que aquest havia explicat als periodistes que a la darrera reunió de la Junta, aquesta havia discutit i havia informat favorablement en relació al projecte de reorganització de l'Ordre Públic a Catalunya que havia presentat el Conseller, i que s'havien fet "petites esmenes que no alteraven l'esperit de l'esmentat projecte".

discussió sobre el projecte de reforma es traslladà al Govern directament. Per la seva banda, aquest començà la discussió de la manera que més afavoria als partidaris de resoldre el tema definitivament: amb exemples concrets en els que es posava de manifest el desordre revolucionari i els problemes que generaven els sectors que no volien acceptar les disposicions governamentals. A la reunió del dia 17 de febrer, el Conseller Aiguader obre la discussió informant sobre la situació de l'Ordre Públic als municipis del Baix Ebre. "Diu -recull l'acta- que l'ha visitat una Comissió d'un centenar de persones, representants de tots els partits i organitzacions de diversos pobles, excepte de la CNT. Remarca el perill de que es produeixi una situació semblant a la que va promoure els fets de la Fatarella, puix no es demana altra cosa que el més estricte compliment de les disposicions del Govern i, a tal fi, la força pública necessària per a fer-les complir. El Conseller Santillán proposa que abans de prendre cap resolució s'investiguin les causes directament. El Conseller Aiguader manifesta que per persones de la seva confiança té informació abastament. El Conseller Vidiella creu que una investigació dilata la solució del problema i la pagesia es revolta contra les extralimitacions perquè es troba desesperada. El Conseller Herrera diu que no s'ha de permetre la coacció de les comissions que acudeixen a les portes del Consell de la Generalitat per a pressionar el Govern. El Conseller Aiguader remarca la il·legalitat comesa amb motiu de les col·lectivitzacions i insisteix en la necessitat de preveure el desordre i les conseqüències de la indignació popular. Denuncia l'emissió de vals, a nom de la col·lectivitat de Móra d'Ebre que són de curs obligatori a causa de les coaccions. Creu que la sola presència de força pública impediria aquests fets. El Conseller Primer proposa que el Consell acordi declarar la nul·litat d'aquestes emissions i de totes les similars, considerant-les fraudulentas. I així s'acorda. El Conseller Sbert remarca que les facultats d'emissió representen una circulació fiduciària a crèdit i que l'interès públic exigeix que estigui reservada exclusivament al Govern. Demana que es faci una declaració pública en nom del Govern i en aquest sentit. El Conseller Calvet, referint-se a denúncies que ha rebut diu que s'obliga als pagesos a entregar

efectiu a canvi d'aquests vals. El Conseller Vidiella demana que els responsables d'aquestes emissions siguin posats a disposició dels Tribunals Populars. El Conseller Esgleas diu que abans de prendre cap resolució s'han de requerir els Comitès de pagesos per tal que intervinguin. El Conseller Valdés proposa que en el Decret acordat es declari que estaran subjectes a les mateixes sancions que les aplicades als falsificadors de moneda. El Conseller Domènech remarca que es necessari abans comprovar si aquests vals circulen fora de la col·lectivitat. El Conseller Aiguader insisteix en que circulen emparats per la coacció. El Conseller Primer diu que no es pot continuar aquesta política de dilatar les solucions a pretext de no voler enterar-se de la gravetat del problema. Creu que ha de decretar-se formalment la prohibició d'aquestes emissions i resoldre amb urgència el problema greu d'ordre públic. Proposa que una Comissió de Consellers vagi a aquestes comarques a informar-se directament. S'acorda, de conformitat amb les propostes del Conseller Primer formalitzar el Decret i així mateix enviar una Comissió de Consellers constituïda per Santillán, Vidiella, Calvet i Sbert. A proposta del Conseller Esgleas s'acorda que s'agreguin a dita Comissió un representant de les dues sindicals UGT i CNT, un de la Unió de Rabassaires i un de l'Esquerra Republicana. A proposta del Conseller Primer s'acorda agregar a la Comissió, el Secretari de la Junta de Seguretat. S'acorda, de conformitat amb la proposta del Conseller Sbert fer una declaració pública condemnant aquestes emissions i les col·lectivitzacions il·legals."⁶⁵

Tres dies després, en una nova sessió del Consell Executiu, Sbert informava del resultat de la visita a Móra d'Ebre i proposava la següent resolució per a que s'aprovés:

"Primer.- Que fins i tant no sigui establert el règim de col·lectivitzacions i d'explotació agrícola totes les col·lectivitats hauran de deixar des d'ara en llibertat efectiva a tots els seus membres per a retirar-se voluntàriament, reintegrant-los les terres i tots els béns que varen aportar-hi, sempre que no els hagin rebut per altres conceptes.

Totes les col·lectivitats i entitats locals deuran respectar als parcers, arrendataris, masovers i cultivadors del camp deixant-los per a conreu les terres que tenien, encara que llurs propietaris hagin estat declarats facciosos, amb la limitació de la terra que els sigui deixada per a cultivar ha d'ésser treballada directament i en règim familiar. Tot l'excedent de terres que requereixin el treball assalariat per a poder atendre el seu conreu podrà ésser col·lectivitzat d'acord amb les disposicions decretades pel Govern de la Generalitat. L'intercanvi de braços entre els petits propietaris i conreadors del camp serà autoritzat.

Segon.- Són declarades nul·les i sense efecte totes les col·lectivitzacions i incautacions de béns mobles i immobles que no s'hagin fet d'acord amb el Decret de Col·lectivitzacions i deuran reintegrar-se aquests béns a llur estat anterior.

Tercer.- El Govern de la Generalitat establirà per Decret, en breu termini, el nou règim jurídic de la terra.

Els Consellers Santillán, Calvet i Vidiella s'adhereixen a la proposta que en nom de tots ha formulat el Conseller Sbert i és aprovada pel Consell."⁶⁶

L'acord representava un important pas endavant des del punt de vista del compromís de tots els seus membres, i des del punt de vista de presentar una situació que "preparava" les disposicions que sobre l'Ordre Públic, pensava aprovar el Govern. D'altra banda, significava desautoritzar els sindicats cenetistes que emparant-se en resolucions com la de l'Assemblea de Móra, persistien en el seu empeny en col·lectivitzar la terra, al marge de les disposicions i els acords oficials. Però el cop d'efecte el donà el mateix Companys a la següent reunió del Consell, en la que va amenaçar amb la seva dimissió. "No estic disposat a presidir un desordre, ni a fer-me solidari del desastre que aquest desordre forçosament ha de produir, i ha arribat el moment en que estic obligat a no continuar ni un moment més en aquesta situació".⁶⁷

⁶⁵ Acta de la reunió del Consell Executiu, celebrada el 17 de febrer de 1937.

⁶⁶ Acta de la reunió del Consell Executiu, celebrada el 20 de febrer de 1937.

Mentre el Govern debatia, es desenvolupà una campanya de signe diferent. Entre les reaccions contràries, la més contundent i la més elaborada - també la més previsible- fou la que realitzà el POUM. El seu òrgan, *La Batalla*, denunciava una "maniobra reformista" que apuntava contra la Revolució. "Se quiere crear, o mejor dicho, reorganizar -deía una editorial del periòdic- cuerpos o instituciones que deberían haber desaparecido como tales. Y se intenta que sean esas instituciones las que efectúen la vigilancia y lleven el control de la retaguardia. Sobre este extremo, de fundamental importancia, la clase trabajadora no puede hacer la menor concesión (...) Las Patrullas de Control, fuera de los defectos que puedan tener, son, hoy por hoy, el único cuerpo de Orden Público que puede ofrecernos garantías revolucionarias. Es una conquista de la revolución -conquista de máxima importancia- que es necesario defender".⁶⁸ Dies després, una altra editorial, que reproduïa una declaració del Comitè Executiu del POUM en la que es qualificava el projecte de "francament contrarevolucionari", s'entrava més en el contingut i s'apuntaven alguns dels arguments: "Nada tenemos que objetar en principio a la fusión de todos los Cuerpos de Seguridad Interior. Lo que no podemos admitir es la composición que se pretende darle, ni el sistema de mando ni su funcionamiento general. De acuerdo con el proyecto, las Patrullas de Control, único organismo que puede merecer la confianza de los trabajadores revolucionarios, quedan ahogadas por los elementos de otros cuerpos armados y, por lo tanto, completamente desnaturalizado su carácter. Añadiendo a esto que el 50 por 100 de las vacantes que se produzcan será destinado a la antigüedad y las restantes se proveerán por concurso (...) os formareis una idea clara del alcance de la reforma proyectada. A nuestro entender, la fusión tendría que realizarse a base de las Patrullas de Control, aumentando el número e incorporando al nuevo Cuerpo a los elementos procedentes de los antiguos Cuerpos que hubiesen demostrado su fidelidad a la causa proletaria."⁶⁹

⁶⁷ Acta de la reunió del Consell Executiu, celebrada el 24 de febrer de 1937.

⁶⁸ *La Batalla*, (19-II-37).

La defensa de les Patrulles de Control, es a dir, la defensa d'una Policia al servei de la Revolució -i no de l'antifeixisme-, serà l'element comú de tots els que s'hi oposaran al projecte de reforma de l'Ordre Públic. El POUM mobilitzà totes les seves forces, i l'escassa influència que li quedava a l'interior de la Comissaria General d'Ordre Públic i entre els militants que tenia en els Grups d'Investigació i a les Patrulles de Control, per a fer campanya en contra. "El proyecto -deía un manifest del Comitè del POUM de Grups d'Investigació i Patrulles de Control- está dirigido esencialmente a formar una fuerza mercenaria y al margen de las organizaciones revolucionarias de la clase trabajadora (...) la clase trabajadora y los miembros de las organizaciones armadas que sean sinceramente revolucionarios, deben impedir la implantación del proyecto contrarevolucionario del Consejero de Seguridad Interior"⁷⁰.

La CNT, molt més controlada -a diferència del POUM, formava part del Govern- serà també molt més moderada en les seves manifestacions. De fet, la *Solidaridad Obrera* només abordarà la crítica des del punt de vista d'exigir que el nou Cos de Seguretat contemplés una majoria de membres procedents de les Patrulles com a garantia revolucionària. Altres òrgans periodístics, afins al moviment llibertari però menys "controlats", anaren una mica més enllà. Així, a *La Noche*, Jaime Badius sortia en defensa de les Patrulles, i afirmava rotund que es vivia "en pleno oleaje contrarevolucionario", mentre que Jacint Borràs, criticava el fet que els membres del nou Cos de Seguretat no poguessin estar afiliats a un partit o sindicat.⁷¹

⁶⁹ *La Batalla*, (24-II-37). La crítica s'ampliava a d'altres aspectes que contemplava la reforma. "En cuanto a los mandos - continuava la declaració- el proyecto es aún más reaccionario, puesto que los confía a los Jefes y Oficiales procedentes de los antiguos Cuerpos, y para cubrir las vacantes, se concede derecho preferente a los que hayan cursado estudios especiales, es decir, que el nuevo Cuerpo de Seguridad Interior, queda enteramente en las manos de la antigua oficialidad y de los niños bien." A més, es criticava el projecte de dissolució de les Conselleries de Seguretat Interior i de Defensa dels Ajuntaments, així com el projecte de substitució de la Junta de Seguretat, per un Consell de Seguretat que tindria funcions merament consultives, i en el que la representació de les organitzacions obreres quedaria mediatitzada per la composició que es proposava.⁶⁹ "Cada una de estas reformas es un atentado a la clase trabajadora (...) El Consejero tiene todos los resortes del Orden Público en sus manos: en las localidades la clase obrera queda desamparada y desarmada (...) y para acentuar aún más el carácter contrarevolucionario del proyecto, se pretende desligar a los trabajadores que formen parte del Cuerpo de Seguridad Interior de las organizaciones políticas y sindicales (...) El Orden Público ha de estar en manos de la clase trabajadora. Y para conseguirlo hay que mantener la Junta de Seguridad en su forma actual; crear un Cuerpo de Seguridad Interior basado fundamentalmente en las Patrullas de Control."

⁷⁰ V. el Manifest del Comitè de grups d'Investigació i Patrulles de Control del POUM, publicat a *La Batalla*, (27-II-37).

⁷¹ V. els articles publicats a *La Noche* de Jaime Badius "Las conquistas de las primeras jornadas. El proletariado ha de recabar su más firme sostén" (26-II-37), "Atención, trabajadores ¡Ni un paso atrás!" (2-III-37), "Actitudes contrarevolucionarias. Las

Però des del bàndol més governamental, també es feia campanya. *La Humanitat* i *Treball* insistien sistemàticament en la línia de reforçar l'autoritat del Govern i acabar amb totes les resistències a les seves disposicions. "Un Govern, un Exèrcit, un ordre" titulava *La Humanitat* del 26 de febrer. "Ja ni ha prou de discursos, de manifestos i, sobretot, de discussions i de polèmiques ¿No coincidim tots en la necessitat de guanyar la guerra? ¿Aleshores per què han de sortir a la superfície les diferències de partit i d'organització? ¿Per què ha de tolerar-se el crim, el pillatge i l'acció incontrolada? Ja és hora que s'acabin els experiments i les autonomies arbitràries; ja és hora que s'acabin els provocadors, sabotejadors i els inconscients, i que fem la guerra amb la duresa, la consciència i la disciplina necessàries."

L'agitació a favor o en contra de la reforma que es projectava, s'estengué per tots els mitjans polítics i arribà també a les forces d'Ordre Públic. En efecte, encoratjades per aquesta campanya, Barcelona viurà per primera vegada una manifestació de membres dels cossos policials, en ocasió de l'enterrament d'un dels seus agents mort a Granollers en circumstàncies desconegudes. El fet era indicatiu de la situació i de com s'estaven mobilitzant totes les forces i tots els recursos, per a intentar capgirar-la: una vegada finalitzà l'acte funerari, una part dels congregats -membres de les forces d'Ordre Públic- desfilà en manifestació davant la Comissaria General d'Ordre Públic i la Generalitat i presentaren tota una sèrie de reivindicacions, entre elles, la destitució del Cap de Serveis de la Comissaria, Dionís Eroles, i que les ordres emanessin directament dels seus Caps i del mateix Govern. L'acció representà un autèntic cop d'efecte, que havia estat precedit per un manifest publicat el dia anterior, en el que els membres dels cossos policials reclamaven -en una clara identificació amb la campanya que duïen a terme l'ERC i el PSUC- "el compliment estricte de les consignes i acords del Govern".⁷² La reacció airada de la CNT davant aquesta manifestació -en la que va veure una instrumentalització de les forces d'Ordre Públic contra l'organització

posiciones neutras son nefastas" (6-III-37), i de Jacint Borràs "Apostillas a un Decreto. El Orden Público y la Revolución" (9-III-37).

⁷² *La Humanitat*, (26-II-37).

confederal- provocà que el Conseller de Seguretat Interior obrís un expedient informatiu i que el Govern de la Generalitat condemnés els fets.

Aquests moviments es produïen mentre el Consell Executiu ultimava els decrets que materialitzaven l'anunciada reforma. Després de quatre sessions consagrades a aquest tema, finalment l'1 de març, coincidint amb una gran manifestació celebrada a Barcelona a favor de la constitució d'un Exèrcit Regular, eren aprovats tots els decrets que feien referència a l'Ordre Públic.⁷³ "Después de mil cabildos y discusiones, - deia *La Batalla*- tras vencer la débil resistencia que algunas organizaciones pudieran oponer, el Consejo de la Generalidad de Cataluña ha consumado su obra (...) Todas las conquistas, todas las imposiciones que respecto a la vigilancia de la retaguardia había logrado la revolución, han sido liquidadas. Las Patrullas de Control, es decir los organismos controlados directamente por las organizaciones revolucionarias, han sido disueltas (...) El "nuevo orden", anunciado tan extensa y profusamente en proclamas, carteles y manifiestos, y hoy proclamado oficiosamente, significa clara y llanamente un retorno a tiempos ya superados, concretamente: a la situación anterior al 19 de julio (...) La disolución de los diferentes Cuerpos -tales como GNR, Seguridad y Asalto, Investigación y Vigilancia- resultará más nominal que efectiva. Y resultará más nominal que efectiva puesto que todos sus componentes serán los que formen los cuadros principales de este nuevo organismo denominado de Seguridad Interior."⁷⁴

Òbviament, de forma molt diferent valorava *La Humanitat* les disposicions aprovades. "Catalunya podrà comptar amb uns serveis que seran la garantia, el respecte i l'afecte de tots els ciutadans", deia els titulars del periòdic del dia 3 de març. Aiguader explicava així la importància del que s'havia aprovat, i sobretot, la incidència que tindria a les comarques: "Un dels aspectes primordials de l'Ordre Públic, més o menys trasbalsat durant aquests últims temps, és de poder comptar amb una organització que permeti tenir

⁷³ Les disposicions aparegueren en el *Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya*, del 4 de març, incloent-hi el decret pel qual es dissolia la Junta de Seguretat, substituïda per un Consell de Seguretat de Catalunya

atesos i controlats aquests serveis a les comarques, amb el fi que, a totes les contrades de Catalunya sigui possible, en un moment donat, sortir al pas de qualsevol incident, intervenint-hi en forma immediata per tal d'evitar fets lamentables com els que dissortadament s'han produït"⁷⁵. Aiguader es referia a l'estructuració dels serveis a través de les Comissaries regionals, a les quals se les dotava del personal necessari per a desenvolupar la seva funció, un element imprescindible per a restablir de forma efectiva el control del Govern sobre l'ordre públic a Catalunya, arrabassant-lo als grups de milicians que ho exercien per compte de Comitès que encara subsistien o de les Conselleries de Seguretat dels ajuntaments.

De nou, com ja succeí en ocasions anteriors, el camí semblava deslliurar-se pels qui volien el restabliment complet i absolut de l'autoritat del Govern de la Generalitat. Però de nou també, es creuà pel mig la resistència de la militància cenetista que obligà als seus representants en el Govern a qüestionar algunes de les disposicions que ells mateixos havien acceptat. Val a dir que aquesta reacció es produí sobretot *a posteriori*, es a dir, una vegada s'havien aprovat. El portaveu del moviment llibertari del Baix Llobregat clamà per la dimissió d'Aiguader "por contrarevolucionario, por fascista probado"⁷⁶. El 20 de març, la Federació Local de Grups Anarquistes de Barcelona, demanava l'anul·lació immediata del decret d'Ordre Públic, mentre que d'altra banda, els representants cenetistes als organismes oficials continuaven essent posats contra les cordes, a propòsit de determinades accions de militants anarquistes⁷⁷. El 26, el Govern es declarava en crisi. Companys manifestà: "els

⁷⁴ *La Batalla*, (3-III-37)

⁷⁵ Declaracions d'Aiguader al periòdic *Ultima Hora*, recollides a *La Humanitat* (4-III-37). El Conseller també es referí als Consells d'Obrers i Soldats "que han acabat la seva missió" perquè la tasca de depuració que calia fer en els cossos d'Ordre Públic, "ja es finida". Aquestes manifestacions d'Aiguader foren contestades amb una nota pel Secretari General dels Consells d'Obrers i Soldats, en la que es criticava l'argument emprat per a justificar la dissolució dels mateixos. "Debemos manifestar públicamente para conocimiento del pueblo y de cuantos organismos políticos o sindicales colaboraron en la lucha antifascista, que de cuantas denuncias hemos presentado, de los elementos facciosos, a la Consejería de Seguridad Interior, no se ha tomado hasta el presente resolución alguna sobre los mismos, por lo que continúan, en la actualidad, dentro de los Cuerpos" (*La Batalla*, 7-III-37).

⁷⁶ *Ideas*, (11-III-37).

⁷⁷ L'acció d'alguns grups anarquistes era invariablement utilitzada en un doble sentit: pel dirigents cenetistes per a intentar disciplinar els seus rengles, i per la resta d'organitzacions contra els representants de la CNT, per a posar l'accent en la manca d'autoritat d'aquests davant la seva militància. Per exemple, el propi Aurelio Fernández, es veia en l'obligació d'enviar el següent comunicat al Comitè Regional, per a que aquest ho enviés a tots els quadres: "me veo precisado a dirigirme otra vez -una vez más- a todos los Comités responsables de la CNT y la FAI para que éstos transmitan a los sindicatos y grupos para ver de

motius del problema plantejat són molt semblants als que determinaren la crisi anterior"⁷⁸. Després d'un intent abortat de solució a començaments del mes d'abril, la crisi del Govern de la Generalitat es resoldria el 26, a la vigília dels fets que portarien a la sublevació d'una part del proletariat barceloní, i després que totes les organitzacions acceptessin les modificacions que introduí la CNT en els decrets aprovats.⁷⁹

El projecte de reforma de l'Ordre Públic, es a dir, l'intent de recuperació de llur control per part dels poders legals, i la resistència que trobà, havien provocat una nova crisi. Els Fets de Maig que tindrien lloc pocs dies després, arreglarien el problema de l'Ordre Públic amb uns altres criteris ja coneguts: el Govern de la República es féu càrrec directament dels serveis i la Generalitat perdé totes les competències en aquesta matèria. La transició de l'ordre revolucionari a l'ordre republicà o antifeixista, element clau en el procés de recomposició de l'aparell institucional i del restabliment de l'autoritat i legalitat republicanes, es realitzà sota el signe d'una forta centralització i no deixà cap altre espai. Abans però, amb motiu de l'atemptat contra Roldàn Cortada el 25 d'abril, el PSUC presentava al Consell de la Generalitat un document en el que es detallaven els considerants per a justificar la dissolució de les Patrulles de Control i la unificació de l'Ordre Públic sota la direcció de l'Estat:

"1.- Retirar totes les forces armades de la frontera i zona fronterera deixant allí exclusivament les forces que depenguin directament del Conseller de Seguretat Interior, fent reconèixer el dret del Govern de la República a ocupar la línia oficial fronterera, en la forma que cregui convenient; 2.- Retirar

terminar con esa diaria y continua desaparición de ciudadanos, lo cual me pone en evidencia ante las autoridades y muy particularmente ante los elementos de partidos y organizaciones que aprovechan toda acción y momento para desprestigiar a los compañeros que actuamos en nombre de la CNT en el Orden Público" (Còpia d'un comunicat enviat a la Secretaria del Comitè Regional de la CNT pels representants d'aquesta organització en el Consell de Seguretat Interior, 10-IV-37. AHN-SGC, PS-Barcelona, *lligall 1407*).

⁷⁸ *La Humanitat*, (27-III-37).

⁷⁹ V. "Actas de reuniones celebradas ante la crisis de abril de 1937" (AHN, *lligall 11*). El procés de resolució de la crisi fou en aquest cas molt llarg i precisà de moltes reunions entre representants de les organitzacions. En una d'elles, s'arribà a l'acord de que en l'aplicació dels decrets de reorganització dels serveis d'Ordre Públic es tindrien en compte les següents observacions: que les vacants produïdes per la depuració serien cobertes de forma equitativa entre les organitzacions que participaven en el Govern de la Generalitat; que els Alcaldes podrien conferir les funcions d'Ordre Públic a un altre Conseller Municipal d'acord amb el Ple de l'Ajuntament; i tercer, que es respectaria la conservació de l'afiliació política i sindical del personal que integrés el Cos Únic de Seguretat.

de les carreteres de Catalunya tots els controls que no siguin directament exercits per forces que depenguin del Conseller de Seguretat Interior; 3.- Compliment del decret de la Generalitat sobre la recollida d'armes de guerra, i compliment del decret de la formació dels municipis i per tant dissolució dels Comitès que s'atribueixen funcions municipals o d'Estat; 4.- Dictar un decret sancionant tots els atemptats a la llibertat de sindicació i les coaccions als camperols, com a fets que afavoreixen la tasca del feixisme; 5.- Creació immediata del Consell Superior de Guerra i reorganització de la Comissió d'Indústries de Guerra, en compliment de les promeses fetes públiques a la solució de la crisi".⁸⁰

La CNT intentà endarrerir tant com pogué l'acord de dissolució de les Patrulles -aquesta no es produí fins el 9 de juny- mentre, d'altra banda, amb una certa discreció, esperonava a la seva militància per a que demanessin l'ingrés en el nou Cos de Seguretat, amb l'objectiu de que aquest no es formés en un percentatge molt elevat amb elements procedents dels cossos policials. La prevenció dels cenetistes no era injustificada: el nou Cos de Seguretat hauria d'incloure uns 1500 individus provinents de la GNR, que pertanyien a la Cinquena Zona i que foren traspassats a la Generalitat, més òbviament la resta de cossos policials de servei a Catalunya, que gairebé en la seva totalitat, demanaren igualment l'ingrés. Només del Tercer Terç de la GNR, havien sol·licitat l'ingrés en el nou Cos de Seguretat, entre les diverses Comandàncies de Barcelona, Girona, Lleida i Tarragona, 2209 homes.⁸¹

Després de gairebé un any de l'inici del conflicte revolucionari, la reorganització dels serveis policials es completà amb la dissolució de l'únic vestigi que quedava de les jornades de juliol i la seva absorció per un nou cos d'ordre públic, en el que tindria absoluta preponderància, des del punt de vista dels comandaments i dels elements que l'integraren, els membres dels antics cossos policials, i de les organitzacions que més decididament havien donat

⁸⁰ Arxiu Tarradellas, *carpeta Ordre Públic, 8.A.*

⁸¹ ANC, capsa 89 "Relación del personal de este Tercio que solicita formar parte del nuevo Cuerpo de Seguridad Interior de la Generalidad de Cataluña, 23-III-1937". En total es presentaren 979 instàncies de la Comandància de Barcelona; 452 de la de Girona; 363 de la de Tarragona; i 419 de la de Lleida. Del total d'aquestes instàncies es deduïren 4. A aquestes instàncies

suport a aquesta línia. Es tancava així, la transició de l'ordre revolucionari dels primers mesos a l'ordre republicà "antifeixista", més en consonància amb la política del Govern de la Generalitat i de la República i amb els seus objectius polítics. La diferència entre una i altra la començarien a notar ràpidament tots els elements revolucionaris: hom se sap que la nova política d'ordre públic es dirigiria a continuació indistintament contra els elements "feixistes", es a dir, contra els enemics polítics del règim republicà, consideració en la que no necessàriament s'inclouïen els elements que pertanyien a les classes benestants, i contra els qui en el passat recent o en el present, representaven la negació del programa de restauració republicana i de liquidació de les conquestes revolucionàries. Així, a l'empara del nou estat de coses i de la situació oberta després dels Fets de Maig, foren detinguts i processats no només els dirigents del POUM, sinó centenars de militants cenetistes encausats per "propaganda il·legal" o per delictes "contra la propietat", que acabaren a la presó, enmig de la impotència de la seva organització per a impedir-ho, i de la manca de resposta política dels dirigents de la CNT, decididament compromesos amb l'edificació de l'ordre antifeixista.⁸² Entre 1937 i 1938, la qüestió dels "presos" es convertiria en un mal somni per a la direcció cenetista i en objecte de reivindicació permanent per part de les bases de la CNT que exigien la seva llibertat i una actitud més enèrgica de l'organització en la seva defensa.⁸³

s'afegiren 50 més, corresponents a Caps, Oficials i Guàrdies, que pertanyien a d'altres Comandàncies d'altres zones, que havien estat agregats a aquest Terç.

⁸² Al respecte, François Godicheau en la seva tesi ja citada, escriu: "la répression des organisations 'contestataires' ou 'révolutionnaires' a l'arrière du front n'est pas reductible à quelques dizaines de cas mal renseignés mais a concerné des centaines, des milliers d'individus. Elle a consisté en des milliers d'incarcérations en Catalogne et des centaines dans le Levant et en Aragon; elle a donné lieu a des centaines de procès, souvent explicitement politiques, contre une masse d'individus de tendance majoritairement anarchiste plutôt que communistes d'opposition (poumistes), contre des militants plutôt que des dirigeants" (pàg. 63). A partir de diverses fonts i dels arxius de la Comissió Jurídica Regional de la CNT, Godicheau ha pogut establir en més de 3700, el nombre de "prisonniers antifascistes" -c'est a dire membres d'organisations ouvrières- arrêtés entre avril 1937 et janvier 1939" (pàg. 65).

⁸³ *Ibidem*. "La prédominance de la question des prisonniers dans la presse clandestine est liée au fait qu'elle est au centre des préoccupations de la majorité des militants, et au départ des divisions et querelles internes dans le mouvement libertaire. Les journaux remplissent une fonction d'agitation que les Comités dirigeants de l'organisation en peuvent assumer publiquement, au grand jour. 'Anarquía' et 'Libertad' ont été créés pour satisfaire le besoin de propagande sur la question des prisonniers. Cela change très peu de choses au fait que la défense assurée par l'Organisation est essentiellement technique, avant de relever de la négociation de cabinets: l'agitation autour des prisonniers est en réalité dirigée vers les militants, pas vers les autorités. L'initiative de publier ces journaux correspond aussi sans doute a una négociation serrée entre la 'gauche' et la 'droite' du Comité Régional de la CNT" (pàg. 341).

TERCERA PART.
ELEMENTS PER A UN ESTUDI
DEL PODER REVOLUCIONARI A
CATALUNYA

Capítol 14. Característiques essencials en el procés de formació.

No repetirem ací el que, amb caràcter general, ja han assenyalat autors com César M. Lorenzo o Pierre Broué en relació als òrgans de poder revolucionari que sorgiren a tota la zona republicana¹. A tall de resum, i pel que fa referència al procés de formació i desenvolupament dels diferents poders revolucionaris a Catalunya, només ens interessa de moment, subratllar alguns dels aspectes més característics del que podríem anomenar com a primera fase dels mateixos, es a dir, la fase en la que es constitueixen, s'estructuren, i acorden les primeres mesures.

14.1. Formes de constitució.

Ja hem parlat del caràcter espontani del moviment de formació de Comitès, però es necessari precisar una mica més en relació a aquest tema. Cal establir una primera consideració, determinada per la composició social dels municipis catalans: a les poblacions en les que n'hi havia nuclis obreristes organitzats, gairebé sempre la iniciativa per a la formació del Comitè correspongué a les organitzacions obreres –en particular als sindicats- que iniciaren els primers contactes i les primeres actuacions, a partir -o paral·lelament- que convocaven a la població obrera a la mobilització. El moviment prengué inicialment la forma d'una vaga generalitzada de "defensa", es a dir, com a resposta o avís i en previsió del que pogués passar -com a acció d'advertiment tant als militars aixecats com als seus possibles seguidors en el camp civil-, amb l'adopció a més, de mesures pròpies d'una situació insurreccional: armament de grups de militants, requisos, vigilància i control de carreteres i entrades i sortides dels pobles a través de patrulles, i constitució abans o després d'un "Comitè", encarregat de dirigir les accions. Allà on els nuclis obreristes no es sentien amb força suficient com per impulsar

¹ A banda d'aquests autors, un resum i una reflexió també es pot trobar a Albert Girona Albuixech, "Algunes reflexions a l'entorn dels Comitès-govern de la Guerra Civil espanyola, 1936-1937".

directament la mobilització, les accions de defensa o la constitució del Comitè, pressionaren per a que fossin les autoritats municipals les que encapçalessin la seva formació. Com hem vist anteriorment, l'origen d'alguns d'aquests Comitès –especialment a les poblacions en les que la reacció popular a l'aixecament militar es manifestà a través d'una vaga general- estigué en la constitució d'un front sindical que es traslladaria immediatament a totes les organitzacions polítiques. Així fou, per exemple, a les ciutats de Lleida i Girona, on els sindicats prengueren la iniciativa d'organitzar la mobilització i, sobre aquesta base, constituïren un ampli front polític amb tots els partits que s'oposaven al cop militar. També cal considerar els Comitès que tingueren el seu origen en una doble iniciativa: la que es corresponia amb el Comitè del Front Popular allà on funcionava com a comitè d'enllaç abans del 19 de juliol, i la que es correspon amb la iniciativa de qualsevol de les organitzacions del moviment llibertari –CNT, FAI o JJLL-, que pràcticament en tots els casos acabarien fusionant-se de forma més o menys immediata. La majoria, però, foren el resultat de l'acord entre partits i sindicats establert en el decurs d'una reunió convocada a tal efecte per l'organització majoritària o per les autoritats municipals. En aquest últim cas, generalment la presidència del nou organisme anava a parar al propi alcalde, sense que això vulgui dir que aquest, o l'ajuntament com a institució, tinguessin una posició preeminent. Quan la iniciativa correspongué a les organitzacions obreres, normalment l'home que presidiria el Comitè o que passaria a exercir les funcions representatives d'aquest organisme, o que, en definitiva, apareixeria davant la població com el seu dirigent principal, pertanyia a una organització obrera.

Només en el cas dels municipis petits en els que l'única organització existent era l'entitat republicana, i la força de les organitzacions sindicals encara no havia tingut temps d'expressar-se, el Comitè que es formà no era altra cosa que l'ajuntament, i els seus membres eren els consellers que conformaven la majoria municipal que venia funcionant des de les eleccions de 1934. Quan es donaven aquestes circumstàncies, sovint el Comitè no fou constituït durant els primers dies sinó més tard, i especialment per a evitar les “visites” d'altres Comitès de les rodalies, més actius des del punt de vista de

l'aprofundiment de la revolució social, que podrien imposar amb la seva presència i/o tutela una altra correlació de forces al poble.

Cal considerar igualment la importància de l'existència d'una organització com la CNT, amb la seva línia "antiestatista", i el paper que tingué com a factor que facilità en primera instància que els Comitès que es constituïren, haguessin de fer-ho al marge dels ajuntaments i dels poders legals o amb més independència envers els mateixos, per a que l'organització confederal pogués participar. De forma probablement involuntària, s'incorporà un cert element de ruptura institucional des del principi, que s'afegí al trencament institucional producte de l'aixecament militar. D'altra banda, igualment es frustrà en part la possibilitat de que bona part dels Comitès que es constituïen, seguissin l'estela dels Comitès de Front Popular que havien funcionat en algunes localitats durant el període electoral de febrer del 1936, i durant els mesos posteriors fins el 19 de juliol.

La CNT, com a organització majoritària entre els treballadors catalans, tingué una presència important en la majoria dels Comitès que es constituïren. Molts dels seus militants foren els seus promotors i els presidiren. Cal precisar però que, a diferència d'èpoques anteriors, la situació revolucionària va col·locar a d'altres organitzacions en disposició, per primera vegada, de competir a molts llocs amb l'organització confederal, encara que globalment, les distàncies fossin considerables. El POUM fou una de les organitzacions - no en quant a número de militants, però sí en quant a influència-, com també ho seria la UGT.

Una vegada el Comitè s'havia constituït amb els representants de les diferents organitzacions que li donaven suport, la nova autoritat era presentada a la població sovint a través d'una assemblea popular o un míting, amb el doble objectiu de donar-lo a conèixer i buscar la ratificació i el suport popular. Per exemple aquest fou el cas a les ciutats de Sabadell, Igualada o Vic. En ocasions, també es féu senzillament amb la publicació d'un ban en el que s'informava de la seva formació, així com dels seus integrants, i de les consignes que s'havien de seguir.

14.2. Formes de representació.

El sistema per a designar el nombre de delegats que cada organització havia de tenir en el Comitè, seguí el criteri de la representació proporcional o la representació paritària, en funció de les següents circumstàncies: en els municipis en els que una organització gaudia d'una forta influència, normalment el Comitè es formà d'acord amb la proporció que establí aquesta mateixa organització que, a més, es reservà els llocs més importants; allà on no n'hi havia una força que dominés clarament, s'establí el sistema paritari. Val a dir que, en qualsevol dels procediments, no coneixem cap cas de disputes o conflictes pel nombre de representants que cada organització havia de tenir en el Comitè, i que aparentment totes les organitzacions que participaren de la constitució del nou organisme, acceptaren la correlació de forces que s'establí en la reunió inicial.

A banda d'aquestes característiques que podríem considerar bàsiques, en alguns comitès la composició –fos paritària o proporcional– vingué determinada en funció dels sectors “ideològics” o socials que hom considerà tenien dret a representació: així per exemple, en els Comitès de Sabadell o Igualada, s'establí la composició a partir d'un sector “llibertari”, d'un sector “marxista” i d'un sector “republicà”. Excepcionalment, en alguns pobles el Comitè es constituí exclusivament amb militants llibertaris que constituïen l'única representació obrera i que rebutjaren la col·laboració amb els representants republicans. No obstant, la tendència general fou la de respectar i garantir la representació de tots, amb dos importants descàrrecs: en una majoria de comitès controlats per la CNT, i en alguns casos també pel POUM o per elements socialistes, l'actitud que observaren les organitzacions durant els esdeveniments de juliol –sobretot allà on n'hi havia guarnicions militars que es sollevaren– era la que decidia la seva acceptació o no en el Comitè. En aquest cas, es trobaren sovint organitzacions com l'ERC especialment i, en casos molt més excepcionals la USC, que no foren admeses en alguns Comitès per no tenir una actitud “combativa”. Per extensió, aquesta actitud incloïa el suport a totes les mesures de caràcter revolucionari encetades pel Comitè, i a la

repressió contra els elements dretans, la qual cosa provocà en no pocs casos la retirada voluntària de l'Esquerra. L'ACR, acusada de "burguesa", fou sovint exclosa, i allà on existia i se li permeté participar en la constitució del Comitè, pràcticament limità la seva actuació en el mateix a aquest acte formal. Només en casos molt aïllats -Olot, Igualada-, alguns dels seus representants jugaren un paper més o menys important i es mantingueren fins al final de l'existència del Comitè. La segona excepció estaria representada per tots aquells casos en els que s'establí un criteri classista que negà la participació de les organitzacions republicanes. Potser el cas més extrem fou el de Lleida, ciutat on el Comitè no acceptà la representació de partits que no fossin obrers, però com hem vist abans no fou l'únic. Dins d'aquest apartat, cal tenir present un dels elements més característics: l'accentuada tendència classista que hom pot observar en la composició general dels comitès en els que, independentment que es respectés la participació i representació de tots els sectors mentre no s'oposessin a les mesures encetades per aquells, es garantia o s'intentava garantir gairebé sempre, d'una manera o d'una altra, la presència majoritària de les organitzacions obreres, enfront els elements republicans. D'igual manera, i en la mateixa línia, cal considerar els casos en els que l'ERC fou admesa a condició de que el seu representant o representants fossin obrers.

14.3. Formes d'elecció.

Generalment el procés d'elecció dels membres que formarien part del Comitè no traspassà els límits de les mateixes organitzacions a les que pertanyien i a les que representaven. Es a dir, foren les organitzacions –en general els seus comitès dirigits i, de forma extraordinària, el conjunt dels seus afiliats- les que designaren els militants que actuarien com a representants seus en el si del Comitè. A vegades, la designació dels membres que havien de constituir el Comitè, es realitzava en el marc d'una assemblea conjunta dels afiliats que pertanyien a les organitzacions que en formaven part, però quan es féu d'aquesta manera tingué més un caràcter referendari o de presentació, que de veritable elecció directa. L'excepció a aquesta dinàmica la constitueixen tots

aquells municipis –normalment, petits municipis- en els que el pes de les organitzacions polítiques i/o sindicals era menor o gairebé inexistent. En aquests casos, l'elecció es realitzava de forma més oberta en el decurs d'una assemblea popular en la que quedava constituït el Comitè. Eventualment, l'elecció directa fou també la fórmula utilitzada en aquells pobles en els que existia una única força amb gran influència i la unanimitat existent allunyava qualsevol perill de competència.

La rapidesa amb la que s'hagué d'actuar durant els instants inicials del moviment explica en part aquesta manca de democràcia en la designació, però sobretot cal tenir en compte la pròpia actitud de les organitzacions i el caràcter que la majoria d'elles conferí a aquests organismes revolucionaris. No obstant, la situació d'efervescència revolucionària i la irrupció de masses d'obrers i camperols a l'escena política introduí un important element de “correcció”: la realització d'assemblees convocades pels comitès per a informar de la marxa dels esdeveniments i dels assumptes d'interès local –com per exemple la col·lectivització de tal o qual sector o l'organització de la producció o dels proveïments- foren una pràctica habitual a molts pobles, impulsada per la pressió que venia de la base. Fins i tot en molts casos, quan les decisions que prenia el Comitè s'endevinava que podien ser polèmiques o simplement que afectarien a tota la població, aquestes eren objecte de discussió en assemblees populars convocades a tal efecte. També l'actitud dels membres dels Comitès era fiscalitzada o sotmesa a discussió a l'interior de les seves organitzacions i entre el conjunt dels afiliats. Pel que coneixem, el principi de la revocabilitat només funcionà quan fou exercida per cadascuna de les organitzacions que formaven el Comitè, per a substituir la seva representació per una altra, en funció de llur exclusiu criteri i sense que l'opinió de la resta de representants fos determinant. En alguns casos excepcionals -per exemple el propi Comitè Central de Milícies- el relleu del representant d'una organització per un altre requeria el vist i plau de la resta d'organitzacions sobre el substitut.

Entre els integrants dels Comitès es pot assenyalar igualment alguns elements d'interès. Pel que fa als que hi representaven a alguna de les organitzacions obreres, especialment en el cas dels sindicats, generalment eren

els seus dirigents els que ostentaven la representació. En el cas de les organitzacions republicanes, sovint es tractava dels militants que ostentaven algun càrrec municipal. Quan es donava aquesta circumstància, normalment és el símptoma de que les relacions entre la majoria municipal i les organitzacions obreres eren bones o, com a mínim, estaven exemptes de conflictivitat. En general, però, en el cas dels representants republicans, es pot observar una tendència a la substitució dels polítics que havien representat tradicionalment l'ERC durant el període anterior, per altres militants d'aquest partit, en consonància amb la renovació de la política local que s'operà durant els primers mesos del conflicte. Cal considerar igualment que, a diferència del que succeí a Barcelona, on l'aparell polític de l'Esquerra quedà força paralytat pels esdeveniments revolucionaris i per la defecció de molts dels seus dirigents, a les comarques, alguns dels diputats d'aquest partit -com per exemple, Canturri, Viadiu, Folch, ...- es mantingueren en el seu lloc, en les seves demarcacions, participant de l'activitat dels Comitès respectius.

14.4. Formes de funcionament i/o estructuració.

Les denominacions que adoptaren foren diverses –en alguns casos fins i tot alguns comitès tingueren més d'una denominació- en funció moltes vegades de l'orientació que pensaven endegar i/o de la força o forces predominants. Així per exemple, la CNT o el POUM utilitzaren genèricament la denominació de “comitè revolucionari”, “comitè revolucionari antifeixista” o “comitè popular antifeixista” allà on tingueren influència, deixant entreveure que la funció que els hi conferien anaven més enllà de les que estrictament es podien derivar d'una situació d'emergència, mentre que la denominació de “Comitè Antifeixista” o “Comitè Local de Milícies Antifeixistes” traduïa un cert equilibri entre les forces republicanes o més directament frontpopulistes i les abans esmentades. En canvi, allà on predominaven les forces progovernamentals –fonamentalment l'Esquerra Republicana i el conjunt de forces que constituïrien el PSUC- hom adoptà preferentment el nom més oficial de “Comitè Local de Defensa”, o el que representava més directament

la defensa de la legalitat vigent com era el de “Comitè del Front Popular”, nom al que se li afegí gairebé sempre el qualificatiu d’“Antifeixista” sense el qual, forces com la CNT no haurien participat. També és possible localitzar per àrees d’influència política o sindical determinades denominacions: per exemple, a la comarca del Maresme sovintejaren els “Comitès de Salut Pública” –de reminiscències que recorden clarament la revolució francesa i no pas la revolució russa-, nom utilitzat a Mataró i a d’altres poblacions properes en les que els antics Sindicats d’Oposició i també la Unió Socialista de Catalunya tenien una certa incidència. A les comarques lleidatanes, especialment al Segrià, molts prengueren la denominació de “Comitès Populars”, amb una clara semblança amb el que existí a la capital. A la zona del Bages, sovintejaren els “Comitès d’Enllaç”. En general, però, tot i que no s’establí més elements de coordinació que els imprescindibles, les poblacions que marcaven la pauta a nivell sindical –perquè eren la seu principal del sindicat a la comarca o perquè controlaven el gruix dels afiliats- es constituïren en el punt de referència dels comitès dels pobles del voltant. Cal assenyalar com a element significatiu que, quantitativament, foren molts pocs els comitès que adoptaren com a denominació alguna referència al Front Popular, la qual cosa indica tant la força de la CNT com el desig d’anar més enllà dels límits que imposava el propi programa electoral².

L’autonomia i competències locals foren notablement ampliades. En efecte, organitzats i estructurats com a autèntics governs, els comitès assumiran totes les funcions que corresponien als ajuntaments i les que es derivaren de la nova situació, fins i tot en els casos en els que no semblava que fos aquesta la intenció inicial. L’eclosió de forces obreres que no tenien representació municipal, així com la manca d’iniciativa que caracteritzà moltes vegades l’actuació inicial dels alcaldes i regidors de l’Esquerra Republicana –pràcticament la totalitat dels ajuntaments catalans estaven controlats per aquest partit abans dels esdeveniments de juliol-, afavoriren aquest procés. La pràctica

² A tall d’exemple, aquestes són algunes de les denominacions que adoptaren, de forma més general, els diversos Comitès que funcionaren a Catalunya durant el període de referència: “Comitè d’Enllaç Antifeixista”, “Comitè Antifeixista Revolucionari”, “Comitè Antifeixista”, “Comitè del Front Popular”, “Comitè Central Antifeixista”, “Comitè de Defensa Pública”, “Comitè de Salut Pública”, “Comitè de Milícies Antifeixistes”, “Comitè Local de Defensa i Control”, “Comitè Revolucionari Antifeixista”, “Comitè de Defensa Antifeixista”, o “Comitè Revolucionari de les Milícies Antifeixistes”.

desaparició de les forces d'ordre públic a la majoria de pobles de Catalunya, i l'existència d'una força miliciana controlada exclusivament pels Comitès, conferí a aquests últims d'un poder que cap altre organisme –a excepció de les mateixes organitzacions que el formaven- podia gaudir en aquells moments. No obstant, seria un error concloure que la base de la seva actuació i existència només està associada al monopoli de la violència i al control dels grups armats: també el fet que en general hi participessin totes les organitzacions, especialment els sindicats, investí als comitès d'una representativitat i d'una autoritat molt superiors a les que podia oferir qualsevol altre organisme, i que acabaria situant-se per damunt de qualsevol altra. I sens dubte, un fet tant o més important que l'anterior: l'endegament de mesures revolucionàries que revertiren en la població –per exemple, l'establiment d'impostos entre la gent benestant que possibilitaren l'endegament d'obres públiques que liquidaren provisionalment l'atur en algunes poblacions, garantint la manutenció de moltes famílies- els hi proporcionà d'un sòlid suport popular, que es mantindrà en la mesura que el sentiment general establia un lligam entre les conquestes de la revolució i la existència mateixa del Comitè que les defensava.

Les seccions en les que generalment es dividiren o estructuraren els Comitès, reflectia igualment el desig de controlar tots els aspectes de la vida ciutadana, incorporant a les funcions tradicionalment desenvolupades pels ajuntaments, altres pròpies del moment i que eixamplaren enormement l'autonomia local. Així a les seccions de Governació, Hisenda, o Sanitat i Assistència Social, funcions atribuïdes per la legislació als ajuntaments, s'afegiren les de Guerra, Defensa, Milícies, Treball, Incautacions o Registres. Al capdavant de cadascuna de les seccions o departaments, n'hi havia un delegat d'alguna de les organitzacions que formaven el Comitè, el qual s'encarregava, en solitari o amb la col·laboració de delegats d'altres organitzacions, segons els casos, de dirigir o coordinar les tasques assignades. Si les seccions eren moltes o estaven compostes per molts delegats, i especialment en els casos en els que els Comitès estaven constituïts de forma paritària, sovint es produïa un desdoblament per a facilitar el seu funcionament: el "Comitè", l'òrgan de representació política de totes les

organitzacions, actuava a tall de comitè central, es a dir, com a organisme superior que coordinava les tasques de les diferents seccions que depenien del mateix, i a les que teòricament dirigia. Les denominacions "Comitè Executiu" o "Comitè Central", utilitzades especialment en els casos dels Comitès de les grans ciutats -encara que és possible trobar la denominació de Comitè Executiu en el cas d'algun municipi petit- suggereixen l'existència d'un organisme "suprem" per sota del qual i depenen d'ell, n'hi havia altres Comitès, Seccions, etc. D'altra banda, el desig d'aparèixer com a l'autoritat del moment, així com, naturalment, la necessitat de controlar la informació escrita i de relacionar-se i orientar de forma permanent la població, va portar a molts comitès a crear els seus propis òrgans de premsa, després de la incautació del diari local de dretes. Tal fou el cas dels Comitès de Sabadell, Badalona, Molins de Rei, Sitges, Igualada, Vilanova, Reus, Palafrugell, Figueres, Mataró, Tarragona. L'enorme impuls unitari del moment, sens dubte es constituí en un element que facilità aquesta iniciativa. Això no obstant, cal considerar igualment les dificultats que oferia per a una organització sola, fora de Barcelona i les capitals catalanes, la publicació d'un periòdic, un fet que sens dubte frenà aquesta possibilitat.³ En relació al control de la informació escrita, hem trobat algun cas -per exemple a Xerta- en el que el Comitè designà la persona que havia d'exercir a la població, de corresponsal d'un periòdic d'àmbit supralocal.

A vegades, algunes de les seccions o comissions en les que normalment s'estructuraren els Comitès, assoliren un grau molt elevat d'autonomia en relació al mateix organisme del que en teoria depenien, i constituïren una espècie de "Comitè" dins del Comitè, o actuaren com si en realitat fossin el veritable Comitè. Hom pot observar aquest fenomen en localitats en les que el Comitè, presidit per una "autoritat" -normalment l'Alcalde-, propugnava una línia més moderada, de defensa de la legalitat republicana, mentre que els sectors que s'orientaven més obertament cap a la revolució social, no tenien força suficient com per a capgirar la situació o, senzillament, ja els hi anava bé

³ En alguns casos, com per exemple Manresa, el periòdic local *El Pla de Bages*, fou convertit en òrgan d'un partit, en aquest cas del POUM.

aquest repartiment de papers. En aquestes circumstàncies, sovint una de les seccions que constituïen el Comitè –normalment la de Guerra, Defensa o Milícies-, controlada pels militants més decidits o, si hom prefereix, pels militants partidaris d'aprofundir i ampliar les mesures revolucionàries, “s'independitzava” progressivament d'aquell i, sense trencar, actuava autònomament. Sovint també, aquestes seccions tenien una composició més favorable als elements revolucionaris i diferent a la del Comitè: generalment l'organització o organitzacions que controlaven o disposaven de més armes i material de guerra, s'assegurava una major representació. Els casos dels Comitès de Guerra de Girona o de Badalona, exemplifiquen aquestes situacions. Dins aquest apartat, cal considerar també aquelles situacions en les que les seccions que controlaven la força miliciana i exercien la repressió, comptaven amb l'acord tàcit de tot el Comitè per a dur a terme les accions més expeditives, per a la qual cosa en general gaudien d'una certa autonomia, prèviament concertada o acceptada tàcitament. D'igual manera, cal tenir en compte aquells Comitès que sorgiren com a resultat de més d'una iniciativa encetada en un o varis aspectes concrets en una mateixa localitat (per exemple, els proveïments, les milícies ...), i que per una o altra raó, subsistiren, mantenint una estructura diferenciada, però també una relació entre tots ells.

D'altra banda, tot i que sovint, molts comitès destacaren per les seves actuacions en matèria repressiva emparant o protegint un cert terrorisme de masses, i prenent acords que per la seva pròpia naturalesa no es deixava constància escrita, hom pot observar no obstant, una preocupació per demostrar una actuació transparent en els aspectes relacionats amb la gestió de recursos econòmics o financers municipals. Al respecte, foren molts els comitès que una vegada finalitzada la seva tasca i abans de dissoldre's, feren públic l'estat de comptes que es trobaren i el que deixaren. Fins i tot, alguns comitès –com per exemple els d'Igualada, Vilanova i la Geltrú o Castellar del Vallès- feren un balanç públic de la seva gestió, editant una publicació específica al respecte o utilitzant els mitjans de propaganda habituals per a informar al conjunt dels ciutadans de la seva gestió. Les precaucions per a no oferir massa detalls en relació a determinades actuacions dels Comitès,

especialment les que es relacionaven amb els impostos a la gent benestant com a contribució de guerra, etc., en una situació en la que amb l'inici d'una certa "normalització" institucional -cap al mes d'octubre, moment en el que es dissolgueren oficialment els Comitès- i la possibilitat que actuacions passades tinguessin repercussió legal sobre els seus autors, probablement frenaren la generalització del que semblava una intenció present en molts Comitès.

El ritme de les reunions o sessions en les que el Comitè discutia i prenia els acords, fou en general molt superior al ritme de reunions municipals. Pel que hem pogut comprovar, als municipis més o menys grans, els components dels Comitès es reunien gairebé de forma diària -per exemple, un Comitè com el de Montblanc, tenim constància documental que entre el 18 de juliol i el 16 d'octubre, es reuní en 58 ocasions; el de Reus, entre el 28 de juliol i el 12 d'octubre, es reuní 45 vegades- i, sovint, establiren guàrdies o permanències en els locals on tenien la seu. Fins i tot, en alguns casos, s'establiren horaris d'atenció al públic, en els que els diferents responsables atenien els problemes o els assumptes que els hi poguessin plantejar els ciutadans.

Tot i que, com hem dit, tots els Comitès s'estructuraren en seccions o departaments en funció de les seves necessitats, no sempre s'escollí formalment un president i un vice-president o secretari. La raó d'aquesta circumstància probablement cal situar-la tant en els prejudicis ideològics de l'anarquisme -força dominant a molts comitès, poc partidària d'establir càrrecs, etc.-, com en el fet que, teòricament, a molts Alcaldes se'ls assignà de manera formal aquest càrrec, encara que després no tingués cap efectivitat pràctica. I una tercera raó, que té a veure amb el caràcter mateix dels Comitès com a òrgans de representació política: en general, probablement no es va creure convenient nomenar aquests càrrecs, donat la freqüència amb la que es reunien els Comitès, que feia innecessària aquesta figura, més enllà de que s'utilitzés a efectes organitzatius interns, per a dirigir les reunions, etc.

En una primera fase, els elements d'actuació de la majoria dels Comitès es fonamentaren bàsicament en l'organització de milícies per a controlar i garantir la reraguarda i, en general, en les funcions derivades del manteniment de l'ordre públic i en l'organització de la repressió contra els qui foren

assenyalats com a responsables morals del moviment. Però molt ràpidament, un cop passats els primers moments d'incertesa, quan no paral·lelament, aquestes funcions elementals d'autodefensa es combinarien amb d'altres d'una significació més profunda i que acabarien per donar el tret més característic dels diferents comitès que es varen formar a partir del juliol de 1936: la voluntat de dirigir la vida política, econòmica i social de forma global i en l'àmbit territorial que els mateixos comitès varen posar sota la seva jurisdicció, i l'adopció de mesures que anaven més enllà de la defensa estricta de la República davant el perill que representava la victòria dels militars sollevats en algunes zones d'Espanya. Així, d'aquesta manera, la mateixa necessitat de resoldre els problemes més urgents dels primers dies –com per exemple l'aprovisionament de la població, el restabliment de la producció, dels serveis, el pagament dels salaris ...- facilità de forma natural que els qui exercien com a veritables autoritats, assumissin de manera executiva altres funcions, creant les bases d'un poder revolucionari que actuà globalment sobre un determinat àmbit territorial. Especialment als municipis on les organitzacions sindicals no eren prou potents, des dels primers moments, foren alguns Comitès directament els que procediren a la incautació de terres, o d'empreses i serveis, i els que establiren horaris de treball i salaris.

La fragmentació del poder polític, l'absència d'orientacions que ajudessin a superar la multiplicitat de poders autònoms, la pròpia composició dels Comitès i llur caràcter, bàsicament, com a delegacions de partits i sindicats, impedí que es desenvolupés una tendència cap a la constitució de poders revolucionaris de caràcter supralocal o comarcal, o fins i tot "provincials". Les úniques iniciatives que es produïren en aquest terreny - encara que l'objectiu no fos constituir un poder revolucionari centralitzat en un àmbit territorial superior al local- foren com a conseqüència de la necessitat d'actuar en comú en alguns aspectes concrets en els que, d'altra banda, s'estaven produint iniciatives contradictòries que acabaven perjudicant a tots. Una d'elles, per exemple, l'Assemblea de Comitès Antifeixistes, celebrada a Girona el 3 de setembre, que reuní a 420 delegats de les comarques gironines. O la iniciativa del propi Comitè Central de Milícies de Barcelona, de constituir

Comitès Comarcals per a l'organització de les Milícies, per a facilitar l'allistament, el pagament dels salaris dels milicians, etc.

Capítol 15. La dualitat en el poder local. Tipologia bàsica.

15.1. La substitució o anul·lació de l'ajuntament pel nou poder revolucionari.

15.1.1. El cas del Comitè Central Antifeixista de Reus.

Un dels casos que exemplifica un tipus de situació que es donà a diverses localitats és el representat pel Comitè de Reus. A la capital del Baix Camp, l'aixecament militar no havia tingut cap incidència entre la guarnició local de forces d'ordre públic, que romangueren addictes al Govern de la República. Tot i això, els revolucionaris prengueren ràpidament la iniciativa, procedint a organitzar els primers grups d'obriers armats i dirigint les seves primeres actuacions contra els elements considerats implicats a l'intent de cop d'Estat. Els canvis més importants, que afectarien a l'ordre polític, es desencadenaren tot seguit. Coincidint amb les notícies que arribaven de Barcelona, el 20 o 21 de juliol es constituïa una Junta o Comitè Revolucionari en el que participà l'Alcalde Josep Borràs, que agrupà les principals organitzacions locals i que s'encarregà d'exercir com a autoritat del moment. “Ha quedat constituït –deia la seva primera nota, probablement destinada a ésser radiada– el Comitè Revolucionari de Reus integrat pels següents companys: J. Borràs, Alcalde; Ramir Ortega, Partit Socialista Obrer Espanyol; Francesc Oliva, POUM; Higini Domèneh, Partit Comunista; Josep Hortonedà, Federació Obrera Local; Francesc Benet, CNT. Des d'aquest instant –proseguia la nota– assumeix la responsabilitat del moviment a la nostra ciutat i exigeix la màxima disciplina de tots els partits i organitzacions que al Front Popular pertanyen. La desobediència per part de qualsevol dels elements antifeixistes es considerarà com un cas de traïció que serà severament castigat”.¹

Es difícil precisar el moment, però, aquest Comitè format durant els instants inicials al voltant del representant de la legalitat republicana, aviat

¹ AHC de Reus, *Fons Municipal, "Milícies Antifeixistes"*. D'altra banda, el primer informe elaborat per a les autoritats franquistes (“Relación sucinta de los hechos ocurridos el 18 de julio de 1936”, 15 de gener de 1939, AHCR) afirma que el Comitè es constituï el dia 20 i que “fue el verdadero director de la revolución social que en aquel día se inició”. D'igual manera, Jordi

deixaria el lloc a un organisme que, a imatge del que succeïa a d'altres poblacions, prengué el nom genèric de Comitè Antifeixista, per a seguidament, una vegada s'estructurà mínimament i definí les seves funcions, adoptar el nom amb el que es donaria a conèixer a l'opinió pública: Comitè Central Antifeixista.² En qualsevol cas, l'evolució fou molt ràpida perquè dies després - el 28 de juliol- celebrava la que seria la seva primera sessió oficial, però ja sense la participació de l'Alcalde Borràs, i amb una composició que possiblement intentava reflectir la correlació de forces existent entre les diferents organitzacions. En aquesta reunió, el Comitè acordà designar un secretari i estructurar-se en delegacions o comissions “per tal de fer més efectiva i positiva” la tasca que duïen a terme.³ Al capdavant d'aquestes delegacions – algunes d'elles estarien assistides per subcomitès- es nomenà un o varis responsables, segons la importància de les mateixes, però sempre procurant que totes les organitzacions que acceptaren la formació del Comitè i li donaren suport, estiguessin representades.⁴

Mèlich a “*El Comitè Antifeixista de Reus*”, cita un document –una circular del Comitè dirigida al Banc d'Espanya- amb data 21 de juliol en el que apareixen els mateixos integrants esmentats més amunt.

² El *Diari de Reus* del 29 de juliol, reproduïx el ban del Comitè Central de Milícies Antifeixistes de Barcelona, signat pels que, sembla, constitueixen el Comitè de Reus o, al menys, són els portaveus de les organitzacions que hi participaven: Josep Borràs i Ramon Jordana, pels partits republicans d'esquerra; Ramir Ortega i Joan Roig, pel Partit Socialista i la UGT; Francesc Oliva i Isidre Fontana, pel POUM; Josep Banqué i Higiní Domènech, pel PCC; Josep Hortonedà i Eduard Emperador, per la Federació Obrera Local; Francesc Benet i Manuel Carrasco, per la CNT i la FAI. D'altra banda, la constitució d'aquest Comitè polític no impedí el sorgiment d'altres iniciatives per a fer front a les necessitats més apressants: també durant els primers dies funcionà de forma més o menys autònoma, un Comitè d'Abastiments que s'encarregà de que no faltessin les subsistències a Reus (“La subversió feixista a Reus”, *Diari de Reus*, 29-VII-36, pàg. 2).

³ Arxius Històric Municipal de Reus, *Actes del Comitè Antifeixista de Reus*, 28-VII / 12-X-36, reunió corresponent al dia 28 de juliol.

⁴ Al principi, les reunions del Comitè Antifeixista no sempre comptaven amb l'assistència dels mateixos membres que en teoria el formaven. Per a actuar com a secretari del Comitè fou designat el militant de les JSU, Juli Busquets, qui exercí fins a mitjan d'agost, moment en el que fou substituït per Joan Marca i Miró, un militant d'ERC i conseller municipal. Les delegacions estigueren encapçalades pels següents representants: Isidre Fontana, un militant del POUM, s'encarregà de la Delegació de Premsa i Propaganda –més endavant fou substituït per J. Solé- i també de la d'Instrucció Pública; la Delegació de Justícia i Dret fou dirigida per Ramir Ortega (PSOE), Francesc Oliva (POUM) i Manuel Carrasco (FAI); la Delegació de Comunicacions i Transports fou dirigida pel militant del PCC, Higiní Domènech; la Delegació de Relacions, al capdavant de la qual es designà Josep Banqué, un dels dirigents nacionals del PCC; la Delegació de Defensa i Guerra, fou encapçalada inicialment –posteriorment seria substituït per Banqué, després d'un incident amb un milicià- pel dirigent sindicalista local Eduard Emperador, de la Federació Obrera Local, assessorat per un subcomitè format per cadascuna de les organitzacions que composaven el Comitè; la Delegació de Sanitat, dirigida per Josep Ortoneda, del POUM; la Delegació d'Abastiments, al capdavant de la qual es designà Joan Roig, de la UGT, qui s'encarregà d'establir la relació amb el subcomitè d'Abastiments existent des dels primers moments, format per Ventura Agustí (CNT) que exercí de president, Francesc Granell (UGI) que exercí de secretari, i els vocals Pellicer i Llorca (CNT), Oller, Casals i Ferrer (FOL) i Pedrol i Boquera (UGT); la Delegació de Treball, encapçalada per Francesc Benet, de la CNT, assistit igualment per un subcomitè format per un representant de cadascuna de les organitzacions sindicals; la Delegació de Finances i Obres, dirigida per Ramon Jordana, de l'ERC i cap de la majoria municipal republicana. AHMR *Actes del Comitè Antifeixista*, reunió del 29 de juliol de 1936. Com es pot comprovar, les organitzacions que formaren el PSUC tingueren representació pròpia en el Comitè durant tot el període de vigència d'aquest. A Reus, la unificació no es realitzà fins a principis d'octubre, coincidint amb la reorganització municipal que donaria lloc a un nou Ajuntament. Segons el testimoni de J. Solé Barberà, militant aleshores de la JSU i membre del Comitè, existia a Reus una gran conflictivitat entre els dirigents dels quatre partits que formaren el PSUC, i unes certes reserves dels que provenien de la USC i del PSOE envers el PCC (Bartomeu Cruells, *Converses amb 5 polítics / J. Andreu Abelló, J. M. Fontana Tarrats, Ramon Guardans, Federica Montseny, J. Solé Barberà*, pàgs. 89-90).

Reunit gairebé diàriament, el Comitè Central Antifeixista s'erigí, doncs, en el centre rector que coordinava i dirigia l'activitat del conjunt de les seccions, comissions o departaments, amb els seus corresponents efectius materials i humans, dels quals es composava el Comitè Antifeixista. El funcionament d'aquest nou organisme era molt elemental: els seus components, cadascú d'ells responsables d'una o vàries delegacions, donaven compte de la seva activitat a la resta de membres en les reunions plenàries del Comitè Central, i es decidia col·lectivament. Així, els acords que afectaven a problemes que estaven sota la "jurisdicció" d'alguna de les delegacions, es preniën per consens de tots i només excepcionalment es recorria a les votacions.

La decisió de funcionar d'aquesta manera venia dictada tant per la voluntat de facilitar la tasca diària de fer front als innumerables problemes que sorgien, com també pel desig de diversificar i centralitzar al mateix temps el poder, impedint –al menys en teoria- que cap organització actués pel seu compte. Els responsables de les diferents comissions actuaven per delegació del Comitè Central, es a dir, per delegació del conjunt de representants polítics i sindicals que el formaven, i constituïen l'organisme que coordinava l'activitat de tots i que prenia les decisions. Justament, el nom que adoptaria immediatament –Comitè Central Antifeixista- es corresponia perfectament amb aquest funcionament.

Les funcions que els seus membres assumiren, fent-se càrrec d'absolutament tots els aspectes del govern de la ciutat i exercint el poder de forma directa i sense tenir en compte les "autoritats", deixaren lògicament l'Ajuntament sense cap paper. Així, per exemple, a banda de tenir la seva pròpia força armada de servei a la ciutat, formada per 15 milicians de cada organització, i d'encarregar-se de tots els aspectes relacionats amb l'ordre públic i la defensa, el Comitè Central Antifeixista era qui autoritzava les incautacions d'indústries, controlava l'activitat i el pagament dels obrers a les empreses, i es feia càrrec igualment de garantir els salaris de les indústries socialitzades a través dels fons que obtenia amb les multes o els "impostos de

guerra” recaptats a la gent benestant. També se n’ocupà d’organitzar menjadors populars, de fixar els preus d’alguns productes, d’establir un cert control sobre la producció i l’activitat econòmica, o de solucionar el greu problema de l’atur –molt important a Reus, d’ençà el tancament de les més importants empreses tèxtils com a conseqüència de la crisi-, iniciant un pla d’obres públiques per tal de donar feina a la gran quantitat de treballadors que patien aquesta situació. Així mateix, rebia i atenia les delegacions de treballadors que volien entrevistar-se amb el Comitè per a exposar-li un problema o per a plantejar un projecte, el desenvolupament del qual precisava de la seva autorització. Els diferents temes de discussió que abordava, sovint contribuïa a introduir un cert caos en el seu funcionament: tant es discutia de la destitució d’algun funcionari, del salari que haurien de percebre els milicians o del problema concret d’una família en situació precària, com encetava un debat al voltant de la possibilitat de procedir a col·lectivitzar la terra.

En realitat, poques coses escapaven al seu control. Fins i tot, editar un periòdic o tramitar una petició d’ingrés a un centre sanitari, havia de comptar amb el vist i plau del Comitè. Totes les qüestions que afectaven la vida política, econòmica o social de la ciutat, es decidien en última instància en el Comitè Central, encara que aquest no hagués intervingut directament. Òbviament aquesta dinàmica, i el fet que la majoria del personal municipal inspirés poca confiança al Comitè, portaren a que entre els seus membres, aparegués com a natural la idea de substituir la institució municipal, per l’organisme que en realitat dirigia els assumptes de la ciutat i que havia absorbit totes les funcions polítiques i administratives. De fet, això ja havia succeït des de l’inici dels esdeveniments, amb la dimissió de l’Alcalde i la paralització de l’activitat municipal, que deixaren l’ajuntament pràcticament clausurat.

L’últim Ple municipal que realitzà l’ajuntament reusenc de majoria republicana –formada per una coalició composta per ERC, Agrupació Socialista i Casa del Poble, que resultà guanyadora a les eleccions municipals de 1934- abans de l’esclat revolucionari, fou el 9 de juliol. Igualment, la Comissió de Govern celebraria la seva última reunió el 17 de juliol. Amb

posterioritat, ja no es tornaria a celebrar cap Ple fins el 15 d'octubre, moment en el que es procedí a la reorganització municipal, una vegada dissolt el Comitè.

Durant tot aquest temps, l'ajuntament no funcionà, no només perquè forçat per les circumstàncies hagués deixat d'actuar, sinó perquè hi existí una voluntat de que fos així. A mitjans d'agost, el *Boletín de Información* de la CNT-FAI anunciava que l'ajuntament de Reus havia estat destituït “para evitar se siga pagando a la burocracia inútil”.⁵ Dies abans, el Comitè havia decidit destituir tots els empleats municipals i anar a la creació d'un cos de funcionaris sota el seu control directe. Finalment, aquest acord no es féu efectiu fins a finals d'agost, després d'una discussió en el si del Comitè sobre el futur d'aquests treballadors, i després de reconsiderar parcialment la decisió inicial en el sentit de procedir a destituir només els empleats considerats desafectes.⁶

Precisament, la discussió sobre el futur de l'Ajuntament té relació amb la decisió de procedir a reorganitzar el Comitè que es faria tot just després. En efecte, a la sessió que es celebrà el 6 de setembre –dedicada exclusivament a parlar d'aquest tema–, la ponència formada per Ramir Ortega, Manuel Carrasco i Isidre Fontana, presentà un informe en el que es justificava la continuïtat dels Comitès i la necessitat de donar-los “el rang que els correspon de primacia indubtable” i, alhora, es fonamentava la importància de donar al Comitè Central Antifeixista l'estructura adient per tal que l'adopció de les funcions administratives i polítiques sostretes a l'Ajuntament, no provoquessin un col·lapse en el nou organisme que l'havia substituït. Es raonava la urgència de la reorganització, per la necessitat d'acabar amb la improvisació i el desgavell

⁵ *Boletín de Información CNT-FAI-AIT*, (15-VIII-36).

⁶ AHMR, *Actes ...*, corresponent al dia 2 de setembre. El nombre de funcionaris afectats per aquest acord del Comitè fou de 31, a afegir a les destitucions que es varen efectuar immediatament durant els primers dies i que afectaren al cap de la Guàrdia Urbana i a dues persones més d'aquest cos. A la sessió del 31 d'agost ja s'havia realitzat una discussió al respecte, provocada pel fet que Jordana informà al Comitè que s'havia negat a pagar la nòmina dels empleats municipals, acollint-se a l'acord que el mateix Comitè havia adoptat –la destitució de tots– del qual ell es reclamava i exigia que es fes efectiu. La seva argumentació es basava en el fet que, si no existia l'Ajuntament, tampoc havien de continuar els seus empleats. Altres delegats –Solé i Fontana– es mostraren partidaris igualment de destituir tot el personal per a després estudiar, cas per cas, el seu reingrés, mentre que d'altres –Domènech, Banqué, Oliva– proposaven destituir immediatament només els considerats desafectes. Per la seva banda, Ortega, considerava inadmissible la proposta de Jordana i dels que consideraven que s'havia de destituir tothom, i defensava que s'havia de respectar als treballadors - destituïnt això sí als desafectes- perquè una cosa era l'ajuntament com a institució i una altra, els seus funcionaris. Al voltant d'aquest debat, planejava també la qüestió de l'augment del 15% dels salaris decretada per la Generalitat, que s'havia d'aplicar també als empleats municipals, cosa que no agradava a la majoria dels membres del Comitè. Finalment, la resolució del problema es deixà per a una següent reunió, amb el resultat esmentat al principi d'aquesta nota.

producte de la manca d'una veritable definició d'atribucions de les diferents delegacions o comissions, i també per a donar la sensació de que la vida ciutadana s'anava normalitzant sota el control del Comitè Central. La composició política es mantenia (vegeu gràfic 1) però a partir d'aquest moment, es proposava establir com a norma una reunió diària del Comitè, un horari d'oficina per a atendre al públic, així com l'organització de torns de nit a cobrir per cadascú dels seus membres, els quals passarien a tenir el sou d'un treballador qualificat.⁷

La reorganització efectuada, així com la definició de funcions, venia a confirmar el que de manera menys precisa i/o sistematitzada havia estat succeint des de finals de juliol: es tractava de l'estructuració d'un autèntic govern local, el qual en unes condicions de guerra i revolució, havia suplantat completament l'Ajuntament com a institució política, havia eixamplat enormement les funcions tradicionalment reservades als organismes

⁷ AHMR, *Actes ...*, sessió del 6 de setembre de 1936. Val la pena reproduir la proposta de reorganització i definició de funcions que realitzà la ponència, que es concretava de la següent manera: "Presidència: encarregada de dirigir els debats en les reunions del Comitè, de vigilar per a fer que es compleixin els acords del mateix i d'assenyalar l'orientació general del Comitè, que haurà d'ésser interpretada per les altres Comissaries en llurs funcions peculiars; Defensa i Guerra: que tindrà al seu càrrec tots els serveis referents a elements armats, tant de la localitat com els que es trobin al front. Tindrà cura també dels serveis d'ordre tècnic-militar com l'Aviació i altres que puguin crear-se. Lliurarà les llicències d'us d'arma, corresponent-li el control de tota classe d'armament tant de les milícies com dels elements civils; Abastiments i Mercats: que tindrà al seu càrrec l'aprovisionament i distribució de les mercaderies, tant de la localitat com de les que s'hagin de trametre al front; Justícia: que atindrà exclusivament els assumptes d'ordre revolucionari, deixant les qüestions d'ordre civil a la competència dels Jutjats, ja que el personal d'aquestes oficines està degudament depurat; Obres Públiques: que, com el seu nom indica, atindrà la realització dels projectes que tinguin per finalitat l'embelliment de la nostra ciutat i dotar-la de tots aquells elements indispensables al desenvolupament d'una població moderna; Sanitat: que tindrà al seu càrrec el compliment de totes les disposicions vigents en aquesta matèria, preocupant-se en primer terme de que totes les habitacions reuneixin les condicions necessàries que serveixin de garantia a la salut dels ciutadans; Hisenda: que es preocuparà en primer terme de formar un pressupost per atendre les circumstàncies excepcionals que travessem, cobrarà els arbitris ordinaris que depenien de l'antic Ajuntament i establirà per a cobrir el dèficit un impost extraordinari que recaurà exclusivament sobre els privilegiats econòmicament de la ciutat; Economia i Agricultura: que tindrà al seu càrrec l'administració i direcció de totes les indústries i establiments requisats per aquest Comitè, tindrà cura de que no manquin les primeres matèries per a la fabricació, es preocuparà de donar facilitats per la distribució dels productes fabricats ací i tindrà cura directament dels organismes estatals que tinguin relació amb aquest Departament; Cultura: que s'encarregarà de dirigir la primera i segona ensenyança, procurant que no manquin locals per establir les escoles primàries i procurarà millorar els diferents graus amb l'establiment de cantines, robers, guarderies, etc. Així mateix serà de la seva incumbència la conservació i enriquiment dels Museus; Comunicacions i Transports: que s'ocuparà de regularitzar el tràfic de viatgers i de mercaderies a l'interior de la població, establirà les relacions amb les altres pobles comarcals i tindrà sota la seva vigilància immediata els serveis de Correus, Telègrafs, Telèfons, i Radiodifusió; Relacions Exteriors, Propaganda i Premsa: que tindrà cura de la marxa revolucionària en els pobles de la comarca, tractant d'esborrar les diferències entre els diversos nuclis antifeixistes, i vigilarà les campanyes de premsa per a que siguin útils a la Revolució, essent de la seva incumbència utilitzar la propaganda dels diversos elements amb la finalitat d'evitar xocs entre les diverses agrupacions; Treball: correspon a aquest Departament intervenir en els diferents conflictes que es plantegin entre el Capital i el Treball i vigilarà per a que es compleixi estrictament les disposicions que afavoreixin a la classe treballadora; Assistència Social: serà d'incumbència d'aquest Departament facilitar els elements necessaris de vida als desheredats de la fortuna, de que es presti la deguda assistència als vells i malalts que no tinguin apoi [sic] familiar; Banca i Secretaria: el Delegat de Banca tindrà cura del control dels bancs de la localitat, d'acord amb les disposicions emanades de la Comissaria de Banca, Borsa i Estalvi. El Secretari del Comitè aixecarà actes de totes les reunions i comunicarà als interessats els acords que els facin referència. Rebrà la correspondència i distribuirà pels distints Departaments. Sempre que sorgeixin dubtes sobre a qui correspongui la resolució d'un assumpte, serà sotmès a la Presidència, la qual determinarà la Delegació que correspongui. El company encarregat de la Presidència haurà de desempenyar [sic] a la vegada una delegació, ja que al crear-se aquell càrrec no es fa per donar-li un caràcter ostentatiu, sinó per a unificar la direcció del Comitè i donar-li un major rendiment. Subsistirán en la forma establerta actualment les subdelegacions de Defensa i Guerra, Abastiments i Treball, que seran les encarregades d'auxiliar als Delegats de cadascú d'aquells Departaments."

municipals, assumint totes les competències, i superant la divisió entre els poders legislatiu, executiu i judicial, pròpies de la democràcia burgesa.

Gràfic I.- Organigrama del Comitè Central Antifeixista de Reus, aprovat el 6 de setembre de 1936.

Pel que coneixem, el procés de substitució de l'Ajuntament pel Comitè no provocà cap conflicte i es realitzà de manera "natural" davant la paràlisi del primer. Els representants d'Esquerra Republicana a l'Ajuntament no posaren cap obstacle a la formació del Comitè, tot i que només un dels consellers municipals –Ramon Jordana- que formava part de la majoria republicana, participà de manera assidua i activa com a membre del Comitè, juntament amb la resta de representants de les organitzacions obreres. L'Alcalde Borràs, que a mitjan setembre fou designat delegat a les emissores de ràdio intervingudes, assistiria esporàdicament a algunes reunions però en qualitat de representant d'Esquerra Republicana, no com a autoritat municipal, i sense ocupar o dirigir cap de les delegacions en les que s'estructurà el Comitè.

No obstant, aquesta incipient organització del poder revolucionari, diferent per la seva pròpia naturalesa del poder legal, es veuria aturada

ràpidament. Els rumors sobre la imminent formació d'un Consell de la Generalitat que hauria de substituir el que existia, i que comptaria amb la participació de totes les forces del "front antifeixista" –inclosa la CNT– traspassà els reduïts cercles dirigents en els que s'estava decidint i arribà a molts militants, actuant com el senyal que anunciava la fi de l'experiència revolucionària pel que fa a la continuïtat del Comitè. A la sessió del 25 de setembre, a propòsit de la intervenció d'uns establiments locals, realitzada directament pel Govern de la Generalitat, i de la corresponent designació d'un delegat governatiu, s'encetà una discussió en el Comitè sobre si s'havia d'acceptar o no el nomenament realitzat sense el seu control o participació. Alguns dels membres del Comitè demanaren la revocació de l'acord i el representant de la FAI, Carrasco, proposà la tramitació d'un comunicat exigint al Govern de la Generalitat l'anul·lació de tots els nomenaments fets fins el moment. El President, el socialista Ortega, proposà acceptar la designació feta per la Generalitat –el delegat proposat pel Govern, Joan Gilabert, era militant socialista– donat que el Comitè no s'havia oposat a les realitzades anteriorment i, en tot cas, separadament, discutir la conveniència de procedir a demanar l'anul·lació de totes les designacions oficials. Amb un vot en contra, s'acceptà la proposta del President i es passà a discutir la proposta de Carrasco. Al respecte, s'entaulà per primera vegada un debat que afectava a la relació que hauria de tenir el Comitè, i per tant les organitzacions que el composaven, amb un Govern en el que totes estarien representades. Fou Josep Banqué, militant del PCC, qui plantejà aquesta reflexió. Fins aquest moment, la justificació més o menys assumida per tothom per a actuar com a única autoritat a la ciutat, sense tenir gaire en compte les disposicions oficials, era la consideració de que el Govern de la Generalitat –format exclusivament per elements republicans– no era representatiu i, per tant, els seus acords no tenien força ni podien ser vinculants. Banqué planteja la següent qüestió: si, pel que sembla, és imminent la formació d'un nou govern en el que estarem tots representats, s'ha d'abandonar la política de resistència a la Generalitat, i s'ha de deixar d'actuar autònomament, car en cas contrari desautoritzaríem els companys que ens

puguin representar en el futur Govern. Com a conclusió, el mateix Banqué declarà que no era oportú discutir la proposta de Carrasco per les raons esmentades, consideració amb la que mostraren el seu acord la majoria dels membres del Comitè.⁸

Amb el nou escenari polític, que aviat es materialitzaria amb la constitució d'un nou Govern de la Generalitat, l'Ajuntament tornaria a recobrar el seu paper. L'última reunió que celebrà el Comitè, de la qual tenim constància, fou la que realitzà el 12 d'octubre, justament per a decidir la composició que hauria de tenir el nou Consell Municipal que havia de constituir-se en aplicació del decret corresponent de la Generalitat. La major part dels homes que participaren en el Comitè passarien a ésser consellers municipals sense que es plantegés cap altra discussió que la proporció amb la que cada organització participaria en el nou Ajuntament. A partir d'aquest moment, i després de gairebé tres mesos, el poder local tornaria a estar "connectat" amb el poder central –en aquest cas de la Generalitat- i, en conseqüència, sotmès a normes i disposicions que, a diferència de l'època en la que el Comitè controlà la vida política local, ja no vindrien dictades de manera directa i exclusiva, per les preocupacions i aspiracions de la massa de treballadors i afiliats a les organitzacions obreres, ni per la pressió que aquells poguessin fer envers aquestes últimes, sinó per les necessitats de la política "antifeixista" en la que el Govern de la Generalitat i la majoria dels aparells polítics i sindicals es reconeixien.

15.1.2. El cas del Comitè Local de Milícies Antifeixistes de la Seu d'Urgell.

Amb un desenvolupament diferent, però amb un resultat semblant, les relacions que establiren el poder legal i el poder revolucionari en aquest municipi exemplifica el que passà a d'altres i amplia el cas comentat anteriorment. Aquí també el poder legal fou anul·lat o suprimit pel poder

⁸ AHCR, *Actes* ..., sessió corresponent al dia 25 de setembre de 1936.

revolucionari, però després d'un període d'existència de tots dos i a partir del sorgiment d'un conflicte suscitat pel qüestionament mutu de l'autoritat que cadascú volia exercir.

Per a entendre la situació convé tenir en compte alguns dels elements que influïren en les seves relacions. Al juliol de 1936, l'Ajuntament de la Seu d'Urgell estava governat per una majoria de dretes pertanyent a la candidatura que sota el nom de "Concentració Administrativa" havia aplegat a elements d'Acció Catalana, Lliga, carlins i independents, i que resultà guanyadora a les eleccions municipals del 1934, davant la presentada per l'Esquerra Republicana.⁹ Durant les jornades de juliol, la guarnició local va declarar l'estat de guerra per a continuació, una vegada es conegué el fracàs de l'aixecament a Barcelona, la força militar s'encasernà i mantingué una actitud enigmàtica fins que una delegació enviada pel Govern de la Generalitat, encapçalada per Enric Canturri, exalcalde republicà de la Seu i diputat al Parlament de Catalunya, aconseguí resoldre la situació. Per la seva banda, la CNT anà acumulant militants vinguts d'altres indrets, per a reforçar la seva posició en un punt que per la seva situació estratègica –pas fronterer- era molt important. El Comitè es constituí tot seguit, a partir fonamentalment de representacions de l'Esquerra i de militants cenetistes.¹⁰ Immediatament, l'Alcalde Bonaventura Rebés, un home d'Acció Catalana, va demanar ésser substituït. Amb el vist i plau del Comitè, l'1 d'agost es procedia a formalitzar un nou ajuntament format pels consellers electes de l'Esquerra Republicana i els suplents de la mateixa llista, presidit per un Alcalde, Francesc Jordana, que havia estat designat per aquell.

Inicialment, doncs, es formaren a la Seu dos centres de poder sense que aparentment existís cap problema i/o conflicte per aquest fet. En realitat, durant tot el mes d'agost, l'Ajuntament de la Seu funcionarà amb regularitat, establint-se una situació de coexistència amb el Comitè, del qual en formaven part els consellers municipals Canturri, Francesc Jordana, i Joan Puig. Aquesta

⁹ *Alt Urgell*, (28-1-34).

situació, però, no trigaria gaire a modificar-se i en aparèixer els primers problemes derivats del conflicte entre dues autoritats que volien exercir com a tal sense supeditar-se a l'altra. Precisament, des de la constitució de l'Ajuntament, alguns dels que el formaren, compatibilitzant el càrrec amb la pertinença al Comitè, intentaren potenciar més l'òrgan municipal en detriment d'aquest últim. Això es féu sense buscar l'enfrontament, i exclusivament a partir de reivindicar la seva pròpia existència i activitat, i de negociar i pactar amb el Comitè les actuacions a realitzar.

Durant tota una primera fase, l'habilitat de Canturri aconseguí mantenir un cert equilibri i, fins i tot, que fos l'Ajuntament qui es fes càrrec d'algunes empreses i serveis, procedint a la seva municipalització, fent veure que es realitzava per desig del Comitè. Per exemple, al Ple municipal del 16 d'agost es llegí una comunicació del Comitè dirigida als presents, en la que es deia el següent: “Complimentant l'acord d'aquest Comitè de data d'ahir, es posa en coneixement de l'Ajuntament, per mitjà del Sr. Alcalde-President que deuen ésser municipalitzats la Cooperativa de fluït elèctric, juntament amb tots els seus bens mobles i immobles, així com la sigla, i a l'ensem, deuen ésser municipalitzats els bens, drets i obligacions de les Companyies d'Aigua potable d'aquesta localitat”¹¹. L'acta de la sessió recull a continuació les manifestacions que realitzà Canturri, explicant que fou ell mateix, com a conseller municipal i membre del Comitè alhora, “qui insinuà a aquest la conveniència d'aprofitar els actuals moments per a municipalitzar els serveis de llum i d'aigua, per creure-ho summament necessari per la Ciutat, per molts aspectes i perquè la susdita municipalització, és l'única manera de poder normalitzar la vida econòmica d'aquesta Corporació municipal, davant les actuals circumstàncies”¹². L'objectiu, doncs, era fer-se amb una font d'ingressos –i impedir que altres poguessin disposar dels mateixos- amb els que poder fer front als diferents problemes. Per a no ferir susceptibilitats, i per a que ningú

¹⁰ *Treball*, (19-VIII-36) informa d'un míting del Comitè en el que intervingueren Canturri, Segundo, Lluscà i Puig. Canturri i Puig representaven a l'ERC, Emmanuel Lluscà a la CNT, i de Segundo desconexem la filiació política. És possible que també hi formessin part del Comitè, en aquests moments, elements lligats a la UGT i/o al PSUC, la qual cosa explicaria la nota de *Treball*.

¹¹ AM de la Seu d'Urgell, *Llibre d'Actes, 1936-1940*, sessió corresponent al dia 16 d'agost de 1936.

pogués interpretar que es menyspreava l'autoritat del Comitè, es plantejà la qüestió en aquest últim per a que, formalment, fos el Comitè qui prengués l'acord del qual es beneficiaria l'Ajuntament.

Aparentment, pot ser perquè tothom ho entenia així –i ja els hi anava bé– o, senzillament, perquè de moment no estaven interessats o no donaren importància, que hom pot explicar que els membres del Comitè, especialment els militants cenetistes, no possessin cap obstacle a l'operació. En realitat, la qüestió obeïa a un repartiment de papers: mentre el Comitè “permetia” la municipalització d'alguns serveis que reportarien ingressos a la minvada caixa municipal, hom requeria al mateix Ajuntament per a que lliurés la quantitat de cent mil pessetes per a fer front a les “despeses de guerra”.¹³

No obstant, com hem dit anteriorment, la pugna entre aquests dos organismes –cadascú dels quals rebutjava ocupar un paper subsidiari– no trigaria a manifestar-se. Aquesta aparegué justament, quan es començà a qüestionar el principi que havia determinat la situació de coexistència fins el moment, es a dir, el criteri pel qual els homes de la CNT consideraren “útil” el manteniment de la legalitat republicana, fonamentalment perquè no amenaçava les iniciatives revolucionàries i perquè podria servir com a cobertura o punt de suport d'algunes d'elles.

La primera diferència important esclatà a propòsit de l'endegament d'un pla d'obres públiques proposat per l'Ajuntament per a solucionar el problema de l'atur al ram de la Construcció. Es tractava també, de treure conflictivitat a l'existència d'un cert número d'obriers sense cap mitjà de subsistència, els quals representaven objectivament un perill des del punt de vista d'evitar una situació de la que es pogués derivar una radicalització de postures. Per a cobrir el cost de les obres i poder iniciar-les urgentment, es va recórrer a confeccionar un repartiment extraordinari per import d'altres cent mil pessetes

¹² *Ibidem*.

¹³ *Ibidem*. A la sessió municipal del 16 d'agost es donà lectura a un altre comunicat del Comitè Local de Milícies Antifeixistes en el que interessava “d'aquest Ajuntament que, dins el termini més breu possible, vulgui lliurar-li la quantitat de cent mil pessetes que, en mèrits del disposat pel Comitè Central de Milícies, correspon satisfer a aquesta localitat per a contribuir a les despeses de guerra”. Per a satisfer aquesta petició del Comitè, l'Ajuntament acordà realitzar un repartiment extraordinari entre “les persones veïnes d'aquesta localitat, que siguin de classe més o menys benestant, i que s'hagin evadit amb motiu dels actuals fets, o que s'hagin mostrat notòriament desafectes al Règim”.

i es va fixar en cent el nombre màxim de treballadors que s'utilitzarien. En el seu afany per portar la iniciativa i per endegar un pla que indubtablement havia de satisfer a un dels sectors més necessitats de la població i també als revolucionaris, els consellers municipals no varen comptar amb la possibilitat de que no es pogués recaptar les quantitats fixades –cosa que succeí– com a conseqüència de que els bancs locals no disposaven d'efectius en metàl·lic. Aquesta dificultat també impedí recollir la quantitat que havia demanat el Comitè. Els diners recaptats no arribaven ni a una quarta part del que s'havia fixat en els dos repartiments, però tot i això, es decidí tirar endavant el projecte de realització d'obres, contra l'opinió inicial de l'Alcalde que proposà lliurar la quantitat al Comitè.

Aquesta decisió tindria conseqüències entre els membres del Comitè, els quals probablement començaren a considerar que la divisió de funcions i el repartiment de papers amb l'Ajuntament, tàcit des dels primers moments, no donava els resultats esperats. Un dels consellers municipals i militant d'ERC – Puig- membre també del Comitè i un dels seus més actius defensors, manifestà en nom d'aquest que, tot i que reconeixia en l'Ajuntament l'organisme administratiu competent per acordar la realització de les obres projectades, esperava que es posés en coneixement del Comitè el pla d'obres públiques a realitzar. La intervenció de Joan Puig tingué resposta immediata en la persona de Canturri, qui manifestà que trobava “un xic abusiu que el Comitè (...) es vulgui immiscir en un assumpte que ell considera de l'exclusiva incumbència d'aquest Ajuntament”.¹⁴

Les relacions encara s'entebolirien més arran de l'assassinat a principis de setembre del Jutge municipal, un home molt lligat al Casal d'Esquerra de la Seu, que fou mort per un grup de milicians en sortir en defensa del seu germà capellà quan aquest anava ésser detingut. Els fets provocaren una condemna enèrgica de l'Ajuntament, que acordà traslladar la seva protesta al Comitè Local de Milícies Antifeixistes, al Comitè Central de Barcelona, i al propi

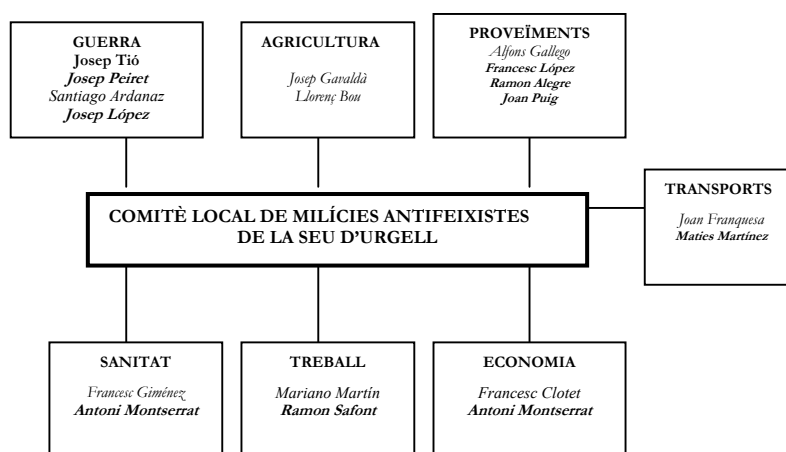
¹⁴ AM de la Seu d'Urgell, *Llibre ...*, sessió corresponent al dia 21 d'agost de 1936.

Govern de la Generalitat, exigint que es prenguessin totes les mesures per tal de castigar els culpables.¹⁵

A partir d'aquest moment, l'Ajuntament ja no tornaria a celebrar cap més Ple. La propera reunió, celebrada el 5 d'octubre, es realitzà per a cessar tots els consellers municipals i substituir-los per una Comissió Delegada del Comitè que havia d'estar constituïda per la CNT, la UGT i per l'ERC. Un dels delegats del Comitè assistent a la reunió declarà que en la destitució no n'hi havia cap "rancúnia contra els consellers actualment cessants, sinó (que obeïa) tan sols a la necessitat de que estiguin representades en l'organisme rector de la vida municipal totes les forces del Front Popular existents a aquesta ciutat"¹⁶. El Comitè havia decidit trencar finalment el dèbil equilibri entre tots dos organismes. El procés coincidí amb l'allunyament del Comitè dels elements d'Esquerra Republicana més proclius a defensar l'autoritat de l'Ajuntament i, amb la determinació del Comitè d'eliminar tota interferència en la direcció política.

A mitjan setembre, els membres que composaven el Comitè ja havien decidit donar-li més amplitud i estructurar-ho per seccions, una forma inequívoca d'anunciar que es farien amb el control de tot.

Gràfic II.- Organigrama del Comitè Local de Milícies Antifeixistes de la Seu d'Urgell (setembre 1936)

¹⁵ AM de la Seu d'Urgell, *Llibre ...*, sessió corresponent al dia 4 de setembre de 1936.

La composició del mateix quedà de la següent manera: 4 delegats de la CNT, 4 de la FAI, 3 de la UGT, 3 del PSUC, 2 d'ERC i 1 del POUM, que seria finalment reemplaçat per un altre representant d'Esquerra¹⁷. Les seccions en les que es dividí el Comitè assumien pràcticament totes les funcions polítiques importants. El Departament de Guerra, Investigació, Defensa i Control de Correspondència, formada per quatre delegats, encarregats de l'organització i control de les milícies i de la força armada, de la investigació dels elements de dretes, dels passis, i de la censura. El Departament d'Agricultura, format per dos delegats que assumien tot el que concernia a l'organització del conreu de terres i la producció ramadera. El Departament de Transports, format també per dos delegats que se n'ocuparen del parc mòbil i de la benzina. El Departament de Proveïments, compost per quatre membres encarregats del control dels productes alimentaris. El Departament de Sanitat, format per dos delegats que tindrien cura dels hospitals, dels ferits, farmàcies i de la higiene pública. El Departament de Treball, format per dos delegats, encarregats de regular els treballs i millores urbanes i d'atendre el problema de l'atur. I per últim, el Departament d'Economia, amb dos delegats que tindrien com a missió orientar a la resta de departaments en matèria econòmica. L'acord incloïa l'obligatorietat de reunir-se “totes les vegades que s'acordi” i la recomanació de que les designacions dels delegats per part de les organitzacions es fes sobre veritables militants.¹⁸

La decisió de substituir l'Ajuntament havia estat adoptada en la recta final d'existència dels comitès i, per aquesta raó, pràcticament coincidí amb la reorganització municipal decretada pel Govern de la Generalitat. Val a dir, que coincidí també amb les substitucions d'ajuntaments com els de l'Hospitalet i Molins de Rei, pels comitès respectius en els que, com a la Seu, tenien un pes important els elements faistes. Una vegada dissolt oficialment el Comitè de la

¹⁶ *Ibidem.*, sessió corresponent al dia 5 d'octubre de 1936. Carne Matínero, a la seva Tesi de Llicenciatura, *Sociedad y política durante la II República en la Seu d'Urgell, 1931-1936*, reproduceix un escrit del Comitè Local de Milícies Antifeixistes en el que dona a conèixer l'acord pres per aquest organisme, l'1 d'octubre, data en la que aprovà la substitució de l'Ajuntament (p. 140).

¹⁷ AM de la Seu d'Urgell, *Actes del Comitè Local de Milícies Antifeixistes*, sessió del 15 de setembre. A la sessió del 23 de setembre, el Comitè acordà no incloure al representant del POUM perquè aquesta organització només tenia un militant a la Seu.

Seu, la pugna entre els revolucionaris i els qui volien ajustar-se a les disposicions governamentals, es traslladà, com a tants altres llocs, a la mateixa composició que hauria de tenir el nou Consell Municipal. Pel que sabem, el 16 d'octubre, es constituí l'Ajuntament amb una proporció que no respectava el decret (v. annex)¹⁹. Aquesta situació es mantindrà fins a principis de gener, moment en el que es reorganitzà d'acord amb la legalitat.

15.1.3. El cas del Comitè Local de Milícies Antifeixistes de Sant Feliu de Llobregat.

Un altre exemple –o variant de l'exemple anterior- de substitució del poder legal pel poder revolucionari, el constitueix el cas de la situació que es donà a la capital del Baix Llobregat i l'actitud que tingué aquí el Comitè. Format amb representacions proporcionals de les organitzacions existents a la localitat, i amb predomini dels elements cenetistes i socialistes, el Comitè Local de Milícies Antifeixistes també destituí aquí tot l'Ajuntament republicà –a excepció de l'Alcalde, un veterà republicà d'ofici paleta-, després d'algunes setmanes en les que també coexistí amb la institució municipal.²⁰

El 19 d'agost, el Comitè prenia la següent resolució: “atenent-nos al moment revolucionari que vivim i a les solucions de tipus netament proletari que se'n deriven; constatant la necessitat de que els organismes emanats del poble treballador, estiguin representats per homes d'una condició revolucionària a ultrança, renyida, per imperatiu del nou ordre revolucionari que s'està gestant, amb la mentalitat contemporitzadora i vacil·lant; [acorda] quedin destituïts en els seus càrrecs els regidors components de l'Ajuntament

¹⁸ AM de la Seu d'Urgell, *Actes ...*, sessió del 15 de setembre.

¹⁹ La composició de l'Ajuntament constituït el 16 d'octubre –que adoptà significativament el nom de Consell d'Economia i Defensa, la mateixa denominació que els nuclis llibertaris del Baix Llobregat abans esmentats adoptaren en les seves localitats- fou la següent: 5 CNT, 4 PSUC, 2 ERC. L'adequació de la composició conforme al decret de la Generalitat es realitzà el 7 de gener, quedant així: 3 ERC, 3 CNT, 2 PSUC (AHN-SGC, *lligall 286/6*).

²⁰ Segons Josep Flavià (“Del temps de la Guerra / II: El desbordament, *Va i ve*, núm. 73 (gener 1987), el Comitè estava format per 4 representants de la CNT, 3 d'ERC, 1 d'UR, 1 de la FAI, 1 de la UGT, 1 d'ACR i 2 “que no en coneixem la filiació”. Segons els testimonis de Tomas Gaspar Pahissa –president d'ERC entre 1933 i 1938, i membre del Comitè- i de Josep Pi-Bernat –militant d'ACR i membre igualment del Comitè-, el Comitè estava format per aquestes mateixes organitzacions, tot i que difereixen en la proporció amb la que cadascuna d'elles hi participà (un recull escrit de les entrevistes a AHC de Sant Feliu de Llobregat, *articles sobre la guerra civil a St. Feliu*).

d'aquesta localitat a excepció de la persona de l'Alcalde, el qual continuarà exercint totes les funcions inherents al càrrec que representa".²¹

Els regidors destituïts pertanyien tots a la candidatura que el Centre Republicà Català Federal –adherit a l'ERC- havia presentat a les eleccions municipals del 1934. Desconeixem l'activitat municipal i el posicionament polític en relació a la nova situació, que els components d'aquesta majoria republicana desenvoluparen fins el moment en el que el Comitè prengué la decisió de cessar-los.²² Aparentment, la destitució anava associada a la consideració que la majoria dels membres del Comitè tenien dels regidors republicans com a homes políticament moderats i, per tant, “desfasats” en relació al moment que es vivia. També és possible que aquests últims, tinguessin una actitud poc “col·laboradora” envers el Comitè i envers les decisions que dugué a terme. De fet, alguns dels representants de la majoria republicana en la que es basava el govern municipal, tingué problemes per a ser admès en el Comitè, precisament per aquesta consideració política. En aquest sentit, és significatiu que es mantingués la figura de l'Alcalde, la qual cosa fa pensar que, aquest, probablement no posà cap obstacle a la tasca que exercien els membres del Comitè. Sembla, doncs, que es tractava no tant d'anul·lar la institució municipal, sinó de reemplaçar els homes que la composaven, per uns altres que estiguessin més en sintonia amb les organitzacions obreres. D'altra banda, aquesta orientació es corresponia amb la que els elements socialistes i la UGT impulsaven allà on la representació republicana a l'Ajuntament constituïa un “destorb”.

També cal considerar que a Sant Feliu, el Comitè disposà des del principi d'uns fons importants de diners en metàl·lic, producte de la intervenció de les entitats bancàries locals per les organitzacions obreres, que els va permetre pagar sous i finançar algunes de les seves activitats sense necessitat de mantenir la ficció d'una inexistente legalitat republicana, més enllà del manteniment de la figura de l'Alcalde. A partir d'aquest moment, el

²¹ AHC de Sant Feliu de Llobregat, *Actes del Comitè Local de Milícies Antifeixistes*. A l'acta de la reunió celebrada el 19 d'agost, es feu constar que aquest acord es va prendre amb el vot en contra dels representants d'ERC i ACR.

Comitè Local de Milícies Antifeixistes es convertí –si no ho era ja des de l'inici dels esdeveniments- en l'únic organisme de poder a Sant Feliu, incorporant a la seva estructura algunes de les seccions municipals, i emparant amb la seva autoritat tota una sèrie de mesures que havien de conformar el “nou ordre revolucionari”. Totes les decisions relacionades amb l'ordre públic i amb l'activitat política i econòmica de la ciutat, eren controlades i fiscalitzades pel Comitè. Els seus components es reunien gairebé diàriament, i els responsables de les diferents seccions en les que es dividí, informaven a la resta de la seva activitat.

15.1.4. El cas del Comitè Revolucionari Antifeixista de Torelló.

Per últim, un altra exemple de substitució dels poders legals, que completa la casuística més comuna. Segons l'acta oficial de constitució, aquest Comitè es formà el 18 de juliol amb representacions de les organitzacions obreres –fonamentalment del moviment llibertari- i una petita representació d'Esquerra Republicana i d'un Sindicat Autònom local. “Reunidos en el Teatro Cirvianum –deia l'acta- de esta población los elementos que componen las organizaciones proletarias y considerando que las circunstancias especiales que atravesamos requieren formar un bloque compacto que pueda hacer frente al enemigo fascista que se ha levantado en armas y amenaza la libertad y el régimen, acuerda constituir un Comité Revolucionario Antifascista que después de una metódica deliberación queda constituido como sigue: por la FAI, José Pujol Puig; por las Juventudes Libertarias de Cataluña, Angel Campa; por los Sindicatos Autónomos, Juan Boix Anglada; por la CNT, Jaime Ruches Feliu, Pedro Barcons Puigdecamet, Baldiri Plans Camprubí, Esteban Pallarols Xirgu, Ricardo Milk Ninot, Jaime Jordana Furriols; por la Esquerra Republicana de Cataluña, José Serrat Aguilar, Ramon Cudi Riera”.²³ No obstant aquesta composició, dies després, el Comitè s'estructurava en diferents

²³ La última sessió municipal de la que en tenim constància escrita, correspon a la celebrada el 4 de juny de 1936. A partir d'aquesta data, les fulles del Llibre d'Actes estan arrencades.

seccions que serien encapçalades en la seva totalitat per militants llibertaris i amb un dels seus representants, Esteve Pallarols, com a secretari del mateix. Els representants d'Esquerra Republicana no ocuparen cap càrrec i el dirigent dels Sindicats Autònoms, Joan Boix, fou designat suplent a una de les seccions. No sabem en quin moment l'ERC deixà la seva representació al Comitè, ni si aquesta fou conseqüència d'una determinació política en aquest sentit o, senzillament, que els seus delegats deixaren d'anar a les reunions. El cert és que els militants llibertaris dirigiren en solitari el Comitè, mentre que els republicans intentaven mantenir l'administració municipal, actuant en el minvat espai que els hi deixaren.²⁴

Després dels esdeveniments, l'Ajuntament es reuní per primera vegada el 26 de juliol, per tal de donar compliment a l'ordre de cessament dels consellers de dretes i per a reorganitzar-se. Anteriorment, s'havia intentat en dues ocasions però l'Alcalde va considerar convenient suspendre les sessions atenent a "les circumstàncies revolucionàries del moment" i al fet que –segons consta a les actes municipals- no estaven els ànims "amb la serenitat suficient per a deliberar".²⁵ A partir d'aquest instant, la majoria republicana que ja existia des del 1934, s'amplià amb la substitució dels consellers cessants pels suplents de la candidatura esquerrana i assumí, també en solitari, el govern municipal. Davant l'autoritat que des del primer moment s'arrogà i exercí el Comitè, l'Ajuntament continuà funcionant, però atenent exclusivament els problemes de caràcter administratiu. El contingut dels plens municipals que es celebraren durant els mesos d'agost –un- i setembre –dos- reflecteixen perfectament la situació de relegament que patí l'Ajuntament.²⁶

²³ AM de Torelló, *Llibre d'Actes*, 1934-36. Basant-se en testimonis orals, Josep M. Vilar, en el seu llibre *Aquell juliol de foc del 1936 / Tal com jo ho vaig viure*, diu que la reunió de constitució del Comitè agrupà unes trenta persones "i va haver-hi discussió entre l'Esquerra i la CNT que imposà la seva majoria, fent exhibició d'alguna pistola" (pàg. 25).

²⁴ La composició exclusivament llibertària del Comitè de Torelló sembla confirmar-se amb els detalls que sobre aquest municipi oferia la premsa confederal: "un pueblo eminentemente confederal, pues no existe otra fuerza sindical. En el terreno político, la Esquerra cuenta con unos 200 afiliados", especificant que el Comitè estava "compuesto totalmente por la CNT y la FAI" (*Boletín de Información CNT-FAI-AIT*, 2-IX-36).

²⁵ AM de Torelló, *Llibre d'Actes*, sessions corresponents als dies 22 i 24 de juliol de 1936.

²⁶ Al respecte, Josep M. Vilar, en el llibre abans citat, reproduïx el següent testimoni escrit, de qui fou secretari de l'Ajuntament: "Era el Ayuntamiento a partir del 18 de julio de 1936, un organismo puramente nominal. Cada día el llamado Comité Revolucionario que se había constituido a raíz del Glorioso Movimiento Nacional, iba tomando pie, y a manera de un repugnante pulpo, filtraba descaradamente sus tentáculos en todos los terrenos, quitando atribuciones al Ayuntamiento a capricho. Tanto era así que en setiembre ya actuaba el Ayuntamiento a precario, sin iniciativas, y lo peor, sin libertad alguna,

Per la seva banda, el Comitè es féu càrrec de tots els assumptes importants i, d'acord amb la ideologia dels seus components, impulsà i sostingué algunes de les experiències col·lectivistes a la localitat. Per exemple, sota l'empara del Comitè es constituí un taller de confecció que en alguns moments donà feina a 133 treballadores, els salaris de les quals corria a càrrec íntegrament d'aquell. D'igual manera els salaris dels milicians eren pagats pel Comitè, el qual, com a d'altres llocs, obtenia els ingressos per a fer front a aquestes despeses amb les contribucions econòmiques imposades als industrials i a la gent benestant.²⁷

Pel que hem pogut esbrinar, entre tots dos organismes no existí cap relació. Es a dir, el Comitè Revolucionari actuà sense tenir en compte l'existència del govern municipal, ignorant-lo, i aquest subsistí sense fer massa soroll i sense enfrontar-se a qui s'erigí en l'autoritat del moment.

15.2. La coexistència entre el govern municipal i el poder revolucionari: alguns exemples.

15.2.1. El cas del Comitè de Milícies Antifeixistes de Martorell.

A Martorell, els esdeveniments de juliol tingueren una repercussió política immediata materialitzada en la presa del poder municipal per part de la minoria republicana, juntament amb representants de les forces que formaven el Front Popular local, i després que els consellers de dretes abandonessin el càrrec forçats per les circumstàncies. La majoria municipal destituïda, havia governat en solitari l'Ajuntament de Martorell –exceptuant el brevíssim parèntesi que comportaren els fets d'octubre de 1934–, donat que els consellers electes d'Esquerra Republicana deixaren d'assistir a les sessions municipals, pràcticament des de l'inici de la legislatura. Aquests, només es reincorporaren

teniéndose que someter a los caprichos y veleidades del llamado Comité; un botón para muestra fue el que los bandos que firmaba la Alcaldía (incluso aquellos que eran dictados por orden de la Superioridad), no podían ser pregonados al público sin antes ser refrendados por dicha SUPREMA AUTORIDAD REVOLUCIONARIA [sic]. Con ello se fue reduciendo la actividad del Ayuntamiento y aumentando la del Comité ayudado tal vez por la falta de tesón de los componentes principales del organismo municipal” (pàg. 24).

amb l'esclat revolucionari que seguí al fracàs de l'aixecament militar, i per a compartir el poder municipal amb els representants d'altres organitzacions.

La reorganització s'efectuà sota la tutela d'un Comitè constituït igualment durant les primeres hores, que fou qui la impulsà i qui designà els membres que havien de completar l'Ajuntament renovat. La resolució que presentà el Comitè deia: “complimentant l'article quart del Decret de la Conselleria de Governació de data 22 de juliol que cursa, aquest Comitè ha acordat designar per Consellers a la constitució del Municipi d'aquesta vila els cinc individus que a continuació esmentem: pel Sindicat de Rabassaires de Martorell, Jaume Cortadella Illa; per la Societat de Professions i Oficis Varis, Josep Parès Domingo i Pere Milà Domingo; pel Consell Obrer Ferroviari, Vicenç Biosca Riera; per l'Agrupació Socialista, Atilano Monforte Simón”. El rabassaire Jaume Cortadella fou elegit Alcalde.²⁸

A la sessió assistí també una representació de la CNT, part integrant d'un Comitè hegemonitzat per socialistes i cenetistes, que malgrat no participar directament a la reorganització efectuada a l'Ajuntament, manifestà la seva voluntat de col·laboració, assenyalant que “tot i ésser l'Ajuntament la representació del poble (...) no pot obrar amb àmplia llibertat d'acció, sinó conjuntament amb les demés entitats que constitueixen el Comitè Revolucionari Antifeixista”. I per a rubricar el desig d'entesa, Llätzer Enfedaque, el dirigent local de la CNT i a la vegada membre del Comitè que feia aquesta declaració, afegí: “nosaltres, apolítics com som encara que no estem representats, aportarem des de fora la màxima col·laboració al Municipi. De manera que per tot el necessari, a la vostra disposició”.²⁹

El Comitè propicià la renovació d'un ajuntament que d'altra forma hagués quedat de fet “esborrat” –amb la majoria municipal destituïda i la minoria que no participava des del 1934– sinó s'hagués pres aquesta decisió.

²⁷ *Boletín de Información*, (18-VIII-36).

²⁸ AM de Martorell, *Llibre d'Actes*, sessió del 26 de juliol de 1936. Els membres del Comitè que signaven el document eren: Jaume Cortadella, de la UR; Manuel Prudencio, per la UGT; pel Consell Obrer Ferroviari, Miquel Canals; per l'Agrupació Socialista, M. Salvador; pel POUM, Prudencio Cabeza; per la CNT, Francesc Sàbat; per 'Nosaltres Sols!', O. Canales. Altres militants que formaren part del Comitè foren: Pere Mas i Leandro Termes, per la CNT; Joan Amat, per l'ERC; Pallisà, Tena i Biosca, per la UGT i l'Agrupació Socialista; i Francesc Roig, per la FAI.

²⁹ AM de Martorell, *ibid.*

En cas contrari, el Comitè hauria d'haver afrontat ineludiblement la tasca d'assumir completament la responsabilitat d'exercir com a única autoritat al municipi, qüestió aquesta que probablement no entrava dins els càlculs de la majoria dels membres que el composaven. L'impuls inicial de les organitzacions que encapçalaven la lluita contra el feixisme, fou el d'apoderar-se d'una institució –l'ajuntament- que havia estat monopolitzada per la dreta, es a dir, en mans dels qui hom s'assenyalava en última instància com a responsables de l'aixecament militar. D'altra banda, l'orientació política dels elements socialistes –amb una presència notable en el Comitè-, així com la dels d'Esquerra i els rabassaires, no contemplava la ruptura amb la legalitat republicana, sinó tot el contrari. A Martorell, com a tantes altres poblacions, el decret del Govern de la Generalitat del 22 de juliol, pel qual es disposava el cessament de tots els consellers que no pertanyien a partits integrats en el Front Popular, fou utilitzat per a adequar la representació política “legal” a la representació política “real”, producte de la nova situació. Però, també, com a tantes altres poblacions, l'existència d'una organització com la CNT -que de moment encara no havia decidit participar a les institucions polítiques- imposà que aquest procés es realitzés en ocasions dins del quadre institucional, a d'altres, fora, i en alguns casos de manera que coexistissin totes dues possibilitats. Aquesta última situació es la que es donà a Martorell, amb la característica particular de que, com hem vist, l'actitud de la CNT no fou d'hostilitat envers l'Ajuntament, i el conjunt del Comitè aparentment li semblà positiu l'existència dels dos organismes que permetien que totes les organitzacions estiguessin representades d'una o d'altra forma, i sobretot, permetia comptar amb els cenetistes. Per a entendre l'actitud d'aquests últims, cal tenir en compte les aparentment bones relacions entre la CNT local i els militants socialistes que dirigien la UGT de Martorell, que es mantindrà com a mínim durant aquest període inicial.

Es constituïren així dos poders que, lluny d'establir una pugna entre ells, en principi coexistiren i col·laboraren amb un repartiment de funcions que obeïa, més que a una diferenciació d'àmbits d'actuació, a la complementació

del que es podia fer des del poder revolucionari –el Comitè-, i el que es podia aconseguir des del poder legal³⁰. En efecte, la col·laboració existí justament per aquest motiu i es fonamentà en la complementarietat de tots dos, en el ben entès que l'organisme que dirigia, el que portava la iniciativa, era el Comitè. Durant tot el període d'existència d'aquest últim, l'Ajuntament continuà reunint-se periòdicament i els seus acords, semblen estar inspirats per les necessitats que el Comitè considerava prioritàries. Per exemple, un dels temes que ocupà bona part de les discussions i preocupacions, tant dels representants municipals com dels membres del Comitè, fou el cobrir les despeses que ocasionaven l'organització de les milícies i l'atenció de les necessitats més apressants de la població. Com a tot arreu, els recursos i la disponibilitat pressupostària de l'Ajuntament eren limitats, i es va haver de recórrer a imposicions especials. Primer, s'intentà de forma “voluntària” i, posteriorment –quan les despeses augmentaven i probablement els ingressos no eren suficients- de forma obligatòria. L'Alcalde i els representants municipals republicans, foren els qui advocaren per l'establiment d'un impost de caràcter voluntari, que hauria d'afectar a la gent benestant del municipi que lliurament decidís fer-ho. No obstant, aviat haurien de canviar d'opinió, davant les pressions del Comitè i del fet que aquest sistema no garantia el pagament dels salaris dels treballadors al seu servei. El socialista Biosca, plantejava el problema en una de les sessions del Ple i advertia que no podia perllongar-se més “el cobrament que perjudica en forma greu a molts treballadors, els quals porten dues setmanes de treball sense cobrar”.³¹ A la següent sessió, de nou el Comitè demanà que fossin “abonats els jornals esmerçats pels milicians al servei de l'ordre revolucionari”, la qual cosa obligà a l'Alcalde a manifestar que es feia “inajornable la discussió i organització de l'impost de guerra”.³² Aquesta

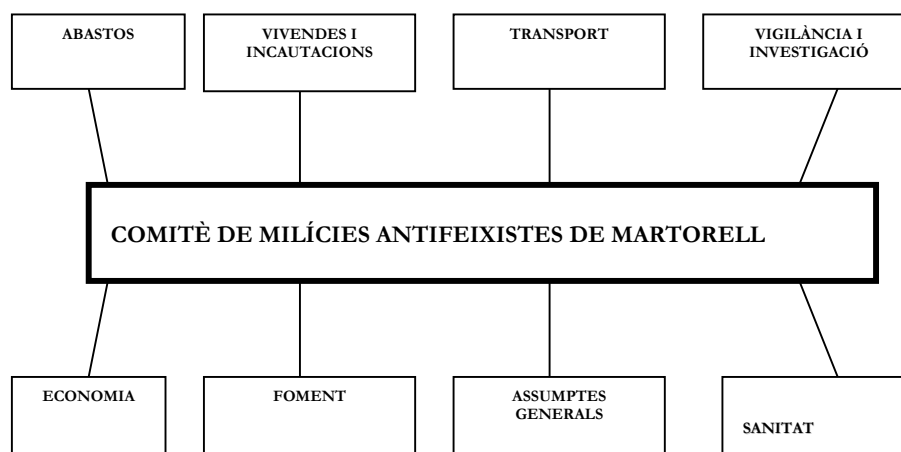
³⁰ Un informe elaborat a finals d'agost per delegats del Comitè Central de Milícies Antifeixistes de Barcelona, a partir d'un viatge per diverses localitats, afirmava que a Martorell, l'Ajuntament funcionava de forma regular i d'acord amb el Comitè, i que mantenia la unitat revolucionària entre tots els sectors. Així mateix, s'especificava que comptaven amb 138 milicians i que s'havien incautat de diverses finques rústiques i urbanes que pertanyien a la reacció (AHN-SGC, *lligall 1048, Informe dels delegats Valldeperas i Giménez*, amb data 25 d'agost de 1936).

³¹ AM de Martorell, *Llibre d'Actes ...*, sessió del 4 d'agost de 1936. L'Alcalde demanà que el Comitè facilités una llista amb els jornals que s'havien de satisfer i els que s'haurien de satisfer en el futur.

³² AM de Martorell, *Llibre d'Actes ...*, sessió del 11 d'agost.

es produí en el decurs d'una reunió del Comitè, en la que el representant socialista i el de la CNT, proposaren –i així s'acordà- que l'impost de guerra fos controlat per aquest organisme.

Gràfic III.- Organigrama del Comitè de Milícies Antifeixistes de Martorell.(agost-setembre)

Pel que fa aquesta qüestió, la divisió de funcions entre l'Ajuntament i el Comitè es féu de la següent manera: el primer s'encarregà d'informar a la població de l'endegament d'un impost de guerra, així com de comunicar al Comitè els noms de la gent que setmanalment havien de contribuir-hi, i fer efectives les quantitats recaptades que passaven a ésser controlades pel Comitè. Per la seva banda, el Comitè era qui donava les normes per les quals s'havia de regir aquest impost, es a dir, a qui s'havia d'aplicar, ja fossin individus o cases comercials o industrials. D'aquesta manera, la participació de l'Ajuntament en el cobrament de les quantitats "legalitzava" aquesta pràctica, mentre que, qui exercia com a element dissuasor i en última instància controlava, era el Comitè. Igualment, aquest es reservà la potestat d'imposar multes per a penalitzar determinades actuacions o, més específicament, per a castigar la desobediència a les disposicions acordades pel Comitè –per exemple per a castigar l'augment de preus dels queviures per part d'alguns comerciants-

o, senzillament, com a fórmula impositiva per a obtenir fons amb els quals poder iniciar obres que donessin feina als aturats, o permetessin concedir crèdits a algunes de les col·lectivitats formades.³³

La mateixa dinàmica i la forma que adoptà el poder revolucionari a Martorell, coexistent amb l'Ajuntament, però al mateix temps assumint funcions de caràcter executiu, portaren a l'estructuració del Comitè en comissions (vegeu el gràfic III).

El Comitè celebrà l'última reunió el 13 d'octubre, sessió que fou aprofitada abans de la dissolució per a avalar totes les incautacions realitzades per les organitzacions polítiques i sindicals fins aquest moment, i per a decidir la composició que hauria de tenir el nou Consell Municipal. Al respecte, no hi hagué acord entre les organitzacions representades al Comitè –la UGT i la CNT volien un lloc més per a cadascuna d'elles- i es va recórrer a la realització d'una Assemblea Popular, convocada per aquests dos sindicats, per a resoldre la qüestió. L'Assemblea va mostrar el seu acord amb la proposta realitzada pel Comitè i el nou Ajuntament es constituiria finalment el 22 d'octubre, amb quatre representants de la CNT, tres de la UGT, tres de l'ERC i un de la UR.

15.2.2. El cas del Comitè Central Antifeixista de Vic.

El 19 de juliol als locals de l'Associació Obrera, l'entitat obrera adherida a la CNT que gaudia de més influència entre els treballadors vigatans, es constituïa un Comitè d'Enllaç de les organitzacions que acordà establir els contactes necessaris per tal de conèixer quina era la situació a Barcelona i arreu. Aquest Comitè, nascut sota l'impuls ineludible de les organitzacions polítiques i sindicals de coordinar la seva acció i preparar la defensa, seria presentat al vespre en una assemblea general, presidida per Marià Serra,

³³ AM de Martorell, *Actes del Comitè de Milícies Antifeixistes*, sessió corresponent al dia 20 d'agost de 1936. Durant tot el període de vigència del Comitè, l'import total de les quantitats recaptades en metàl·lic com a conseqüència de l'impost de guerra assignat a diversos ciutadans –recollit a les actes d'aquest organisme superà les 200.000 pessetes. Part d'aquests diners hi anà, per exemple, a cobrir un préstec de 15.000 pessetes concedides al Sindicat de Producció de Paletes i Manobres (*Actes del Comitè ...*, sessió del 29 d'agost), de 1.000 pessetes al Sindicat de Treballadors de la Terra (*Ibid.*, sessió del 12 de setembre), o a indemnitzar als presos i exiliats pel 6 d'octubre amb 3.000 pessetes a cadascú (*Ibid.*, sessió del 25 d'agost). A banda, amb aquests diners s'havia de cobrir les despeses ocasionades pel manteniment de les milícies (a mitjans d'agost, el Comitè controlava 138 milicians de servei al front i a la reraguarda, AHN-SGC, *lligall 1048 PS-Barcelona*).

l'Alcalde d'Esquerra Republicana dels primers anys de la República. En aquest acte, parlaren un representant de cada organització, i s'acordà declarar la vaga general, que tots els obrers es concentrassin per actuar en contra dels possibles brots insurreccionals que es produïssin a la comarca i per vigilar les carreteres i altres punts estratègics³⁴.

El Comitè ratificat a l'assemblea fou presidit per l'anarquista Francesc Freixenet, i participaven en el mateix Jaume Jutglà, per la CNT; David Poveda, per la Federació Nacional de la Indústria Ferroviària, adherida a la CNT; Manuel Baílo, del SNF-UGT; Isidre Franquesa, per l'ERC; Lluís Aumatell, pel POUM; i Josep Franquesa, del Sindicat Agrícola de la Plana de Vic³⁵. El dia 20, una nova assemblea massiva ratificava que el Comitè format el dia anterior era la màxima autoritat a Vic. Igualment, els assistents aprovaren també continuar la vaga general, expulsar de l'Ajuntament tots els regidors i càrrecs que fossin de dretes, i formar una Comissió per visitar els centres religiosos i controlar-los.

El panorama polític havia donat un tomb considerable. Tradicionalment una ciutat en la que el clergat havia exercit un acusat protagonisme a la vida política i social, en qüestió d'hores, la coneguda com la Ciutat dels Sants – també un centre comercial i administratiu, a més de cap de bisbat, en la que a les eleccions generals de febrer de 1936 havia guanyat el Front Català d'Ordre amb un ampli marge de vots- es transformà profundament, almenys pel que fa a la hegemonia en el poder polític.

La composició del Comitè format a Vic reflectí aquesta nova situació. El predomini en aquest organisme corresponia enterament a la CNT i al POUM. En aquests moments inicials, el PSUC encara no s'havia constituït a Vic –tot i que probablement existia un petit nucli de la USC-, i la UGT local disposava d'una incidència menor entre els treballadors vigatans, a excepció del sector que més afiliats tenia –els ferroviaris-, dirigit justament per Manuel Baílo, un antic militant del PSOE que s'havia passat al POUM. Especialment, la

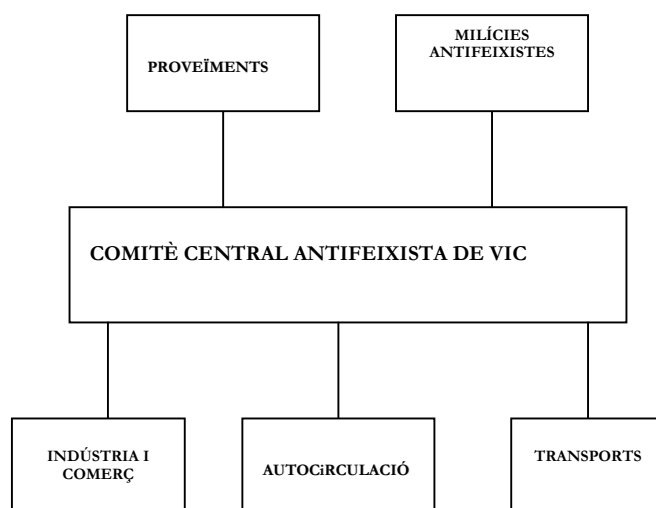
³⁴ Josep Casanovas, *Quan les campanes van emmudir*, pàgs. 97-100.

³⁵ Josep Casanovas, *op. cit.*, pàg. 110. També *Boletín de Información CNT-FAI-AIT*, (4-VIII-36) i *Solidaridad Obrera* (7-VIII-36).

influència dels cenetistes era tal que van ser capaços de rebutjar la delegació de la UGT local, representada finalment per Baílló, un membre del POUM. D'altra banda, l'ACR no participà en la constitució del Comitè i a l'ERC se li va permetre tenir un delegat a condició que fos un obrer.

Ràpidament, el Comitè inicià les seves tasques que es centrarien en l'organització dels proveïments i, en una bona part, en els aspectes relacionats amb la seguretat i la defensa de l'ordre revolucionari. Dins aquest apartat, el fort component anticlerical de l'obrerisme organitzat, que s'expressava a tot arreu de forma violenta contra persones, edificis i símbols, tingué una incidència especial en una ciutat en la que el pes de l'Església en la societat havia tingut evidents implicacions polítiques. No obstant, a la persecució d'elements i símbols religiosos, s'afegí també la repressió sobre dirigents polítics de dretes i propietaris agraris, aquests últims, especialment significats en els desnonaments produïts durant el període 1932-33 i amb posterioritat als fets d'octubre.³⁶

Gràfic IV. Organigrama del Comitè Central Antifeixista de Vic.

³⁶ Josep Casanovas, a l'obra ja citada, ofereix un bon anàlisi del marc polític i social que possibilità el desencadenament de la repressió a Vic, que acabà amb la mort de poc més d'un centenar de persones (pàgs. 129-148).

Per la seva organització interna (vegeu gràfic IV), no sembla que el Comitè volgués assumir més funcions de les que es deriven normalment de l'exercici d'una tasca relacionada amb el control de la seguretat de la població. De fet, les transformacions socials més importants ocorregudes en el terreny de l'economia –les col·lectivitzacions d'indústries i sectors- es realitzaren directament pels sindicats, particularment per la CNT, sense que el Comitè tingués aparentment una intervenció directa o indirecta.

Mentre tant, a l'Ajuntament també es produïren canvis. La majoria de dretes existent abans de juliol –formada per la Lliga i Tradicionalistes-, reunida el dia 20 manifestà que donades les circumstàncies era millor que els partits del Front Popular es fessin càrrec de la situació, tot i deixant clar que la renúncia “no representa cap acte d'hostilitat contra el Govern constituït”.³⁷ Acte seguit, els consellers representants de la minoria –formada per l'ERC, USC i POUM- assumiren el govern municipal de la ciutat, i dies després procediren a reorganitzar l'Ajuntament amb els suplents de la candidatura esquerranista presentada conjuntament per aquestes mateixes organitzacions al 1934, elegint com a Alcalde a qui ja ho va ser durant els primers anys de la República, Marià Serra. La CNT fou convidada a participar però rebutjà fer-ho.³⁸ Per contra, el POUM, partit que com hem vist comptava amb una presència notable en el Comitè, sí que ho féu, mantenint el representant que ja tenia a l'Ajuntament i contribuint d'aquesta manera a que no existís entre els revolucionaris una actitud d'hostilitat envers el govern municipal, que per la seva banda, continuà reunint-se amb normalitat durant els mesos més crítics d'agost i setembre.³⁹

L'estudi de les actes municipals d'aquest període, revela com l'Ajuntament continua encarregant-se de portar endavant les funcions més administratives o pròpies de la seva activitat habitual, adaptades això sí, a les

³⁷ Arxiu Municipal de Vic, *Llibre d'Actes*, sessió corresponent al dia 20 de juliol de 1936.

³⁸ *Boletín de Información CNT-FAI-AIT*, (4-VIII-36). La crònica diu: “En Vic había el Ayuntamiento de derechas el cual ha sido destituido, formándose otro a base de los partidos del Frente Antifascista. Fueron invitados a formar parte del mismo los compañeros de la CNT y de la FAI quienes de acuerdo con su ideología no aceptaron el ofrecimiento”.

³⁹ El representant del POUM, conseller municipal des de les eleccions de 1934, era Josep Mas Mussac, un home que havia estat dirigent de l'Associació Obrera entre 1931-32 (Josep Casanovas, *op. cit.*, pàg. 70), i que havia estat membre del C.C. del BOC al 1933 (Andrew Durgan, *BOC 1930-1936*, pàg. 570). D'altra banda, a l'Ajuntament reorganitzat i ampliat amb els suplents de la candidatura d'esquerres, també hi participà un dels dirigents del Sindicat Agrícola de la Plana de Vic, Josep Fabregó.

condicions revolucionàries que es vivien, mentre que d'altra banda, el Comitè assumia les funcions més específicament relacionades amb l'ordre públic i els canvis socials que s'impulsaven des de les organitzacions que el dirigien. Aparentment, pel que respecta a la distribució de funcions que cadascú havia d'assumir, no sembla que existís una relació entre tots dos organismes, d'acord amb un pla prèviament acceptat més o menys mútuament. Més aviat, es tracta d'una situació determinada per la pròpia dinàmica oberta amb l'existència d'una candidatura municipal -formada en el seu moment pels republicans i els partits obrers per a fer front a la potent dreta local- que amb els esdeveniments revolucionaris va veure la possibilitat de "reconquerir" el govern i l'administració municipals, mentre que d'altra banda, els cenetistes —entre els quals predominaven les tesis faistes- es "conformaven" amb exercir el control efectiu de la situació a través del Comitè pel que fa referència a les qüestions de seguretat, i a través del sindicat, pel que fa a les qüestions econòmiques i socials. Lliurats a l'esforç d'organitzar les diferents experiències col·lectivitzadores, els militants cenetistes no prestaren interès i no concediren cap importància al fet que existís un organisme que, d'altra banda i pel que coneixem, no rivalitzà ni entrà en cap conflicte de competències amb el Comitè. Fins que no es produí l'entrada de la seva organització en el Govern de la Generalitat i en els ajuntaments, pels homes que dirigien la CNT a Vic, l'administració municipal es presentava com a una cosa dels "polítics", i la seva funció, com a una tasca que rebutjaven per considerar-la associada a la col·laboració de classes, que ells substituïen per la revolució com a principi únic i emancipador.⁴⁰

Amb la situació de dependència citada anteriorment, l'Ajuntament i el Comitè de Vic coexistiren durant el període de vigència d'aquest últim, pràcticament sense que sorgissin conflictes importants entre tots dos. Això fou conseqüència fonamentalment de que el primer mai no va intentar disputar l'autoritat del segon, i a causa també, cal no oblidar-ho, de que en una ciutat amb un fort component social conservador en la que la classe obrera no

⁴⁰ Els cenetistes locals aviat haurien de canviar el discurs, com a conseqüència de l'entrada de la CNT en el Govern de la

disposava d'una incidència social especialment significativa, ningú plantejà l'eliminació o supressió de la institució municipal. Cal subratllar que la coexistència no significà ací que s'establís una relació de col·laboració fonamentada en la divisió de funcions –típica d'altres llocs- més enllà de la estrictament necessària.

Abans de la seva dissolució, el Comitè de Vic convocà una assemblea, la nit del 12 d'octubre, per a passar comptes públicament de la seva actuació. El President, Francesc Freixenet, va posar a votació la gestió del Comitè i aquesta es va aprovar per aclamació⁴¹. Dies després, es procedia a la reorganització de l'Ajuntament i els cenetistes locals entraven per primera vegada – probablement no de molt bon grat- en el govern municipal de la ciutat⁴². Encara foren capaços d'imposar la no presència d'ACR en el mateix i la distribució dels llocs que corresponia a aquest partit, a la UGT i al POUM. El ja expresident del Comitè, havia declarat l'oposició de la CNT a que ACR estigués representada a l'Ajuntament, argumentant que era una organització amb tendències burgeses i que no havia format part del Comitè.⁴³

15.2.3. El cas del Comitè Antifeixista Central de Caldes de Montbui.

L'estructuració que adoptà el nou poder a Caldes com a conseqüència dels esdeveniments revolucionaris, exemplifica perfectament tots aquells casos en els que el poder municipal i el naixent poder revolucionari s'imbricaren de tal manera que ja no es pot parlar pròpiament de coexistència per a definir la situació. El procés que seguí a moltes poblacions l'establiment i desenvolupament dels dos poders, que acabava normalment amb el

Generalitat i, a continuació, en els ajuntaments de tot Catalunya.

⁴¹ Josep Casanovas, *op. cit.*, pàg. 117. Segons Antoni Bassas, a l'assemblea assistí poca gent, la majoria de la CNT. (*La Guerra Civil a Vic. Dietari 1936-1939*, pàgs. 52-53).

⁴² A la sessió de constitució de l'Ajuntament, Francesc Freixenet va dir que malgrat l'apoliticisme que ells defensaven, entraven a formar part del mateix perquè la CNT així ho havia decidit en un Ple celebrat a Barcelona (AMV, *Llibre d'Actes*, sessió corresponent al dia 19 d'octubre de 1936).

⁴³ AM de Vic, *Llibre d'Actes*, sessió corresponent al dia 14 d'octubre de 1936.

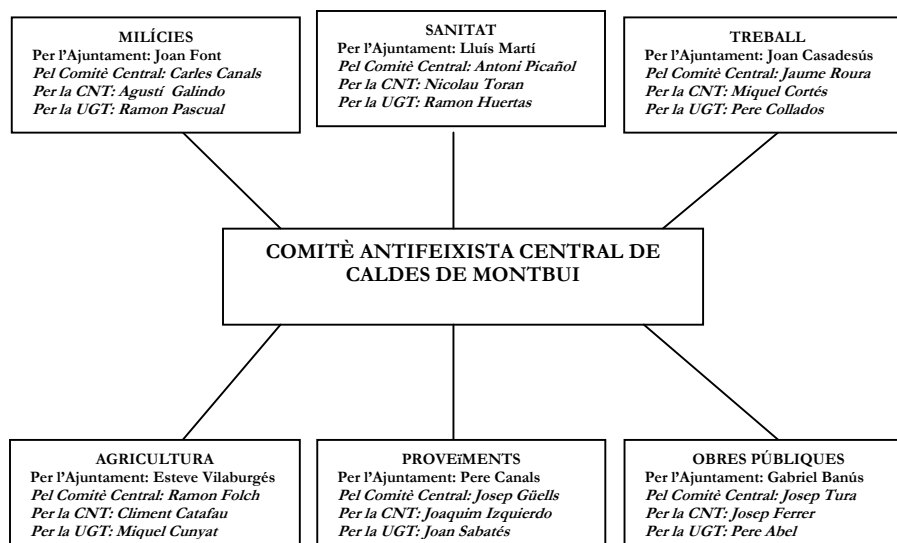
sotmetiment d'un respecte de l'altre, tingué ací una expressió diferent: Ajuntament i Comitè acabaren constituint un organisme mixt en el que les diferents seccions d'un s'acoplaren amb les seccions corresponents de l'altre, formant d'aquesta manera una estructura de poder original. Com veurem a continuació, una de les raons que expliquen l'evolució cap a aquesta solució simbiòtica fou –igual que en el cas de Martorell analitzat anteriorment- el desig d'incorporar de forma estable la CNT a les tasques del govern local.

L'Ajuntament de Caldes estava governat des del 1934 per una coalició molt heterogènia representativa del republicanisme local, que va obtenir la victòria a les eleccions municipals. Al juliol del 1936, una vegada destituïts de llurs càrrecs els consellers que no pertanyien a partits del Front Popular, s'incorporen a l'Ajuntament –en substitució d'aquells- tres representants de la UGT i el PSUC, organitzacions que comptaven amb una certa incidència i tradició entre els treballadors de Caldes, i que formaven part també del Comitè revolucionari constituït. La invitació a participar en el nou Consell Municipal que ara es reorganitzava, s'havia cursat a totes les organitzacions representades en el Comitè, especialment a la CNT. No obstant, aquesta va declinar la possibilitat de fer-ho, de la qual cosa es lamentaren tots els consellers municipals, que volgueren expressar la seva decepció fent constar a l'acta el desig unànim de que els cenetistes hi col·laboressin.⁴⁴ La proposta es tornà a realitzar a finals d'agost i, novament, la CNT refusa participar-hi⁴⁵. Així, doncs, durant les primeres setmanes, la situació a Caldes, pel que fa a la qüestió de com s'organitzà el poder a nivell local després de l'enfonsament institucional, fou molt semblant a l'existent a d'altres poblacions amb una situació de dualitat similar. La característica diferencial, però, començaria a expressar-se a partir d'una doble constatació per part dels dirigents polítics i sindicals: d'una banda, el convenciment de la impossibilitat d'incorporar a la CNT –per la negativa d'aquesta organització seguint els seus postulats- directament a la tasca de govern municipal; i d'altra banda, per la ineficàcia i els problemes que comportaven l'existència de dos organismes amb autoritat al municipi.

⁴⁴ AH de Caldes de Montbui, *Llibre d'Actes*, sessions corresponents als dies 23 i 30 de juliol de 1936.

La qüestió es plantejà a principis de setembre, coincidint amb la última negativa de la CNT a participar a l'Ajuntament. L'Alcalde, el republicà Josep Fontcuberta, proposa que per tal d'atendre millor les necessitats administratives caldria constituir comitès –de Treball, d'Obres, de Sanitat...- i demanar la col·laboració dels sindicats. El seu company de partit, Banús, abunda en la idea exposada i la concreta en la creació de comitès, a imatge i semblança dels formats per a l'Escola Nova Unificada, es a dir, amb la participació d'un representant de l'Ajuntament, un de la CNT, un de la UGT, i un designat pel Comitè Antifeixista. Afegeix que el nou organisme, per tal d'evitar confusions “podria anomenar-se Comitè Antifeixista Central, i que aquest mateix, podria ésser el que facilités la seva composició”, la qual cosa fou aprovada per tots els consellers.⁴⁶

Gràfic V. Organigrama del Comitè Mixte format per l'Administració Municipal i el Comitè (setembre 1936).

L'estructuració definitiva s'acabaria de concretar dies després, una vegada el Comitè de Milícies estudià les designacions a realitzar i presentà una proposta que seria finalment confirmada per l'Ajuntament. Amb la nova configuració, es facilitava la participació de la CNT –qüestió aquesta que, com

⁴⁵ AH de Caldes de Montbui, *Ibdid.*, sessions corresponents als dies 25 d'agost i 1 de setembre.

hem vist, havia estat insistentment demanada pels republicans- en la direcció de l'administració política municipal. La integració dels cenetistes en aquests comitès mixtes que es crearien tot seguit, amb tota seguretat deixava satisfets a tothom: als representants municipals, perquè s'incorporava una organització amb la que calia comptar des del punt de vista de la direcció política del municipi, i als dirigents de la CNT, perquè els seus principis quedaven preservats amb la solució donada, que era interpretada com la participació en comitès "tècnics" que havien de coordinar l'acció comuna de tots. Val a dir que, també amb tota probabilitat, en l'actitud final de la CNT jugà un paper important –igual que a Martorell- les bones relacions amb la UGT local. Aquestes, aconseguiren per exemple, que en alguns rams es procedís a organitzar conjuntament la col·lectivització.⁴⁷

D'igual manera, per a entendre les claus que possibilitaren una evolució com la que succeí a Caldes, cal tenir en compte la mateixa actitud de l'Ajuntament format per republicans i socialistes després de la destitució dels consellers de dretes. El govern municipal, reforçat per la incorporació d'aquests últims, establí en tot moment una relació cordial amb el Comitè – especialment amb les organitzacions sindicals- i prengué iniciatives que sintonitzaven perfectament amb la situació i amb el caire "social" i "revolucionari" que impregnava totes les accions, aprofitant les modificacions legals aprovades pel Govern de la Generalitat. Així, l'Ajuntament procedí a confeccionar un repartiment extraordinari a cobrir pels majors contribuents del municipi, per un import de 300.000 pessetes que havien de servir per a iniciar un ampli pla d'obres públiques –petició que reclamaven els sindicats per a donar treball als aturats i mantenir l'experiència col·lectivitzadora encetada en el ram-, que afectaria a la millora de la salubritat pública, així com a l'adequació d'edificis destinats a escoles o d'altres activitats culturals. Dins d'aquesta quantitat, també s'inclouia la destinació d'un fons per atendre als familiars dels milicians que es trobessin al front i no tinguessin altres mitjans de

⁴⁶ AH de Caldes de Montbui, *Ibid.*, sessió corresponent al dia 1 de setembre.

⁴⁷ És el cas del ram de la Construcció, que funcionà en règim de col·lectivitat a partir d'un Comitè d'Enllaç UGT-CNT. Cal assenyalar que l'Ajuntament contribuí al manteniment del sector amb nombroses ajudes econòmiques.

subsistència.⁴⁸ La distribució de les quantitats amb les que els ciutadans objectes de la imposició havien de contribuir, fou fixada conjuntament per una Comissió Municipal i pel mateix Comitè i l'obligació de lliurar els diners es començà a fer efectiva a principis de setembre, coincidint també amb la decisió comentada més amunt, referent a la creació d'un organisme mixt.

És evident que l'actuació decidida dels qui formaven part del govern municipal en aquest terreny, ajudà a reduir les possibilitats de fricció amb els cenetistes i, per extensió, amb el Comitè, que succeïren a d'altres poblacions. D'altra banda, com hem explicat a d'altres casos, sempre que es donaven aquestes circumstàncies, sovint els militants que “sentien” menys la necessitat de conservar la legalitat republicana, acabaven per considerar les avantatges que es podien obtenir de la mateixa. I les que oferia l'Ajuntament de Caldes no eren menyspreables.

15.2.4. El cas del Comitè Executiu de les Milícies Antifeixistes de Rubí.

Constituit en la tradició de l'Aliança Obrera Revolucionària, aquest Comitè es formà amb representacions de la CNT, FAI, POUM, ERC i UR, i disposà d'un òrgan d'expressió propi. El Comitè Executiu de les Milícies Antifeixistes de Rubí constitueix un altre dels exemples en els que la forma que adoptà la coexistència entre l'emergent poder revolucionari i el poder municipal, vingué determinada per l'actitud del republicanisme local –molt lligat a les organitzacions obreres- i per la primerenca participació de la CNT a l'Ajuntament al mes d'agost.

A principis d'aquest mes, l'Alcalde Pere Aguilera, un home d'ERC, invità a totes les organitzacions a participar en la reorganització de l'Ajuntament. En esclatar els esdeveniments, aquest estava format per consellers del Centre Democràtic Republicà –adherit a l'Esquerra Republicana de Catalunya-, i per

⁴⁸ La decisió de crear una comissió per a procedir a l'estudi d'una solució del problema de l'atur, així com els acords referents a la confecció d'un repartiment extraordinari, es poden seguir a les sessions del Ple municipal corresponents als dies 18 i 25 d'agost i 1 de setembre de 1936.

militants de la Unió de Rabassaires i del POUM⁴⁹. Fou el mateix Alcalde qui cursà la invitació a les organitzacions i convocà una reunió, pel 6 d'agost, amb el Comitè Executiu de les Milícies Antifeixistes, per tal d'exposar el problema de la reorganització de l'Ajuntament –es volia cobrir les 5 vacants deixades per la dimissió dels consellers de dretes- i de la possible participació en el Consell Municipal de totes les organitzacions.⁵⁰ Al dia següent, la CNT realitzava una assemblea d'afiliats per a discutir la proposta, que fou finalment aprovada, i designava tres militants del Sindicat Únic de Treballadors per a ocupar el càrrec de consellers.⁵¹ Aquesta decisió -absolutament divergent dels postulats que defensava la CNT en aquells moments- tindrà una evident repercussió en l'estructura i configuració del poder revolucionari local, així com de la mateixa existència de la institució municipal. El 8 d'agost, es constituïa l'Ajuntament de Rubí amb la participació dels cenetistes i de la resta de forces polítiques i sindicals, i amb l'elecció de Pere Aguilera com Alcalde. En els seus respectius parlaments, els representants del POUM i de la CNT prometeren “la seva col·laboració sempre que es mantingui l'esperit revolucionari i de justícia social que anima a tots en aquest moment de lluita contra el feixisme”.⁵²

Per a entendre la situació que es donà a Rubí, cal analitzar alguns dels elements particulars que la diferencien d'altres llocs. Val a dir que, també aquí, la condició bàsica que facilità aquesta bona entesa entre els elements republicans i els revolucionaris, fou l'acceptació del Comitè Executiu com a principal autoritat i la utilització de la institució municipal com a recurs legal per a complementar les iniciatives revolucionàries. Així, l'Ajuntament es convertí simultàniament en el principal sostenidor d'algunes de les

⁴⁹ A les eleccions municipals de 1934, es presentaren dues candidatures a Rubí: una presentada pel Centre Democràtic Republicà –que resulta guanyadora amb 11 consellers- i que associà a tots els elements republicans, rabassaires i esquerranistes rubinencs, i la candidatura de dretes denominada Defensa Ciutadana que obtingué 5 consellers. Entre els consellers que resultaren electes per la candidatura guanyadora, n'hi havia tres que –creiem que amb posterioritat- s'adheriren al BOC-POUM (Antoni Pereña, Pere Escayol, Jaume Martí). Una nota publicada a *Combat* (9-VIII-36) per aquest partit assenyalà, en relació als representants del POUM que participarien a l'Ajuntament reorganitzat a l'agost, “que seran els mateixos que fins ara han vingut ostentant la representació en aquest. Per tant els camarades Jaume Martí i Pere Escayol continuaran en els seus llocs de consellers. Únicament en substitució del camarada Antoni Pereña, que es troba al front de combat, ha estat nomenat pels elements del POUM, el camarada Elisi Pujol”.

⁵⁰ Arxiu-Museu de Rubí, *Comitè de Milícies Antifeixistes de Rubí*, “Correspondència”.

⁵¹ *Combat*, (9-VIII-36).

⁵² AM de Rubí, *Llibre d'Actes*, sessió corresponent al dia 8 d'agost de 1936.

col·lectivitats que els treballadors posaren en marxa i que es mantingueren econòmicament per l'ajut municipal, i en l'instrument per aconseguir ingressos extraordinaris.⁵³

La decisió dels cenetistes de participar en el govern municipal no es aliena a aquesta bona disposició dels republicans i del conjunt de la representació municipal, tot i que, en realitat, des del punt de vista de les funcions que assumí l'Ajuntament, fou més aviat anecdòtica. En efecte, el Ple municipal continuà reunint-se amb normalitat a un ritme de dues sessions mensuals, sense prendre cap acord que no fes referència a la tasca més administrativa i, en tot cas, com hem dit anteriorment, adoptant mesures que complementaven l'acció dels revolucionaris, i col·laborant amb ells. Mentre, el Comitè Executiu de les Milícies Antifeixistes, es reservava la direcció de la marxa dels esdeveniments polítics al municipi, actuant bàsicament en els aspectes relacionats amb el manteniment de l'ordre públic i la defensa, i en el control dels proveïments i dels preus. Com a suprema autoritat política, autoritzava les incautacions –en alguns casos efectuades pel mateix Comitè- i les col·lectivitzacions realitzades pels treballadors, intervenia en els plets judicials entre particulars, i se n'ocupava de pagar els salaris dels milicians allistats sota el seu control.⁵⁴

També té molt a veure amb el fet que l'existència de dos poders no provoqués cap problema entre l'un i l'altre, la mateixa política de les organitzacions i l'actitud dels republicans pel que fa a les iniciatives de les organitzacions obreres. És un fet innegable que a moltes poblacions, l'empenta revolucionària contagià als elements republicans –no només a nivell individual- i els “radicalitzà” fins el punt que aquests s'associaren a algunes de les

⁵³ Per exemple, a la sessió municipal del 26 d'agost podem llegir la instància de la col·lectivitat de paletes i peons del ram de la Construcció en la que comunicaven la seva constitució “per tal que es tingui en compte (...) als efectes de les obres municipals que pugui realitzar aquest Ajuntament”. A la mateixa sessió, es llegí la instància dirigida a l'Ajuntament per la Col·lectivitat Cooperativa Obrera de Fusters, en la que sol·licitava l'exclusiva del servei funerari, petició que fou aprovada. D'igual manera, fent ús del decret de la Generalitat del 17 d'agost, l'Ajuntament aprovà la confecció d'un crèdit extraordinari de 100.000 pessetes per a cobrir les despeses de Defensa i les ocasionades per la lluita contra l'atur (AM de Rubí, *Llibre d'Actes*, sessió del 26 d'agost de 1936).

⁵⁴ El Comitè Executiu establí una contribució obligatòria del 10% sobre el salari de tots els treballadors per a sufragar la despesa ocasionada pel manteniment de les milícies. També es féu càrrec dels sous dels membres de les Juntes dels sindicats que estiguessin a l'atur. A la correspondència d'aquest Comitè es pot consultar l'escrit del Sindicat d'Oficis Varis de Rubí, de la CNT, en el que comuniquen l'acord de la Junta i informen del nom del company que s'ha d'afegir a la llista de milicians que perceben un sou del Comitè.

iniciatives dutes a terme pels revolucionaris⁵⁵. En aquest sentit, l'aspecte més interessant a subratllar fa referència a l'acord polític pel qual es pretengué implantar a Rubí un pla general de col·lectivització de la producció i el consum que impulsaren la CNT, el POUM i la UR, amb la col·laboració també de l'Esquerra Republicana, molt il·lustratiu d'això que diem.

Aquesta iniciativa, fou endegada a finals d'agost pel Comitè Executiu, que convocà una Assemblea Popular a la sala d'actes del local de les Milícies, per tal de donar a conèixer el projecte i debatre'l públicament. “El fin de este acto –deia la nota de convocatòria- es señalar entre todos los reunidos las orientaciones justas para el mejor desarrollo y rendimiento de nuestra obra en general”.⁵⁶ La idea que els convocants volien proposar al poble rubinenc es basava en el projecte col·lectivista que els sindicats de la CNT intentaven desenvolupar allà on podien. Des d'una perspectiva de control i planificació de l'economia, hom pretenia abordar –tot i que certament de manera confosa- el problema de l'atur i de l'organització de la producció i la distribució dels productes, així com el de la unificació de salaris i de la jornada laboral que alguns sectors de treballadors –especialment els pagesos- reclamaven. El fet que en alguns sectors –com el de la construcció- s'hagués procedit a la col·lectivització i que aquesta, amb l'ajut de l'Ajuntament i del Comitè, hagués aconseguit unes bones condicions laborals pels treballadors del ram, havia provocat un cert recel entre els obrers d'altres sectors afectats per la difícil situació que provocava la guerra en l'aparell econòmic.

L'assemblea fou oberta pels principals dirigents locals. En la seva intervenció, l'Alcalde Pere Aguilera, després d'explicar la tasca que feia l'Ajuntament i de proclamar com l'Esquerra Republicana no s'havia inhibit de la lluita contra el feixisme, reconegué la importància de la participació de la resta d'organitzacions en el govern municipal i la necessitat de socialitzar els

⁵⁵ Pel que fa referència a l'enquadrament de milicians en alguna de les columnes que operaven als fronts, podem citar a tall d'exemple, l'allistament d'un grup de militants rubinencs d'ERC en la Columna J. Maurín, la qual cosa indica, a banda del fet que l'home que la dirigia –Josep Rovira- era molt conegut per ser originari d'aquesta població, les bones relacions existents entre els republicans i, en aquest cas, el POUM (*Combat*, 4-X-36). El nombre de socis del Centre Democràtic Republicà que s'allistaren en aquesta columna fou concretament de 59 (AHN-SGC, *Barcelona PS, lligall 144f*).

⁵⁶ *Combat*, (30-VIII-36).

interessos comunals.⁵⁷ Enmig de les intervencions d'alguns dels assistents que reclamaven la col·lectivització de la terra i l'equiparació salarial dels treballadors d'aquest sector amb els obrers industrials, i d'altres que consideraven que davant la situació de guerra calia sacrificar-se i deixar per a més endavant les reivindicacions, l'assemblea acabà amb la promesa i el propòsit de les organitzacions presents de procedir a posar en pràctica algunes de les mesures proposades. Com a conclusió final, s'aprovà l'orientació d'anar en la línia de substituir el "règim capitalista pel règim obrer", i la decisió de crear una ponència formada per delegats de totes les organitzacions que havia d'estudiar el problema de la col·lectivització general de la producció i el consum a Rubí.⁵⁸

Més enllà de les decisions que es prengueren i del fet que, finalment, la ponència designada per les organitzacions suspengués les seves tasques, el que ens interessa és ressaltar la posició dels republicans, el seu apropament a les organitzacions obreres, com a un element que facilità l'absència de conflicte i la coexistència de l'Ajuntament i del Comitè Executiu de Milícies Antifeixistes. Aquest últim acabà dissolent-se i deixant el pas, amb tota normalitat, al nou Consell Municipal que es constituïria a l'octubre. En una nota en la que

⁵⁷ *Combat*, (6-IX-36). Aquest número publica una àmplia informació sobre l'acte i recull les principals intervencions. "El primer en parlar –diu la ressenya– fou Eliseu Pujol [militant del POUM] qui d'una manera clara i concisa estudià el problema de la cooperació, parlant de la qüestió dels horaris i de l'equiparació de jornals i salaris. A més va dir que s'havia d'anar a la composició d'un Comitè Femení davant un pla a desenrotllar de Defensa Nacional (...) Seguidament fa us de la paraula el company Mariné [militant de la CNT]. Parla dels afers de col·lectivització i diu que les organitzacions han d'ésser les més interessades en que tot rutlli bé. Parla de la qüestió dels horaris i dels jornals i diu que tenim davant un pla enorme a desenrotllar i que cal que tots posem el nostre esforç per a triomfar. Exposa clarament que fóra necessari anar a la creació de la Federació Nacional d'Indústria per tal que quedi suprimida de fet la burgesia. Parla dels problemes de producció i ordre tècnic i del problema de la terra, propugnant per la unificació de tractes entre obrers pagesos i industrials. Diu que per a organitzar eficientment la producció és necessària una organització, una compenetració ben estreta entre tots els productors en general i per tant creu que s'ha d'anar a la creació d'una organització sindical general única. Parla de 'Rubí Industrial' i diu que tots els rams industrials i de la terra s'havien de percatar del que significa la col·lectivització del treball i que de l'Assemblea que es celebra n'hauria de sortir ja una norma de conducta a seguir d'avui en endavant (...) Parla ara Pere Aguilera. Comença dient que el partit al que ell pertany o sigui Esquerra Republicana de Catalunya, no s'ha inhibit com alguns podrien suposar, en la lluita entaulada pel proletariat ontra el feixisme. Parla de la situació d'aquest partit davant el poble de Rubí, i diu que igual que abans, la situació d'aquest és francament revolucionària. Fins ara ha vingut realitzant des del govern de la vila (...) tot el programa consignat en les premisses republicanes. Reconeix però, que ara, en la lluita plantejada intervenen en la regularització de la vida local altres sectors polítics i organitzacions obreres, ço que ell és el primer en reconèixer i per tant tenen dret d'intervenir directament en l'organització d'aquesta vida. Explica que per això es va creure convenient concedir els llocs de govern necessaris a totes les organitzacions que estan en la lluita, llevat de la FAI que per voluntat seva i per principis d'ideal no ha volgut acceptar cap lloc. Reconeix que actualment s'ha d'obrar amb energia deixant de banda tota la sèrie de prejudicis creats per la Democràcia".

⁵⁸ La ponència fou constituïda per Jesús Montroig i José Sánchez Meca, per la CNT; Simeó Calaf i Josep Rossell, per la Unió de Rabassaires; Ramon Pujol i Pere Serra, per l'ERC; Jaume Martí i Lluís Martínez, pel POUM; Josep Cardona i Justí Rigol, per la Cooperativa "La Rubinenca"; i Tomas Coll i Josep Bertran, per la Cooperativa de Producció Agrícola "1r de Maig" (AMR, *Correspondència del Comitè de Milícies Antifeixistes de Rubí*). No obstant, cap a finals de setembre, es comunicava a la població que la ponència deixava en suspens els seus treballs "en espera del resultat del ple de Sindicats de la Confederació Regional del Treball de Catalunya, per entendre que els acords que en ell es prenguin tindran una gran importància en el sentit d'orientació dels estudis que aquesta ponència té plantejats" (*Combat*, 27-IX-36).

donava per finalitzada la seva tasca, mostrava el seu acord amb la mesura que dissolia els diferents comitès i restablia el poder local als ajuntaments.⁵⁹

⁵⁹ “El Comitè Ejecutivo de Milicias Antifascistas al pueblo en general” *Combat*, (18-X-36) pàg. 2.

Capítol 16. La política de les organitzacions obreres envers els Comitès.

En anteriors capítols, ja hem exposat com en la formació dels diferents Comitès que sorgiren a l'estiu de 1936, totes les organitzacions participaren d'una manera o d'altra, o mostraren la seva voluntat de fer-ho. Hem suggerit també, que la participació de partits i sindicats en el procés de formació i desenvolupament dels Comitès, tingué projeccions i objectius diferents en funció de l'anàlisi que cadascuna de les organitzacions féu de la situació política, així com de llur estratègia davant la guerra i la revolució. Per aquesta mateixa raó, la unanimitat que existí al principi en relació a la constitució d'aquests organismes, es transformà sovint, en una divergència sobre com havien d'actuar i el paper que havien de tenir. D'igual manera, després de la dissolució oficial dels Comitès, la marxa de la guerra i la revolució, així com el procés polític general a l'Espanya republicana, portà a una reflexió en determinats sectors del moviment obrer, sobre el paper que aquests haurien pogut tenir, reflexió que en alguns casos conduí a una revisió crítica de les actuacions passades.

Per a entendre l'evolució que tingueren els Comitès Revolucionaris locals entre el juliol i l'octubre de 1936, la persistència contra tota lògica del fraccionament del poder polític, i la relació amb el procés de recomposició de l'aparell de l'Estat a la zona republicana, cal examinar el punt de partida dels diferents sectors polítics i sindicals que hi participaren, i com abordaren el problema que representava l'existència d'una "dualitat de poders" -"dualitat d'atribucions" en la terminologia anarquista- es a dir, l'existència d'un poder revolucionari, dispers i atomitzat, i l'existència d'un poder legal, reduït en molts aspectes i minvat de la seva autoritat. Aquests, es podrien classificar en tres grans apartats, atenent-nos a la política desenvolupada per les organitzacions no només en el moment del conflicte, sinó també amb anterioritat. En aquest sentit, cal subratllar la importància que tingué la estratègia desenvolupada per les organitzacions obreres i republicanes en relació al Pacte del Front Popular - a Catalunya, el Front d'Esquerres-, i la continuïtat que aquest tingué, sota formes diferents, en la estratègia de la lluita "antifeixista" desenvolupada a

partir del juliol del 1936. No en va, el programa del Front Popular-Front d'Esquerres es situava plenament dins el marc d'una República burgesa, a la que s'havia de dotar dels mecanismes per a modernitzar el país, i el seu contingut estava força allunyat de tota perspectiva revolucionària. La sublevació fomentada per bona part de les classes dirigents, avortà aquest programa i obrí una perspectiva diferent, tot i que la major part de les organitzacions obreres -i totes les organitzacions republicanes- es mantingueren en la mateixa orientació.

Així doncs, en un primer apartat, format per aquelles organitzacions - PSUC, ERC, UGT, UR, ACR- que a partir del juliol de 1936 es situarien, amb matisos i diferències, seguint l'estela del frontpopulisme, en una posició més pro-governamental, més decididament defensora de la legalitat republicana davant l'intent d'una part de l'Exèrcit de subvertir-la, i per aquesta raó, menys decidida a impulsar la via oberta de la revolució, analitzarem el punt de vista del partit que millor l'expressà: el PSUC. Un segon bloc, en el que estaria representat el conjunt del moviment llibertari, una força que determinà, amb la seva presència majoritària, el desenvolupament dels Comitès i la seva conclusió final. I per últim, un tercer bloc, representat pel POUM que, tot i haver participat del Front Popular, a diferència de la resta d'organitzacions signants, afirmava haver-ho fet per raons exclusivament tàctiques i deia defensar una política diferent.

16.1. La transitorietat dels Comitès en la tesi frontpopulista.

Es sabut que l'"antifeixisme", qualificatiu amb el que ràpidament s'intentà enquadrar tots els partits que combateren l'aixecament militar, independentment del seu programa i de llurs objectius polítics, es convertí en la política oficial del bàndol republicà. Dues de les organitzacions que més clarament representaren aquesta línia, i que tingueren un paper destacat durant tot el període del conflicte revolucionari, foren l'Esquerra Republicana de Catalunya i el PSUC. Val a dir que d'altres organitzacions -com l'ACR, UR ...- adoptaren en relació als esdeveniments del període, una posició política molt

semblant a les anteriors. Com hem dit abans, de tots ells, el partit que més concentrà aquesta política i el que li donà més consistència teòrica, fou sens dubte el PSUC.

Des del primer moment, el PSUC, o millor dit, els quatre partits que acabarien constituint-lo, tingueren una posició que combinà el suport incondicional al Govern de la Generalitat, en tant que institució representativa de la democràcia republicana, i la seva participació en els diferents Comitès Revolucionaris locals, als quals intentà convertir en organismes representatius de la lluita antifeixista, es a dir, en la representació del que s'anomenava "bloc antifeixista" constituït per les organitzacions obreres i els representants de la petita i mitjana burgesia i la pagesia, l'ERC, ACR i UR. En efecte, fins la constitució del primer Govern Tarradellas, la posició del PSUC fou la d'orientar aquests Comitès cap a una línia d'actuació que no suposés el qüestionament de l'autoritat del Govern de la Generalitat sinó que, tal i com plantejava aquest últim, que aquells servissin com a instruments auxiliars de les autoritats legítimes, com a punts de suport per a la lluita contra el feixisme que atacava les institucions elegides i representatives del poder legal. D'igual manera, aquesta fou també l'actitud davant del Comitè Central de Milícies de Barcelona durant tot el temps que existí, amb un important matís: la pròpia existència d'aquest organisme, a mig camí entre l'autoritat suprema revolucionària i l'organisme paragovernamental, la influència dels anarquistes en el seu interior, i el fet d'exercir diferents funcions que li conferien inevitablement un poder indiscutible, suposaven un important element de desestabilització, raó per la qual advocaren de forma indirecta per la seva ràpida dissolució¹. A diferència dels Comitès Locals, el paper del Comitè Central de Milícies i la projecció que aquest tingué, apareixent en un mateix plànol que el Govern de la Generalitat, el convertia en un competidor directe d'aquest últim, en un símbol de la revolució que havia esclatat per oposició als militars aixecats, i per aquesta mateixa circumstància, una referència pels

¹ La història "oficial" del PCE sobre la Guerra i la Revolució a Espanya, planteja que el PSUC fou obligat a acceptar la constitució del Comitè Central de Milícies, i que una vegada consumada la seva formació, s'esforçà per contrarestar la influència de la FAI en el mateix, i per donar "mayor realce y personalidad al Gobierno de la Generalidad y hacer de él un organismo operante, unitario, que movilizase las energías de Cataluña para la guerra contra el fascismo" (*Guerra y Revolución en España, 1936-1939*, vol. II, pàg.18).

treballadors i també per a tots els governs europeus gens interessats en que els esdeveniments a Catalunya i a Espanya comportessin el triomf de la revolució social. Des d'aquest punt de vista, a despit de no aconseguir la dissolució o si més no que no actués com a una autoritat política, l'evolució del Comitè Central de Milícies cap a tasques i funcions fonamentalment relacionades amb els aspectes militars, afavorí la seva estratègia.

Pel PSUC, i també per l'ERC i tots els sectors vinculats al republicanisme democràtic, es tractava de conduir l'empenta popular no en una direcció revolucionària que acabés amb l'ordre polític constitucional, sinó en dirigir-la justament per a facilitar un ràpid restabliment del mateix, depurant l'aparell de l'Estat dels elements considerats facciosos. Des d'aquest punt de vista, òbviament, no consideraren els Comitès Revolucionaris locals com a organismes a través dels quals es poguessin canalitzar les aspiracions dels treballadors associades a les realitzacions revolucionàries que es duïen a terme. En cap cas, s'havien de constituir com a organismes de poder alternatius als de la democràcia republicana, sinó com a organismes polítics que havien de col·laborar amb les autoritats, atenent tots els serveis que com a conseqüència de l'enfonsament institucional haguessin quedat desatesos, i assumint totes aquelles funcions que la nova situació demanava. Tenien, doncs, un caràcter transitori, excepcional, fins que els poders legals tinguessin capacitat suficient per a tornar a controlar la situació.

Aquest era el sentit que li donaven, tant el PSUC com l'ERC, a la constitució dels diferents Comitès Revolucionaris. En el cas del PSUC, aquesta línia no es contradigué amb el que succeí a algunes poblacions en les que aquest partit participà dels Comitès que acabaren substituint les autoritats municipals: a banda naturalment de circumstàncies o particularitats "locals" i del fet que la composició del PSUC no permeté l'homogeneïtat des d'un principi de tots els elements que el composaven, quan això succeí normalment era conseqüència de que aquelles no es mostraven amb capacitat per a garantir res o es veïeren clarament superades per les circumstàncies. D'altra banda, la política frontpopulista de defensa de les classes mitjanes i de la democràcia republicana exercida pel PSUC, que tanta atracció desplegà entre els sectors

socials propers a l'ERC, no impedí a aquell protagonitzar una dura confrontació amb aquest partit. De fet, en consonància amb la definició del comunisme oficial segons la qual els esdeveniments a Catalunya i a Espanya, constituïen l'inici de la revolució democràtico-burgesa, l'orientació estratègica d'aquest establia igualment la "fase" en la que es trobaven a partir del 19 de juliol: fase en la que calia mantenir a qualsevol preu el bloc antifeixista - l'aliança entre sectors de la burgesia republicana, les classes mitjanes i el proletariat-, però aquest havia d'estar dirigit per la classe obrera, es a dir, pel Partit comunista, justament perquè els republicans, per si mateixos, ja no estaven en condicions de garantir aquesta aliança que el PSUC considerava necessària. Aquesta idea es pot seguir en una de les editorials de *Treball*: "Davant l'atac a fons del feixisme espanyol, quan totes les forces antifeixistes aplegades dintre del Front Popular, s'han hagut de mobilitzar i llançar-se a una guerra de gran envergadura, la força creadora i l'esperit de lluita del proletariat ha fet que la relació proletariat-petita burgesia quedés justament establerta. A Madrid, d'una manera concreta. A Catalunya encara no ha cristal·litzat en l'organisme suprem (...) El proletariat s'avé a realitzar amb la seva empenta, la revolució democràtica per la que tant ha maldat la petita burgesia"². La premsa del partit anava plena de crides constants a respectar el que s'anomenava la petita burgesia i a defensar el seu paper com a component important de la revolució democràtica. Val a dir que, això no obstant, l'orientació del PSUC - que oferia indubtablement un terreny comú d'actuació per l'ERC- no comportà -al menys, no comportà sempre- l'existència de bones relacions entre les dues organitzacions. Com es conegut, durant tota una primera etapa, els dirigents del PSUC sovintejaren una línia de pressió cap als dirigents republicans, amb acusacions de que aquests feien el joc als anarquistes.

Mentre subsistiren de manera "legal" els diferents Comitès Locals, la posició de totes les organitzacions que es situaven políticament en l'estela del frontpopulisme, fou la de contemporitzar aquestes formes amb les del poder legal que sobrevisqué als esdeveniments. El PSUC, sense oposar-se a la seva existència i participant dels mateixos, desenvolupà una línia que posava

² *Treball*, (16-IX-36).

l'accent sobretot en la necessitat de coordinar els esforços, d'establir una direcció única, etc., funció que reservava al Govern de la Generalitat. Aquesta propaganda, s'intensificà al setembre, justament quan la CNT ja donava mostres evidents de voler cercar una via que li permetés participar de la responsabilitat governamental. Una vegada constituït el Govern d'Unitat Antifeixista, a finals de setembre de 1936, la posició canvià naturalment. A partir d'aquests moments, es a dir, a partir del moment en el que s'inicia el procés de recomposició institucional amb la formació d'un govern en el que tots els sectors estaven representats i al que se li encarrega com a primer objectiu polític recuperar plenament el control de la situació, no és necessari, des d'aquesta perspectiva, que continuïn existint els Comitès Locals i per tant cal dissoldre'ls.

Pel que fa al PSUC, aquesta línia d'actuació envers els Comitès era indiscutiblement el resultat de la seva estratègia en relació a la guerra i la revolució. Resumint els aspectes més importants d'aquest discurs, d'altra banda posats de manifest en multitud de llibres sobre aquest període: en primer lloc, la guerra no era vista com a una guerra social, sinó com l'enfrontament entre dos bàndols, un dels quals representava la legitimitat del poder constitucional, mentre que l'altre, era el bàndol facciós, constituït pels sectors socials més reaccionaris que havien promogut, amb el suport d'una part de l'Exèrcit, l'aixecament contra la democràcia republicana. Calia defensar aquesta enfront del feixisme, sense trencar el marc de la República burgesa. En segon lloc, aprofitar els esdeveniments per a fer una revolució de caire socialista, es considerava inoportú, per raons de política internacional i perquè es considerava que la societat espanyola no estava preparada per a realitzar aquest canvi tant brusc³. Des d'aquesta perspectiva, lògicament, els Comitès no podien convertir-se en òrgans de poder revolucionari alternatius als poders legals, i la seva missió havia de finalitzar en el moment en el que els diferents poders legals estiguessin en condicions de recuperar plenament el control de la situació. Pel PSUC, els Comitès eren -i havien d'ésser això- òrgans de la lluita

³ Sobre aquest aspecte, v. *Informe presentat al Ple ampliat del Comitè Central del Partit Socialista Unificat de Catalunya (adherit a la Internacional Comunista), pel secretari general, camarada Joan Comorera, 30 gener 1937*. Secretariat d'Agitació i Propaganda del PSU.

antifeixista, deslligats de qualsevol compromís de lluita pel poder. Una vegada el Govern decidí dissoldre'ls, foren els màxims defensors de la línia que pugnava per dotar a aquell de tota l'autoritat, desplegant una campanya política constant contra els Comitès que es negaven a donar per acabada la seva funció, o contra els que desobeïen en general les directrius governamentals. En efecte, fou a partir d'octubre, quan es féu realitat la formació d'un govern en el que estava la CNT, que el PSUC desenvolupà un discurs "anti-Comitè" ferotge i contundent. En contestació a la carta enviada pel Radi de Calella a Joan Comorera, queixant-se de les dificultats per a fer complir la política del Govern i del fet que encara existia el Comitè en aquesta població, aquest escrivia que "tots els seus esforços [anaven] encaminats, actualment, a acabar d'una vegada amb els Comitès Locals"⁴.

Pel que fa a l'ERC, la UR o l'ACR, dins la lògica de les seves posicions, que es movien totes en el terreny de la democràcia republicana, els Comitès havien de ser elements continuadors del Front Popular i de la política de defensa del règim i de la seva legalitat atacada. Participaren dels mateixos - especialment l'ERC i la UR-, com a elements de coordinació amb les organitzacions obreres, i només deixaren de fer-ho quan els ho impediren, o quan l'actuació dels Comitès es féu incompatible amb els seus postulats.

16.2. La posició del moviment llibertari.

Totes les diferents faccions del moviment llibertari varen participar de la constitució dels Comitès Revolucionaris. Molts dels seus militants els presidiren i es convertiren en els seus màxims defensors. D'entre totes les posicions que analitzarem relacionades amb el moviment obrer, la del moviment llibertari era justament la que, en atenció a la seva tradicional concepció sobre la revolució i l'Estat, no disposava a priori de cap "teoria" en relació al problema del poder, o millor dit, disposava de tota una sèrie de principis que el negaven. No insistirem sobre els ja coneguts prejudicis ideològics de l'anarquisme en relació a aquest tema. Des del punt de vista de la

⁴ AHN-SGC, *lligall 617*. Carta de J. Comorera al Radi del PSUC de Calella, 23-XII-36.

definició del caràcter dels Comitès, i del que aquests representaven, val a dir que els dirigents anarquistes generalment es referiren als mateixos com a "òrgans revolucionaris" sense relacionar-los, òbviament, amb el poder.

Des de la perspectiva de com s'abordà el problema de la revolució, cal considerar prèviament el punt de partida dels diferents corrents que aplegaven el conjunt del moviment llibertari, tot i que els posicionaments i enquadraments dels militants a cadascun d'ells, canviarà sensiblement a partir del 19 de juliol⁵. En primer lloc, les posicions representades pel grup d'en García Oliver, Durruti, etc., basades en la concepció romàntica clàssica, d'origen bakuninista, segons la qual tota estratègia revolucionària era substituïda per l'acció d'un grup de revolucionaris, minoritari però audaç, suficient com per a que amb el seu exemple abnegat, aconseguís el suport de les masses. Durant tota l'etapa republicana i fins al 19 de juliol, aquestes posicions, que trobaren el suport de la FAI, encara que els membres representatius d'aquest grup no tingueren una dependència orgànica d'aquesta, triomfaren en el si de la CNT. Particularment a Catalunya, on la lluita contra la "heretgia" trentista, li facilità més adhesions de les que probablement li hagués proporcionat la seva tàctica "putxista", i homes seus controlaren invariablement el Comitè Regional. Ja en 1926, un dels membres més representatius d'aquesta tendència, García Oliver, s'havia pronunciat obertament per la "presa del poder" -per aquestes manifestacions i altres, el grup fou acusat d'anarco-bolxevic, que en el llenguatge dels anarquistes tenia una connotació clarament despectiva-, encara que aquest concepte continuava essent la culminació d'un procés basat en el "cop de mà"⁶. En segon lloc, les posicions dels anomenats "trentistes", els quals en la lluita contra el que ells qualificaven de "demagògia revolucionària" -en referència a les posicions esmentades anteriorment- desenvoluparen algunes idees en relació al problema de la Revolució. Per a aquests, la revolució no podia ser el resultat de l'acció

⁵ Sens dubte, té raó Pere Gabriel quan escriu que "a partir del juliol de 1936, l'esquema triangular al voltant del trentisme, del faisme i l'anarquisme pur, amb les conseqüents connotacions de moderació, activisme putxista i discurs filosòfic, ja no serveix per a explicar ni caracteritzar les tendències de la CNT" ("Un sindicalisme de guerra: sindicats i col·lectivitacions industrials i agràries a Catalunya, 1936-1939", pàg. 59).

⁶ César M. Lorenzo, *Los anarquistas españoles y el poder*, pàgs. 46-48.

d'una minoria audaç, sinó que pel contrari, requeria la participació d'àmplies masses i d'un pla per a conquerir-les. El Manifest "trentista" d'agost de 1931 reflectia així aquest pensament: "Somos revolucionarios, sí; pero no cultivadores del mito de la revolución. Queremos que el capitalismo y el estado, sea rojo, blanco, o negro, desaparezca; pero no para suplantarle por otro, sino para que, hecha la revolución económica por la clase obrera, pueda ésta impedir la reinstauración de todo poder, sea cual fuere su color. (...) Queremos una revolución nacida de un hondo sentir del pueblo (...) La Confederación es una organización revolucionaria, no una organización que cultiva la algarada, el motín, que tenga el culto de la violencia, de la revolución por la revolución".⁷ Dins aquest esquema, el sindicat ocupava el centre: "La realización de la revolución social y del comunismo libertario, el porvenir la tiene reservada a los sindicatos, porque los sindicatos representan una organización clásica frente a la organización clásica del capitalismo y del Estado y representan el instrumento de la organización económica de la producción, base y a la vez piedra angular de todos los sistemas de convivencia política y social de los pueblos, y representan los sindicatos, además, la síntesis de una fuerza articulada formidable, con la particularidad de que es una fuerza que se mueve por y para sí misma"⁸. En tercer lloc, les posicions que defensà la tendència anomenada "aliançista", encapçalada per Valeriano Orobón Fernández, sorgida sota la influència del gir cap a l'esquerra del Partit Socialista al 1933, i alimentada posteriorment per l'experiència revolucionària de l'octubre asturià de 1934 -més exactament, de l'experiència de l'Aliança Obrera amb la UGT i els socialistes- que preconitzava com a condició indispensable per a la revolució, l'establiment d'una aliança de les forces obreres, particularment amb la UGT⁹. Una quarta posició, representada sobretot per

⁷ Eulàlia Vega, *El trentisme a Catalunya / Divergències ideològiques en la CNT (1930-1933)*, pàg. 259.

⁸ "La Revolución social y el Comunismo Libertario" assaig de J. Peiró, publicat a diversos números de *Sindicalismo* l'any 1933 (v. Joan Peiró / *Escritos 1917-1939*, a cura de Pere Gabriel, pàg. 398).

⁹ La síntesi de les idees d'aquest corrent -i al mateix temps, el seu origen- esta continguda a l'article de V. Orobón Fernández titulat "Consideraciones sobre la unidad", publicat a *La Tierra*, el 29 de gener de 1934 (v. Antonio Elorza, "La utopía anarquista durante la Segunda República española", *Revista de Trabajo*, núm. 32 (1971). En aquest article, i a partir de les declaracions de Largo Caballero favorables a la conquesta del poder polític pels treballadors, Orobón Fernández es manifestà partidari de la democràcia obrera revolucionària, com a fórmula de govern, basant-se en l'experiència de la República dels Consells Obrers de Baviera de 1919, i en la col·laboració que desenvoluparen socialistes d'esquerra com Ernst Toller, comunistes com Eugen Levine i anarquistes com Landauer i Müsham. Segons, César M. Lorenzo, les idees expressades per Orobón Fernández influenciaren profundament als militants asturians de la CNT i els determinaren a signar el mes de març de 1934, el pacte

Eusebio C. Carbó, que rebutjava els pactes amb els "polítics" i els seus aliats sindicals, però concebia la revolució com a un fenomen condicionat a la participació del poble, i establia la responsabilitat i la capacitat dels revolucionaris en saber detectar a temps la conjuntura propícia per a la mobilització del poble, en canalitzar-la i dirigir-la a través de la propaganda.¹⁰

Aquestes posicions, expressades en el decurs de tota l'etapa republicana fins el 19 de juliol, havien vehiculitzat i polaritzat les diferents expressions internes de la CNT, i havien proporcionat una certa base teòrica a les mateixes. Des del punt de vista del substrat ideològic que les impulsà, amb petites variants, es mantingueren durant els primers mesos de la guerra i la revolució. El Congrés de Saragossa de maig del 1936, havia intentat aprofundir en el concepte de "comunisme llibertari", concepte que apareixia com l'instrument a través del qual la CNT edificaria el trànsit cap a una societat en la que haurien desaparegut el Capitalisme i l'Estat. El dictamen aprovat -que recollia bàsicament la ponència aportada pel Sindicat Fabril i Tèxtil de Barcelona- no aportava res de nou al que ja s'havia exposat amb anterioritat. Així, sobre les primeres mesures que hauria d'encetar la Revolució, es deia el següent: "Terminado el aspecto violento de la revolución, se declaran abolidos: la propiedad privada, el Estado, el principio de autoridad y, por consiguiente, las clases que dividen a los hombres en explotadores y explotados, oprimidos y opresores. Socializada la riqueza, las organizaciones de los productores, ya libres,, se encargarán de la administración directa de la producción y del consumo. Establecida en cada localidad la Comuna Libertaria, podremos en marcha el nuevo mecanismo social. Los productores de cada rama u oficio, reunidos en sus Sindicatos y en los lugares de trabajo, determinarán libremente la forma en que éste ha de ser organizado. La Comuna Libre se incautará de cuanto antes detentaba la burguesía, tal como víveres, ropas, calzados, materias primas, herramientas de trabajo, etc. Estos útiles de trabajo y materias primas

d'Aliança Revolucionària amb la UGT. Les posicions d'Orobón Fernández i dels cenatistes asturiàns, foren durament criticades en el Ple Nacional de la CNT, celebrat al juny d'aquest any, per Durruti i Eusebio Carbó (César M. Lorenzo, pàg. 67)

¹⁰ J. Peirats, *Presència*, (setembre-octubre, 1966), publicat també a *Noir et Rouge*, núm. 36 (desembre 1966). Segons les seves manifestacions, recollides en els números abans citats -i que feien referència a la posició de les quatre "tendències" i els seus punts de partida- Peirats, formà part del grup encapçalat per Carbó. García Oliver, qualificà les posicions d'aquest grup com d'anarquistes antisindicalistes (*El eco de los pasos*, pàg. 188).

deberán pasar a poder de los productores para que éstos los administren directamente en beneficio de la colectividad (...)". I en relació a com s'havia d'edificar la societat, les conclusions del dictamen establien: "La creación de la Comuna como entidad política y administrativa. La Comuna será autónoma, y confederada al resto de las Comunas. Las Comunas se federarán comarcal y regionalmente, fijando a voluntad sus límites geográficos, cuando sea conveniente unir en una sola Comuna pueblos pequeños, aldeas y lugares. El conjunto de estas Comunas constituirá una Confederación Ibérica de Comunas Autónomas Libertarias".¹¹

En esclatar la revolució al juliol de 1936, la participació i defensa dels Comitès Revolucionaris per part de tota la militància cenatista, es féu intuïtivament, bàsicament com a resultat del reconeixement de l'impuls revolucionari -del qual ells mateixos participaven- i per oposició a les formes burgeses del poder polític. També perquè la constitució de Comitès Revolucionaris s'inscrivía en la pràctica insurreccional anarquista i s'associava a la forma local a partir de la qual s'hauria d'implantar la "Comuna". Les insurreccions de 1932 a la conca del Llobregat i altres localitats havien vist com el Comunisme Llibertari era proclamat sovint des del balcó de l'Ajuntament per uns Comitès Revolucionaris constituïts a tal efecte per a dirigir el moviment.

Amb aquests precedents i, sobretot a posteriori, es relativament fàcil sentenciar que la CNT, després del Congrés de Saragossa, no estava preparada des del punt de vista de la teoria per a afrontar els problemes que presenta una revolució. Resulta incontestable que no ho estava, i que en aquest sentit acusaren la manca de perspectiva. Però cal afegir, que en el cas del moviment llibertari, es donà una circumstància -repetida en moltes altres situacions- molt més accentuada que a cap altra tendència del moviment obrer: mentre que els dirigents anarquistes no concebien els Comitès com a òrgans de poder, o al menys, cap d'ells ho expressà clarament, el gruix de la militància cenatista que hi participà de la seva constitució i els impulsà, sovint foren els promotors de convertir-los en autèntics centres de poder, en oposició al poder polític

¹¹ *El Congreso Confederado de Zaragoza*, (ed. 1978).

tradicional, això és, burgès. D'igual manera, foren militants anarquistes o anarcosindicalistes, els que més resistències oferiren a la seva dissolució. Al llarg d'aquest treball hem abundat en els exemples de com els sindicats cenatistes i/o els militants confederals, presumiblement sense cap coneixement ni teoria especial sobre el Poder, aplicaren a la pràctica llur intuïció revolucionària, moltes vegades en oberta contradicció amb els postulats ideològics de l'anarquisme. Per aquests, i a diferència de les organitzacions esmentades a l'apartat precedent, els Comitès Revolucionaris no constituïen simplement un instrument de coordinació entre les organitzacions. Representaven sobretot un instrument per a la revolució, encara que no estigués ben definida la seva funció. És en aquest aspecte on es pot apreciar més la manca de perspectiva en relació al problema del Poder. Hom pot distingir igualment una diferència entre els dos sectors amb més pes dins la CNT catalana: mentre que pels sectors sindicalistes o anarcosindicalistes, els Comitès constituïen un instrument de direcció de la lluita a escala local, i un organisme en el que segellar la unió amb els altres sectors polítics i sindicals, el sector anarquista semblava més inclinat a veure'ls com a organismes menys "polítics" i més abocats a les funcions de defensa i seguretat. La base comuna que connectava amb aquestes, podríem dir diferències, la constituïa el paper que tots concedien al sindicat com a element rector i dirigent en tots els aspectes. En qualsevol cas, l'actitud "antiestatista" del moviment llibertari facilità que aquests veiessin els Comitès com a elements diferenciats de l'estructura i de l'aparell institucional, i que en general, pugnessin per preservar aquesta independència envers els poders legals.

16.3. La posició del POUM.

Alguns dels autors que s'han aproximat a l'anàlisi de la política d'aquesta organització, han constatat com en diversos aspectes, la posició del POUM oscil·là entre la seva concepció teòrica sobre el caràcter de la revolució -a la que qualificaven de revolució obrera- i la seva orientació pràctica una vegada

esclatà aquella¹². Abans que fos prohibit i posat fora de la llei, el POUM havia introduït la coneguda disjuntiva "socialisme o feixisme", en contraposició a la que plantejaven els, anomenats per ells, "reformistes", de "democràcia o feixisme", en relació al caràcter que havia de tenir la revolució a Espanya. En ple conflicte, afegí el problema polític que adoptà la forma de dilema: calia fer la guerra i la revolució al mateix temps com a garantia mútua de victòria en els dos terrenys que es jutjaven inseparables, com sostenien ells i sectors de la CNT, o pel contrari, la revolució es considerava inoportuna i perillosa per a mantenir la unitat que requeria la lluita contra el feixisme, i calia dedicar tots els esforços a guanyar la guerra contra aquest, com defensaven el PSUC i totes les forces que es reconeixien en la democràcia republicana. No reproduïrem aquí els termes d'un debat prou conegut en els seus aspectes doctrinals. Només ens interessa com a punt de partida dels pressupostos ideològics d'un partit, el POUM, que es definia així mateix com a "marxista revolucionari" i afirmava sentir-se identificat amb l'esperit que presidiren els quatre primers Congressos de la Internacional Comunista. A principis de 1936, en un follet de propaganda a través del qual volia popularitzar el seu programa i la seva existència, el POUM plantejava que la disjuntiva en la que es trobava la revolució només tenia una sortida "o socialismo o fascismo. O el ejemplo de la revolución de octubre rusa, o el de Italia y Alemania". I afegia, entre altres, com a punt constitutiu i irrenunciable, sobre la base del qual s'havia de procedir a la unificació marxista revolucionària, la necessitat d'establir i considerar les Aliances Obreres, com a òrgans de front únic, insurreccionals i de poder¹³. Val la pena assenyalar aquest aspecte no com a una requisitòria, sinó per a entendre l'evolució del partit i com abordà el problema de la revolució una vegada aquesta esclatà.

Com els de la CNT, els militants del POUM impulsaren des del primer moment els Comitès i, en general, pugnaren per atribuir-los tota l'autoritat. Consideraven, com els anteriors, que els Comitès eren un producte genuí de la revolució obrera que calia defensar. Les manifestacions de militants del

¹² Els treballs de Pelai Pagès, *Andreu Nin. Su evolución política, 1911-1937*; la comunicació de Pierre Broué "El POUM y la revolución española" presentada a las Jornadas celebradas a Barcelona sobre aquest partit, al setembre de 1985.

POUM en relació a aquest tema, abundaven precisament en aquest aspecte. Això no obstant, la posició oficial del POUM, fou evolucionant paulatinament al ritme que imposaven els esdeveniments, a vegades de forma contradictòria. De fet, a diferència de la CNT, el POUM disposava de dirigents "armats" de l'experiència de la revolució russa i de teoria marxista sobre el Poder. El propi Nin coneixia perfectament tots els aspectes de la mateixa i de la seva ploma havien sortit no poques línies en relació a aquest tema. Poc després de les eleccions de febrer de 1936, havia escrit el següent: "Las condiciones no están maduras para que la clase obrera pueda tomar el poder hoy, pero sí para que se prepare debidamente para tomarlo en breve" i explicava a continuació com devia fer-ho: "El deber del momento (...) consiste en forjar las armas necesarias para la victoria: organismos capaces de agrupar a grandes masas, de realizar la unidad de acción efectiva de la clase obrera y de convertirse en órganos de poder, como lo fueron los soviets en Rusia, y un gran partido revolucionario. Esos organismos son las Alianzas Obreras, a las cuales hay que incorporar las fuerzas que permanecen todavía fuera de ellas y coordinarlas en el terreno general, creando un centro directivo para todo el país"¹⁴. En continuïtat amb el seu pensament, ja expressat en altres articles, per a Nin -i també per a Maurín- els organismes a través dels quals la classe obrera exerciria el seu poder en una hipotètica revolució, eren els Comitès d'Aliança Obrera, a imatge dels que protagonitzaren l'octubre asturià, però ampliat per la seva base. Reclamant-se de les ensenyances de la revolució russa i de les altres revolucions obreres de l'Europa del primer quart del segle XX, Nin creia veure en els Comitès d'Aliança Obrera, la rèplica peninsular als soviets russos o als Consells d'Obrers i Soldats alemanys, la forma concreta que adoptaria el poder revolucionari a Espanya¹⁵. Igualment, els dirigents del POUM estaven

¹³ *Qué es y qué quiere el Partido Obrero de Unificación Marxista*, publicat en forma de fullet per les edicions de La Batalla, i distribuït al març de 1936. El fullet ha estat reproduït també per V. Alba, a *La Revolución española en la práctica*, pàgs. 29-51.

¹⁴ "Después de las elecciones de febrero", *La Nueva Era*, núm. 8 (febrer 1936).

¹⁵ J. Maurín havia escrit sobre aquest tema en el seu follet *Alianza Obrera* (1935), i en el llibre *Hacia la Segunda Revolución* (1935). En un article aparegut a *La Nueva Era* (núm. 1 gener 1936), titulat "La Alianza Obrera. Orígenes, características y porvenir", insistia en la idea de que la Aliança Obrera havia de ser el soviets de la revolució espanyola, o no seria res. "hasta ahora no hemos visto más que una revolución obrera triunfante: la de Rusia. Y si allí pudo obtener la victoria la clase trabajadora, fue gracias a la existencia de los soviets. Los soviets, por englobar a toda la población obrera -y no sólo a ésta o aquella organización-, es decir, por ser el Frente Único, se convirtieron automáticamente en un segundo Poder. El hecho nuevo, particular, de la revolución rusa, desde marzo hasta octubre, es la diarquía, la dualidad de Poderes. Frente al Poder oficial se yergue otro Poder, el de abajo,

familiaritzats amb el concepte marxista de la "dualitat de poders", segons la qual es tracta de la fase per la que travessa tota revolució i en la que es dirimeix la classe social que resulta vencedora de l'enfrontament.

El 25 de juliol, el periòdic que editava en aquells moments el partit, *Avant*, proclamava que el Comitè de Milícies era "el segon poder, avui; el poder únic, revolucionari, demà"¹⁶. Però les posicions foren canviant -no en quant al concepte, sí en quant a la tàctica- i fins i tot es possible detectar diferencials substancials entre elles. Nin havia afirmat el 31 de juliol -en el decurs d'un míting a Barcelona, primer que celebrava una organització obrera des del 19 de juliol- que el cop d'Estat s'havia transformat en insurrecció de la classe obrera, i que anava cap a la revolució socialista, però que per a triomfar, calia prendre el poder¹⁷. Durant tot el mes d'agost, el POUM insisteix en la seva propaganda, a favor d'un Govern obrer, que s'hauria de constituir sobre la base d'una "Assemblea Constituent" que s'hauria de formar a partir dels Comitès d'obriers, camperols i soldats. Això no obstant, a la propaganda del partit, mai s'explicità com s'havia de constituir aquests Comitès d'obriers, camperols i soldats, o si tenien relació amb els Comitès Revolucionaris que a l'àmbit local exercien com a les autoritats del moment. En qualsevol cas, en la propaganda del POUM -un partit que per la seva formació i fonaments polítics i programàtics no podia sinó considerar com a enormement perillós per a la Revolució la dispersió del poder revolucionari en una multitud de poders autònoms- no aparegué mai la idea de coordinar els Comitès Revolucionaris, de constituir una Assemblea amb la representació d'aquests poders locals, ampliat per la seva base i més democràtics, de la qual sorgís la representació d'aquest Govern obrer que reclamava des de les pàgines del seu periòdic, tal i com, d'altra banda, es proposava poc després de les eleccions de febrer de 1936, i en relació a les Aliances Obreres. La raó d'aquesta aparent contradicció, probablement cal buscar-la en la posició del POUM envers el propi Govern de la Generalitat. En efecte, si s'analitza les propostes polítiques del POUM,

el de las masas, el soviét. ¿Quién le confiere esta fuerza, este poder? El simple hecho de ser la agrupación de todos los trabajadores. Esto sólo es lo que determina su potencialidad".

¹⁶ Victor Alba, *El marxisme a Catalunya, 1919-1939 / Història del POUM*, pàg. 45.

sobretot al llarg dels mesos de juliol i agost, hom pot observar com la propaganda genèrica per un Govern obrer amaga en realitat una indefinició sobre què fer amb el Govern de la Generalitat existent aleshores. Certament, es manifestava públicament que aquest Govern -el de la Generalitat- no responia al moment històric que es vivia. La democràcia republicana burgesa, els republicans, -es deia- estaven incapacitats per a dirigir la Revolució i els esdeveniments havien passat per damunt d'ells. Especialment, es carregava contra el Govern de la República, al que es considerava més moderat i sense els arrels populars del Govern de la Generalitat i del republicanisme català. Aquesta idea està present a molts dels discursos del POUM d'aquells moments. L'u d'agost, davant l'anunci de constitució d'un nou Govern de la Generalitat presidit per Joan Casanovas, el POUM afirmava a través de les pàgines d'*Avant* que per la seva composició, estava "a mil llegües de la realitat present" i que no responia "ni de bon tros, a l'etapa actual de la nostra revolució". El portaveu del partit informà igualment, que havien estat convidats a participar, però que havien rebutjat fer-ho perquè el POUM s'oposava a tot govern que no fos de composició netament proletària. Això no obstant, declaraven que donarien suport a "tot govern popular progressiu" i com traïent importància al tema, conclouïa que era "a baix" on calia "concentrar l'atenció, car a baix surten noves institucions. Tot el que es constitueix al marge de l'acció creadora de les masses és artificial i efímer. A dalt es produeixen crisis ministerials. A baix, la revolució continua"¹⁸. En realitat, és difícil separar aquesta posició del POUM, de la posició de la CNT en aquells moments de crisi del Govern de la Generalitat, i la seva oposició -que com es conegut, canviaria aviat- a la formació d'un nou govern amb la inclusió d'organitzacions obreres en el mateix. La influència de la posició cenatista en la determinació del POUM sembla clara, especialment, pel motiu que argumentà per a no participar-hi -no era un govern netament proletari-, argument que s'esvairà al setembre, justament quan la CNT mostrà la seva conformitat per a

¹⁷ *Ibidem*, pàg. 33.

¹⁸ Les cites corresponen al periòdic *Avant*, (1-VIII-36), recollides per V. Alba (*op. cit.*, pàg. 32).

formar part d'un govern de la Generalitat que tampoc era "netament proletari".

De fet, aquesta actitud envers el govern català es correspon amb la manca de proposta en relació a la funció que hauria de jugar el Comitè Central de Milícies, segons les pròpies manifestacions del POUM del 25 de juliol. També en aquest aspecte, el POUM modificà la seva posició original que augurava un futur immediat pel Comitè Central de Milícies, com a únic poder a Catalunya. Les referències en l'acció política a aquest tema desaparegueren durant els dies i setmanes següents i, de fet, no tornaria a plantejar cap formulació que suposés la presentació del Comitè Central de Milícies com a un organisme alternatiu al Govern de la Generalitat, cridat a ocupar el seu lloc, com a vèrtex d'una piràmide de comitès distribuïts per tot Catalunya. Pel contrari, sembla que d'igual manera que ho féu la CNT, el POUM passà a considerar el Comitè Central de Milícies -encara que fos d'una manera no volguda- com a un organisme militar, una autoritat revolucionària si es vol, a la que s'havia de defensar com a màxim exponent de la revolució del 19 de juliol, com a garantia del poder de les organitzacions obreres i de la submissió de les republicanes i de la pròpia Generalitat, però no com a un govern revolucionari. Probablement, tal i com apunta Víctor Alba, fou a conseqüència d'aquesta consideració que el POUM delegà en el Comitè Central de Milícies, no a Nin, el seu secretari general, sinó a Rovira, el seu cap militar, una mostra del caràcter que li ho conferí¹⁹.

Si ens atenem a la propaganda del partit i a les seves declaracions i anàlisis publicats al seu òrgan central de premsa, els Comitès Revolucionaris no tenien pel POUM altre valor que el de constituir la representació simbòlica de la Revolució. Tornant a les posicions programàtiques del partit, si els Comitès d'Aliança Obrera, estaven cridats a ser el soviets de la revolució espanyola, tal i com havien sostingut Nin, Maurín i els altres dirigents del BOC-POUM, ¿com interpretar el silenci del partit en relació als Comitès Revolucionaris locals, els quals, si més no, constituïen una forma bastant assimilable a aquells? Creiem que la resposta cal cercar-la en dues direccions:

d'una banda, la ja citada actitud davant el Govern de la Generalitat i, per extensió, davant el Comitè Central de Milícies, i d'una altra, la consideració que els diferents poders revolucionaris locals, no englobaven a tota la població obrera enquadrada en els sindicats. Aquesta idea, la desenvolupà Nin en el Comitè Central ampliat que el POUM celebrà el desembre de 1936, quan davant les crítiques d'alguns dels seus camarades en relació a la posició del partit respecte als Comitès Revolucionaris -suposadament perquè el partit havia deixat que els dissolguessin sense fer res-, contestà que aquests últims eren organitzacions "hasta cierto punto de alianza obrera" creats des de dalt, burocràticament pels comitès de les diferents organitzacions, i que no eren tampoc "los organismos clásicos de la revolución, creados por la acción directa de la clase trabajadora", i que per tant, la substitució d'aquells pels nous ajuntaments, no tenia la importància que alguns -en al·lusió a alguns membres del Comitè Central del partit- li volien donar²⁰. Creiem però, que aquesta idea desenvolupada amb posterioritat a la dissolució dels Comitès Revolucionaris i probablement per a justificar la posició de l'Executiu del partit, responia més a l'intent d'avançar una via que sustentés la proposta sobre la que volia fer girar el POUM: govern obrer -en oposició al Govern de la Generalitat del qual havien estat expulsats- i Congrés d'obrers, camperols i soldats -en oposició al Parlament burgès- que s'hauria de constituir sobre la base dels Comitès de fàbrica, delegacions camperoles i delegacions del front. En absència d'altres òrgans de poder, s'havia de partir del que existia i donar-li forma. No era la primera vegada que s'expressava aquesta idea. Com hem vist abans, formà part de la propaganda habitual durant el mes de juliol. La resolució del Comitè Central de setembre que aprovà la incorporació del POUM al nou Govern, també ho plantejava. En un article publicat a *La Batalla* el 28 de novembre, Andrade escrivia que la revolució social que estava en marxa encara no havia creat els seus propis òrgans d'expressió, i que aquesta era una tasca per fer. "Hay que constituir los comitès de obreros, campesinos y combatientes; hay

¹⁹ Víctor Alba, *op. cit.*, 16.

²⁰ *Boletín Interior*, òrgano de información y discusión del Comité Ejecutivo del POUM, núm. 1 (15-I-37).

que convocar un Congreso de dichos comités, que estructure las normas de la nueva sociedad".

El zigzagueix de les posicions del Comitè Executiu del POUM varen portar a que una bona part d'aquest Comitè Central estigués dedicat al tema dels òrgans de poder. Igual que a l'àmbit del moviment llibertari, alguns militants començaren a considerar com a un greu error la dissolució dels Comitès Revolucionaris, realitzada a més per un Govern en el qual havia participat el POUM. És cert que, també com a els rengles cenatistes, n'hi havia militants i seccions del partit que continuaven considerant els Consells Municipals com a una mena d'organisme revolucionari, a través del qual es podia continuar amb la tasca revolucionària feta anteriorment. "Avui, -deia l'òrgan del POUM a les comarques gironines-, rutllen ja els organismes nascuts a l'escalf de les necessitats del nou règim. Els nostres Consells Municipals, tenen, en el fons, un caràcter de soviets locals"²¹. Naturalment, a banda segurament del confusionisme que expressava aquesta consideració, encara no s'havia produït un fet que tindria indubtablement un gran impacte entre la militància del POUM: la sortida forçada del partit del Govern de la Generalitat. Aquest fet acabà per destruir -si es que existien- les il·lusions al voltant dels resultats positius que podria donar la participació governamental. Coincidint amb la intensificació, per part del Govern sorgit de la crisi de desembre, d'una política cada vegada més agressiva contra les conquestes revolucionàries, es produí una reacció en molts militants. Inclús Joan Quer, *Indigeta*, que hem vist com escrivia a l'octubre de 1936 que l'allau de comitès era perniciosos per a la revolució, declarava al febrer de 1937, davant el Ple de l'Ajuntament de Girona que procedia a adequar la composició del mateix a la proporció fixada legalment, que s'havia comès un error al dissoldre els Comitès Antifeixistes que naixeren a l'escalf de la revolució²². L'organització del partit a Figueres, feia una anàlisi encara més contundent: "Al llegir els decrets del Consell de la Generalitat de Catalunya pels quals quedaven dissolts els Comitès Antifeixistes i es creaven els actuals Consells Municipals, hom

²¹ *L'Espuma*, (2-XII-36).

²² *L'Espuma*, (12-II-37).

reconeixia que amb dits decrets no es pretenia pas impulsar la revolució, al contrari, frenar-la premeditadament. Quins elements composaven els Comitès Antifeixistes? En una gran majoria dels pobles eren integrats pels homes més capacitats de la classe treballadora. La petita burgesia oscil·lant i conservadora, evidentment atemorida, delegava la representació que li corresponia als autèntics obrers que militaven en els seus rengles. Les figures de primera fila és quedaven a casa. Tenien por. I això permetia que els Comitès Antifeixistes poguessin realitzar una labor sincerament revolucionària. Armar al poble. Desposseir als grans propietaris dels capitals que havien acumulat amb l'esforç físic i intel·lectual dels obrers. Acabar amb el perill del clero. Treure la terra dels latifundistes i minifundistes i repartir-la als camperols. Aplicar la veritable justícia popular, sense mistificacions de cap mena. Disgregar les forces coercitives de l'estat burgès i altres decisions que permetien consolidar les conquestes que anaven aconseguint els germans que es batien al front (...) Varen dissoldre's els Comitès Antifeixistes. Es crearen els Consells Municipals. Com s'han format aquests? En quasi tots els pobles els elements que havien actuat des del primer dia del moviment, que comptaven amb la simpatia i confiança dels ciutadans revolucionaris, han estat desplaçats per aquells subjectes que s'havien amagat durant setmanes enteres. Les figures de primera fila han tornat a aparèixer (...) Amb l'eliminació dels Comitès Antifeixistes s'ha pretès guillotinar les ànsies de reivindicació dels explotats. Amb la creació dels Consells Municipals s'ha aconseguit ressuscitar la burocràcia legalista, els conills de guix, els incapacitats. Ha estat el primer pas enrera. Per tant els homes que volem fer triomfar totalment la revolució social hem de procurar, sense demora, a donar dos passos endavant".²³

²³ *Avant...*, (20-I-37). En la mateixa línia també l'editorial del dia 10-II-37, titulada "Cal reaccionar".

CONCLUSIONS.

Més de mig segle després de la fi del conflicte 1936-1939, i amb una àmplia bibliografia que no ha cessat de créixer, creiem que, hores d'ara, està àmpliament documentat que l'enfonsament institucional provocat tant per l'aixecament militar, com per la reacció popular que aquest produí, conduí a la dislocació de l'aparell d'Estat republicà: a la zona en la que els militars triomfaren, es procedí ràpidament a la seva restauració, seguint la pauta reaccionària dels promotors del cop d'Estat, mentre que a la zona en la que l'aixecament fracassà, sorgiren unes formes de poder revolucionari que, sense buscar l'enfrontament directe amb els poders legals a excepció d'alguns casos, en general, els substituïren a la pràctica en moltes de les seves funcions i els col·locaren en una situació subsidiària o d'inferioritat. Així succeí a Catalunya, amb la formació a Barcelona del "Comitè Central de Milícies", en relació al Govern de la Generalitat. Però també a d'altres punts: a Castelló, el "Comitè Executiu Antifeixista del Front Popular", a València el "Comitè Executiu Popular", o a Alacant, amb el "Consell Provincial de Seguretat", tots aquests organismes acabaren situant-se per damunt de l'autoritat dels Governadors Civils, inclòs en els casos en els que aquests els presidiren inicialment. A Cartagena, el "Comitè d'Aliança Revolucionària UGT-CNT", veritable baluard del poder obrer a la ciutat, cobrí aquest mateix paper, igual que el "Comitè Central" d'Almeria, o el "Comitè de Salut Pública" de Màlaga. A Madrid, la "Junta de Defensa", constituïda com a un organisme militar per a la defensa de la ciutat, assumiria igualment altres funcions, i amb el trasllat del Govern de la República a València, es convertí en una mena de govern revolucionari. A les terres d'Aragó conquerides per les milícies catalanes, el "Consell de Defensa d'Aragó", elegit en el decurs d'una assemblea de Comitès, i amb predomini absolut dels anarquistes, s'arrogà l'autoritat revolucionària a la zona. Al nord de la península, el "Comitè Provincial del Front Popular" establert a Sama de Langreo, i el "Comitè de Guerra" establert a Gijón, posteriorment unificats en un sol organisme, assumiren la direcció política a Astúries. A Santander, el "Comitè de Guerra", féu exactament igual. La descomposició de l'Estat, donà

lloc també a formes de poder que no es poden associar mecànicament a les anteriors i que tenen una especificitat pròpia, com és el cas, per exemple, de les Juntes de Defensa de Guipúscoa i de Biscaia, constituïdes per a lluitar contra l'aixecament militar -en les que les forces obreres estaven, a diferència de tots els exemples anteriors, en minoria en relació a les nacionalistes i els representants dels partits republicans-, que es convertiren en baluards contra la revolució que irradiava per tota la resta de la zona republicana.

És a partir de l'existència d'aquests organismes, dels centenars i centenars de Comitès Revolucionaris espargits localment, i de l'estructuració d'un poder revolucionari diferenciat del que representaven les autoritats legals republicanes i l'aparell institucional, i al qual havia "usurpat" algunes de les seves funcions, que es pot parlar -i reafirmar- l'existència igualment d'una "dualitat de poders", concepte que, creiem, continua essent vàlid per a definir la situació. En qualsevol cas, el fraccionament del poder polític que aparegué immediatament després del fracàs de l'aixecament militar no invalida aquesta apreciació, tot i que en algun dels pocs estudis realitzats sobre aquesta qüestió, s'incideix en aquest aspecte per a negar la seva existència o, si més no, per a posar en dubte que serveixi per a analitzar la situació oberta després del 19 de juliol. En efecte, Josep Eduard Adsuard és de l'opinió que resulta inadequat utilitzar aquest concepte per a definir la situació, i que cal parlar més aviat d'una "atomització del poder", fenomen que es caracteritzaria per la "substitució del centre únic tradicional del poder en les societats classistes, l'Estat, per una multiplicitat de centres de direcció i poder, diferents quan no oposats, i que en la majoria de les ocasions, pugnen entre ells, per assolir unes més àmplies capacitats i atribucions". Segons això, aquesta realitat, tiraria per terra qualsevol hipòtesi al voltant de l'existència d'una "dualitat de poders", un concepte quina utilització Adsuard atribueix exclusivament als esquemes bolxevics-leninistes, que estarien de moda "entre molts dels historiadors de la República i de la Guerra Civil".¹

¹ Josep Eduard Adsuard i Torras, *Catalunya, juliol-octubre 1936. Una dualitat de poders?*, tesi llicenciatura, Universitat de Barcelona (1980), pàgs. 326-327 i 329. Curiosament, un bolxevic-leninista de l'època, Manuel Fernández Grandizo -Munis- era de la mateixa opinió, encara que seguint una anàlisi diferent, i menat bàsicament pel desig de posar l'accent en les possibilitats obertes per als revolucionaris, i per a emfatitzar una situació en la que el poder de les organitzacions obreres era, en la seva opinió, omnipotent. Munis considerava que no hi hagué pròpiament una dualitat de poders durant els primers mesos perquè, en realitat,

En la nostra opinió, cal considerar tots els aspectes i no només els derivats de les limitacions del poder revolucionari. I sobretot, cal considerar que en una societat travessada per les classes socials, la lluita pel poder no és independent d'aquestes i que justament aquesta circumstància és la que té en compte el concepte “dualitat de poders”. En què consistí aquesta dualitat i quina fou la seva característica? Ja hem comentat que l'existència del Comitè Central de Milícies no anul·là ni substituï el Govern de la Generalitat, car aquest últim, tot i profundament minvat en les seves atribucions, continuà existint. Aquesta apreciació és més que un matís: tradicionalment una part molt important de la bibliografia existent sobre la Guerra Civil -la d'inspiració anarquista i també d'altres-, molt inclinada a enaltir de forma acrítica l'epopeia dels homes de la CNT i de la FAI, tendiren a plantejar la qüestió sobre la base de presentar les jornades de juliol com l'inici d'un procés en el que el Govern de la Generalitat fou esborrat del mapa i el poder passà a mans absolutament de l'organització confederal, que l'acabà cedint i/o compartint amb altres organitzacions com a mostra de bona voluntat, etc. Hom coneix que la realitat no fou exactament així i que no es pot parlar de substitució de l'Estat -si entenem per això, la substitució del Govern de la Generalitat en tant que representació política del mateix-, pel poder revolucionari. Sabem que això no es va produir ni formalment, ni tampoc a la pràctica, per moltes atribucions que perdé -i no foren poques-, i per molt que actués de manera mediatitzada o subsidiària. En realitat, el Govern de la Generalitat o més exactament, alguns dels seus representants, com per exemple Companys, personificaren de forma extrema i concentrada el poder de l'Estat que sobrevisqué amb ells. I hom se sap que intentaren exercir la seva autoritat sempre que pogueren. Justament,

tot el poder pertanyia a les masses, i que només es podia utilitzar aquest concepte a partir de la formació dels primers governs d'unitat antifeixista a Madrid i a Barcelona. “La dualitat –escriu Munis- fue introducida por la decisión anarquista de dejar en pie el polo burgués, decisión aceptada por el POUM” (*Jalones de derrota ...*, pàgs. 311-312). En un altra apartat del seu llibre encara és més precís: “La situación se caracteriza por una incompleta atomización del poder político en manos del proletariado y los campesinos. Empleo la palabra atomización porque dualidad es insuficiente para dar una imagen cabal de la distribución real de poderes. Dualidad indica dos poderes contendientes, rivales, capacidad y voluntad de lucha de una parte y otra. El Estado burgués no estuvo en ese caso sino tres meses después de las jornadas de Julio. Entonces comienza la dualidad propiamente dicha. Mientras tanto, el poder atomizado en los Comités-gobierno locales era la única autoridad existente y obedecida, sin más restricción que su carencia de centralización, y la interferencia derechista de las burocracias obreras” (pàg. 295). Aquesta opinió, sembla ser assumida per Enric Mompó en la seva tesi doctoral sobre el Comitè Central de Milícies (pag. 76). Per la seva banda, Albert Balcells ha escrit que no es pot parlar amb rigor de dualitat de poders, “porque el Comité Central de Milicias Antifascistas no fue emanación efectiva de los comités locales y de empresas ni su motor rector” (*España entre dos gobiernos*, pàg. 19). També, Manuel Cruells, qui afirma que la situació a Catalunya durant els primers mesos de la revolució no fou de dualitat de poders, “sinó que fou una situació caracteritzada pel buit de poder i per l'existència d'una multiplicitat de poders” (pàgs. 279-280).

² Santos Juliá, “De la división orgánica al gobierno de unidad nacional”, a *Socialismo y Guerra Civil*, pàgs. 235-236.

aquest és el punt de partida que provocà l'existència del que es coneix com la "dualitat de poders" -o "dualitat d'atribucions" com deien els anarquistes-, entre dos poders que, independentment del grau de crisi o fortalesa en el que es trobessin, representaven coses ben diferents: d'una banda, el poder revolucionari, certament atomitzat, distribuït geogràficament i sense un centre clar, i de l'altra, el poder legal o constitucional, representat per les institucions que quedaven en peu o havien estat suplantades o anul·lades *de facto*, però no suprimides. El primer, era l'exponent dels obrers en armes, de la seva lluita contra els militars aixecats i també de les conquestes que portà la revolució. El segon, representava la legalitat republicana, en pugna per sobreviure enmig del foc creuat de la revolució i la contrarevolució. Més exactament, el poder revolucionari estava constituït pels centenars de Comitès dispersos, pel propi Comitè Central de Milícies -tot i que com hem vist, treballà sobretot per a convertir aquells en oficines d'allistament de milicians i poca cosa més-, però també per les mateixes organitzacions obreres -sens dubte la CNT, en si mateix, era un poder, igual que la UGT, etc.- o per les Patrulles de Control i demés cossos semblants. El conjunt de tots aquests elements conformaven el poder revolucionari, entès de manera global, i des del punt de vista de la seva naturalesa diferenciada. És des d'aquesta perspectiva, que es pot parlar de l'existència d'una dualitat de poders: perquè les classes dominants havien perdut el control d'una part important de l'aparell de l'Estat, en benefici de la classe obrera i de les seves organitzacions, i aquesta circumstància s'aprecia sobretot en la impossibilitat per al poder legal -i pels seus representants polítics- d'actuar com abans dels esdeveniments. I d'altra banda, perquè el poder revolucionari renuncià per diferents motius a la possibilitat d'assumir completament -de forma totalitària com es deia en el llenguatge polític de l'època- totes les funcions reservades a l'Estat. Diguem de passada que aquesta situació acabà penetrant en les organitzacions que hi participaren, les quals, a la seva manera, reproduïren en llur interior aquesta dualitat. Naturalment, altra cosa és la utilització, i fins i tot, el sentit, que les pròpies organitzacions li donaren, i el que feren en funció de llurs plantejaments polítics, etc. És en aquest sentit també que, creiem, Munis utilitza la paraula "atomització" per a

definir la situació: dins del context de la dualitat de poders en la que distingeix una primera fase, caracteritzada per la preponderància obrera, i una segona, que vindria determinada pel que ell anomena la contraofensiva reaccionària.

La tesis de l'atomització o de la multiplicitat de poders -en oposició a la dualitat- descriu però no defineix la situació. L'atomització del Poder de forma permanent -com es donà a Catalunya i a Espanya- és una de les variants possibles en els processos revolucionaris, però no la única. De fet, altres revolucions obreres del segle XX, presenten un procés diferent pel que fa a la constitució d'un o múltiples poders, i pel que fa a l'existència d'un centre geogràfic que agrupi i s'erigeixi en portaveu de tots. Així fou amb el Soviet de Petrograd o amb el Consell d'Obrers i Soldats de Berlín. Val a dir, que el fet que aquests processos adoptessin aquesta direcció no es casual. A diferència del que succeí a Catalunya i a Espanya, a Rússia i Alemanya, es tractà d'una revolució contra els governs que estaven constituïts i això facilità sens dubte el fet que els organismes revolucionaris que es formaren, prenguessin una orientació més directa cap a la coordinació i l'elecció d'uns poders alternatius. En el cas d'Espanya -i de Catalunya- la revolució esclatà en oposició bàsicament a l'intent de cop d'Estat i les organitzacions majoritàries mai donaren un caràcter "rival" al poder legítim, o a la representació del mateix, es a dir, als Governos de la República i de la Generalitat, a l'aparell municipal, etc. En tot cas, els impulsos en aquesta direcció vingueren sempre de la base militant, més aviat com a conseqüència del propi impuls revolucionari, no com a resultat d'un programa o determinació concretes. Això es especialment vàlid per a la CNT, organització que "negà" els poders legals però que no els considerà un objectiu a batre, a substituir, en funció dels seus plantejaments ideològics, i potser, com afirma Santos Juliá, guiada per la creença que el procés de liquidació del capitalisme i les formes d'explotació burgesa obert amb les col·lectivitzacions, etc., així com l'existència de les milícies i d'un poder obrer armat, conformaven tot el contingut de la revolució social i no calia res més². D'ací que, si les organitzacions que podien influir en els esdeveniments no consideraven que la revolució s'hagués de dirigir contra el poder legal -amb aquesta qüestió coincidien bàsicament totes, més enllà que la diferència entre

elles pogués estrebar des del punt de vista de l'acció política, en el grau de depuració que calia fer de l'aparell d'Estat-, difícilment podia donar-se una altra situació que no fos la que en realitat succeí: d'una banda, la destrucció parcial de l'Estat com a conseqüència de l'acció contrarevolucionària i revolucionària; de l'altra, el sorgiment de nombrosos poders revolucionaris locals que buscaven la via de la seva afirmació com a recurs per a sobreviure davant el desestiment de qualsevol opció per coordinar-los, i l'existència a Catalunya d'un d'ells -el Comitè Central de Milícies-, situat teòricament per damunt de tots, però els components del qual decidiren donar-li un caràcter sobretot militar. L'atomització, l'existència d'una multiplicitat de poders, no pot ser analitzat com quelcom inevitable, com a un fenomen deslligat de l'acció política que desplegaren les diferents organitzacions, i dins d'elles, de llurs dirigents i militants, sinó ben al contrari, com el resultat de la seva acció.

Òbviament, pel que fa a l'abast de la revolució, les condicions polítiques anteriors al 19 de juliol, determinaren el rumb dels esdeveniments: la reacció popular contra el feixisme dels generals no seguí el curs de la lluita per restablir la legalitat republicana atacada, sinó que seguí una via en la que les mesures contra els sollevats es combinaren de forma podríem dir natural, amb mesures de tipus revolucionari contra la propietat privada, que subvertiren l'ordre constitucional. Mesures que, d'altra banda, s'entrellaçaven amb una actuació que sembla indicar un desig generalitzat entre la militància obrera de desprendre's de la col·laboració amb els partits republicans, d'alliberar aquesta hipoteca com a condició prèvia per a encetar qualsevol acció política, o si més no, un desig de no supeditar-se als mateixos des del punt de vista dels objectius a assolir. Així, és possible entendre com aquelles autoritats republicanes -governadors civils, alcaldes, etc.- que s'obstinaren a defensar les formes i la legalitat constitucionals, contra els sollevats i contra els "excessos" revolucionaris, foren immediatament apartats o relegats, i el seu lloc, ocupat de manera directa o indirecta pels representants d'una organització obrera. Sens dubte, l'elecció d'aquesta via, aquesta opció "classista" que es pot apreciar a moltes de les actuacions dels diferents poders revolucionaris, vingué facilitada per l'experiència de cinc anys de reformes en el quadre d'un règim republicà

respectuós de la propietat privada i dels privilegis de determinats sectors socials, així com per la convicció, en una part molt important del moviment obrer, de que tot intent reformista d'una certa envergadura, seria sistemàticament boicotejat per les "dretes" i estava condemnat al fracàs. El fonament objectiu de la revolució que esclatà el 19 de juliol rau ací justament: enmig d'una Europa colpejada pel triomf del feixisme i pel declini dels règims de tipus parlamentari, l'aparent inviabilitat del projecte reformista burgès a Espanya, els obstacles amb els que topà -la dissidència insurreccional de les velles classes dominants, en paraules de Julio Aróstegui-, col·locà la Segona República al límit de la crisi revolucionària d'ençà pràcticament l'adveniment del nou règim. El fet que la majoria dels organismes revolucionaris que sorgiren en resposta al cop d'Estat tinguessin un perfil poc "governamental" - en el sentit de defensa del Govern que representava el règim de llibertats davant l'escomesa reaccionària-, té a veure amb l'experiència negativa acumulada pel moviment obrer durant tota l'etapa republicana: fou el resultat del desencís que produí en el mateix, el fracàs del projecte de transformació social i la responsabilitat, que hom s'atribuí tant a les classes dirigents i als sectors més reaccionaris del país -que sabotejaren contínuament i per diferents vies, la major part dels intents reformadors-, com també a la pusil·lanimitat atribuïda als polítics republicans, als quals se'ls responsabilitzà a més, de no saber evitar la sublevació contrarevolucionària. Aquest estat d'ànim -molt estès entre l'obrerisme militant- impedí sens dubte que els diferents Comitès o poders revolucionaris existents, es convertissin directament, en una mena d'apèndixs governamentals per a la defensa del règim republicà amenaçat pels sectors més reaccionaris.

Val a dir que, naturalment, no tots els poders revolucionaris ho foren amb la mateixa "intensitat". Una anàlisi comparatiu ens portaria a l'evidència que no tots els organismes revolucionaris citats anteriorment, tingueren la mateixa projecció, composició, ni guardaren la mateixa relació amb les autoritats legals. En alguns casos, com a conseqüència de la seva pròpia composició i de l'orientació que prengueren les organitzacions que en formaven part. A d'altres, i relacionat amb l'anterior, com a resultat del grau de

profunditat amb la que la revolució es desenvolupà allà on aquests organismes es formaren i exerciren les seves funcions. Però, sembla clar igualment, que tots ells, per la seva pròpia naturalesa, constituïren un "cos" diferenciat del propi aparell institucional -inclusiu, insistim, en els casos dels organismes creats a iniciativa governamental- i que respongueren, no a les preocupacions d'aquell, sinó a l'impuls dels canvis revolucionaris que es produïen. En major o menor grau, tots tendiren a constituir-se a imatge dels organismes del poder legal que en teoria substituïen o anul·laven, i es convertiren en "autoritats", pas previ a l'exercici del "poder" de forma preeminent, amb una tendència a excloure qualsevol altra autoritat que volgués competir en l'exercici de totes aquelles funcions que s'autoassignaren i, també, amb una tendència a erigir-se en el garant de totes les mesures revolucionàries que s'encetaven. Hom podria afegir que el fet que els Comitès es constituïssin com un cos separat de l'aparell institucional és la conseqüència directa -al menys a Catalunya- de l'existència d'una organització poderosa, la CNT, i de la seva posició antiestatista, que impedí que des dels seus inicis aquells tinguessin un perfil més governamental. Indubtablement, aquesta circumstància -com ja hem apuntat en anteriors capítols- tingué un pes importantíssim, però cal assenyalar igualment que a moltes poblacions on l'organització confederal no era majoritària, o a on compartia l'hegemonia amb altres organitzacions obreres -com per exemple la UGT- també els Comitès experimentaren un recorregut força independent de l'aparell estatal, la qual cosa fa pensar que es tracta d'una tendència que anava més enllà de la pròpia incidència de la CNT. Això ens porta a un altre problema: el de considerar si en el seu origen, els diferents Comitès Revolucionaris tenien o no la voluntat de constituir la base d'un futur Estat nou -com afirma Broué-, o pel contrari, no hi ha indicis que fonamentin tal conclusió. Pel que fa a aquesta qüestió, per la nostra part, creiem que no es tracta tant de determinar si en el seu origen tots aquests organismes revolucionaris tenien la intenció o no de constituir-se en un poder diferenciat i contraposat als poders legals, com d'analitzar justament l'evolució que seguiren en relació a aquests mateixos poders, així com tots els elements que els envoltaren -les mesures que dugueren a terme, la relació que establiren amb els

partits republicans i amb les organitzacions obreres, com s'estructuraren, etc.- i que, a la fi, els acabaren conferint llurs trets característics. És el conjunt de tots aquests elements, la seva interrelació, el que ens pot ajudar a copsar millor la tendència general apreciable en el desenvolupament dels diferents Comitès Revolucionaris locals. Naturalment, l'orientació que prengueren en un primer moment, constitueix un element indicatiu de primer ordre, però sovint, la preocupació per determinar exclusivament aquest aspecte, sembla ser la conseqüència gairebé inevitable de considerar aquests organismes com a "definitius", com quelcom "acabat", com a elements inamovibles de la situació i destinats a priori a representar la funció que finalment acabaren fent, quan en realitat, un dels trets més importants dels mateixos és justament llur caràcter híbrid, contradictori, resultat alhora d'impulsos que naixien d'un mateix fet però que obeïen a camins diferents, i per aquestes raons, susceptibles d'avançar o evolucionar en un sentit o en un altre, en funció de moltes variables, una d'elles, el paper que les pròpies organitzacions els hi conferiren. En realitat, tots els Comitès experimentaren una evolució en el decurs de la seva existència, i des del punt de vista de les funcions que desenvoluparen, de les mesures que prengueren i de com s'estructuraren, la majoria acabà de forma molt diferent a com començaren. El propi Comitè Central de Milícies experimentà un canvi decisiu que marcà la seva evolució: de ser la representació del poder revolucionari que entenia de tot i abastava tot -i per aquesta circumstància, anul·lava gairebé a la pràctica al Govern de la Generalitat amb el qual coexistia-, a ser, per decisió pròpia, una d'autoritat militar i policial bàsicament, autolimitant-se altres possibilitats. Enlloc estava escrit que el recorregut del Comitè Central de Milícies hagués de ser aquest forçosament. De fet, durant els darrers dies de juliol i la primera setmana d'agost, hi ha elements suficients com per a creure que la tendència d'aquest organisme apuntava en una direcció diferent. Altres Comitès Revolucionaris experimentaren igualment una evolució que seguí una línia similar o diferent, que els portaria a modificar els seus trets característics inicials.

D'altra banda, per a considerar si la tendència general en tots aquests poders revolucionaris era la d'orientar-se cap a una alternativa a l'Estat

"tradicional" resulta important analitzar l'actitud que adoptaren davant d'aquest. Un examen dels diferents Comitès sorgits a Catalunya i a la resta de la zona controlada pel Govern de la República, i de les relacions que establiren amb els representants del poder legal -un element que indicaria cap a on s'orientaven i el grau de ruptura institucional-, demostraria bàsicament dues coses: la primera, que en general la majoria dels poders revolucionaris no mostraren una preocupació especial per la presència o no de les autoritats legals, per la seva continuïtat o no, mentre aquestes es mantingueren en una actitud "condescendent" i deixaren fer; i segona, que només es tornaren en contra de les autoritats legals quan aquestes es convertiren en un obstacle per a la lluita contra el feixisme, quan es creuaren en el camí de les organitzacions obreres i/o intentaren situar-se per damunt d'elles, o quan existien elements de conflictivitat amb les autoritats republicanes, amb anterioritat als esdeveniments de juliol. Aquestes circumstàncies, foren generalment més importants i decisives que les manifestacions realitzades en el moment de la constitució, i expressen, precisament, l'evolució que experimentaren alguns dels poders revolucionaris, aparentment més "governamentals" en els seus inicis, i finalment, abocats com la resta, a una situació generalitzada en la que la legitimitat revolucionària es sobreposà a la legalitat republicana.

En relació a la qüestió plantejada més amunt, cal tenir en compte igualment que l'element decisiu per a considerar a les diferents formes de poder revolucionari com a una alternativa al poder de l'Estat tradicional, és que aquell es constitueixi com a un poder "centralitzat", es a dir, com a un poder que es nodreix dels diferents poders locals, coordinant-los, i donant-los una expressió única. Com ja hem repetit moltes vegades, aquesta circumstància no es donà en cap cas, a excepció d'algunes iniciatives molt localitzades que, d'altra banda, no tingueren continuïtat.³

En definitiva, després de tot el que hem exposat en els capítols precedents, creiem que està justificat afirmar que els diferents Comitès Revolucionaris locals formats a Catalunya a l'estiu de 1936, constituïren la base

³ Iniciatives més o menys documentades com l'Assemblea de Comitès de les comarques gironines que es celebrà el 3 de setembre, les conclusions de la qual no semblaven apuntar cap la instauració d'un poder revolucionari "comarcal" o

incipient d'un poder revolucionari, i que aquest poder tenia un caràcter diferent i constituïa al mateix temps un tipus d'alternativa -un segon poder- a l'enfonsat aparell d'Estat republicà, representat per la Generalitat i pel propi aparell institucional del govern autònom. Certament, aquest poder, estigué mancat d'un veritable vèrtex que es constituís en la seva representació democràtica, en l'expressió única dels diferents Comitès, i que la fragmentació i atomització del mateix foren una de les seves característiques i també una de les seves limitacions. El Comitè Central de Milícies no va voler ocupar mai aquest lloc. D'igual manera, cal assenyalar que la majoria dels Comitès quedaren estancats en un estadi molt elemental del que no sortiren sinó per a dissoldre's. Diversos factors explicarien aquest fet: en primer lloc, la guerra i les seves urgències, que acabarien monopolitzant la vida política a falta d'altres perspectives, i acorralant la idea de la revolució; en segon lloc, la pròpia estructura i funcionament dels Comitès, concebuts com a organismes de coordinació de les organitzacions i sense cap lligam directe —o amb molts pocs lligams— amb la base a la qual representaven que, d'altra banda, disposava de l'estructura dels seus sindicats per a expressar teòricament les seves inquietuds, etc.; i en tercer lloc, i molt lligat amb els anteriors, la determinació del conjunt de les organitzacions que participaren dels Comitès, de que fos així i no d'una altra manera.

És veritat igualment, que la revolució social que esclatà al juliol de 1936 no disposava d'un projecte revolucionari de conquesta del Poder, i que les alternatives en aquest terreny de les diferents forces que influïen en les masses obreres, no anaren més enllà de substituir de manera provisional els mecanismes del Poder legal pels diversos organismes sorgits de la pròpia revolució, fins que l'aparell de l'Estat estigué en condicions de recuperar directament el control. En un cert sentit, es tractava igualment d'una revolució per a la que no estava preparada cap de les principals organitzacions del moviment obrer: és suficient observar les primeres reaccions i les consignes que utilitzaren, per a comprovar fins a quin punt l'esclat revolucionari va

“provincial”, o que anés més enllà d'una coordinació elemental, concebuda sobretot com a eina per a que no es produïssin interferències entre Comitès o duplicitat d'iniciatives.

agafar políticament a totes elles a contrapeu, a mig camí entre la continuïtat de la línia frontpopulista, que propugnava la col·laboració de les organitzacions obreres amb sectors de la burgesia representada per les diferents opcions republicanes, com a condició indispensable per a arribar a l'objectiu final, i la pròpia situació oberta després del 19 de juliol, en la que la dinàmica dels esdeveniments semblava apuntar a la superació d'aquesta aliança. És important assenyalar que totes les organitzacions respongueren a l'intent de cop d'Estat amb un seguit de consignes que es movien en general dins el terreny de la defensa de la legalitat republicana atacada, amb l'afegitó naturalment d'un conjunt de mesures que es proposaven en funció de circumstàncies excepcionals. D'altra banda, sens dubte, té raó Santos Juliá quan apunta les limitacions dels sindicats –les principals organitzacions obreres– per a llençar-se a la conquesta del poder polític, a partir d'una estructura que no estava preparada ni concebuda per a assolir aquest objectiu. Una qüestió que, en la seva opinió, s'hauria d'afegir a l'apartat de causes per les quals, la revolució social, no s'apoderà del poder polític⁴. Això no obstant, val la pena insistir en el fet que, localment, aquesta “limitació” no impedí que els sindicats es fessin amb el poder i l'exercissin, i que si aquesta circumstància no es produí finalment a l'àmbit del poder central i del conjunt de l'Estat, té a veure bàsicament amb les consideracions que s'han apuntat més amunt: a diferència del que passà a escala local, a un nivell superior, altres factors –com els ja citats, que fan referència a la manca d'un projecte revolucionari alternatiu, a la inexistència d'organitzacions amb influència de masses que tinguessin com a objectiu la conquesta del poder polític, i al fet, en definitiva, que el propi impuls revolucionari arribava “menys” a mesura que s'escalava la piràmide dels aparells polítics i sindicals– que òbviament existien i jugaven un paper a tot arreu, cobraren més força i acabaren imposant-se.

El paper exercit per la CNT durant les jornades del 19, 20 i 21 de juliol del 1936, ha estat abordat sovint des del punt de vista d'inculpar-la o exculpar-la –segons els casos– pel fet de no tenir un programa en relació al problema del

⁴ *Ibidem*, pàg. 236.

Poder, es a dir, en relació al problema que se li plantejà una vegada els militars aixecats foren vençuts a Barcelona i a tot Catalunya. Que la CNT no estava preparada políticament per a prendre el poder, és un fet incontestable sobre el que s'ha insistit suficientment. Precisament, sobre aquest aspecte, Helmut Rudiger, representant de l'AIT a Barcelona, escriví, en resposta als anarquistes que criticaven l'actuació de la CNT, el següent: "Los que dicen que la CNT tenía que establecer su dictadura en 1936 no saben lo que exigen (...). Entonces, la CNT debía tener un programa de gobierno, de ejercicio de poder, una preparación para el ejercicio del poder, un plan de economía autoritariamente dirigida y experiencia en el aprovechamiento del aparato estatal (...). No nos engañemos: de haber poseído un semejante programa antes del 19 de julio, la CNT no hubiera sido la CNT, sino un partido bolchevique".⁵

D'altra banda, com ja s'ha dit, tampoc ho estaven altres organitzacions que, a priori, disposaven d'un bagatge teòric en relació a aquest problema. Però, no ens interessa tant posar de manifest o reafirmar aquesta evidència, com el fet de significar la forma en la que es conduí el debat, la manera en la que aquest arribà al conjunt dels quadres dirigents de l'organització, i la reacció que hi hagué. Especialment perquè sovint s'oblida que el fet que una organització no estigui preparada per a prendre el poder, no vol dir que no ho pugui fer en unes condicions excepcionals, a partir d'una evolució produïda per circumstàncies també excepcionals. Al respecte, la historiografia afí al moviment llibertari ha presentat sempre el problema sobre la base de les dues posicions -bàsicament- que s'expressaren en el Ple del dia 21 de juliol. Segons això, la posició que defensava "anar a per tot" hauria quedat en minoria, davant els qui defensaven la "col·laboració democràtica"⁶. Sabem, però, que els termes del debat incloïen més matisos i més elements a tenir en compte: que la majoria dels militants que participaren en aquesta reunió i en la del 26 de juliol,

⁵ Citat a Burnet Bolloten, *La Revolución española / sus orígenes, la izquierda y la lucha por el poder durante la guerra civil 1936-1939*, pàg. 521.

⁶ Si donem credibilitat a la versió segons la qual aquests foren els termes del debat, creiem en tot cas que, foren sobretot els termes que utilitzaren els dirigents de la CNT catalana per a conduir la discussió. Durant les setmanes següents, si observem la pràctica dels sindicats cenetistes i de la majoria de la militància, aquesta sembla no tenir res a veure amb aquest dilema: "anar a per tot" no significava implantar una dictadura anarquista sinó apostar decididament per la revolució social, de la mateixa manera que la "col·laboració democràtica" no tenia per què significar la reproducció dels esquemes frontpopulistes –la col·laboració obrera-republicana- amb el manteniment d'un Govern de la Generalitat format pels republicans, sinó la

eren partidaris de la primera però foren "convençuts" de la posició "col·laboracionista", per la promesa feta pels dirigents del Comitè Regional de Catalunya, de portar al Comitè Nacional de la CNT la proposta d'efectuar una consulta a totes les regionals, sobre la conveniència d'anar a la implantació del comunisme llibertari. L'argument utilitzat fou que una dictadura anarquista a Catalunya no tenia viabilitat i que en tot cas, calia vèncer primer als feixistes que es trobaven prop de Lleida. Formalment no es renunciava a res, només s'aplaçava la decisió, davant un imperatiu que semblava lògic. Aquest aplaçament, però, obeïa a una consideració política. El debat intern sobre si la CNT devia participar o no en el Govern -en el de la Generalitat i en el de la República- s'encetà immediatament en els cercles dirigents de l'organització. La relativa rapidesa amb la que aquests prengueren la decisió de dissoldre el Comitè Central de Milícies -especialment els sectors més "anarquistes"- s'explica tant per les pressions del Govern de la República, com per la impossibilitat d'aplicar el programa anarquista, esdevingut per als propis dirigents cenetistes com a un instrument inútil en plena revolució.

La participació de la CNT en el Govern de la Generalitat es convertí en la clau de la situació: mentre la CNT no es decidís per la participació, previsiblement, el Comitè Central de Milícies subsistiria i amb ell, tots els poders revolucionaris locals, la qual cosa, mantenia un factor d'instabilitat i de crisi. Pel contrari, si la CNT es decidia a integrar-se en el Govern, el camí cap a la restauració de l'autoritat governamental i del restabliment de la legalitat republicana quedaria obert. Cap de les organitzacions presents en el Comitè Central de Milícies s'oposà a la seva dissolució, i més aviat l'actitud de totes fou la d'intentar aconseguir que la CNT abandonés els seus postulats antiestatistes. A mitjan d'agost, la CNT ja havia pres la decisió de dissoldre'l, en consonància amb la determinació de procedir a "reorganitzar-lo" sobre la base d'integrar els diversos departaments del Comitè Central de Milícies en les respectives Conselleries, i de convertir aquest en un organisme bàsicament militar. Finalment, el 10 de setembre, es ratificà per tots els delegats l'acord pel qual es

col·laboració amb altres organitzacions obreres per a l'impuls de la revolució. Hi ha multitud d'exemples locals que il·lustren això que diem.

dissolia aquest organisme i es deixava via lliure per a la participació de totes les organitzacions en un nou Govern de la Generalitat.

Pels dirigents de la CNT, el descens per la pendent -com l'anomenà Sebastian Faure- no fou fàcil. Malgrat que no sempre s'ha reconegut la seva importància, hi existí una resistència de la militància anarquista i anarcosindicalista al rumb que prengueren els dirigents del moviment llibertari. Resistència que s'expressà amb les primeres actuacions del Govern de la Generalitat, que dissolien els Comitès Locals i instauraven uns Consells Municipals "antifeixistes" en els ajuntaments, que molts militants creien constituïen un profund error, perquè ajudarien irremeiablement a capgirar la correlació de forces a escala local -com així fou en realitat-, amb un greu perill per a totes les mesures revolucionàries encetades, o per a les que es pensaven encetar. El poder revolucionari local exercit a través dels diferents Comitès, que malgrat totes les seves deficiències responia a l'impuls de la revolució, fou substituït per una renovada estructura municipal, que responia -o havia de respondre- a l'autoritat del Govern. A més, en aquests nous governs municipals, es donava entrada obligatòriament a sectors polítics i socials que sovint havien quedat fora de la representació en els Comitès, amb la qual cosa la possibilitat de constituir una majoria "antifeixista" en oposició a la "revolucionària", fou una realitat a molts municipis catalans. El canvi anava més enllà d'una simple formalitat, de la simple substitució d'un Comitè per un nou Consell Municipal que d'altra banda, sovint era constituït per les mateixes persones. A partir d'aquells moments, l'Alcalde i el conjunt de regidors municipals, haurien de donar compte de la seva actuació, no a les organitzacions de les quals formaven part, o als seus afiliats, o al conjunt dels afiliats, sinó en primer lloc, a les Autoritats de les quals depenien, es a dir, al Govern de la Generalitat. No podrien actuar en funció d'un criteri revolucionari, adoptat o no per la pressió de les circumstàncies, sinó que haurien d'aplicar els criteris decidits i acordats pel Govern. Sens dubte, un canvi substancial que esdevindrà decisiu. Amb la reorganització municipal, el procés de recuperació institucional rebé un impuls importantíssim, perquè per primera vegada des del 19 de juliol, el Govern de la Generalitat disposarà de la

possibilitat d'utilitzar un dels instruments que havia quedat inutilitzat per la revolució -l'aparell municipal-, per a reforçar la seva autoritat i per a restablir els mecanismes político-administratius que permeteren que les seves decisions arribessin a tot arreu.

Des del punt de vista de la reconstrucció de l'aparell d'Estat, l'impuls es complementaria amb les disposicions posteriors, especialment les que feien referència a l'àmbit financer i a l'Ordre Públic. Les dificultats econòmiques foren aprofitades per a acabar amb la resistència presentada des dels ajuntaments, en tots aquells municipis en els que, d'una manera o d'una altra, no es respectaven les disposicions del Govern. La pugna per restablir plenament la legalitat republicana, en oposició als intents per preservar les conquestes revolucionàries, donaren peu a nombrosos conflictes d'ordre públic durant el període comprés entre novembre de 1936 i maig de 1937, que tingueren com a escenari la reraguarda catalana, i sobre els que hagué d'intervenir la Junta de Seguretat Interior. Durant la primavera de 1937, els crits d'alerta sobre el que es començava a qualificar d'onada contrarevolucionària, es succeïxen entre sectors de la militància anarcosindicalista, paral·lelament als esforços governamentals per aconseguir que la CNT disciplinés els seus rengles. Més endavant, a partir de maig de 1937, les crides contra el perill contrarevolucionari es combinaran amb una crítica -en ocasions molt violenta- contra els dirigents de la CNT, els quals seran acusats entre d'altres coses, d'abandonar els centenars de presos cenetistes que en aquells moments hi havia a les presons o sotmesos a procediments judicials. No és només l'acció de grups més "famosos" com els "Amigos de Durruti", sinó els posicionaments abanderats per publicacions com "Anarquia" o "Libertad", darrera dels quals hi havia alguns sindicats cenetistes.

La qüestió de l'Ordre Públic, i els intents d'acabar amb el quasi monopoli dels revolucionaris sobre el mateix, ocupà un paper fonamental en el procés de recuperació institucional. Juntament amb la política d'unitat antifeixista, es convertí en l'eix del projecte d'instauració d'un "nou" Estat republicà, que havia d'ocupar el lloc de les estructures anteriors al 19 de juliol.

En consonància amb aquest projecte, i també com a conseqüència del mateix, l'antifeixisme -es a dir el frontpopulisme adaptat a les condicions de guerra i revolució- i la política de guerra a la qual s'havia de sacrificar la revolució, no només serviren per a recomposar el deteriorat aparell d'Estat, sinó que acabaren modificant el paper de determinades organitzacions, com es el cas de l'ERC en benefici del PSUC, o com el de la CNT, abocada a un procés de "militarització" interna, que la farien pràcticament irreconexible amb l'organització d'abans del 19 de juliol. La tesi de François Godicheau assenyala justament com aquest procés de transformació que afectà la CNT, fou no només l'expressió de l'adaptació de l'organització a les noves condicions polítiques a partir de juny de 1937, sinó també una de les seves condicions.

En el procés de recuperació institucional i, sobretot, en la resistència de sectors importants a aquest procés, hom pot detectar igualment allò que alguns anomenaven "l'esperit del 19 de juliol", es a dir, l'esperit de la revolució social, ancorat durant mesos en la majoria dels Comitès Revolucionaris i, després de la dissolució d'aquests, en l'oposició a totes aquelles mesures que es consideraren contràries a aquell. Com es prou conegut, aquest esperit fou "escapçat" arran dels fets de maig, punt d'inflexió important que acabaria conformant -i tancant- el procés de recomposició de l'aparell d'Estat republicà fins la seva liquidació definitiva al 1939, moment en el que seria reemplaçat per un de nou, com a conseqüència de la derrota militar de la República.

FONTS I BIBLIOGRAFIA.

A. FONTS

1.- Arxius, Biblioteques i Hemeroteques.

1.1. Arxius personals.

Arxiu “Montserrat Tarradellas i Macià” (Poblet)

Consultat: documentació diversa per classificar

1.2. Arxius d'àmbit superior.

Arxiu Històric Nacional (Madrid)

Lligalls consultats:

Secció “Fondos Contemporáneos”. Serie: “Causa General”: 614/3; 656/4; 679/2; 1440/2; 1470/1; 1791/5; 1837/2.

Arxiu Històric Nacional – Secció Guerra Civil (Salamanca)

Lligalls consultats:

Sección PS-Barcelona: 921, 933, 1428, 1400, 11, 240, 717, 1345, 769, 836, 454, 1443, 1238, 14, 848, 1403, 1420, 1193, 1311, 1179, 1048, 232, 330, 351, 843, 1046, 9, 776, 948, 1122, 1568, 932, 7, 771, 816, 825, 1052, 1441, 1856, 1407, 412, 413, 414, 157, 467, 918, 284, 1, 818, 819, 820, 824, 837, 839, 858, 1056, 1058, 368, 617, 1210, 1341, 505, 515, 1220, 1340, 1407, 482, 916, 285-306 (Conselleria de Seguretat Interior), 307-313 (Junta de Seguretat Interior), 340-341, 903, 1422, 1438, 140, 1213, 505, 528, 811, 531, 629, 813, 847, 857, 886, 887, 908, 949, 1331, 944, 1282.

Sección PS-Lérida: lligalls 59, 57, 63, 4, 65, 10, 61, 55, 64.

Sección PS Castellón: lligalls 26, 63, 296.

Sección PS-Vinaroz: lligall 5.

Sección PS-Bilbao: lligall 39.

Sección PS-Aragón: lligalls 82, 8, 17, 55, 58.

Sección PS-Madrid: lligalls 523, 241, 2315, 880, 540, 688, 1577, 1763, 1206, 829, 4784

Sección Militar: 324, 602, 603, 610, 2508, 2704, 4974.

Arxiu Nacional de Catalunya

Consultat: "Fons de la Generalitat republicana":

Lligall 11 (Correspondència Joan Casanovas), lligall 12 (Correspondència entre Ajuntaments i el Govern de la Generalitat), lligalls 16-21 (Departament de Presidència. Secretària de Relacions Exteriors).

lligalls 283 (Junta de Seguretat Interior. Patrulles de Control), 252, 336, 259, 497-501 ("CCMA.- relaciones de milicianos a efectos de cobro de subsidios"), 238 (Comissaria General de Banca, Borsa i Estalvi), 239, 89 (3r Terç de la Guàrdia Civil), 100 i 112 (Junta de Seguretat Interior), 84 (Ordre Públic).

Arxivho Histórico Militar de Ávila

Sèries documentals consultades:

"Regió Militar 4ª Estat Major, 1936-1939", "Institut de Carrabiners, 1936-1939", "Inspecció i Comandància Militar de Milícies, 1936-1939", "Comandància Militar Catalunya, 1936-1939", "Columnes varies, 1936-1939", "Generalitat de Catalunya. Direcció General de Carrabiners", "Generalitat de Catalunya. Direcció General de Seguretat". (Lligalls: 93, 556, 966, 967, 1334, 1, 3, 780, 953, 970, 971, 1127).

Fundación Anselmo Lorenzo (Madrid)

Microfilms consultats (arxius CNT Amsterdam IIGS): 232, 77, 216.

Arxiu Històric de Girona

Consultat:

"Fons de la Comissaria Delegada de la Generalitat a Girona 1931-1939": lligalls 4181-4185, 4194-4196, 4198-4202

Arxiu Històric de la Ciutat de Girona

Consultat: c. "Associacions 1931-1938"

Arxiu de la Diputació de Tarragona

Consultat:

"Fons de la Comissaria Delegada de la Generalitat a Tarragona": c. C.20 (Governació. Ajuntaments de la província. Constitució 1934-37); C.21 (Governació. Expedients Varis. 1936-38); C.22 (Governació. Defensa i Ordre Públic 1934-36); C.23 (Governació. Ordres del Front Popular. Incautacions. 1936); C.80 (Governació. Documentació Vària. 1936); C.81 (Governació. Expedients Varis. 1936); C.82 (id.); C.83 (Governació. Expedients Varis. 1937); C.84 (Governació. Constitució Ajuntaments de la Província. 1938); C.90 (Cens i Eleccions)

1.3. Arxius comarcals.

AHC de Balaguer
AHC de Banyoles
AHC de Berga
AHC de la Bisbal d'Empordà
AHC de Cervera
AHC de Figueres
AHC de Montblanc
AHC d'Olot
AHC de Puigcerdà
AHC de Reus
AHC de Sant Feliu de Llobregat
AHC de Santa Coloma de Farners
AHC de Solsona
AHC de Sort
AHC de Tàrraga
AHC de Valls
AHC d'El Vendrell
AHC de Vilafranca del Penedès

1.4. Arxius locals

*(els assenyalats amb un * només hem consultat les actes municipals)*

Arxiu Municipal d'Alella
Arxiu Municipal d'Amposta
Arxiu Municipal d'Anglesola
Arxiu Històric Municipal d'Arbúcies
Arxiu Històric d'Arenys de Mar "Fidel Fita"
Arxiu Històric de la Vila de Bagà
Arxiu Municipal de Begues
Arxiu Municipal de Blanes
Arxiu Històric de Caldes de Montbui
Arxiu de l'Ajuntament de Cambrils ()*
Arxiu de l'Ajuntament de Canet de Mar ()*
Arxiu Municipal de Cardedeu ()*
Arxiu Històric de Cardona ()*
Arxiu Històric Municipal de Castellar del Vallès
Arxiu Municipal de Castellbell i el Vilar ()*
Arxiu de l'Ajuntament de Castellgalí ()*
Arxiu de l'Ajuntament de Castellví de Rosanes
Arxiu Històric de Cornellà de Llobregat ()*
Arxiu de l'Ajuntament de Cornellà de Terri ()*
Arxiu Municipal d'Esparreguera
Arxiu Històric Municipal de Gelida
Arxiu Municipal de Gironella
Arxiu Històric de l'Hospitalet de Llobregat

Arxiu Municipal de Malgrat de Mar
Arxiu Municipal de Manlleu
Arxiu Històric de la Ciutat de Manresa
Arxiu Municipal de Martorell
Arxiu Històric del Masnou
Arxiu Municipal de Mataró
Arxiu Històric Municipal de Molins de Rei
Arxiu Històric Municipal de Mollet del Vallès
Arxiu Municipal de Navàs ()*
Arxiu Històric Municipal d'Olesa de Montserrat
Arxiu Municipal de Palafrugell ()*
Arxiu Municipal de Palamós
Arxiu Històric d'El Prat de Llobregat ()*
Arxiu Municipal de Rellinars ()*
Arxiu Municipal de Ribes de Freser ()*
Arxiu de l'Ajuntament de Riells de Montseny ()*
Arxiu Històric Municipal de Ripoll
Arxiu de l'Ajuntament de Ripollet ()*
Arxiu de l'Ajuntament de Riu de Colers ()*
Arxiu Municipal de Roquetes ()*
Arxiu Municipal de Rubí ()*
Arxiu Històric de Sabadell
Arxiu Municipal de Sallent
Arxiu Històric de Salt
Arxiu Municipal de Sant Adrià del Besòs ()*
Arxiu Municipal de Sant Boi de Llobregat ()*
Arxiu Municipal de Sant Boi de Lluçanès ()*
Arxiu Municipal de Sant Celoni ()*
Arxiu Municipal de Sant Climent de Llobregat
Arxiu Municipal de Sant Cugat del Vallès ()*
Arxiu de l'Ajuntament de Sant Cugat de Segarrigues ()*
Arxiu Municipal de Sant Esteve Sesrovires
Arxiu Històric Municipal de Sant Feliu de Guíxols
Arxiu de l'Ajuntament de Sant Feliu de Sasserra ()*
Arxiu de l'Ajuntament de Sant Fruitós de Bages ()*
Arxiu de l'Ajuntament de Sant Hilari Sacalm
Arxiu Històric Municipal de Sant Joan Despí
Arxiu Municipal de Sant Joan de les Abadesses
Arxiu de l'Ajuntament de Sant Julià de Ramis ()*
Arxiu Històric Municipal de Sant Just Desvern
Arxiu de l'Ajuntament de Sant Llorenç d'Hortons ()*
Arxiu de l'Ajuntament de Sant Llorenç Savall ()*
Arxiu de l'Ajuntament de Sant Martí de Segúries ()*
Arxiu de l'Ajuntament de Sant Pere Pescador ()*
Arxiu de l'Ajuntament de Sant Pere de Riudebitlles ()*
Arxiu de l'Ajuntament de Sant Pol ()*
Arxiu de l'Ajuntament de Sant Quirze de Safaja ()*

Arxiu de l'Ajuntament de Sant Quirze del Vallès ()*
Arxiu Municipal de Sant Sadurní d'Anoia
Arxiu de l'Ajuntament de Sant Vicenç de Castellet ()*
Arxiu Municipal de Sant Vicenç dels Horts ()*
Arxiu Municipal de Santa Margarida de Montbui ()*
Arxiu de l'Ajuntament de Santa Maria d'Oló ()*
Arxiu de l'Ajuntament de Santa Oliva ()*
Arxiu de l'Ajuntament de Santa Pau ()*
Arxiu de l'Ajuntament de Santa Perpètua de la Moguda ()*
Arxiu de l'Ajuntament de Santa Susanna ()*
Arxiu de l'Ajuntament de Santpedor ()*
Arxiu de l'Ajuntament de Sarrià de Ter ()*
Arxiu Municipal de Sentmenat
Arxiu Municipal de la Seu d'Urgell
Arxiu Històric de Sitges
Arxiu de l'Ajuntament de Subirats ()*
Arxiu Municipal de Súria
Arxiu de l'Ajuntament de Tagamanent
Arxiu Històric de Tarragona
Arxiu de l'Ajuntament de Tiana ()*
Arxiu Municipal de Tordera
Arxiu Municipal de Torelló
Arxiu de l'Ajuntament de Torredembarra ()*
Arxiu Municipal de Torrelles de Llobregat
Arxiu Històric de Torroella de Montgrí ()*
Museu-Arxiu de Tortosa
Arxiu de l'Ajuntament de Toses ()*
Arxiu Històric de Tossa de Mar ()*
Arxiu Municipal d'Ulldecona ()*
Arxiu Municipal de Vacarisses ()*
Arxiu Municipal de Valfogona de Ripollès ()*
Arxiu de l'Ajuntament de Vallromanes ()*
Arxiu Municipal de Valls (arxiu administratiu)
Arxiu Municipal de Vallirana ()*
Arxiu de l'Ajuntament de Vandellòs
Arxiu Municipal de Vic
Arxiu Municipal de Vidreres ()*
Arxiu de l'Ajuntament de Vilabella ()*
Arxiu Històric de Viladecans ()*
Arxiu de l'Ajuntament de Viladecavalls ()*
Arxiu de l'Ajuntament de Vilafant ()*
Arxiu de l'Ajuntament de Vila-rodona ()*
Arxiu de l'Ajuntament de Vila-sacra ()*
Arxiu de l'Ajuntament de Vilaseca de Solcina
Arxiu de l'Ajuntament de Vilassar de Dalt ()*
Arxiu de l'Ajuntament de Vilassar de Mar ()*
Arxiu Municipal de Vimbodí

Arxiu de l'Ajuntament de Vinyols i els Arcs ()*

1.5. Biblioteques i Hemeroteques.

Hemeroteca de l'Arxiu Històric Nacional-Secció Guerra Civil (Salamanca)
Biblioteca de Catalunya
Institut Municipal d'Història de Barcelona
Institut d'Estudis Ilerdencs
Biblioteca "Soler i Palet" de Terrassa
Hemeroteca Municipal "Josep Mora" de Granollers
Biblioteca Pública Provincial de Girona
Biblioteca Comarcal "Marià Vayreda" d'Olot
Biblioteca de la Caixa d'Estalvis Laietana de Mataró
Biblioteca del Centre de Lectura de Reus
Biblioteca Popular "Carles Fages de Climent" de Figueres
Biblioteca Popular de Manresa
Biblioteca-Museu "Victor Balaguer" de Vilanova i la Geltrú
Institut d'Estudis Vallencs
Biblioteca Popular de Valls
Centre d'Estudis Històrics Internacionals
Biblioteca de la "Caixa" de Badalona
Biblioteca de la "Caixa" d'Igualada
Centre d'Estudis Històrics Contemporanis (Biblioteca Figueras)
Hemeroteca de la Caixa de Tarragona
Hemeroteca de l'Arxiu Històric Parroquial de Santa Maria de Ripoll
Biblioteca Popular "Francesc Oliver de Bataller" de Tortosa
Biblioteca Popular del Vendrell
Hemeroteca del Museu de Vilafranca
Biblioteca Pública Arús
Hemeroteca de l'Arxiu Històric de Castelló
Biblioteca Municipal de Santa Eulàlia de Ronçana

1.6. Col·leccions particulars.

Miquel Rufé Majó (Rubí)
Jesus Crous Collell (Blanes)

2.- Llibres d'Actes Municipals (Ple).

Dels següents ajuntaments:

Alella (1933-37)
[Llibres d'Actes 29-VI-33/12-IX-34; 26-IX-34/5-VI-35; 13-V-36/15-IV-37]

Alins (1936)

[*Llibre d'Actes 13-VIII-36/20-III-38*]

Altron (1936)

[*Llibre d'Actes 2-III-30/14-V-50*]

Amposta (1933-37)

[*Llibres d'Actes 14-VII-33/19-XII-34; 31-XII-34/4-III-36; 11-III-36/4-V-38*]

Anglesola (1931-33)

[*Llibres d'Actes 1-IV-24/11-VII-31; 12-IX-32/15-X-33*]

Arbúcies (1934-37)

[*Llibres d'Actes 23-VIII-32/6-X-34; 8-X-34/14-VIII-37*]

Arenys de Mar (1933-36)

[*Llibres d'Actes 22-II-33/25-XI-34; 1-XII-34/2-XII-36*]

Bagà (1936)

[*Llibre d'Actes 14-IV-35/2-X-37*]

Balaguer (1931-1937)

[*Llibres d'Actes 5-I-29/18-IV-31; 21-IV-31/29-IX-31; 6-X-31/15-III-32; 22-III-32/23-VIII-32; 30-VIII-32/24-I-33; 31-I-33/20-VII-33; 20-VII-33/27-II-34; 27-II-34/11-X-34; 18-X-34/12-XII-35; 17-XII-35/8-VII-36; 20-X-36/30-I-37; 30-I-37/14-VII-37; 14-VII-37/28-I-38*]

Banyoles (1932-37)

[*Llibres d'Actes 9-VI-32/29-I-36; 5-II-36/31-VIII-38*]

Begues (1933-37)

[*Llibres d'Actes 5-I-33/31-I-34; 1-II-34/20-V-35; 22-V-35/1-IV-36; 8-IV-36/15-VII-37*]

Berga (1931-37)

[*Llibres d'Actes 6-VII-31/22-III-33; 29-III-33/6-XII-34; 11-XII-34/8-II-36; 17-II-36/14-XII-37*]

la Bisbal d'Empordà (1933-37)

[*Llibres d'Actes 7-III-33/15-V-34; 22-V-34/15-XII-36; 15-XII-36/26-VIII-37*]

Blanes (1933-37)

[*Llibres d'Actes 3-I-33/18-VI-36; 2-VII-36/14-X-43*]

Caldes de Montbui (1934-37)

[*Llibres d'Actes 2-I-34/25-II-36; 3-III-36/9-II-37; 16-II-37/9-VI-38*]

Cambrils (1933-37)

[*Libres d'Actes* 21-VI-32/9-I-34; *Esbornanys* 16-I-34/16-X-34; 18-V-35/27-XI-35; 23-V-35/14-II-36; 18-II-36/27-VI-36; *i esbordanys de les sessions corresponents als dies 27, 29 de gener i 9 d'abril de 1937*]

Canet de Mar (1934-37)

[*Libres d'Actes* 5-X-33/10-IV-34; 11-IV-34/26-IV-35; 3-V-35/29-V-36; 12-VI-36/30-IV-37]

Cardedeu 1934-37

[*Libres d'Actes* 15-XII-34 / 15-VIII-36; 20-X-36 / 20-X-37]

Cardona (1933-36)

[*Libres d'Actes* 13-I-33/23-I-34; 23-I-34/28-II-36]

*Castellar del Vallès (1936)**Castellbell i el Vilar (1934-36)*

[*Libres d'Actes* 22-I-33/3-XII-33; 10-XII-33/8-IX-34; 22-IX-34/15-XII-35; 5-I-36/8-XI-36]

Castellgalí (1936-37)

[*Libre d'Actes* 2-V-35/12-III-37]

Castelló de la Plana (1936)

[*Libre d'Actes* 3-I-36/29-XII-36]

Castellví de Rosanes (1936-37)

[*Libre d'Actes* 28-IV-35/13-VIII-40]

Cervera (1931-36)

[*Libres d'Actes* 23-X-31/22-XII-32; 29-XII-32/11-I-34; 18-I-34/18-I-35; 25-I-35/31-I-36]

Collbató (1934-1938)

[*Libre d'Actes* 8-VII-34/25-X-36; 1-XI-36/1-III-38]

Cornellà de Llobregat (1933-1937)

[*Libres d'Actes* 26-XII-1933 / 18-I-34; 22-I-34 / 15-III-34; 15-III-34 / 13-VII-34; 30-VII-34 / 12-IX-35; 26-IX-35 / 21-V-36; 25-VI-36 / 31-XII-36; 31-XII-36 / 20-V-37]

Enviny (1936)

[*Libre d'Actes* 4-IV-25/15-XI-36]

Esparraguera (1933-37)

[*Libres d'Actes* 4-IV-33/3-V-35; 17-V-34/3-X-35; 17-X-35/9-IV-37]

Gelida (1932-37)

[*Libres d'Actes 11-VIII-32/17-VII-34; 24-VII-34/16-VI-37*]

Geri (1934-37)

[*Libre d'Actes 1-II-34/29-VI-40*]

Girona (1936-37)

Gironella (1934-36)

[*Libres d'Actes 27-VII-1933/9-VIII-1934; 16-VIII-34/21-XI-35; 28-XI-35/18-XI-36*].

Gualta (1936-37)

[*Libres d'Actes 8-IV-33/6-VI-36; 23-VIII-36/3-XI-38*]

l'Hospitalet (1933-36)

[*Libres d'Actes 15-X-33/6-XI-35; 6-XI-35/14-XI-38*]

Malgrat de Mar (1934-37)

[*Libres d'Actes 20-V-33/7-XI-34; 18-IX-35/14-V-38*]

Manlleu (1933-36)

[*Libres d'Actes 15-VII-33/16-XI-34; 30-XI-34/12-VI-36; 26-VI-36/29-V-37*]

Martorell (1933-36)

[*Libres d'Actes 4-V-33/22-IX-34; 26-IX-34/25-X-35; 3-XI-35/11-VIII-36*]

el Masnou (1933-37)

[*Libre d'Actes 12-IX-33/29-I-37*]

Mataró (1936-37)

[*Libres d'Actes 20-XII-35/29-VIII-36; 2-IX-36/12-III-37*]

Molins de Rei (1933-36)

[*Libres d'Actes 24-V-33/16-V-34; 6-VI-34/4-X-35; 16-X-35/25-VI-37*]

Mollet (1935-37)

[*Libre d'Actes 23-VIII-35/4-II-37*]

Navàs (1934-37)

[*Libres d'Actes 6-XII-33/2-XII-34; 16-XII-34/1-XII-35; 15-XII-35/2-VII-37*]

Olesa (1933-36)

[*Libres d'Actes 26-X-33/18-IX-34; 3-X-34/8-I-36; 18-I-36/31-VII-39*]

Olot (1936)

Palafrugell (1933-36)

[*Llibres d'Actes 29-XI-33/18-X-34; 11-IX-35/11-XI-36*]

Palamós (1933-36)

[*Llibres d'Actes 28-XI-33/29-V-34; 7-VI-34/7-III-35; 14-III-35/31-X-35; 7-XI-35/9-VII-36*]

El Prat de Llobregat (1934-1936)

[*microfitxes dels Llibres d'Actes corresponents al període 4-I-34/22-X-34; 3-I-36/3-XII-36*]

Puigcerdà (1934-37)

[*Llibres d'Actes 26-I-34/15-I-35; 5-II-35/7-V-36; 21-V-36/4-X-40; 28-V-37/15-VIII-37*]

Puigpelat (1936-37)

[*Llibre d'Actes 1-XI-31/11-VI-38*]

Rabós d'Empordà (1936-37)

[*Llibres d'Actes 17-II-34/5-IX-36; 30-X-36/5-VIII-39*]

Rellinars (1934-37)

[*Llibres d'Actes 12-VI-33/22-I-35; 4-II-35/15-I-39*]

Renau (1936-37)

[*Llibre d'Actes 14-IV-35/25-VII-37*]

Reus (1934-1936)

[*Llibre d'Actes 2-I-1934/31-XII-36*]

Ribes de Freser (1934-37)

[*Llibres d'Actes 18-IX-34/5-V-36; 12-V-36/3-XI-37*]

Riells de Montseny (1936-37)

[*Llibre d'Actes 20-IX-35/4-II-38*]

Ripoll (1936-37)

[*Llibre d'Actes 24-VI-36/10-IX-37*]

Ripollet (1936-37)

[*Llibre d'Actes 19-VIII-36/29-XII-37*]

Roquetes (1933-37)

[*Llibres d'Actes 25-XI-33/17-II-36; 22-II-36/12-VI-37*]

Rubí (1936)

Rupià (1936-37)

Sabadell (1931-37)

[*Llibres d'Actes* 16-IV-31/28-XII-31; 4-I-32/29-VII-32; 5-VIII-32/14-II-33; 24-II-33/8-VIII-33; 8-VIII-33/30-III-34; 30-III-34/17-II-36; 17-II-36/10-II-37; 10-II-37/22-V-37; 22-V-37/29-X-37; 3-XI-37/30-XII-38]

Salt (1934-37)

[*Llibres d'Actes* 21-VII-33/4-IX-35; 18-IX-35/1-X-37]

Sallent (1934-37)

[*Llibres d'Actes* 19-IX-33/3-IV-35; 9-IV-35/5-V-36; 19-V-36/6-XII-38]

Sant Adrià del Besòs (1934-37)

[*Llibres d'Actes* 1-II-34/17-X-34; 3-V-35/6-V-36; 20-V-36/6-VII-37]

Sant Andreu del Terri (1936-37)

[*Llibre d'Actes* 30-IV-35/1-III-39]

Sant Boi de Llobregat (1933-37)

[*Llibres d'Actes* 19-V-33/26-I-34; 2-II-34/23-VIII-34; 30-VIII-34/2-VI-35; 2-VI-35/8-III-36; 16-III-36/2-V-37]

Sant Boi de Lluçanès (1934-37)

[*Llibres d'Actes* 12-XI-33/28-IV-35; 12-V-35/18-IV-38]

Sant Celoni (1934-37)

[*Llibres d'Actes* 7-VI-33/18-VII-34; 18-VII-34/2-X-35; 16-X-35/19-I-38]

Sant Climent de Llobregat (1936-37)

[*Llibres d'Actes* 21-XII-33/2-I-36; 17-II-36/27-V-37]

Sant Cugat Sesgarrigues (1936-37)

[*Llibre d'Actes* 14-X-36/12-XII-38]

Sant Cugat del Vallès (1936-37)

Sant Esteve Sesrovires (1934-36)

[*Llibre d'Actes* 17-X-34/14-X-36]

Sant Esteve de Palautordera (1936-37)

[*Llibre d'Actes* 24-XII-35/1-IV-37]

Sant Feliu Sasserra (1936-37)

[*Llibres d'Actes* 17-XI-33/3-IV-36; 17-IV-36/2-VI-40]

Sant Feliu de Guíxols (1937)

Sant Feliu de Llobregat (1931-36)

[*Llibres d'Actes 15-IV-31/10-IX-31; 17-IX-31/10-III-32; 17-III-32/29-IX-32; 6-X-32/6-IV-33; 13-IV-33/16-IX-33; 21-IX-33/27-I-34; 1-II-34/26-IV-34; 3-V-34/19-VII-34; 26-VII-34/30-III-35; 4-IV-35/19-XII-35; 24-XII-35/25-VI-36*]

Sant Fruitós de Bages (1936-37)

[*Llibre d'Actes 23-V-35/4-X-38*]

Sant Guim de la Plana (1936-37)

[*Llibre d'Actes 4-X-31/3-IV-38*]

Sant Hilari Sacalm (1934-37)

[*Llibres d'Actes 5-XII-33/30-III-34; 6-IV-34/2-V-36; 7-V-36/15-XII-38*]

Sant Joan Despí (1933-37)

[*Llibres d'Actes 12-IV-33/14-VI-34; 16-VI-34/18-III-36; 1-IV-36/17-VII-37*]

Sant Joan de Palamós (1934-37)

[*Llibres d'Actes 31-I-33/10-I-35; 24-I-35/8-VI-37*]

Sant Joan de les Abadesses (1934-37)

[*Llibres d'Actes 20-II-32/13-X-34; 27-X-34/21-X-38*]

Sant Julià de Ramis (1936-37)

[*Llibre d'Actes 2-III-36/18-X-36; 20-X-36/3-IX-38*]

Sant Just Desvern (1932-37)

[*Llibres d'Actes 19-XI-32/19-VIII-33; 26-VIII-33/15-IX-34; 8-X-34/25-VII-36; 17-VIII-36/2-IX-37; 16-X-37/21-VI-39*]

Sant Llorenç Savall (1936)

[*Llibre d'Actes 2-V-34/28-VI-39*]

Sant Llorenç d'Hortons (1936-37)

[*Llibre d'Actes 4-XI-34/13-II-38*]

Sant Martí Sesgueioles (1936-37)

[*Llibre d'Actes 1-VIII-36/6-V-38*]

Sant Pau d'Ordal (Subirats) (1936-37)

[*Llibre d'Actes 3-XI-35/6-VI-37*]

Sant Pere Pescador (1936-37)

[*Llibre d'Actes 13-X-36/14-VII-37*]

Sant Pere de Ribes (1936-37)

[*Libre d'Actes 7-XII-35/12-V-38*]

Sant Pere de Rindebitlles (1936-37)

[*Libre d'Actes 2-VIII-34/5-VIII-37*]

Sant Pol de Mar (1934-37)

[*Libres d'Actes 24-VIII-33/14-VIII-34; 28-VIII-34/27-IV-37*]

Sant Quirze Safaja (1936-37)

[*Libre d'Actes 14-VI-33/7-III-39*]

Sant Quirze de Besora (1934-37)

[*Libres d'Actes 14-XI-33/21-X-34; 6-XI-34/15-VI-36; 6-VII-36/14-X-37; 21-X-37/25-IV-38*]

Sant Quirze del Vallès (1936-37)

[*Libres d'Actes 31-VIII-32/23-X-36; 27-X-36/14-XII-37*]

Sant Sadurní d'Anoia (1934-36)

[*Libres d'Actes 1-II-34/12-IX-35; 19-IX-35/3-IX-36*]

Sant Sadurní de l'Heura (1936-37)

[*Libre d'Actes 7-X-34/3-I-38*]

Sant Vicenç de Calders (1934-37)

[*Libres d'Actes 27-X-32/18-II-36; 29-II-36/25-I-41*]

Sant Vicenç de Castellet (1934-37)

[*Libres d'Actes 29-XI-32/3-IV-34; 17-IV-34/28-IV-36; 12-V-36/11-II-37*]

Sant Vicenç dels Horts (1934-37)

[*Libres d'Actes 3-VIII-33/1-II-34; 7-II-34/8-XI-35; 20-XI-35/13-XI-36; 16-XI-36/15-XII-37*].

Santa Eugènia de Ter (1936-37)

[*Libres d'Actes 7-I-36/4-VIII-36; 8-XI-36/1-I-39*]

Santa Fe del Penedès (1936-37)

[*Libre d'Actes 9-IV-34/15-VII-42*]

Santa Margarida de Montbui (1931-37)

[*Libres d'Actes 15-IV-31/27-III-32; 5-IV-32/30-V-33; 6-VI-33/6-X-35; 20-X-35/8-III-37*]

Santa Maria d'Oló (1936-37)

[*Llibre d'Actes* 7-X-34/17-X-37]

Santa Maria de Palautordera (1936)

[*Llibre d'Actes* 1935-37]

Santa Oliva (1936-37)

[*Llibre d'Actes* 11-IX-34/1-VI-37]

Santa Pau (1936)

[*Llibre d'Actes* 17-V-36/30-XII-39]

Santa Perpètua de la Moguda (1936-37)

[*Llibres d'Actes* 7-XII-35/5-XI-36; 12-XI-36/25-I-39]

Santa Susanna (1936-37)

[*Llibre d'Actes* 30-IX-35/29-IX-38]

Santpedor (1934-37)

[*Llibres d'Actes* 18-I-1933/8-II-1936; 18-II-36/12-VI-37].

Sarrià de Ter (1936-37)

[*Llibre d'Actes* 8-VIII-35/20-VIII-37]

Savallà del Comtat (1936-37)

[*Llibre d'Actes* 26-VII-36/23-II-50]

Sentmenat (1936-37)

Serra de Daró (1936-37)

[*Llibre d'Actes* 5-II-33/12-II-39]

la Seu d'Urgell (1931-37)

[*Llibres d'Actes* 5-II-31/11-VII-31; 18-VII-31/24-XII-31; 7-I-32/17-VIII-32; 19-VIII-32/21-XII-32; 7-I-33/16-VI-33; 23-VI-33/1-XII-33; 15-XII-33; 5-I-34/21-XII-34; 4-I-35/30-XII-35; 3-I-36/2-III-40; 7-I-37/21-VI-37; 26-VII-37/5-I-39]

Sitges (1936-37)

[*Llibres d'Actes* 20-XII-34/6-III-36; 17-III-36/15-X-37]

Solsona (1932-36)

[*Llibres d'Actes* 15-I-32/6-II-34; 20-II-34/27-IV-36]

Sort (1934-36)

[*Llibres d'Actes* 21-VIII-34/21-VII-36; 21-VII-36/22-III-38]

Súria (1934-37)

[*Llibres d'Actes* 23-II-33/13-II-34; 13-II-34/11-VI-35; 25-VI-35/29-I-37]

Tagamanent (1934-37)

[*Libres d'Actes 6-II-27/7-XI-36; 24-XI-36/19-V-38*]

Talavera (1936-37)

[*Libre d'Actes 19-IV-34/16-X-49*]

Tàrrega (1933-37)

[*Libres d'Actes 3-VII-33/12-III-34; 21-III-34/24-IX-34; 10-X-34/29-VII-35; 12-VIII-35/20-IV-36; 29-V-36/24-XI-36; 2-XII-36/12-V-37; 19-V-37/13-XII-37*]

Tarroja de Segarra (1936-37)

[*Libre d'Actes 5-VII-35/19-IV-46*]

Terrassa (1936-37)

[*Libre d'Actes 21-IX-33/20-IV-37*]

Tiana (1934-37)

[*Libres d'Actes 30-V-33/23-X-34; 18-XI-36/15-XI-38*]

Tordera (1934-37)

[*Libres d'Actes 14-VIII-33/17-III-36; 20-III-36/15-II-37*]

Torredembarra (1934-37)

[*Libres d'Actes 11-V-30/1-II-34; 7-II-34/10-XII-36*]

Torrelles de Llobregat (1934-37)

[*Libres d'Actes 6-VI-33/27-III-35; 7-IV-35/11-V-37; 18-V-37/27-VII-40*]

Torelló (1931-36)

[*Libres d'Actes 15-V-26/30-IX-31; 7-X-31/25-I-33; 1-II-33/26-IX-34; 24-X-34/13-X-36*]

Torroella de Montgrí (1936-37)

[*Libre d'Actes 22-I-36/18-III-38*]

Toses (1936)

[*Libre d'Actes 21-XI-32/1-XI-36*]

Tossa de Mar (1934-37)

[*Libres d'Actes 26-XII-33/17-II-36; 24-II-36/9-IV-37*]

Ullastrell (1934-37)

[*Libres d'Actes 5-VII-34/19-XII-36; 2-I-37/3-X-38*]

Ullastret (1936-37)

[*Libre d'Actes 30-XII-34/10-II-39*]

Uldecona (1933-36)

[*Libres d'Actes 15-III-33/18-IV-34; 2-V-34/24-X-34; 12-XII-34/20-XI-36*]

Vallfogona de Riucorb (1936-37)

[*Libre d'Actes 2-VI-35/21-I-38*]

Vallgorguina (1936-37)

[*Libre d'Actes 7-IX-35/23-V-38*]

Vallirana (1934-37)

[*Libres d'Actes 17-II-34/18-XII-36; 25-XII-36/7-VII-38*]

Vallromanes (1934-37)

[*Libre d'Actes 10-VIII-33/18-IV-37*]

Valls (1936-37)

Vandellòs (1936-37)

[*Libre d'Actes 16-II-36/6-VI-37*]

el Vendrell (1931-37)

Vespella de Gaià (1936-37)

[*Libre d'Actes 23-X-36/15-VIII-43*]

Vic (1934-37)

[*Libres d'Actes 31-VIII-34/14-IX-36; 7-X-36/6-X-38*]

Vidreres (1934-36)

[*Libres d'Actes 20-I-33/14-VII-34; 21-VII-34/31-III-36; 4-IV-36/19-XII-36*]

Viladecans (1933-37)

[*Libres d'Actes 12-IX-33/17-VIII-35; 5-I-35/18-VIII-35; 22-VIII-35/12-II-37; 19-II-37/21-IV-39*]

Viladecavalls (1936-37)

[*Libre d'Actes 9-VI-1935/4-III-37*]

Vilafant (1934-37)

[*Libres d'Actes 2-II-31/25-VIII-34; 26-XII-36/9-III-39*]

Vilafranca del Penedès (1931-37)

[*Libres d'Actes 28-VII-28/26-VI-31; 1-VII-31/13-I-32; 20-I-32/22-III-33; 28-III-33/4-IX-34; 26-IX-34/27-V-36; 24-VI-36/2-XI-37*]

Vilamajor (1934-36)

[*Libre d'Actes 29-XII-33/24-IX-37*]

Vilanova de la Roca (1936-37)
[25-XII-36/15-VIII-38]

Vilaseca (1936-37)
[Llibre d'Actes 30-I-36/12-VIII-37]

Vilassar de Dalt (1936-37)
[Llibres d'Actes 9-VIII-34/11-IV-36; 23-IV-36/23-II-37]

Vilassar de Mar (1934-36)
[Llibres d'Actes 18-IV-34/20-III-36; 8-IV-36/28-XII-38]

Vilatenim (1936-37)
[Llibre d'Actes 7-IV-35/17-X-37]

Vila-rodona (1936-37)
[Llibre d'Actes 5-XII-35/14-IV-37]

Vila-sacra (1936-37)
[Llibre d'Actes 24-XI-34/5-XII-37]

Vinyols (1936-37)
[Llibres d'Actes 26-IX-33/17-X-36; 28-X-36/22-II-39]

Vulpellac (1936)
[Llibre d'Actes 25-V-33/15-XI-36]

3.- Actes de reunions, circulars, informes (exclusivament del període 1936-37).

3.1. actes de reunions de comitès.

Comitè Central de les Milícies Antifeixistes, actes de les reunions 3-VIII / 25-IX-36.

Acta de constitució del Comité Revolucionario Antifascista de Torelló. Acta de la reunió celebrada el 24 de juliol de 1936, i acta de dissolució.

Acta de constitució del Comité Revolucionari Antifeixista de Collbató

Acta de constitució del Comité Local de Milícies Ciutadanes de Ripoll.

Acta de constitució del Comité Executiu Antifeixista de Sant Pere de les Preses.

Acta de constitució del Comité de Defensa de Sudanell.

Acta de constitució del Comitè Local del Front Popular de Sunyer.

Acta de constitució del Comitè de Milícies Antifeixistes de Lles.

Acta de constitució del Comitè Local de Milícies Antifeixistes de la Galera.

Acta de constitució del Comitè Antifeixista de Sant Miquel de Cladells.

Acta de constitució del Comitè del Front Popular Antifeixista de Vimbodí.

Acta de constitució del Comitè de Milícies Antifeixistes de Sagàs, 4-VIII-36.

Acta de constitució del Comitè Local de Defensa de Sabadell, actes reunions posteriors i correspondència.

Correspondència del Comitè de Milícies Antifeixistes de Rubí.

Correspondència Comitè de Milícies d'Alins (AHC de Sort).

Actes del Comitè Executiu Antifeixista d'Igualada, corresponents a les dues sessions del dia 27 d'octubre de 1936.

Actes del Comitè Local Milícies Antifeixistes de Martorell, 17-VIII-36 / 13-X-36.

Actes del Comitè Antifeixista de Reus, 28-VII-36 / 12-X-36.

Actes del Comitè Local Milícies Antifeixistes de la Seu d'Urgell 15-IX-36 / 24-IX-36.

Actes del Comitè Local de Milícies Antifeixistes de St. Feliu de Llobregat 11-IX / 8-X-36.

Actes del Comitè d'Enllaç Antifeixista de Bagà, 24-VII-36 / 13-X-36

Actes del Comitè Antifeixista de Montblanc, 18-VII-36 / 16-X-36.

Actes del Comitè Antifeixista de Salou, 15-VIII / 15-X-36.

Actes del Comité Ejecutivo Antifascista del Frente Popular de Castellón, 4-X-36 / 27-XI-36.

3.2. actes de reunions d'organismes polítics i sindicals.

Acta de la reunió del Comité Nacional de la CNT-AIT, celebrada el dia 29 de julio de 1936. (Fundación Anselmo Lorenzo, Fondo CNT IIGS, microfilm 216).

CNT-AIT. *Acta del Pleno Nacional de Regionales convocado por el Comité Nacional en Madrid el 4 de agosto de 1936. (Fundación Anselmo Lorenzo, Fondo CNT IIGS, microfilm 216).*

CNT-AIT. *Acta de la reunión del Pleno de Nacional de Regionales, celebrado en Madrid el día 15 de septiembre a las cinco de la tarde. (Fundación Anselmo Lorenzo, Fondo CNT IIGS, microfilm 216).*

CNT-AIT. *Acta del Pleno Nacional de Regionales celebrado el 28 y 29 de septiembre de 1936. (Fundación Anselmo Lorenzo, Fondo CNT IIGS, microfilm 216).*

CNT-AIT. *Comité Nacional. Resolución tomada por el Pleno de Regionales celebrado en Madrid el día 23 de octubre, ante la actitud del Gobierno". (Fundación Anselmo Lorenzo, Fondo CNT IIGS, microfilm 216).*

CNT-AIT. *Comité Regional del Trabajo de Cataluña. Acta del Pleno de Locales y Comarcales, celebrado el día 13 de diciembre de 1936 en la Casa CNT. (Fundación Anselmo Lorenzo, Fondo CNT IIGS, microfilm 232).*

CNT-AIT. *Comité Regional del Trabajo de Cataluña. Acta del Pleno de Locales y Comarcales celebrado el día 5 de noviembre de 1936 en nuestro local. (Fundación Anselmo Lorenzo, Fondo CNT IIGS, microfilm 232).*

Actes del Comitè Peninsular de la FAI, 17-X-36 / 16-XII-37 (AHN-SGC, lligall 1345, sèrie PS-Barcelona).

*Actes de reunions de Comitès [moviment llibertari]
(actes de les reunions celebrades el 27, 28, i 29 d'agost, i 9 de setembre de 1936)*

Acta del Pleno Regional de Grupos Anarquistas de Cataluña, celebrado en Barcelona el 21 de agosto 1936 (AHN-SHC, lligall 39/ carpeta 25, sèrie Bilbao)

Acta del Pleno de Grupos Anarquistas, celebrado el día 13-XI-36 (AHN-SGC, PS-Barcelona, lligall 1307).

Acta del Pleno Regional de Grupos Anarquistas de Cataluña, celebrado en Barcelona el 6 de diciembre de 1936 (AHN-SGC, PS-Barcelona, lligall 531).

Actas del Pleno Nacional de Regionales, celebrado en Valencia el día 12 de diciembre 1936. (AHN-SGC, lligall 39 / carpeta 24, sèrie Bilbao).

Actas del Pleno Nacional de Regionales de la CNT, celebrado los días 2 y sucesivos de junio de 1937 (AHN-SGC, lligall 39 / carpeta 24, sèrie Bilbao).

Actas del Pleno Nacional de Regionales, extraordinario, del movimiento libertario, celebrado los días 23 y sucesivos de mayo de 1937. (AHN-SGC, lligall 932 sèrie PS-Barcelona).

Actes dels Plens de Regionals de la FIJL, gener-agost 1937, (AHN-SGC, PS-Barcelona, 1348).

Acta de la reunió del Comitè Regional de la UGT, celebrada el 27 d'octubre de 1936 (AHN-SGC, PS-Barcelona, lligall 617).

Acta de la reunió del Comitè Regional de la UGT, celebrada el 4 de novembre de 1936 (AHN-SGC, PS-Barcelona, lligall 617).

Acta de la reunió del Comitè Regional de la UGT, celebrada el 18 de novembre de 1936 (AHN-SGC, PS-Barcelona, lligall 617).

Acta del Ple de Comarcals de la UGT, celebrat a Barcelona el 5 de novembre de 1936 (AHN-SGC, PS-Barcelona, lligall 368)

Acta de la reunió del Comitè Central de la UGT, celebrada el dia 30 de novembre de 1936 (AHN-SGC, PS-Barcelona, lligall 617)

Acta de la reunió del Comitè Regional de la UGT, ampliat amb companys responsables de la majoria de les organitzacions de Barcelona, celebrada el dia 20 de novembre de 1936 (AHN-SGC, PS-Barcelona, lligall 617)

Actas Federación Local de Barcelona UGT, agosto 1936-enero 1937 (AHN-SGC, lligall 1311, sèrie PS-Barcelona).

Acta de la reunió ordinària del Comitè de Barcelona del PSUC, 23-III-37 (AHN-SGC, PS-Madrid, lligall 540).

CNT-AIT. Actas del Pleno de Comarcas celebrado en Barcelona el 13 de setiembre de 1937 (AHN-SGC, lligall 63, sèrie 'Lérida').

Llibre d'Actes de delegats d'Obra i de Control del Sindicat de l'Indústria de la Construcció UGT, 21-XI-36 / 15-III-97.

Libro de Actas del Sindicato de Obreros Metalúrgicos de Barcelona, 16-VIII-36 / 1-VI-37. (AHN-SGC, lligall 1179, sèrie PS-Barcelona).

3.3. Actes de les sessions del Consell Executiu de la Generalitat

Actes del Consell de Govern de la Generalitat, 3-XI-36 / 26-II-37 (AHM Àvila, lligall 556, carp. 3 armari 56).

Actes de les reunions celebrades davant la crisi d'abril del 1937 (ANC-FGR, lligall 11/6)

Extractes d'acords del Consell de Govern i crònica d'activitats (ANC-FGR, lligall 11/1).

3.4. altres organismes.

Comitè d'Enllaç CNT-FAI-UGT-PSUC, *Acta de la quinta reunió ordinària celebrada per el Comitè de Enlace el dia 28 de agosto de 1936*, (AHN-SGC, lligall 1048, sèrie PS-Barcelona).

Comitè d'Enllaç CNT-FAI-UGT-PSUC, documentació diversa (AHN-SGC, PS-Barcelona, lligall, 617):

- "*Consignas para organizar la victoria que presentamos al Comité de Enlace*", para la commemoración del 7 de noviembre de 1917, aniversario de la revolución socialista en la URSS [doc. del PSUC].
- "*Guión de consulta a los socialistas*" [doc. de la CNT].
- "*Contestación a los compañeros de la CNT, 18-X-36*" [doc. del PSUC].
- "*Proposiciones que hacen los delegados de la UGT y PSU al Comité de Enlace para el estudio conjunto y llevar las proposiciones definitivas al Consejo de la Generalidad por intermedio de los consejeros de ambas organizaciones*".
- "*A los Comités Regionales de Cataluña de la CNT y de la FAI, 1-XI-36*" [doc. del C.C. del PSUC i el Secretariat Regional de la UGT].

Actes de la *Junta de Seguretat Interior de Catalunya*, 5-X-36 / 15-II-37

Actes del Secretariado de Patrullas de Control, 24-X-36 / 6-I-37.

Acta de constitución del Consejo de Obreros y Soldados (Marineros) y demás Cuerpos, elegidos en la Aeronáutica Naval de Barcelona (AHN-SGC, PS-Barcelona, lligall 1392).

3.5. circulars, informes, reglaments.

PSUC, *Informe de la Secretaria Administrativa del Comitè de Barcelona*, 23-VIII-37 (AHN-SGC, PS-Madrid, lligall, 540).

PSUC, Secretaria General, *Circulars* (AHN, lligall 1837/2)

PSUC, Comitè de Barcelona, *Circular núm. 1*, 22-III-37 (AHN-SGC, PS-Madrid, lligall 540).

PSUC, Comitè de Barcelona, *Circular núm. 2*, 30-III-37 (AHN-SGC, PS-Madrid, lligall 540).

PSUC. *Pla per a una acció intensa a favor de l'Exèrcit Popular Regular*, 17 de febrer de 1937 (AHN-SGC, PS-Madrid, lligall 540).

CNT-AIT, Comitè Nacional. *Circular* [7-XI-36]

CNT-AIT, Comité Nacional, *Circular núm. 12* [28-VI-1937]

Comité Peninsular de la FAI, *Circulares cursadas en el año 1937 por el Comité* (AHN-SGC, *lligall 1345, sèrie PS-Barcelona*).

Comité Central de les Milícies Antifeixistes (Milícies Comarques), [*Circular a tots els comitès, 28-VIII-36*]

Comité de Milícies Antifeixistes (Milícies Comarcals), [*Circular a tots els comitès, 24 de setembre de 1936*]

Junta de Seguretat Interior (secció comarques), *circular núm. 1* 9-XI-36

Departament de Seguretat Interior. Secció de Comarques. "*Proposta que presenta el vocal de Comarques a la Junta de Seguretat*" [Barcelona, 8-I-37]

"*Informe que el Conseller de Seguretat Interior presenta al Consell de la Generalitat*" [12 febrer 1937].

Reglament de la Junta de Seguretat Interior.

"*Informe del Comitè Permanent pro-desarmament voluntari*" [s.d.]

Secretariat d'Agitació i Propaganda del PSU, *Informe presentat al Ple ampliat del Comitè Central del Partit Socialista Unificat de Catalunya (adherit a la Internacional Comunista) pel Secretari General, camarada Joan Comorera, 30 de gener de 1937* [1937]

Informe del Comité Peninsular de la FAI al Pleno peninsular de Regionales que ha de celebrarse en Valencia el dia 4 de junio de 1937 (AHN-SGC, *lligall 11, de la sèrie PS-Barcelona*).

3.6. Correspondència organismes, personalitats, etc.

Departament de Presidència de la Generalitat de Catalunya, "*Correspondencia de Ayuntamientos dirigida al Presidente del Consejo de la Generalitat de Cataluña sobre destituciones, incautaciones, subsidios, desertores, etc.*" (ANC-FGR, *lligall 12/2*).

Departament de Presidència de la Generalitat de Catalunya, Secretaria de Relacions Exteriors, "*Correspondència amb els consolats estrangers*" (ANC-FGR, *lligalls 16 a 21*).

Comissaria General de Banca, Borsa i Estalvi, 1936-1937, [Correspondència amb Ajuntaments, Comitès, etc.] (AHN-SGC, PS-Barcelona, *lligall 238*).

Correspondència Joan Casanovas (ANC-FGR, *lligall 11/2*).

Correspondència diversa dirigida a Miquel Guinart, com a responsable de les Milícies d'ERC (AHN-SGC, PS-Barcelona, *lligall 908*).

3.7. memòries.

El Congreso Confederal de Zaragoza, Madrid, 1978.

Memorias de la Conferencia Regional extraordinaria, celebrada los días 25, 26 y 27 de enero de 1936, Confederación Regional del Trabajo de Cataluña, Barcelona, 1936.

Actas del Pleno Nacional de Regionales de la Confederación Nacional del Trabajo, celebrado en Madrid los días 26, 27, 28, 29, 30 y 31 de Enero de 1936, CNT-AIT, Madrid, 1936.

Acta del Pleno de Columnas Confederales y Anarquistas, celebrado en Valencia, el día 5 de febrero de 1937, CNT-FAI, [Barcelona] [1937].

Memoria del Pleno Peninsular de Regionales, celebrado los días 21, 22 y 23 de febrero de 1937, FAI, Barcelona, 1937.

Memoria del Congreso Extraordinario de la Confederación Regional del Trabajo de Cataluña, celebrado en Barcelona los días 25 de febrero al 3 de marzo de 1937. CNT-AIT, Barcelona, 1937.

Comitè Antifeixista de Castellar del Vallès, [*Memòria-informe d'activitats realitzades*], publicada a *La Farga*, núm. 188 (2-X-1936).

4.- Documents.

4.1. documents impresos.

Consell Municipal de Caldes de Montbui, *Manifest*, novembre 1936, 12 pàg.

FITÉ i PONS, Francesc: *47 mesos al municipi. La nostra gestió*. Tàrrrega, 1934, 36 pàgs.

‘L’actuació del Comitè Antifeixista d’Igualada del 19 de juliol al 27 d’octubre del 1936’, Igualada, 1936, 7 pàgs.

4.2. documents no impresos.

U.G.T. Lérida – Comité Milicias Antifascistas, *[relació nominal de milicians amb indicació de l'edat, professió, estat i situació]* [s.d.] [agost 1936] (AHN-SGC, lligall L-59).

Id. *Nómina correspondiente a la semana del día 30 al 5 de agosto*, (AHN-SGC, lligall L-59).

Patrulles de Control. *Nòmines corresponents a la 2ª quinzena mes de gener de 1937* (ANC, 283/8).

Patrulles de Control. *Nòmines corresponents a la 1ª quinzena mes de març de 1937* (ANC, 112).

Consejos de Obreros y Soldados y demás Cuerpos similares CNT-AIT, 15-X-36 (AHN-SGC, PS-Barcelona, lligall 11).

Comitè Intercomarcal de Lleida CNT, *Informe del Comité de la VIII Zona CNT al Comité Regional de la CNT*, 12 de juny de 1937 (AHN-SGC, lligall L-59).

Conclusiones aprobadas por unanimidad en la magna Asamblea Popular celebrada el día 7 de febrero de 1937 en el Teatro Parque Eliseo Reclús (AHN-SGC, lligall L-63).

Comitè Popular d'Almenar, *Relació dels gastos (sic) efectuats per aquest comitè per a pago del personal de Milícies i demás dependències*, [relacions corresponents als dies 1, 9 i 16 d'agost de 1936] (AHN-SGC, lligall L-65).

Comitè Local de Defensa de Sabadell, *Relació d'obriers parats que presten servei en el front i a la ciutat, en la lluita contra el feixisme*, 31-VIII-1936.

Setmanals sosteniment milícies antifeixistes locals, 3-VIII-36 / 7-III-37.

Relació dels companys que componen els comitès i milicians al servei dels mateixos, corresponents a la setmana 41 del 5 al 11 octubre del 1936.

Comissaria General d'Ordre Públic. Inspecció de Vigilància Sabadell, (escrit del Cap de la Inspecció a l'Alcalde de Sabadell, sobre la integració de les Milícies Antifeixistes de Reraguarda en les forces d'Ordre Públic i la proposta d'organització dels serveis, 23-X-1936). (AHS, lligall 9. *Alcaldia Moix. 1936*).

Centre d'ERC de Vilanova i la Geltrú. Llista dels socis d'aquest centre que són al front allistats amb diverses columnes, 16-XI-36 (AHN-SGC, lligall 1441, sèrie PS-Barcelona).

Informe que los delegados del Comité Central Antifascista (Sección Comarcas), Valldeperas y Giménez, presentan a la consideración de los restantes compañeros que componen el antedicho Comité, 12-VIII-1936 (AHN-SGC, lligall PS-Barcelona, 921).

Id., 25-VIII-1936 (AHN-SGC, lligall PS-Barcelona, 1048).

Informe que Joan Valldeperas, representant de la UGT en el Comitè Central Antifeixista (Secció Comarques) presenta a la consideració del Comitè del PSUC, 13-VIII-1936 (AHN-SGC, lligall PS-Barcelona, 921).

Comitè de Guerra de Banyoles, [*Contribucions de guerra i comptabilitat*]

Comitè Antifeixista de Malgrat de Mar, *Relació d'ingressos i despeses* [agost 1936](AM de Malgrat de Mar, *capsa Comitè Antifeixista 1-102, capsa 103-108*).

Consell Municipal d'Empori, *Projecte de Carta Municipal de l'Ajuntament d'Empori*, 1 desembre de 1936, 15 pàg.

Informe de la Comissaria Delegada de la Generalitat a Girona sobre la Carta Municipal presentada per l'Ajuntament d'Empori, [s.d.] 4 pàg. Mecanografiades i 2 manuscrites.

Comitè de les Milícies Antifeixistes de St. Vicenç dels Horts, [*relació nominal de milicians*], 29 de juliol 1936 (AM de St. Vicenç dels Horts, *capsa 1697*).

Servicio de Información e Investigación de F.E.T y de las J.O.N.S. *Arenys de Mar. Datos para la Causa General del Glorioso Alzamiento Nacional*, [mecanografiat, 36 pàg.]

Informe confidencial. Situación política en Cataluña a los tres meses del pronunciamiento militar, 9 pàgs. [agost 1937] (AHM Àvila, *lligall 556, carp. 3, armari 56*).

5.- Memòries, testimonis, autobiografies.

ALBERT i CORP, Esteve: *Quatre boigs de Mataró / Combat per Catalunya*, Mataró, 1979.

ALCOCER, Pedro: *Las memorias de un revolucionario español*. [s.l.], [s.d.].

ÁLVAREZ PALLÁS, José M.: *Lérida bajo la borda: 1934-1935-1938*. Lérida, [s.d.].

AMETLLA i COLL, Claudi: *Memòries polítiques, 1936.1940*, Barcelona, 1983.

BANQUÉ, Josep: "*Comunistes i catalans*", a Nous Horitzons, núm. 23 (1971).

- BARBAL, Joaquim, *Els fets de la Guerra Civil a Rialp / Memòries*. Tremp, 1996.
- BARRIO, José del: "Relatos / Acontecimientos vividos durante la Guerra Civil [s.d.] [mecnografiat. CEHI Barcelona].
- BARRIO, José del: "Del 20 al 23 de julio de 1936 / Puntualizaciones. [s.d.] [mecnografiat, CEHI, Barcelona].
- BASSAS i CUNÍ, Antoni: *La Guerra Civil a Vic. Dietari 1936-1939*. Vic, 1991.
- BERENGUER, Sara: *Entre el sol y la tormenta. Treinta y dos meses de guerra, 1936-1939*. Calella, 1988.
- BERIAIN AZQUETA, Demetrio: *El Prat de Llobregat, ayer: un pueblo sin estado / relatos y semblanzas*, El Prat de Llobregat, 1981.
- BERRUEZO, José: *Por el sendero de mis recuerdos. Veinte años de militancia libertaria en Santa Coloma de Gramanet, 1920-1939*. Santa Coloma de Gramanet, 1987.
- BLADÉ i DESUMVILA, Artur: *De l'exili a Mèxic*. Barcelona, 1993.
- CAMPOS i TERRÉ, Sebastià: *El 6 d'octubre a les comarques*. [edició facsímil]. Tortosa, 1987.
- CANTURRI, Enric: *Memòries. República, guerra i exili*. Barcelona, 1987.
- CASANOVAS i CODINA, Joan: "El testimoniatge d'un membre de les Patrulles de Control de Sants", *Historia y Fuente Oral*, núm. 11 (any 1994), pàgs. 53-66.
- CASTELLVÍ i FONTANET, Otilia: *1926-1946 / Vint anys d'història*. Vilassar de Mar, 1997.
- CID i MULET, Joan: *La Guerra Civil i la Revolució a Tortosa (1936-1939)*. Barcelona, 2001.
- CLIMENT, Luís: *Rojos en Tarragona y su provincia*. Tarragona, 1942.
- CODINA i FATJÓ, Salvador: *Records i vivències personals de la guerra civil espanyola, 1936-1939*. [Sabadell], 1988.
- COLL, Josep, i Josep PANÉ: *Josep Rovira. Una vida al servei de Catalunya i del socialisme*. Barcelona, 1978.
- CUYÀS, Emmanuel: *El Manyà encès. En Terri de Mataró explica la seva vida*. Barcelona, 1985

DEULOFEU, Alexandre: *Memòries de la Revolució, de la Guerra i de l'Exili*, Figueres, [1974], vol. I.

ESCOFET, Frederic: *Al servei de Catalunya i de la República. I La desfeta, sis d'octubre de 1934. II La victòria, dinou de juliol de 1936*. Paris, 1973.

ESPONA i PUGSERINANELL, Lluís: *Les meves memòries, 1919-1994*. Sabadell, 1995.

FERNÁNDEZ JURADO, Ramón: *Memòries d'un militant obrer (1930-1942)*. Barcelona, 1987.

FERRER i FARRIOL, J.: *Costa Amunt. Elements d'història social igualadina*. [Choisy-le-Roi (Val de Marne), França], [1975].

FLORES MARTÍNEZ, Pedro: *Las luchas sociales en el Alto Llobregat y Cardener. Contribución a la historia de Manresa y comarca*. Barcelona, 1981.

FONTANA, José M.: *Los catalanes en la guerra de España*. Madrid, 1951.

GARCÍA, Xavier: *La meva guerra, 1936-1939*. Barcelona, 1974.

GARCÍA OLIVER, Juan: *El eco de los pasos. El anarcosindicalismo en la calle, en el Comité de Milicias, en el Gobierno y en el exilio*. Madrid, 1978.

GONZÁLEZ ALBADALEJO, Salvador [a. "Blanca"]: "*Una vida al servei del poble i del comunisme / Breus notes autobiogràfiques*", text mecanografiat, 9 pàgs., (París, gener del 1987).

GUARNER, Vicente: *Cataluña en la guerra de España*. Madrid, 1975.

GUINART i CASTELLÀ, Miquel: *Memòries d'un militant catalanista*. Barcelona, 1988.

JORBA i SOLER, Antoni: *Agonia d'una ciutat. Crònica dels fets més importants ocorreguts a Igualada en el període 1936-1938*. Igualada, 1982.

MARIMÓN CAIROL, Josep: "Una col·lectivitat industrial. Terrassa 1936-1939", *L'Avenc*, núm. 82 (maig 1985), pàgs. 10-14.

MARTÍN, Enrique: *Recuerdos de un militante de la CNT*. Barcelona, 1979.

MARTORELL, Alfons: *República, Revolució i Exili*. Reus, 1993.

MONLLAÓ PANISELLO, José: *Estampas de dolor y de sangre. Tortosa en 1936-1939. Apuntes histórico-críticos del salvajismo judaico-soviético-marxista*. Tortosa, 1941.

MONLLAÓ PANISELLO, José (Llaonet): *Los Bárbaros en Tortosa, 1936-1939. Recuerdos e impresiones de un perseguido en el infierno rojo*. Tortosa, 1942.

MONTAGUT i HOMET, Lluís: *Crònica del període extraordinari (1931-1939) viscut a Castellar del Vallès*. Inèdit. Exemplar mecanografiat. Castres (França), juliol 1977.

MORAGAS i BOTEY, Salvador: *Història breu de Premià de Mar. Memòries*. Argentona, 1990.

PALLEJÀ PUJOL, J.M.: *Diari de la guerra civil a Tiana, 1936-1939*. Argentona, 1997.

PUJADAS CAROLÀ, Joan: "Datos para la historia de Blanes", *Els Piteus*, núm. 27-28 (juliol-agost 1984), pàgs. 8-13

RAGÓN, Baltasar: *Terrassa 1936-1939: tres anys difícils de guerra civil*. Terrassa, 1972.

RODES, José: "Autobiografia de un militante", *La Batalla*, (Paris), núm. 166 (octubre 1968), pàg. 7.

ROSA-ROC, Carmel: *Quan Catalunya era revolucionària*, Salt, 1986.

ROS i ROCA, Andreu: *Records i vivències d'un moianès, 1936-1939*, Barcelona, 1985.

ROS i SERRA, Jaume: *La memòria és una decepció, 1920-1939*. Barcelona, 1995.

ROURA i CASTANYER, Maria del Tura: *La meva història de la Guerra a Olot*, Olot, 1986.

ROYO FABRA, I.: *Records i vivències de la Guerra Civil*. Deltebre, 1998.

SÁBAT, Francisco: *Los anarcosindicalistas tarrasenses en el exilio*. Barcelona, 1979.

SALICRÚ PUIG, Manuel: *Crònica del temps de Guerra a Mataró, 1936-1939*. Mataró, 1989.

SANCRISTÒFOL i BALLARÓ, J.: *La Guerra Civil a Montclar (Memòries, 1936-1947)*. Berga, 1996.

SANTASUSAGNA, Joaquim: *Entre la Revolució i la Guerra*. Reus, 1983.

SARLÉ-ROIGÉ, Lluís: *Ombres de la vida i de la mort. Un exiliat català en els camps de reclusió i els sanatoris francesos*. Barcelona, 1981.

SELLA, Ventura: *Un dietari inèdit de la Guerra Civil a Sitges, 1936-1939 / Text de la conferència pronunciada en la reunió del Grup d'Estudis Sitgetans el dia 30 de setembre 1983, a la biblioteca popular "Santiago Rusiñol" de Sitges. Memòries de Joaquima Caballol.*

SOL i CLOT, Romà i M^a del Carme TORRES i GRAELL: *Juventut Republicana. 80 anys al servei de Lleida. Notes per a una història.* Lleida, 1982.

SUBIRATS PIÑANA, Josep: *Evocacions 36-38. La Guerra Civil des de Tortosa.* Tortosa, [1989].

TAFUNELL, Josep: "Vivències i records de temps passats (II). Ja som al juliol del 1936", *Revista de Badalona*, (28-X-1981).

TORELLÓ i PAGÈS, Esteve: *Procés polític de la Vila de Molins de Rei, 1909-1939 / vol. III. La Guerra Civil, 1936-1939, circumscrita a la Vila de Molins de Rei.* [edició de l'autor], 1979.

VENTURA i SOLÉ, Joan: *El meu diari de guerra, 1937-1939.* Tarragona, 1987.

VIADIU i VENDRELL, Francesc: *Delegat d'Ordre Públic a "Lleida la Roja".* Barcelona, 1979.

VIDAL i FORGA, Gil: *45 anys de vida olotina a través del Centre Obrer.* Olot, 1980.

VILAR i BASSAS, Josep M.: *Torelló, aquell estiu de terror del 1936, tal com jo ho vaig viure.* [Torelló], 1984.

VILAR i BASSAS, Josep M.: *Torelló, de la Revolució a la Guerra, octubre 1936 – juliol 1937, tal com jo ha vaig veure.* [Torelló], 1986.

6.- Llibres i fullets contemporanis.

ABAD DE SANTILLÁN, Diego: *El anarquismo y la revolución en España. Escritos 1930-1938.* Madrid, 1976.

ADELL i FERRER, F. ("Crit"): *Deu mesos de Revolució?. Recull d'articles publicats a "Llibertat" de Tarragona durant deu mesos de caos i de confusió revolucionària.* Tarragona, 1937.

AGRUPACIÓN DE LOS AMIGOS DE DURRUTI: *Hacia una nueva Revolución.* [Barcelona], [1937].

ALBA, Víctor (ed.): *La revolución española en la práctica / Documentos del POUM*. Madrid, 1977.

ARAQUISTÁIN, Luís: "Paralelo histórico entre la revolución rusa y la española", *Leviatán*, núm. 22 (marzo 1936).

ARAQUISTÁIN, Luís: "¿Qué Partido obrero debe dirigir la revolución?", *Leviatán*, núm. 24 (mayo 1936).

BARÇA, J. O.: *L'obra financera de la Generalitat en els sis primers mesos de la revolta. 19 de juliol del 1936 – 18 de gener del 1937*. Barcelona, 1937.

BERNERI, Camillo: *Guerra de Clases en España, 1936-1937*, Barcelona, 1977. [1ª ed.: Barcelona, 1937].

BERNERI, Camillo: *Pietrogrado 1917, Barcelona, 1937*. Milan, [1965]

BERTRAN GÜELL, Felipe: *Preparación y desarrollo del Alzamiento Nacional*. Valladolid, 1939.

BORKENAU, Franz: *State and Revolution in the Paris Commune, the Russian Revolution, and the Spanish Civil War*, 1937.

BORKENAU, Franz: *The Spanish Cockpit*. Londres, 1937 [edició castellana: Barcelona, 1977].

CASANOVA, M.: *La Guerre d'Espagne. Comment le Front Populaire a ouvert les portes à Franco. Mémoires d'un combattant des Brigades Internationales*. 1939. [1ª edició en castellà, Barcelona, 1978]

CLÉRISSE, Henry: *Espagne, 36-37*. Paris, 1937.

De julio a julio. Un año de lucha. Barcelona, 1937.

GENERALITAT DE CATALUNYA: *Comissió de Propaganda. L'obra normativa de la Generalitat de Catalunya*, Barcelona, 1937.

GENERALITAT DE CATALUNYA. Departament de Finances: *Política d'Hisendes Municipals / Obra realitzada durant els anys 1937 i 1938*, Barcelona, 1938.

GENERALITAT DE CATALUNYA. Departament de Finances: *La política financera de la Generalitat durant la revolució i la guerra / 19 juliol-19 novembre*, Barcelona, 1936.

GENERALITAT DE CATALUNYA. Departament de Presidència: *Els pressupostos municipals de Catalunya*, Servei Central d'Estadística, 1937 (9 fascicles)

KAMINSKI, H.E.: *Ceux de Barcelone*. Paris, 1937 [edició català, Barcelona, 1977].

KOLTSOV, Mijail: *Diario de la Guerra de España*. Paris, 1963.

LLADÓ I FIGUERES, Josep M.: *El 19 de juliol a Barcelona*. Barcelona, 1938.

MOLINS i FÀBREGA, Narcís: *U.H.P. / La Revolució proletària d'Astúries*. Barcelona, 1935.

MONT-FORT (J. Maurín): *Alianza Obrera*. Barcelona, 1935.

MORROW, Félix: *Revolución y contrarrevolución en España*. Bogotá, 1976.

MOULIN: "La dualidad de poderes en la revolución española: la cuestión de los comités", gener 1937 (publicat a Quatrième Internationale, núm. 3 març-abril, 1937, pàgs. 28-30, i reproduït a *La Revolución española. Vol. II 1936-1940 León Trotsky, edició, pròleg i notes de Pierre Broué, pàgs. 385-390*).

MÜHSAM, Eric: "El sistema de los consejos obreros" Barcelona, Timón, núm. 3 (1938), pàgs. 166-179.

MUNIS, G.: *Qué son las Alianzas Obreras*. Madrid, [1934].

NIETO, Juan: *Cómo actuó en Badalona la Justicia Revolucionaria*. Badalona, 1937.

NIN, Andrés: *Los Soviets. Su origen, desarrollo y funciones*. Valencia, 1932.

NIN, Andreu: *Por la unificación marxista*. Madrid, 1978.

NIN, Andreu: *Los problemas de la revolución española*. Barcelona, 1977.

PIQUÉ BATLLE, Ricard: *L'aspecte econòmic-comptable de la col·lectivització*. Barcelona, 1937.

ROCKER, R.: *Extranjeros en España*, Buenos Aires, 1938.

RUBIÓ i TUDURÍ, Marian: *La Justicia a Catalunya, 19 de juliol del 1936 – 19 de febrer del 1937. Relació de les mesures provisionals adoptades pel Govern de la Generalitat per evitar l'enfonsament del Tribunals de Justicia a Catalunya*. Barcelona, 1937.

RUDIGER, H.: *El anarcosindicalismo en la revolución española*, Barcelona, 1938.

SERRANO PONCELA, Segundo: *El Partido Socialista y la conquista del poder*. Barcelona, 1935.

TASIS I MARCA, Rafael: *La revolució en els ajuntaments*. Barcelona, 1937.

TOGLIATTI, Palmiro: *Particularités de la révolution espagnole*. Paris, 1936 [edició castellà: *Escritos sobre la Guerra de España*, Barcelona, 1980].

7.- *Prensa*.

7.1. *Publicacions dels comitès*.

Diari Oficial del Comitè Antifeixista i de Salut Pública de Badalona.

A partir del núm. 32 (20-X-36): Diari Oficial; a partir del núm. 67 (5-XII-36): Full Oficial. Badalona.

[Consultat: núm. 1 (14-IX-36) – núm. 78 (20-II-37)]

Brollador, *setmanari del Comitè Comarcal Milícies Antifeixistes de l'Alt Empordà*. Figueres.

[Consultat: núm. 1 (8-X-36)]

Espartacus, *boletín semanal del Comité Local de Milicias Antifascistas*. Molins de Rey. [amb posterioritat, *boletín semanal del Consejo Local de Defensa y Economía*]

[Consultat: núms. 1 (12-IX-36) i 5 (24-X-36)]

Llibertat, *òrgan del Comitè Local de Salut Pública*. Mataró.

A partir del núm. 4 (27-VII-36): *òrgan del Comitè Local Antifeixista*; a partir del núm. 93 (8-XI-36): *òrgan oficial antifeixista del Consell Municipal*.

[Consultat: núm. 1 (23-VII-36) – núm. 138 (31-XII-36)]

Diari de Reus, *portantveu del Comitè Central Antifeixista*. Reus.

(Després, *portantveu antifeixista*).

[Consultat: núms. 166 (19-VII-36), 167, 209, 210, 211, 220, 221, 226, 266 (27-XI-37)]

Combat, *òrgan de les Milícies Antifeixistes. Portaveu de les organitzacions que integren l'AOR*. Rubí.

A partir de la dissolució del Comitè, apareix com a *portaveu de les organitzacions que integren l'AOR*.

[Consultat: núm. 2 (9-VIII-36) – (núm. 51 (18-VII-37)). Falten alguns números però la col·lecció és gairebé completa durant el període d'existència del Comitè]

Full Oficial, *del Comitè del Front Popular i organitzacions obreres*. Sabadell

A partir del núm. 28 (19-VIII-36): *òrgan del Comitè Local de Defensa*; a partir núm. 94 (4-XI-36): Full Oficial.

[Consultat: núm. 1 (21-VII-36) – núm. 151 (9-I-37)]

El Eco de Sitges, *òrgan del Comitè de Defensa*. Sitges.

(amb aquesta capçalera, només va sortir un número, el corresponent al dia 13-VIII-36).

Baluard de Sitges, òrgan del Comitè de Defensa. Sitges

Com a òrgan del Comitè només varen sortir 7 números d'aquest setmanari.

[Consultat: núm. 1464 (20-VIII-36) – núm. 1470 (10-X-36)]

Front Popular, portantveu del Front Popular d'Esquerres. Tarragona.

A partir del núm. 17 (11-VIII-36): Front Antifeixista, portantveu del Front Antifeixista; a partir del núm. 35 (1-IX-36): Llibertat, portantveu del Front Antifeixista.

[Consultat: núm. 1 (23-VII-36) – núm. 138 (31-XII-36)]

Butlletí del Comitè de Defensa Local. Vilanova i la Geltrú.

A partir del núm. 260 (8-IV-37): Full Oficial del Consell Municipal.

[Consultat: núm. 70 (30-IX-36) – núm. 340 (27-VI-37)]

7.2. Publicacions periòdiques catalanes.¹

Badalona:

El Eco de Badalona, 1934-1936

Sol Ixent, 1932-1935

Ruta, 1932-1933

Balaguer:

Acció, 1932-1935

Pla i Muntanya, 1930-1935

Banyoles:

El Banyolí, 1931-1933

El Camp, 1932

Esclat, 1931-1933

El Lluitador, 1933-1934

Renovació, 1933

El Socialista, 1932-1933

Socialisme, 1931-1932

Barcelona:

¹ Els anys corresponen als números consultats. Les col·leccions incompletes s'assenyalen amb un asterisc (*).

Juventud Comunista, 1936-1937
La Batalla, 1936
Boletín de Información CNT-AIT-FAI, 1936-1937
Butlletí Interior de la Unió General de Treballadors, 1936-1937
Butlletí Oficial de la Generalitat de Catalunya, 1936-1937
Diari de Barcelona, 1936
El Dia Gráfico, 1936
Ferms!, 1936-1937
La Humanitat, 1936
La Noche, 1937
Las Noticias, 1936
La Publicitat, 1936
La Rambla, 1936
La Révolution Espagnole, 1936
Ruta, 1936-1937
Solidaridad Obrera, 1936-1937
La Vanguardia, 1936

La Bisbal d'Empordà:

El Bisbalenc, 1931-1932

Blanes:

Recull, 1932-1936

Caldes de Malavella:

El Crit de la Selva, 1932-1934

Castellar del Vallès:

Cultura Naixent, 1933

La Farga, 1936-1937

Cervera:

República, 1931-1934

Avant, 1932-1933

El Sindicat, 1931-1933

Cervera, 1930-1931

Falset:

Priorat, 1932-1933

Figueres:

A la lucha, 1937
Avant..!, 1931-1933
Avant..!, 1936-1937
Empordà Federal, 1931-1937
Libertad, 1931-1935
La Veu de l'Empordà, 1931-1936
Vibraciones, 1937

Girona:

Acció Ciutadana, 1933-1934
L'Autonomista, 1931-1937
Avançada, 1931
Diari de Girona, 1931-1936
L'Espurna, 1932-1933
L'Espurna, 1936-1937
Front, 1937

Granollers:

La Gralla, 1932-1934
Falç i Martell, 1937

L'Hospitalet:

Ideas, 1936-1937

Igalada:

Butlletí CNT-FAI, 1937
Diari d'Igalada, 1936
Diari del Poble, 1936
Full Oficial del Consell Municipal d'Igalada, 1936-1937
Horitzons, 1937
L'Igaladí, 1934
El Sembrador, 1934

Lleida:

Acracia, 1936-1937
Adelante, 1937

Combat, 1936
L'Ideal, 1936
La Jornada, 1932-1934
La Lucha Social, 1934
U.H.P., 1936-1937

Manresa:

Acció, 1933
Avançada, 1934 (un número)
Avant, 1936 (un número)
Defensa Obrera, 1934
El Dia, 1931-1936
Front, 1934 (dos números)
Pàtria, 1931-1934
El Pla de Bages, 1931-1936
El Trabajo, 1934
UGT, 1937

Mataró:

Diari de Mataró, 1932-1936

Mollerussa:

La Veu d'Urgell, 1933-1935

Móra d'Ebre:

La Ribera, 1932-1934

Olot:

Acció Ciutadana, 1930-1932
Alerta, 1931
Camarada, 1937
La Ciutat d'Olot, 1932-1936
El Deber, 1931-1936
Esquerra, 1934-1936
Lluïta, 1933

La Pobla de Lillet:

El Llobregat, 1931-1934

Puigcerdà:

Sembrador, 1936-1937*Ceretània*, 1930-1936*El Pirineu*, 1932-1936

Reus:

Les Circumstàncies, 1936*Diari de Reus*, 1934, 1936**Foment*, 1931-1934, 1936*Adelante*, 1937

Ribes de Freser:

Petrària, 1930-1935

Ripoll:

Altaven, 1931-1936*Humanismo*, 1936-1937*Triomf!*, 1936-1937*Clam Popular*, 1931-1934*L'Intransigent*, 1934

Roda de Ter:

Ressò!..., 1934 (un número)

Rubí:

Combat, 1936-1937

Sabadell:

Full Oficial, 1936-1937*Vertical*, 1937*Impuls*, 1937

Sant Celoni:

Montseny, 1933-1935

Sant Feliu de Guíxols:

Acción Social Obrera, 1927-1932*La Costa Brava*, 1931-1934

Sant Feliu de Llobregat:

Lluita!, 1931
Foment, 1933-1936
Espanya Federal, 1931-1936

Sant Sadurní d'Anoia:

El Noya, 1933-1934

Sitges:

El Eco de Sitges, 1933-1936
Baluard de Sitges, 1930-1936

La Seu d'Urgell:

Alt Urgell, 1933-1934
El Cadí, 1930-1932
Cultura y Porvenir, 1937

Tarragona:

La Cruz, 1936
Diari de Tarragona, 1931-1936
Front Popular (successivament, Front Antifeixista i Llibertat), 1936
Acció, 1937 (un número)

Tàrrrega:

La Ciutat, 1933-1934
Crònica Targarina, 1931-1936

Terrassa:

L'Acció, 1936
El Dia, 1936
Front, 1936
Vida Nueva, 1936

Tortosa:

Lluita, 1936-1937
Oriente, 1936-1937
El Pueblo (posteriorment *El Poble*), 1936-1937

Vida Tortosina, 1936 (dos números) i 1937 (dos números)

Valls:

Acció Sindical, 1936-1937

Treball, 1933-1937

Lluita, 1931-1932

El Temps, 1931-1935

Juventut, 1936

El Vendrell:

El Baix Penedès, 1931-1937

La Veu de la Comarca, 1931

Temps Nous, 1930-1931

Vic:

L'Hora Nova, 1936 (un número)

Vilafranca del Penedès:

Avant, 1936-1937

S.U.T., 1937

Acció, 1933-1934

Penedès Republicà, 1932-1934

Ressorgiment, 1932-1934

Abril, 1931-1934

Fructidor, 1931-1937

Vilanova i la Geltrú:

Butlletí del Comitè de Defensa Local (posteriorment *Full Oficial del Consell Municipal*), 1936-1937

Democràcia, 1930-1936

Vida Nueva, 1936-1937

7.3. Altres publicacions periòdiques.

Agitación, semanario de los trabajadores, CNT-AIT. Vinaroz.
[consultat: del núm. 14 (18-VII-36) al núm. 91 (29-I-38)]

Boletín del Consejo Regional de Defensa de Aragón. Fraga (després Caspe), 1936-37

Claridad. Diario de la noche. Madrid.

[consultat: del núm. 89 (18-VII-36) al núm. 127 (31-VIII-36)]

CNT, órgano de la Confederación Nacional del Trabajo de España. Madrid.

[consultat del núm. 362 (28-VII-36) al núm. 503 (31-XII-36)]

El Heraldo de Castellón. Castelló de la Plana. 1936.

[consultat: núm. 14.150 (1-I-36) – núm. 14.461 (31-XII-36)]

Mundo Obrero, órgano central del Partido Comunista (s.e.i.c.). Madrid.

[consultat: núm. 170 (20-VII-36) al núm. 260 (31-X-36)]

8.- Bibliografía.

8.1. Bibliografía General.

ABAD DE SANTILLÁN, Diego: *Por qué perdimos la guerra. Una contribución a la historia de la tragedia española*, Buenos Aires, 1940.

ADSUARD, Josep Eduard: “*El Comitè Central de Milícies Antifeixistes*”. *L’Avenc*, núm. 14 (març 1979), pàgs. 50-55.

ALBA, Víctor: *El marxisme a Catalunya, 1919-1939 / vol. III. Història del POUM*. Barcelona, 1974.

ALCARAZ i GONZÁLEZ, Ricard: *La Unió Socialista de Catalunya*. Barcelona, 1987.

ALMENDROS, Joaquín: *Situaciones españolas 1936-1939. El PSUC en la guerra civil*. Barcelona, 1976.

ALPERT, Michael: *El Ejército republicano en la guerra civil*”, Barcelona, 1977.

ALPERT, Michael: “*La respuesta inglesa humanitaria y propagandística a la Guerra Civil española*”. *Revista de Estudios Internacionales*, vol. 5 núm. 1 (enero-marzo, 1984), pàgs. 27-38.

ANDRADE, Juan: *Notas sobre la guerra civil. Actuación del POUM*. Madrid, 1986.

ARCHIVO HISTÓRICO NACIONAL–SECCIÓN GUERRA CIVIL: *Justicia en Guerra. Jornadas sobre la administración de Justicia durante la Guerra Civil española: instituciones y fuentes documentales*. Madrid, 1990.

BADIA, Gilbert: “*Allemagne, november 1918: Kurt Eisner devant le comité exécutif des conseils berlinois*”. *Revue d’Histoire Moderne et Contemporaine*, vol. XV (1968), pàgs. 340-361.

BALCELLS, Albert: "El sistema de partidos políticos en Cataluña entre 1934 y 1936", dins *La II República española. Bienio rectificador y Frente Popular, 1934-1936*, pàgs. 83-104. (ed. J.L. Delgado). Madrid, 1988.

BALCELLS, Albert: "La Guerra Civil española y el autogobierno de Cataluña, 1936-1939", dins *Cuatro estudios de Historia de Cataluña (siglos XIX y XX)*, pàgs. 39-74. Salamanca, 1988.

BALLBÉ, Manuel: *Orden Público y militarismo en la España constitucional, (1812-1983)*. Madrid, 1985.

BALLESTER, David: *Marginalitats i hegemonies: l'UGT de Catalunya, 1888-1936 / De la fundació a la Segona República*, Barcelona 1996.

BALLESTER, David: *Els anys de la guerra / La UGT de Catalunya, 1936-1939*. Barcelona, 1998.

BERNECKER, Walter L.: *Colectividades y revolución social. El anarquismo en la guerra civil española, 1936-1939*. Barcelona, 1982.

BIHES, *Bibliografías de Historia de España / La Guerra Civil 1936-1939*, núm. 7, vol. I (1996).

BOLLOTEN, Burnett: *La Revolución española. Sus orígenes, la izquierda y la lucha por el poder durante la guerra civil 1936-1939*. Barcelona, 1980.

BONAMUSA, Francesc: *Andreu Nin y el movimiento comunista en España (1930-1937)*. Barcelona, 1977.

BONAMUSA, Francesc: *Política i finances republicanes (1931-1939) / Lluís Mestres i Capdevila*. Tarragona, 1997.

BONAMUSA, Francesc (ed.): *La Guerra Civil / Institucions, partits, sindicats, ajut internacional i vida quotidiana. Actes. II Seminari sobre la Guerra Civil i el franquisme a Catalunya. Barberà del Vallès, 14 i 15 de març de 1997*, 1998.

BRICALL, Josep M.: *Política econòmica de la Generalitat, 1936-1939. I Evolució i formes de la producció industrial. II El sistema financer*. Barcelona, 1970-1979.

BROUÉ, P.: *La revolución española 1931-1939*. Barcelona, 1977.

BROUÉ, P.: "La dualité de pouvoirs en Espagne republicaine au debut de la guerre civil", a *Actas del Congreso Internacional sobre la Guerra Civil española, 1977, Universidad de Montreal*, Madrid, 1988, pàgs. 103-116.

BROUÉ, P.: "La Guerre d'Espagne, dernière révolution ouvrière et paysanne de l'entre-deux guerres", a *Actas del Congreso Internacional sobre la Guerra Civil española, 1977, Universidad de Montreal*, Madrid, 1988, pàgs. 13-22.

BROUÉ, P.: "Los órganos de poder revolucionario: ensayo metodológico", dins *Metodología histórica de la Guerra y Revolución españolas*, pàgs. 21-42.

BROUÉ, P., i TÉMIME, E.: *La Révolution et la Guerre d'Espagne*, Paris, 1961.

CAMINAL BADÍA, Miquel: *Joan Comorera. Catalanisme i Socialisme (1913-1936)*. Vol. I, Barcelona, 1984. Vol. II: *Joan Comorera. Guerra i Revolució (1936-1939)*. Barcelona, 1984.

CAÑELLAS i JULIÀ, Cèlia, i Rosa TORAN: "El domini hegemònic d'Esquerra Republicana", a *L'Avenc*, núm. 58 (1983), pàgs. 50-57.

CASANOVA, Julián: *Anarquismo y revolución en la sociedad rural aragonesa 1936-1938*. Madrid, 1985.

CASANOVA, Julián: *De la calle al frente / El anarcosindicalismo en España (1931-1939)*, Barcelona, 1997.

CASANOVA, Julián: "Guerra y Revolución: la Edad de Oro del anarquismo español", a *Historia Social*, núm. 1 (primavera-verano), 1988, pàgs. 63-76.

CASTELLS DURAN, Antoni: *El proceso estatizador en la experiencia colectivista catalana (1936-1939)*. Madrid, 1996.

CASTILLO, José del, y Santiago ÁLVAREZ: *Barcelona, objetivo cubierto*. Barcelona, 1958.

Catalunya i la Guerra Civil, 1936-1939. Cicle de Conferències fet al CIC de Terrassa, curs 1986-1987. Barcelona, 1988.

COMORERA, Joan: *Antologia: Joan Comorera / edició a cura de Miquel CAMINAL*. Barcelona, 1987.

CRUELLES, Manuel: *La societat catalana durant la guerra civil. Crònica d'un periodista polític*. Barcelona, 1978.

CRUELLES, Manuel: *La revolta del 1936 a Barcelona*. Barcelona, 1976.

CRUELLES, Manuel: *El separatisme català durant la Guerra Civil*. Barcelona, 1975.

CULLA I CLARÀ, Joan B.: *El catalanisme d'esquerra. Del Grup de "L'Opinió" al Partit Nacionalista Republicà d'Esquerra (1928-1936)*. Barcelona, 1977

DURGAN, Andrew Charles: *BOC 1930-1936. El Bloque Obrero y Campesino*. Barcelona, 1996.

DURGAN, Andrew: "Els comunistes dissidents i els sindicats a la Catalunya republicana". L'Avenc, núm. 142, novembre (1990), pàgs. 22-28.

ELORZA, Antonio: "*La utopía anarquista bajo la Segunda República española*", a Revista de Trabajo, núm. 32 (1971).

ELORZA, Antonio, i Marta BIZCARRONDO: *Queridos camaradas. La Internacional Comunista y España, 1919-1939*. Barcelona, 1999.

FABRE, Jaume, i Josep M. HUERTAS: "Conversa amb Josep del Barrio. Primers temps comunistes", a L'Avenc, núm. 27 (maig, 1980), pàgs. 21-26.

GABRIEL, Pere: "*La població obrera catalana, ¿una població industrial?*". Estudios de Historial Social, núms. 32-33 (1985), pàgs. 191-260.

GABRIEL, Pere: "Sindicalismo y sindicatos socialistas en Cataluña. La UGT, 1888-1938", a Historia Social, núm. 8 (otoño 1990), pàgs. 47-71.

GABRIEL, Pere: "Un sindicalisme de guerra: sindicats i col·lectivitzacions industrials i agràries a Catalunya, 1936-1939", a *Actes II Seminari sobre la guerra civil i el franquisme a Catalunya, Barberà del Vallès 14 i 15 de març de 1997*, Barberà del Vallès, pàgs. 55-77.

GIRONA i ALBUIXECH, Albert: "*Algunes reflexions a l'entorn dels Comitès-govern de la guerra civil espanyola, 1936-1937*", a Estudis d'Història Contemporània del País Valencià, núm. 7, 1987, pàgs. 19-43.

GOLOVIZNINE, Marc: "Le journal d'Antonov-Ovseenko en Espagne", a Cahiers du mouvement ouvrier, núm. 9 (2000), pàgs. 82-88.

GÓMEZ CASAS, Juan: *Historia de la FAI*. Madrid, 1977.

GORKIN, Julián: *España, primer ensayo de democracia popular*. Buenos Aires, 1961.

Guerra y Revolución en España. Vols. I, II, III i IV. Moscú, 1967, 1966, 1971 i 1977.

GUILLAMÓN, Agustín (dir.): *Documentación histórica del trotsquismo español*. Madrid, 1996.

IVERN I SALVÀ, Maria Dolors: *Esquerra Republicana de Catalunya, 1931-1936*. Barcelona, vol. I (1988), vol. II (1989).

JULIÀ, Santos: *La izquierda del PSOE (1935-1936)*. Madrid, 1977.

JULIÀ, Santos: *Orígenes del Frente Popular en España (1934-1936)*. Madrid, 1979.

LACRUZ, Francisco: *El Alzamiento, la Revolución y el Terror en Barcelona*. Barcelona, 1943.

LORENZO, César M.: *Los anarquistas españoles y el poder*. Paris, 1972.

MARTÍN I RAMOS, Josep Lluís: *Els orígens del Partit Socialista Unificat de Catalunya, 1930-1936*. Barcelona, 1977.

MIRAVITLLES, Jaume: *Més gent que he conegut*. Barcelona, 1981.

MOLAS, Isidre: *Lliga Catalana*. Vol II, Barcelona, 1972.

MOLAS, Isidre: *El sistema de partits polítics a Catalunya (1931-1936)*. Barcelona, 1972.

MONREAL, Antoni: *El pensamiento político de Joaquín Maurín*. Barcelona, 1984.

MONTSENY, Federica: *Escrits polítics de Frederica Montseny / per Pere GABRIEL*. Barcelona, 1979.

MUNIS, G.: *Jalones de derrota, promesa de victoria. Crítica y teoría de la revolución española, 1930-1939*. Ciudad de México, 1948.

PAGÈS, Pelai: *La guerra civil espanyola a Catalunya, 1936-1939*. Sant Cugat del Vallès, 1987.

PAGÈS, Pelai: *Andreu Nin: su evolución política (1911-1937)*. Madrid, 1975.

PAGÈS, Pelai: "La Guerra Civil espanyola en el context internacional", *L'Avenc*, núm. 78 gener (1985), pàgs. 40-46.

PAGÈS, Pelai: "La Guerra Civil Espanyola a Catalunya (1936-1939): balanç historiogràfic", a *L'Avenc*, núm. 109 (octubre 1987).

PANIAGUA, Xavier: *La sociedad libertaria / Agrarismo e industrialización en el anarquismo español, 1930-1939*, Barcelona, 1982.

PARDELL, Josep: "Moix, una vida al servei dels treballadors", a *Nous Horitzons*, núm. 27, (tercer i quart trimestre, 1973), pàgs. 8-19.

PAZ, Abel: *La cuestión de Marruecos y la República española*. Madrid, 2000.

PEIRATS, José: *La CNT en la revolución española*. Paris, 1971, 3 vols.

PEIRÓ, Joan: *Escrits, 1917-1939* / tria i introducció de Pere GABRIEL. Barcelona, 1975.

PIQUERAS ARENAS, José A.: "Estado y Poder en tiempo de guerra", a Debats, núm. 15 (març 1985), pàgs. 14-18.

PRESTON, Paul: *La destrucción de la democracia en España. Reacción, reforma y revolución en la Segunda República*. Madrid, 1978.

PRIETO, Horacio M.: *El anarquismo español en la lucha política*. Paris, 1946.

RABASSEIRE, Henri: *España, crisol político*. Buenos Aires, [1966]

RAMA, Carlos M.: *La crisis española del siglo XX*. Ciudad de México, 1960.

RIBÓ DURÁN, L. M.: *Ordeno y mando / Las leyes en la zona nacional*. Barcelona, 1977.

RIQUER i PERMANYER, Borja de: *L'últim Cambó (1936-1947). La dreta catalanista davant la guerra civil i el franquisme*. Vic, 1996.

RIQUER i PERMANYER, Borja de: "Un document excepcional: la declaració de suport als militars sublevats el 1936 d'un centenar de catalans", dins *Miscel·lània d'homenatge a Josep Benet*, Barcelona, 1991, pàgs. 497-516.

RODRÍGUEZ i SOLÀ, Cèsar: "L'establiment de Cartes financeres municipals durant la guerra (1936-1939)", dins *Actes del III Congrés Internacional d'Història Local de Catalunya*, Barcelona, 1996, pàgs. 371-381.

ROMERO, Luís: *Tres días de julio*. Barcelona, 1967

ROUS, Jean: *Espagne 1936-Espagne 1939: la révolution assassinée*. Paris (s.d.), [reproducció facsímil a Les Cahiers du C.E.R.M.T.R.I., Paris, núm 38 (setembre 1985)].

SANAHUJA, Josep M.: *Les Conselleries de Governació i Justícia de la Generalitat de Catalunya (1931-1934)*. [Barcelona], 1992.

SANZ, Ricardo: *Los que fuimos a Madrid / Columna Durruti, 26 División*. Toulouse, 1969.

SERRANO, Carlos, *L'enjeu espagnol. Le PCF et la Guerre d'Espagne*, Messidor-Editions Sociales, 1987.

Socialismo y Guerra Civil / Anales de Historia de la Fundación Pablo Iglesias, Vol. II, Madrid, 1987.

SOLÉ i SABATÉ, J.M., i J. VILLARROYA i FONT: *La repressió a la reraguarda de Catalunya, 1936-1939*. Barcelona, vol. I (1989), vol. II (1990).

SOLÉ i SABATÉ, J.M., i J. VILLARROYA i FONT: "La trama civil del 19 de juliol a Catalunya", a *L'Avenc*, núm. 90 (febrer, 1986), pàgs. 6-13.

TAVERA, Susanna: *Solidaridad Obrera / El fer-se i desfer-se d'un diari anarcosindicalista (1915-1939)*. Barcelona, 1992.

TAVERA, Susanna, i Enric UCELAY DA CAL: "El discurs de la disciplina: Jacinto Torro i Solidaridad Obrera (1936-1938)", dins *Treballs de Comunicació*, núm. 7 (octubre 1996), pàgs. 145-164.

TAVERA, Susanna, i Enric UCELAY DA CAL: "Grupos de afinidad, disciplina bélica y periodismo libertario (1936-1938)", dins *Historia Contemporánea*, núm. 9 (1993), pàgs. 166-190.

TUÑÓN DE LARA, Manuel (dir.): *La Guerra Civil española, 50 años después*. Barcelona, 1985.

UCELAY DA CAL, Enric: *La Catalunya populista. Imatge, cultura i política en l'etapa republicana (1931-1939)*. Barcelona, 1982.

UCELAY DA CAL, Enric: "La historiografia dels anys 60 i 70: marxisme, nacionalisme i mercat cultural català", dins Jordi Nadal (dir.) *La historiografia catalana. Balanç i perspectives*, pàgs. 53-89. Girona, 1990.

UCELAY DAL CAL, Enric: "Historia regional, historia comarcal, historia local", dins Josep Fontana (dir.) *Reflexions metodològiques sobre la història local*, pàgs. 13-26. Girona, 1985.

UCELAY DA CAL, Enric: "Ideas preconcebidas y estereotipos en las interpretaciones de la guerra civil española: el dorso de la solidaridad", a *Historia Social*, núm. 6 (1990), pàgs. 23-43.

UCELAY DA CAL, Enric: "Buscando el levantamiento plebiscitario: insurreccionalismo y elecciones", a Santos Julià (ed.) *Política en la Segunda República*, *Ayer*, núm. 20 (1995), pàgs. 49-80.

VEGA, Eulàlia: *El trentisme a Catalunya. Divergències ideològiques en la CNT (1930-1933)*. Barcelona, 1980.

VEGA, Eulàlia: *Anarquistas y sindicalistas (1931-1936)*. València, 1987.

VILANOVA, Mercè: *Atlas electoral de Catalunya durant la Segona República*. Barcelona, 1986.

VINYES, Ricard: *La Catalunya internacional. El frontpopulisme en l'exemple català*. Barcelona, 1983.

8.2. Treballs històrics i monografies locals o comarcals referides a l'àmbit territorial català.

ALBERT, Esteve: *La Guerra Civil a Canyamars (1936-1950)*, Argentona, 1989.

ALOY, Joaquim, i SARDANS, Jordi: *Història gràfica de Manresa. La República (1931-1936)*. Manresa, 1991, 2 vols.

AMAT i TEIXIDÓ, Jordi: *República i Guerra Civil a Calella, 1931-1939*. Mataró, 1994.

AMAT i TEIXIDÓ, Jordi: *Sant Pol de Mar, 1931-1948 / República, conflicte civil i primer franquisme*. Vilassar de Mar, 1998.

AMAT i TEIXIDÓ, Jordi: *Pineda entre dos temps, 1931-1939*, Pineda de Mar, 1995.

AMAT i TEIXIDÓ, Jordi: *Vilassar de Dalt, 1931-1945 / República, guerra civil i primer franquisme*, Vilassar de Mar, 1999.

AMAT i TEIXIDÓ, Jordi: *República, Revolució i Guerra Civil / El Masnou, 1931-1939*, El Masnou, 1995.

AMAT i TEIXIDÓ, Jordi: *La República a Premià, 1931-1939 / Política i quotidianitat republicana a Premià de Dalt*, Premià de Dalt, 1997.

AMAT i TEIXIDÓ, Jordi: *Un tomb per la història d'Arenys de Munt (1931-1948)*, Vilassar de Mar, 1999.

AMAT i TEIXIDÓ, Jordi: "Un dirigent anarcosindicalista malgratenc: Josep Esglesas i Jaime (a) *Germinal Esglesas 1903-1981*" (I), *Ateneu*, 12, pàg. 19-24.

ANDREASSI CIERI, Alejandro: *Libertad también se escribe en minúscula. Anarcosindicalismo en Sant Adrià del Besòs, 1925-1939*. Barcelona, 1996.

ANGLADA FREIXER, Albert: *L'esclat d'odi que va dividir un poble / Història de la República i de la Guerra Civil a St. Quirze de Besora, 1931-1939*. St. Quirze de Besora, 1992.

ANGUERA, Pere: *A bodes em convides. Estudis d'història social*. Reus, 1987.

ARGENTÉ LÓPEZ, Eliseu: "Castelldefels, 1936-1939 / Aspectes de la vida quotidiana d'un poble entre la guerra i la revolució", La Sentiu, gener-juliol (1986), núm. 10, pàgs. 30-34.

ARXER i BUSSALLEU, Jacint, i Estanislau TORRES, *La Guerra Civil a Arenys de Mar*, Barcelona, 1999.

BARREDA CASANOVA, Marta Lledó, GARCÍA PARDO, Jordi, SERRET BERNÚS, Carles: *Història de St. Boi de Llobregat*. St. Boi de Llobregat, 1993.

BARRULL, Jaume: *Les comarques de Lleida durant la Segona República, 1930-1936*. Barcelona, 1986.

BARRULL, Jaume: *Violència popular i justícia revolucionària. El Tribunal Popular de Lleida (1936-1939)*. Lleida, 1995.

BATALLA RIBÉ, Josep: *Trifulques viscudes a Viladrau durant la nostra guerra del 36 al 39*. Barcelona, 1973.

BENAU, Josep M. (et. al.): *La República i la Guerra Civil: Sabadell 1931-1939*. Sabadell, 1986.

BERNILS i MACH, J. M.: *La Guerra civil a Figueres, 1936-1939*. Figueres, 1986.

BERTRAN CUDERS, Josep: *Cambrils: Dictadura i República, 1923-1939*. Cambrils, 1989.

BOIXAREU, Ramon: *La Revolució i la Guerra Civil a la Pobla, 1936-1939*. La Pobla de Segur, 1986.

BOSCH i MARTÍ, Lluís: "Miquel Gayolà, sindicalista-socialista-revolucionari", Punt-Diari, (10-X-1982), pàgs. 4-5.

BURCH, Josep i Montserrat VIVERN: *El poble de Salt durant la Segona República, 1931-1936*. Salt, 1986.

CAIRETA SAMPERE, Eugeni: "1936 / Una revolució a La Selva?", Quaderns de La Selva, núm. 4 (1991), pàgs. 173-175.

CAIRETA SAMPERE, Eugeni: *La Guerra Civil a Santa Coloma de Farners*. Santa Coloma de Farners, 1991.

CALVACHE i MASUET, Israel: "ERC i la vida política a Granollers durant la Segona República", a Lauro, Revista del Museu de Granollers, núm. 16 (juny) 1999, pàgs. 34-52.

CAMPMANY i GUILLOT, Josep: *Notes per a la història de l'anarquisme i el sindicalisme a Gavà (1868-1939)*, Gavà, 1995.

CARBONELL PORRO, Joan-Anton: *Molins de Rei. Vida social i política, 1868-1936*. Barcelona, 1991.

CARRERAS GARCÍA, Montserrat, i Helena RUIZ: *La República i la Guerra Civil a Santa Coloma de Gramenet*. Badalona, 1986.

CARRIÓN, J.I.: "La Casa de la Vila: els dirigents de la vida municipal, 1936-1939", a Lo foc, núm. 80, Riudoms (1986).

CASANOVAS, Claudi, Pilar FERRÉS i Narcís SELLAS: *Cròniques de la II República a Olot*. Olot, 1978.

CASANOVAS i PRAT, Josep: *Quan les campanes van emmudir. Vic 1936-1939*. Vic, 1993.

CASAS-MERCADÉ, Ferran: *Valls. La Guerra Civil (Quan no hi havia pau ni treva)*. Valls, 1982.

CASTELLS, Andreu: *Sabadell, informe de l'Oposició*. Vol. IV, *Del terror a la Segona República, 1918-1936*, (1980) i vol. V. *Guerra i Revolució 1936-1939*, (1982).

CASTELLS DURAN, Antoni: *Les col·lectivititzacions a Barcelona, 1936-1939*. Barcelona, 1993.

CASTILLO GARCÍA, Sofia, i Olga CAMPS FERNÁNDEZ: *La Guerra Civil a Ripoll, 1936-1939*. Ripoll, 1994.

CASTILLO GARCÍA, Sofia: *Els primers dies de la Guerra Civil a Ripoll: un testimoni escrit*", Annals, Centre d'Estudis Comarcals del Ripollès (desembre 1988), pàg. 43-49.

CLARA, Josep: "El personal polític de l'Ajuntament de Girona, 1930-1936", Revista de Girona, núm. 108 (3er. Trimestre 1984), pàgs. 158-167.

CLARA, Josep: "El personal polític de l'Ajuntament de Girona, 1936-1939", Revista de Girona, núm. 109 (4art. trimestre 1984), pàgs. 243-255.

CODINA i SOLER, Florenci: "Alguns aspectes de la Guerra Civil al municipi de Sant Joan de Vilatorrada (Bages)", Dovella, núm. 27 (juliol 1988), pàgs. 39-43.

COLOMÉ FERRER, Josep, i Raimon SOLER BECERRO: *Revolució i Guerra a Vilafranca, 1936-1939. Aproximació a un estudi d'història local*. Vilafranca del Penedès, 1986.

COLOMER i ROVIRA, Margarida: *Cooperativisme i moviment obrer. L'exemple de la Cooperativa del Vidre de Mataró, 1920-1944*. Mataró, 1986.

COLOMER i ROVIRA, Margarida: *Guerra Civil i Revolució a Argentona, 1936-1939. La problemàtica en la reraguarda*. Argentona, 1990.

“*Com es va viure a Súria el 19 de juliol i tot el període revolucionari*”, Crònica de Súria, núm. 436 (5 de juliol 1986), pàgs. 11-23

COMA, Glòria: *Tàrrega a la Segona República*. Lleida, 1992.

COMA TORRES, G.: *Sindicalistes a Ponent: Francesc Mateu de Tàrrega*. Tàrrega, 1990.

COMPTE i FREIXANET, Albert: *República i Guerra Civil a Castelló d'Empúries. Entre la història i les memòries*. Figueres, [1994].

CORNELLÀ, Pere: “*La Unió General de Treballadors a les comarques gironines durant la guerra civil*”, Revista de Girona, núm. 109 (1984), pàgs. 257-273.

CROSAS CASADESÚS, Jaume: *Memòria de la Guerra / L'Esquirol (Osona), 1931-1940*. Tarragona, 2000.

CROUS i COLLELL, Jesus: *Blanes. Cronologia històrica*. Blanes, 1994.

DOMÈNECH i BARGALLÓ, Josep: “*Gelida 1936: ja és història*”, Gelida. Festa Major 1993, pàgs. 37-42.

DUCH, Montserrat: *Reus i el Baix Camp durant la Segona República*. Reus, 1989.

FABRE, Jaume: “*Miquel Gayolà: juliol de 1936 a Girona*”, L'Avenc, núm. 70 (abril 1984), pàgs. 298-302.

FABRE, Jaume i Josep M. HUERTAS: “*Antònia Adroher, una gironina al POUM*”, L'Avenc, núm. 32 (novembre 1980), pàgs. 15-18.

FERNÁNDEZ, Jordi F.: “*Francesc Sàbat, un protagonista discret de la revolució llibertària*”, dins Al Vent, núm. 92 (desembre) 1986, pàgs. 24-25.

FERRÉ PAVÍA, Carme: *La CNT al Montsià i Tortosa*. Tortosa, 1993.

FLAVIÀ, Josep: “*Del temps de la Guerra / II. El desbordament*”, Va i Ve, núm. 73 (gener 1987), pàgs. 24-25.

GAJÀ i MOLIST, Esteve: *La Guerra Civil a Manlleu*. Manlleu, 1979.

GALLARDO ROMERO, Juan José, i José Manuel MÁRQUEZ RODRÍGUEZ: *Revolución y Guerra en Gramanet del Besós (1936-1939)*, [Sta. Coloma de Gramenet], 1997.

GARCÍA SÁNCHEZ, José: *Tal como lo ví. La colectividad de campesinos de Cerdanyola. Ripollet 1936-1939*. Cerdanyola, 1981.

GARRIGA i ANDREU, Joan: *Revolta i Guerra Civil a La Garriga (Vallès Oriental)*. Argentona, 1986.

GARRIGA i ANDREU, Joan (dir.): *Granollers 1936-1939: conflicte revolucionari i bèl·lic*. Vol. I: *El marc demogràfic i econòmic. Revolució i Guerra*. (1989), vol. II: *El període bèl·lic. Canvis i transformacions. Les pèrdues humanes*, (1990).

GARRIGA-MARQUÈS, Ramon: *Francesc Arnau i Cortina. L'Alcalde de Malgrat*. [Barcelona], 1990.

GAVALDÀ i TORRENTS, Antoni: *El pensament agrari de l'anarquisme a l'Alt Camp: 1923-1939. El paper de Pere Sagarra i Boronat*. Tarragona, 1986.

GIMENO, Manuel i J. CALVET: *Salàs de Pallars, 1936-1939. Tres anys dins la història d'un poble*. Lleida, 1987.

GIMENO, Manuel: *Revolució, Guerra i repressió al Pallars, 1936-1939*. Barcelona, 1987.

GONZÁLEZ ARMENTEROS, Ernesto, *La petita història / Crònica de la Guerra Civil a Vilafranca del Penedès*, Barcelona, 1994.

GONZÁLEZ FABREGAT, Jordi: *La Segona República a Olesa de Montserrat, 1931-1936*. Mecanografiat. 2 vols. (octubre 1988).

Guerra Civil i Franquisme a Molins de Rei, Barcelona, 2001.

Guerra Civil i Franquisme seixanta anys després, Santa Coloma de Farners.

La Guerra Civil a les Comarques Gironines, 1936-1939 / Jornades d'Estudi commemoratives del cinquantenari, 3 i 4 d'abril de 1986. Girona, 1986.

La Guerra Civil a Olot. Olot, 1986.

La Guerra Civil a Tarragona. Tarragona, 1986.

GUIU PUYOL, Andreu: *"Anarquistes a Gelida. Els anarquistes a Gelida durant la guerra civil"*, Ajuntament. Programa Oficial de la Festa Major, (1987), pàg. 4.

GUIU PUYOL, Andreu: *“Clericals i anticlericals a la Gelida dels anys trenta”*, Ajuntament, Programa Oficial de la Festa Major, (1991), pàgs. 55-58.

GUIU PUYOL, Andreu: *“El sis d'octubre a Gelida”*, Ajuntament, Programa Oficial de la Festa Major Festa Major, (1992), pàgs. 87-91.

GUIU PUYOL, Andreu: *“Les eleccions a Gelida en temps de la República”*, Ajuntament, Programa Oficial de la Festa Major (1993), pàgs. 91-93.

GUTIÉRREZ ORTOLÀ, Gregorio, i Joan TARDÀ COMA: *“La Segona República i la Guerra Civil a Cornellà de Llobregat. Aproximació a una realitat”*, a: *Cornellà de Llobregat. Estudis d'Història*, pàg. 253-335. [1986]

JIMÉNEZ i NAVARRO, Àngel: *“La guerra civil a Sant Feliu de Guíxols, 1936-1939”*, Institut d'Estudis del Baix Empordà, núm. 4 (1985), pàgs. 181-226.

JIMÉNEZ, Àngel, *La Guerra Civil a Sant Feliu de Guíxols, 1936-1939*. Ajuntament de Sant Feliu de Guíxols-Servei de Publicacions i d'Arxiu, 1995.

LÓPEZ DOLCET, Josep M., i Anna M. ANORO LLOVERAS: *“Aspectes de la guerra civil a Sils”*, Quadern de Sils, núm. 6 (agost 1990), pàgs. 10-12.

LLOBERAS, Pere: *La Bisbal, anys enrera, 1900-1939*. [Barcelona], 1974.

MANTÉ, Marta: *La problemática de la II República a través del estudio de una situación concreta. El Mataró de los años treinta*. Barcelona, 1975.

MARCET, X. i J. PUY: *“F. Sàbat, Batlle, Anarcosindicalista i exiliat”*, L'Avenc, núm. 45 (gener 1982).

MARTÍNEZ MUÑOZ, Domènec: *“Organització municipal i economia de Cardona, durant la Guerra Civil, 1936-1939”*, Cardener, núm. 1 (desembre 1983), pàgs. 139-159.

MARTOS, Ramon, i T. Oller: *Ripollet 1931-1945. II República i franquisme / 15 anys d'història local*. Badalona, 1987.

MASDÉU, Joaquim i Joan VERNET: *“Aproximació a la història recent de la Selva del Camp: La Guerra Civil (1936-1939)”*, Penell, 1 (1984), pàgs. 125-143.

MASDÉU i TÉRMENS, Raimon: *“Composició de l'Ajuntament de St. Just Desvern 1897-1955”*, Miscel·lània d'Estudis Santjustencs, 1992, pàgs. 59-83.

MATAS i BALAGUER, Josep (et. al.): *La Revolució i la Guerra Civil a La Bisbal*. La Bisbal, 1990.

MAYAYO i ARTAL, Andreu: *La Conca de Barberà, 1890-1939 / De la crisi agrària a la Guerra Civil*. Montblanc, 1986.

MAYMÍ, Josep: *Entre la violència política i el conflicte social / Els Comitès antifeixistes de Salt i d'Orriols en el context de la Guerra Civil, 1936-1939*. Barcelona, 2001.

MAYMÍ, J., J. ROS I X. TURRÓ: "La revisió del mite: el Comitè Antifeixista d'Orriols", *Revista de Girona*, núm. 183 (juliol-agost 1997), pàg. 56-63.

MOLINAS i FALGUERAS, Lluís: *Palafrugell, 1936-1939 / Recull-testimoni d'una guerra*. Palafrugell, 1989.

MOLINS, Joaquín M.: *Elecciones y partidos políticos en la provincia de Tarragona, 1890-1936*. Tarragona, 1985, 2 vols.

MONTAÑÀ, Daniel i Josep RAFART: *La Guerra Civil al Berguedà, 1936-1939*. Barcelona, 1991.

MONTAÑÀ, Daniel i Josep RAFART: "Ramon Casals i Orriols, 'Ramonet Xic' ", (1 i 2), *El Vilatà*, núms. 56 (octubre 1987) i núm. 57 (novembre 1987).

MOTA MUÑOZ, José Fernando: *La República, la Guerra Civil i el primer franquisme a Sant Cugat del Vallès, 1931-1941*. Barcelona, 2001.

NOGUERA i CANAL, Josep: "El poder municipal durant la República, la guerra civil i l'inici del franquisme a la ciutat de Berga", a *L'Erol*, revista cultural del Berguedà, núm. 28 (tardor-hivern), 1989, pàgs. 18-21.

PALAU RAFECAS, Salvador: "Apunts per a la història de la Guerra Civil al municipi de Sta. Coloma de Queralt", a *La Segarra*, (1981).

PALAU RAFECAS, Salvador: "la Guerra i la postguerra a Santa Coloma de Queralt (segona part), dins *Aplec de Treballs*, núm. 7 (1985), pàgs. 217-281.

PIQUÉ PADRÓ, Jordi, i Josep SÁNCHEZ CERVELLÓ (coords.): *Guerra Civil a les comarques Tarragonines, 1936-1939*. Tarragona, 2000.

PONS VIVES, Josep: *Revolució i Guerra a la Granada del Penedès, 1936-1939*. Barcelona, 1993.

POUS i PORTA, J. i Josep M. SOLÉ I SABATÉ: *Anarquia i República a la Cerdanya, 1936-1939. El "Cojo de Málaga" i els fets de Bellver*. Barcelona, 1988.

PRATS i ARMENGOL, Francesc: *La ciutat de Tremp durant la Segona República i la Guerra Civil, 1931-1938*. Barcelona, 1990.

PUIG PUIGCERVER, Ramon: *A cavall de la utopia / Esteve Fibla, Alcanar 1905-1939*. Valls, 2001.

PUIG ROVIRA, Francesc X.: *Vilanova, 1936-1939. El Govern municipal i altres aspectes*. [Sant Sadurní d'Anoia], 1994.

PUJADAS, Xavier: *Tortosa, 1936-1939. Mentalitats, Revolució i Guerra Civil*. Tortosa, 1988.

PUJIULA, Jordi: "Cronologia olotina de la Guerra Civil", La Comarca d'Olot, núm. 373 (17-VII-1986), pàgs. 10-16.

PUJIULA, Jordi: "Bibliografia de la Guerra Civil a Olot", Vitrina, núm. 2 (primavera 1987), pàgs. 91-93.

PUJIULA, Jordi: "Crisi i reconversió a les fàbriques de 'sants' ", Revista de Girona, núm. 130 (setembre-octubre 1988), pàgs. 43-48.

PUJIULA, Jordi: "Poder i revolució el 1936. El Comitè de Milícies Antifeixistes d'Olot", Annals del Patronat d'Estudis Històrics d'Olot i Comarca, (1995), pàgs. 143-167.

PUJOL i BASCO, Ramon: *Torelló, 1931-1975 / Estudi històrico-sociològic d'un poble de la Catalunya interior*. Torelló, 1993.

Revolució i Guerra Civil. Recerques a l'Arxiu Històric Nacional de Salamanca (S.G.C.), Tarragona, 1983.

RIPOLL, Joaquim: *Els combatents anònims d'una guerra que no acabà el 1939*, Argentona, 1989.

RODRÍGUEZ i SOLÀ, Cèsar: "Una nota sobre les finances de l'Ajuntament de Vilanova i la Geltrú durant la guerra (1936-1939), dins Miscel·lània Penedesenca, núm. 14 (1991), pàgs. 467-490

ROVIRA i GÓMEZ, Salvador-J.: *Breu Història de Tarragona*. Tarragona, 1984.

SÁNCHEZ, Miquel: *La Segona República i la Guerra Civil a Cerdanyola, 1931-1939*. Barcelona, 1993.

SANTACANA i TORRES, Carles (dir.): *Col·lectivitacions al Baix Llobregat, 1936-1939*. Barcelona, 1989.

SANTACANA TORRES, Carles: "Poder local i canvi socioeconòmic: L'Hospitalet de Llobregat, 1936-1939", Identitats, núm. 0 (tardor 1987), pàgs. 16-38.

La Segona República, 60 anys després. Estudis sobre les comarques gironines. Girona, 1991.

SERRA i CARNÉ, Jaume: *El moviment obrer al Bages i al Berguedà durant la Segona República.* Manresa, 1988.

SERRA, Jaume: "Notes sobre la politització a Manresa durant la Segona República", Dovella, núm. 27 (juliol 1988), pàgs. 25-29.

SOLÉ i SABATÉ, Josep M. i Joan VILLARROYA i FONT: *La repressió a la guerra i a la postguerra a la comarca del Maresme, 1936-1945.* Barcelona, 1983.

SOLÉ i SABATÉ, J.M., i J. VILLARROYA i FONT: "La Guàrdia Civil i el 19 de juliol a Barcelona", a L'Avenc, núm. 57 (febrer, 1983), pàgs. 33-36.

SUÁREZ i GONZÁLEZ, M. Àngels: *La II República i la guerra civil a Mollet del Vallès*, Mollet del Vallès, 2000.

SUÁREZ i GONZÁLEZ, M. Àngels: *Els soldats molletans a la Guerra Civil*", dins Notes Mollet del Vallès, núm. 15 (2000), p. 87-109.

TÉRMENS i GRAELLS, Miquel: *Revolució i Guerra Civil a Igualada, 1936-1939.* Barcelona, 1991.

TORRENT ALGANS, Emili: *Salt, 1936-1939. Apunts històrics.* [Girona], [1990].

TRIBÓ, Gemma i Carles MARTÍNEZ: "La Guerra Civil a Molins de Rei (1936-1939). Cronologia bàsica", El Llaç, (gener 1991) 'Especial 800 anys de Molins de Rei', pàg. 30-35.

VALLS, Jaume: *Samuel Morera.* Terrassa, 1985.

VILA MITJÀ, Mercè: *L'Escala, 1931-1947 / República. Guerra Civil. Postguerra.* L'Escala, [1994].

VILLARROYA i FONT, Joan: *Revolució i Guerra Civil a Badalona, 1936-1939.* Badalona, 1985.

ZAMORANO, Roger: *El sindicalisme forestal dins del moviment obrer català: els rodors.* Arbúcies, 2000.

8.3. Treballs històrics i monografies locals referents a un àmbit territorial no català.

ALIA MIRANDA, Francisco: *La guerra civil en la retaguardia. Conflicto y revolución en la provincia de Ciudad Real*. Ciudad Real, 1994.

ARÓSTEGUI, J. i J.A. MARTÍNEZ: *La Junta de Defensa de Madrid (noviembre 1936 – abril 1937)*. Madrid, 1984.

BARRUSO, Pedro: *Verano y revolución / La Guerra Civil en Gipuzkoa (julio-septiembre de 1936)*. Donostia-San Sebastián, [1996].

BOSCH SÁNCHEZ, Aurora: *Ugetistas y libertarios. Guerra Civil y Revolución en el País Valenciano, 1936-1939*. Valencia, 1983.

CARO CANCELA, Diego: *La Segunda República en Cádiz. Elecciones y partidos políticos*. Cádiz, 1987.

CASANOVA RUIZ, Julián: *Caspe, 1936-1938 / Conflictos políticos y transformaciones sociales durante la guerra civil*. Zaragoza, 1984.

CENARRO LAGUNAS, Àngela: *Cruzados y camisas azules. Los orígenes del franquismo en Aragón (1936-1945)*. Teruel, 1996.

CHAVES PALACIOS, Julián: *La represión en la provincia de Cáceres durante la Guerra Civil (1936-1939)*. Cáceres, 1995.

COBO ROMERO, Francisco: *La Guerra Civil y la represión franquista en la provincia de Jaén (1936-1950)*. Jaén, 1993.

COLOMA, Rafael: *Episodios alcoyanos de la Guerra de España, 1936-1939*. Alicante, 1980.

ESPINOSA MAESTRE, Francisco: *La Guerra Civil en Huelva. Huelva*, 1996.

GARITAONANDÍA, Carmelo, y José Luís DE LA GRANJA (ed.): *La Guerra Civil en el País Vasco, 50 años después*. Universidad del País Vasco, [1987].

GONZÁLEZ MARTÍNEZ, Carmen: *Guerra Civil en Murcia. Un análisis sobre el poder y los comportamientos colectivos*. Murcia, 1999.

GIRONA i ALBUIXEC, Albert: *Guerra i Revolució al País Valencià*. València, 1986.

HERNÁNDEZ GARCÍA, Antonio: *La represión en La Rioja durante la Guerra Civil*. Logroño, 1984.

HERNÁNDEZ GARCÍA, Antonio, i Gregorio HERRERO Balsa: *La represión en Soria durante la Guerra Civil*. Soria, 1992.

LAMELA GARCÍA, Lúis: *Estampas de injusticia. La Guerra Civil del 36 en A Coruña y los documentos originados en la represión*. A Coruña, 1998.

MACARRO VERA, José Manuel: *La utopía revolucionaria / Sevilla en la Segunda República*. Sevilla, 1985.

MARTÍNEZ LEAL, Juan: *República y Guerra Civil en Cartagena, 1931-1939*. [s.l.], 1993.

MASSOT i MUNTANER, Josep: *La Guerra Civil a Mallorca*. Barcelona, 1977.

MUÑIZ MARTÍN, Óscar: *Asturias en la Guerra Civil*. Salinas, Asturias, 1976.

NADAL, Antonio: *Guerra Civil en Málaga*. Málaga, 1984.

Navarra, 1936 / De la esperanza al terror. Tafalla, vol. I y II, 1986.

ORTIZ VILLALBA, Juan: *Sevilla 1936: del golpe militar a la guerra civil*. Córdoba, 1998.

QUILIS TAURIZ, Fernando: *Revolución y Guerra Civil / Las colectividades obreras en la provincia de Alicante, 1936-1939*. Alicante, 1992.

QUIROSA-CHEYROUZE Y MUÑOZ, Rafael: *Política y Guerra Civil en Almería*. Almería, 1986.

RAMOS, Vicente: *La Guerra Civil (1936-1939) en la provincia de Alicante*. Alicante, 1974.

RILOVA PÉREZ, Isaac: *Guerra Civil y violencia política en Burgos, 1936-1943*. Burgos, 2001.

UGARTE TELLERÍA, Javier: *La nueva Covadonga insurgente / Orígenes sociales y culturales de la sublevación de 1936 en Navarra y el País Vasco*. Madrid, 1998.

SERRANO, Secundino: *La guerrilla antifranquista en León (1936-1951)*. Madrid, 1988.

SOUTO BLANCO, María Jesús: *Los apoyos al régimen franquista en la provincia de Lugo (1936-1940) / La corrupción y la lucha por el poder*. A Coruña, 1999.

WOUTERS, Marc (ed.): *1936, os primeiros días / Historia oral de Vigo, Betanzos, A Guarda, Ribeira, Seixalbo e Ourense*. Vigo, 1993.

8.4. Revistes (números monogràfics, sèries)

Àgora, Revista de Historia de Santa Coloma de Gramenet, núm. 6 (marzo 2001) [monogràfic dedicat a José Berruezo Silvente].

Al Vent, “*Guerra i Revolució a Terrassa, ara fa només 50 anys*”, núm. 90 (juliol 1986), pàgs. 11-24.

Butlletí del Grup de Col·laboradors del Museu Rubí, “*Rubí durant la guerra (1936-1939)*”, núm. 32 (març 1989).

Diari de Tarragona, “*La Guerra Civil a Tarragona*”, (1986), 136 p.

Diario de Terrassa, suplemento especial Guerra Civil, 19 de julio 1986.

L'Erol, revista cultural del Berguedà, “*La Guerra Civil al Berguedà*”, núm. 28 (tardor-hivern 1989), pàgs. 11-63.

Presència, “*La Guerra Civil a les comarques gironines*”, 25 capítols publicats entre 20-VIII-86 i el 4-I-87.

Ràpita, Revista mensual d'informació local, Sant Carles de la Ràpita, *Ràpita guerra civil* juliol (1986).

Terme, Terrassa: Centre d'Estudis Històrics / Arxiu Històric Comarcal. “*La Guerra Civil a Terrassa*”, núm. 1 (novembre 1986).

Truc, revista del Moianès, “*La Guerra Civil al Moianès: del cinquantenari a la reconciliació*”, núms. 82-85 (1986).

8.5. Comunicacions a Congressos i Col·loquis.

ADSUARD i TORRAS, Josep Eduard: “*La Igualada revolucionària: juliol-octubre del 1936*” / Col·loqui Internacional sobre la Guerra Civil d'Espanya. Barcelona, 1979, 10 f. mecanografiats.

MÈLICH, Jordi: “*El Comitè Antifeixista de Reus*” , Col·loqui Internacional Segona República Espanyola. Tarragona, 7-10 abril de 1981 / Comunicacions presentades a les Ponències I i II. Departament d'Història Contemporània. Universitat de Barcelona, pàgs. 197-205.

OLAYA MORALES, Francisco: “*Revolución social y órganos de Poder*” / a: II Col·loqui Internacional sobre la guerra civil espanyola 1936-1939. La Guerra i la Revolució a Catalunya. Comunicacions. Barcelona, 4 al 7 de novembre 1986, pàgs. 135-144.

SOLER BECERRO, Raimon: *“Les transformacions revolucionàries i la política: el cas de Vilafranca del Penedès”* / II Col·loqui Internacional sobre la Guerra Civil Espanyola 1936-1939. La guerra i la Revolució a Catalunya. Comunicacions, C.E.H.I., Barcelona 4 al 7 de novembre 1986, pàgs. 185-192.

8.6. Tesis doctorals i de llicenciatura.

BRUSCO CASTRO, Ramon: *Les Milícies Antifeixistes i l'Exèrcit popular, 1936-37*, tesi de llicenciatura, Universitat Autònoma de Barcelona (Departament d'Història Moderna i Contemporània), 1996.

GABRIEL SIRVENT, Pere: *Classe obrera i sindicats a Catalunya, 1903-1920*, Tesi doctoral, Universitat de Barcelona. Facultat de Ciències Econòmiques i Empresariales, 1981.

GODICHEAU, François, *Répression et ordre public en Catalogne pendant la Guerre Civile, 1936-1939*, thèse de doctorat, dir. Bernard Vincent, Ecole des Hautes Etudes en Sciences Sociales, Paris, décembre 2001.

MATINERO ALTEMIR, Carme: *Sociedad y política durante la II República en la Seu d'Urgell, 1931-1936*, Tesi de llicenciatura, Universitat de Barcelona (Departament d'Història Contemporània), 1987.

MOMPÓ MARTÍNEZ, Enric: *El Comitè Central de Milícies Antifascistas de Catalunya y la situación de doble poder en los primeros meses de la guerra civil española*. Tesi doctoral, Universitat de Barcelona (Departament d'Història Contemporània), 1994.

MONJO, Anna: *La CNT durant la II República a Barcelona: líders, militants, afiliats*, tesi doctoral Universitat de Barcelona (Departament d'Història Contemporània), 1993.

PIQUÉ i PADRÓ, Jordi: *La crisi de la reraguarda. Revolució i Guerra Civil a Tarragona i comarca, 1936-1939*. Tesi doctoral, Universitat Rovira i Virgili de Tarragona (Facultat de Lletres. Departament de Geografia i Història), desembre 1996.

PUIGSECH FARRÀS, Josep: *El Partit Socialista Unificat de Catalunya i la Internacional Comunista durant la guerra civil, 1936-1939*, tesi doctoral Universitat Autònoma de Barcelona (Departament d'Història Moderna i Contemporània), 1998.

RODRÍGUEZ PI, Bernat: *El Municipio de Terrassa durante la guerra y la Revolución social 1936-1939*. Tesi de Llicenciatura, Institut Catòlic d'Estudis Socials de Barcelona, 1980.

SANTACANA TORRES, Carles: *Canvi socioeconòmic i dinàmica política a la Catalunya revolucionària: el cas de l'Hospitalet de Llobregat, 1936-1939*. Tesi de Llicenciatura.

TAVERA, Susanna: *La ideología política del anarcosindicalismo catalán a través de su propaganda (1930-1936)*, tesi doctoral, Universitat de Barcelona, 1980.